ہیر وارث شاہ

چودھری محمد افضل خاں

چغتائی

هیر وارث شاہ

ملاوٹی شعراں توں پاک ۔

ایڈیٹر

محمد افضل خاں

قسم خاص اٹھ روپے

قسم عام پنج روپے

ملاوٹی شعراں توں پاک

نرول

ہیر وارث شاہ

فرہنگ شرح سمیت مکمل

— ایڈیٹر —

چودھری محمد افضل خاں

ایڈیٹر "پنجدریا" لاہور

— ناشر —

مکتبۂ "پنج دریا"

۴ — ٹمپل روڈ — لاہور

پنجویں وار .. .. .. ستمبر ۱۹۶۹ء
مُل قسم عام .. .. .. پنج روپے
قسم خاص .. .. .. آٹھ روپے

مطبوعہ
اشرف پریس ایبک روڈ لاہور

مُکھ بندھ

حُسن عشق دی کھیڈ کوئی نویں تے انوکھی نہیں جو ہیر تے رانجھے نے کھیڈی۔ ایس کھیڈ دا سِرا آدم دے پہلے پُتّر قابیل دی جیون لڑی نال جا جُڑدا اے، تے ثابت ہُندا اے کہ انسان جدوں لُجے اُگّا دُھرتی تے اُجڑ سی۔ سُدھ بُدھ توں سَو کوہ پَرے سی۔ ایس عشق دی کھیڈ اوس ویلے وی کھیڈی، قابیل نے آپنے چھوٹے بھرا ہابیل دی بھین نال عشق کیتا۔

جے صُوفیاں دے خیال وَل جائیے تے اوہ اِک قدم ہور اگّے جاندے نیں تے آکھدے نیں کہ ازل دہاڑے جد رب نے رُوحاں نُوں پُچھیا "اَلَستُ بِرَبِّکُم"؟ (کیہ میں تہاڈا رب ہاں؟) تے اوہناں جواب دِتّا "قَالُوا بَلیٰ"۔ ہاں، تے ایس طرح اللہ دی محبّت، عشق تے رُبوبیت دا بوجھ جیہڑا پہاڑاں نہ چُکیا، آسماناں نہ چُکیا، فرشتیاں نہ چُکیا، اوہ آدم نے چُک لیا۔ تے اِنج ایس نُوں ازل دے دِن توں عشق دی چاٹ لگ گئی۔

فیر آدم دی پسلی چوں وِچوں حوّا نُوں کڈھ کے دوہاں نُوں اِک دُوجے دا جیون ساتھی بنا دِتّا گیا، تے اِک دُوجے نُوں عشق کرنا سِکھا دِتّا گیا۔

اُنج تے کوئی مُلک تے کوئی قوم اجیہے نہیں لبھدے، جنہاں وِچ عشق محبّت دے کھڈاری نہ ہوئے ہون۔ پر حقّی گل ایہہ اے کہ عشق محبّت دی دُنیا وِچ ہیر تے رانجھے نے بڑا نام پایا اے، تے ایہہ حقیقت اے کہ ایہناں دے عشق محبّت دی داستان نُوں جِتنے شاعراں تے لکھاریاں نے لکھیا تے ہر زبان وِچ پیش کیتا اے عشق محبّت دے ہور کِسے قِصّے نُوں ایناں نہیں لکھیا گیا۔ فیر ہیر تے رانجھے دے قِصّے نُوں جو شُہرت، زندگی تے بقا سیّد وارث شاہ دے لِکھے

قصے توں ملی اے اوس دی مثال نہیں لبھدی۔

سیّد وارث شاہ نے ایس رومانی داستان نوں نظم کر کے ایہناں دوہاں نوں امر بنا دتّا اے۔ قلم دی روانی، خیالاں دی اڈاری تے جذبیاں نوں ڈھولن دی قدرت جنّی وارث شاہ دے حصّے آئی اے، شاید ای کسے ہور دے حصّے آئی ہووے۔ سیّد وارث شاہ دی ایہہ لکھت پنجابی شاعری دا شاہکار اے۔ اوہناں ایس قصّے نوں نرا پُرا عشق عاشقی تے دِسّے وِکار دی داستان ای نہیں رہن دِتّا سگوں ایس داستان دی دِل کشی، رَس، وچ توں فائدہ اُٹھاندیاں ہویاں ایس نوں نصیحت، عِلم، واقفی تے سمجھ سوچ دا خزانہ بنا دِتّا اے۔ سیّد وارث شاہ نے کرداراں نوں اوہناں دے اصل رُوپ، رنگ، عمر، لیاقت، علم تے ماحول دے مطابق وقت کے قصّے نوں حقیقت دے نیڑے کر دِتّا اے۔ تے اوہناں کوئی بات ایسی نہیں کہی جیہڑی انسانی ذہن تے بوجھ ہووے یا غلط تے بناوٹی جاپے۔ تے ایہو وجہ اے کہ سیّد وارث شاہ دی ایس لکھت نوں قبولِ عام تے بقائے دوام حاصل اے۔

سیّد وارث شاہ نے ایہہ قصّہ دِلّی دے بادشاہ محمّد شاہ دے عہد وِچ ۱۷۶۶ء وِچ لکھیا اے۔ جس ویلے مُغلاں دا ستارہ زوال وِچ سی، سِکھ پنجاب وِچ زور پھڑ رہے سَن تے انگریزاں دی قسمت رِڑھ دے بال وانگوں ہمبلے مار رہی سی۔ وارث دے شعراں وِچ اوس ویلے دی جھلک نظر آ رہی اے۔

سیّد وارث شاہ ہوراں بارے ایہہ عام خیال اے کہ اوہ جد پاک پتن توں تصوّف دا درس لے کے ٹھٹھہ جاہد پہنچے تے اوتھے مسجد دے امام بن کے رہے ۔ اوتھوں دی اِک مٹیار بھاگ بھری نال اوہناں دا پیار ہوگیا۔ تے جد ایہہ اوہ پِنڈ چھڈ کے ملکہ ہانس چلے گئے ایہناں آپنے پیار دی جوت جگاندیاں آپنے پیار نوں ہیر رانجھے دا چولا پوایا۔

اِک تے ایہہ قصّہ رُومانی سی، دُوجے وارث شاہ دے پیار دی پان چڑھی ہوئی سی، ایتھے سیاسی حالات بدل چُکے سَن۔ انگریز مغلاں تے سکھاں نوں زیر کر کے آپنی چڑھدی کلا دا سکّہ جما رہے سَن۔ لوکاں نوں غیراں دیاں چڑھتلاں، حملیاں تے لُٹّاں دا ڈر گھٹ مُکّا سی۔ اوہ سُکھ دا ساہ لے رہے سَن۔ ایس امن چین دے دَور وِچ اوہناں نوں پیار محبّت دیاں داستاناں پڑھن سُنن دی لگن

لگ گئی۔ اوہ یوسف زلیخا، ہیر رانجھا، سوہنی مہینوال، سسّی پنّوں تے مرزا صاحباں دے قصّے کہانیاں نال رُوح راضی کرن لگے۔ تے سیّد وارث شاہ ہوراں دا قصّہ ہیر رانجھا جیہڑا آپنے بیان، زبان، شاعری، ماحول تے معاشرے دے اعتبار نال تے عملی طور تے اِک انسائیکلوپیڈیا ہون سببوں سب توں کامیاب سی۔ ایس نُوں خاص طور تے بڑی کامیابی تے شُہرت نصیب ہوئی۔

ہُن ۱۸۸۰ء دے قریب چھوٹے چھوٹے پریس چالو ہو گئے سن۔ سو ایہہ قصّہ امرتسر تے لاہور دے کتاباں چھاپن والیاں چھاپیا، تے ایہدا مُل دو آنے رکھیا۔ عشق دی مَن پھبویں داستان تے اینی سستی لوکاں ہتھوں ہتھ خریدی۔ ایہدی وَدھدی شُہرت تے مقبولیت ویکھ کے لاہور دے اِک تہبر فروش دکن دین نُوں دھیان آیا۔ لاہور دے اوس ویلے دے مَنّے پرمَنّے اُستاد میاں ہدایت اللہ درزی نُوں ہیر وارث شاہ دے ایڈٹ کرن لئی راضی کیتا۔ اوہناں ہتھ لکھتی یا چھپے قصّے لے کے ایہنوں ترتیب دِتّا تے ایس وِچ ۱۶۷۳ مصرعے آپ لکھ کے وارث شاہ دے نام تے ایس وِچ شامل کر دِتّے۔

تے اوہناں تے پہچان لئی نمبر لا کے اخیر وِچ لکھ دِتّا پئی ایہہ نشان والے شعر میاں ہدایت اللہ نے وارث شاہ ہوراں دے نام تے آپ لکھ کے شامل کر دِتّے ہیں۔ ایہہ شعر (نمبر والے) رجسٹری شدہ سمجھے جان تے کوئی ایہناں شعراں نُوں (سیّد وارث شاہ دے شعر سمجھ کے) وارث شاہ دے نام تے استعمال نہ کرے۔ ایہناں دے ایڈٹ کیتے قصّے دی قیمت اَٹھ آنے رکھی گئی، لوکاں ایس نُوں "مکمل" سمجھدیاں ہِر اکھاں تے تھاں دِتّی۔ تے بڑا اصلاحیا۔

قصّے دی شُہرت تے قدر قیمت ویکھ کے وزیر آباد دے اِک ہور درزی میاں پیراندتہ نُوں وی دھیان آیا تے اوہناں ہیر وارث شاہ میاں ہدایت اللہ دے اکثر شعراں نُوں آپنی ایڈٹ کیتی ہیر وِچ بلا تکلّف دُرست کے آپنے کولوں ۱۱۹۲ مصرعے ہور وَدھا دِتّے تے اُتّے لکھ دِتّا "سبھ توں وڈّی تے اصلی ہیر وارث شاہ"۔ لوکاں ایس نُوں "سبھ توں وڈّی تے اصلی ہیر" سمجھ کے ہور ہتھوں ہتھ خریدیا۔ ایس ہیر دی شُہرت، وکری تے مقبولیت ویکھ کے ہور وی کئی کتاباں چھاپن ویچن والیاں نُوں لالچ آیا تے اوہناں وی ایہہ قصّہ گھٹا وَدھا کے چھاپ لیا۔

میں جد ایس قصّے نُوں نویں سرے ترتیب دین لگّا، میرے ساہمنے ہور وی کئی ہیر دے قصّے سن، پر میں آپنے قصّے دی بُنیاد میاں ہدایت اللہ دے لکھے قصّے تے ایس واسطے رکھی کہ میرے خیال

وِچ ہیر وارث شاہ دا چھپیا ہویا قصہ جو سب توں پہلے چھپیا ایہو سی۔ تے ملاوٹ دا چکر اصولی طور تے ایسے توں چلیا سی۔ سو میں ایسے نوں بُنیاد مَن کے ایڈٹ کیتا اے۔ تے جیہڑے شعر میاں ہدایت اللہ دی ہیر وِچ ایسے سَن جنہاں اُتّے نمبر لگے ہوئے سن تے اوس توں پہلے چھپے ہوئے یا لکھے ہوئے قصیاں وِچ نہیں سن اوہ سبھ وادھو سمجھ کے کڈھ دِتے نیں۔ جیوَیں :

گیا بھج تقدیر دے نال بھوٹھا، قیمت لے جا ساتھوں مٹ دی دے

یاں ——— :

ڈولی چڑھدیاں ماریاں ہیر چیکاں مینوں لے چلے بابلا لے چلے وے!

تے یاں اوہ شعر کڈھ دِتے نیں جیہڑے درسی نقطہ نگاہ نال پھبدے نہیں سن۔ تے اِنج مینوں خوشی اے کہ ایہہ قصہ سیّد وارث شاہ دے اصلی لِکھتی قصے دے بڑا نیڑے ہو گیا اے۔

میرے نزدیک ہیر وارث شاہ اِک کامیاب منظوم ڈرامہ اے۔ سو میں ایس قصے نوں ڈرامائی صورت دین دی کوشش کیتی اے۔ ایہنوں ڈرامائی رُوپ دیندیاں جیہڑی گل ہور کسے شاعر نوں نہیں سُجھی اوہ وارث دا "مقولہ شاعر" اے۔ وارث شاہ جیہڑی گل کسے پاتر دے مونہوں اکھوانی مناسب نہیں سمجھی بطور "سٹیج ڈائریکٹر"، "مقولہ شاعر" دے رنگ وِچ آپ کہہ کے ڈرامے دے ہر انگ نوں پورا نبھایا اے۔

افضل

ایڈیٹر "پنج دریا" لاہور

———

ہیر وارث شاہؒ

شروع رب دے نام نال جیہڑا بخشنہار تے مہربان اے

حمد

اوّل حمد خدا دا وِرد کیجے عِشق کِیتا سُو جگ دا مُول میاں
پہلاں آپ ہے ربّ نے عِشق کِیتا تے معشوق ہے نبیؐ رسُولی میاں
عِشق پیر فقیر دا مرتبہ ای مَرد عشق دا بھلا رنجُول میاں
کِھلے تِنہاں دے باغ قلوب اندر جنہاں کِیتا ہے عِشق قبول میاں

نعت

دُوجے نعت رسُول مقبُول والی جَینْدے حق نزُول لولاک کِیتا
خاکی آکھ کے مرتبہ وَڈّہ دِتا سب دُنیا دے عیب توں پاک کِیتا
سَرور ہو کے انبیاء اولیاء دا اگےّ حق دے آپ نوں خاک کِیتا
کرے "اُمّتی اُمّتی" روز محشر خوشی چھڈ کے جیو غم ناک کِیتا

حمد:۔ تعریف ۔ وِرد:۔ وظیفہ ۔ مُول:۔ اصل ۔ جڑھ ۔ رنجول:۔ رنجیدہ ۔ زخمی ۔ قلوب:۔ (واحد قلب) دِل ۔ نعت:۔ رسول پاک دی تعریف ۔ نزول: اترنا ۔ نازل ہونا ۔ لولاک:۔ اگر تُو نہ ہوتا ۔ لولاک لما خلقت الافلاک ۔ اے پیغمبر اگر تو نہ ہوتا میں یہ آسمان وغیرہ بناتا ۔ سرور:۔ سردار ۔ انبیاء:۔ جمع نبی اولیاء:۔ جمع ولی ۔ اُمّتی:۔ اُمّت ۔ میری اُمّت ؛

چار یار

چارے یار رسول دے چار گوہر سبھے اِک بِتّیں اِک چڑھندڑے نی
ابوبکرؓ تے عمرؓ عثمانؓ علیؓ آپو آپنے گُنیں سُہندڑے نی
جنہاں صِدق یقین تحقیق کیتا راہ رَبّ دے سِیس وِکندڑے نی
شوق چھڈ کے جنہاں نے زُہد کیتا واہ واہ اوہ رَبّ دے بندڑے نی

پیران پیر

مدح پیر دی حُبّ دے نال کیجے جیندے خادماں دے وِچ پیریاں نی
باجھ اوس جناب دے پار ناہیں لکھ ڈھونڈ دے پھرن فقیریاں نی
جیہڑے پیر دی نظر منظور ہوئے گھر تنہاں دے پیریاں میریاں نی
روز حشر دے پیر دے طالباں نوں ہتھ ہجڑے ملن گیاں چیریاں نی

باوا فریدؒ شکر گنج

مودود دا لاڈلا پیر چشتی شکر گنج مسعود بھرپور ہے جی
بائیس اقطاب وِچ پیر کامل جہدی عاجزی زُہد منظور ہے جی
خاندان وِچ چشتیہ کاملیت شہر فقر دا پٹن معمور ہے جی
شکر گنجؒ نے آن مقام کیتا دُکھ درد پنجاب دا دُور ہے جی

چار یار: پہلے چار خلیفہ سِیس:۔ سِر۔ وِکندڑے: بِیچے یا بِکے صِدق: سچائی۔ یقین۔ زُہد:۔ عبادت پرہیزگاری۔ پیران پیر:۔ شاہ عبدالقادر جیلانیؒ۔ مدح: تعریف۔ حُب: محبت۔ خلوص۔ پیریاں: بزرگیاں میریاں: میری سرداری۔ چیریاں: چِٹھیاں۔ مودود: خواجہ محمد قطب مودود سن وفات ۵۲۷ھ چشت: ہرات سے دو کوس پر ایک گاؤں بائیس اقطاب: دیکھو صفحہ ۱۱،۱۲ فقر: فقیر۔ پٹن: پاک پٹن۔ ساہیوال دا مشہور قصبہ۔

یاراں دا سوال

یاراں اساں نوں آن سوال کیتا قصّہ ہیر دا نواں بنائیے جی
ایس پریم دی جھوک دا سب قصّہ جِنّھ سوہنی نال سُنائیے جی
نال عجب بہار دے شِعر کر کے رانجھے ہیر دا میل کرائیے جی
یاراں نال مجالساں وِچ بہہ کے مزا ہیر دے عشق دا پائیے جی

حُکم اُتّے عمل

حُکم مَن کے سجّناں پیاریاں دا قصّہ عجب بہار دا جوڑیا ای
فقرہ جوڑ کے خُوب دُرست کیتا جیہا پھُل گُلاب دا توڑیا ای
بوہت جیو دے وِچ تدبیر کر کے فرہاد پہاڑ نوں پھوڑیا ای
سوبھا دین دے زیب بنا دِتّا جیہا عطر گلاب نچوڑیا ای

تخت ہزارہ

اِک تخت ہزاریوں گل کیجے جِتّھے رانجھیاں رنگ مچایا ای
چھیل گبھرو مست البیلڑے نیں سُندر اِک تھیں اِک سوایا ای
والے، کوکلے مُندرے، مجھ لُنگی، نواں ٹھاٹھ تے ٹھاٹھ چڑھایا ای
کیہی صِفت ہزارے دی کرے شاعر، گویا بہشت زمین تے آیا ای

جھوک : لگن ۔ داستان ۔ بستی ۔ مجالساں : واحد مجلس ۔ جیو : دِل ۔ فرہاد : دیکھو ۲۸ ۔ سوبھا : سجاوٹ
زیب : قابل ۔ لائق ۔ رانجھیاں : جاٹوں کی ایک قوم ۔ چھیل : بانکے ۔ ریشمی دھوتی ۔ گبھرو : جوان ۔
البیلڑے : شوخ و شنگ ۔ سُندر : خوبصورت ۔ والے : کانوں کا زیور ۔ کوکلے : تکونی بالیاں ۔
زیور ۔ مجھ : لک ۔ کمر ۔ لُنگی : لاچا ۔ تہمد ۔ مُندرے : کانوں کا ایک زیور ۔

رانجھے دا پیو

موجُو چودھری پِنڈ دی پانڈ والا چنگا بھائیاں دا سردار آہا
اٹھ پُتّر دو بیٹیاں تِس دِیاں سَن وڈا ٹبّر اُتے پروار آہا
بھلیاں بھائیاں وِچ پرتیت اُسدی مَنّیاں چونترے اُتے سرکار آہا
وارث شاہ اِہ قدرتاں رَبّ دِیاں نیں دھیدو نال اُس بہت پیار آہا

رانجھے دے بھرا

باپ کرے پیار تے وِیر بھائی ڈر باپ دے بھول پئے سنگدے نیں
گُجّھے مہنے مار کے سپ وانگوں اُسدے کالجے نوں پئے ڈنگدے نیں
کوئی وَس نہ چلدا کڈھ چھڈّن، دیندے مہنے رنگ برنگ دے نیں
وارث شاہ اِہ غرض ہے بہت پیاری ہور ساک نہ سین نہ انگ دے نیں

موجو دا مرنا

تقدیر سیتی موجُو فوت ہویا بھائی رانجھے دے نال کھہیڑ دے نیں
نِت سجّرا گھاہ کلیجڑے دا گلاّں ترکھیاں نال اُچیڑ دے نیں
"کھائیں رَج کے گھُور دا پھریں رَنّاں" کڈھ رِقتاں دھیدو نوں چھیڑ دے نیں
بھائی بھابیاں وِیر دیاں کرن گلاّں اِہ جھگڑا نِت نبیڑ دے نیں

موجُو: موجدین یا معزالدین۔ پانڈ: سرداری۔ ٹبّر: پروار۔ قبیلہ۔ خاندان۔ پرتیت: اعتبار۔
چونترے: کچہری۔ عدالت۔ سرکار، سرکار دربار میں۔ دھیدو: (رانجھے کا اصل نام)۔
سنگ دے: شرماتے جھجکے کھہیڑ دے: خراب کرتے۔ اٹھکیلیاں کرتے۔ سجّرا: تازہ۔
گھا: زخم اُچیڑ دے: چھیلتے۔ رِقتاں: چھیڑ خانیاں؛

زمین دی ونڈ

حضرت قاضی تے پنیچ سدا سارے بھائیاں زمین نوں کچھ پوایا ای
وڈھی دے کے زمین دے بنے وارث. بنجر زمین رنجھیٹے نوں آیا ای
کچھاں مار شریک مذاق کر دے بھائیاں رانجھے دے باب بنایا ای
گل بھائیاں اِہ بنا چھڈی مگر جٹ دے پھگڑی لایا ای

بھابیاں دے طعنے

پنڈا چھنڈ کے چوچڑے پٹے جنہاں کسے رَن کیہہ اوسنوں بھاہنا ای
جنہاں ونجھلی کچھ وچ مار بھرنی تنہاں گھر کیہہ اَڈ کے باہنا ای
جنہاں بھوئیں دے واسطے کرے دعوی تنہاں مول نہ توڑ نباہنا ای
دِہیں ونجھلی واہ کے راگ گانویں کسے روز دا اِہ پرا اہنا ای

شاعر

رانجھا جوترا واہ کے تھک رہیا لاہ ارلیاں چھاں نوں آوندا ای
بھتہ بھابیاں آن کے کول دھریا حال آپنا کھوہل وکھاوندا ای

رانجھا

"متھیں پئے چھالے پٹے پیر سارے سانوں واہی دا کم نہ آوندا ای"

بھابیاں

بھابیاں آکھیا "لاڈلا باپ دا سیں اَتے کھرا پیارڑا ماؤں دا ای"

ونڈ : تقسیم ۔ پنیچ : منصف ۔ کچھ پوایا : پیمائش کرائی ۔ وڈھی : رشوت ۔ شریک : قریبی رشتہ دار
باب : واسطے ۔ دِہیں : دن کو ۔ ونجھلی ۔ بانسری ۔ جوترہ واہ کے : ہل چلا کے ۔ ارلیاں : پنجابی
کی کلیاں ۔ بھتہ : کھانا ۔ واہی : کھیتی باڑی ۔

رانجھا

رانجھا آکھدا بھابیو ویرنوں نی تُساں بھائیاں ناوں وچھوڑیو جے
خوشی رُوح میری نوں دلگیر کیتا میرا پھُل گلاب دا توڑیو جے
سکیاں بھائیاں نالوں وچھوڑ مینوں کنڈا وِچ کلیجڑے بوڑیو جے
بھائی جگر تے جان سی اسیں اُٹھے وکھّو وکھ کر چا نکھوڑیو جے
نال ویر دے رقتاں چھیڑ بھابی سانوں پُٹنا ہور چموڑیو جے
جدوں صفاں ہو ترن گیاں طرف جنّت وارث شاہ دی واگ نہ موڑیو جے

بھابیاں

کریں آکڑاں کھائیکے دُدّھ چاول، اِہ رج کے کھان دیاں مستیاں نیں
آکھن "دیور دے نال نہال ہویاں" سانوں سب شریکناں ہسدیاں نیں
"اِہ رانجھنے نال نیں گھیو شکّر پر جیو دا بھیت نہ دسدیاں نیں"
اِک توں کلنک ہیں اساں لگّا ہور سبھّ سکھالیاں وسدیاں نیں
رنّاں وِکدیاں ویکھ کے چھیل منڈا جویں شہد وِچ مکھّیاں پھسدیاں نیں
گھروں نکلیں تے پیا مریں بھُکھّا بھُل جان تینوں سبھّو مستیاں نیں

رانجھا

تُساں چھتّرے مرد بنا دِتّے سپ رسّیاں دے کرو ڈاریو نی
راجے بھوج دے مُکھ لگام دے کے چڑھ دوڑیاں ہو ٹُونے ہاریو نی

بوڑیو: چوبھیو۔ نکھوڑیو: نکھیڑنا۔ وکھّو وکھ کرنا۔ چموڑیو: چمیڑنا۔ صفاں: فوج دی قطار
کلنک: بدنامی دا ٹیکہ۔ داغ ۔ راجہ بھوج: دیکھو صفحہ ۷۳۔ ٹُونے ہاریو: جادوگرنیوں

کورو پانڈواں دی صفا گال عشتی ذرا گل دے نال ہنساریونی
راون لنک لٹا کے گرد ہویا کارے تساں دے زین ہتھیاریونی

بھابی

بھابی آکھدی منڈیا گنڈیا دے اساں نال کیہ رِقتاں چائیاں نیں
ولی جیٹھ تے جنہاں دے فتو دیور ڈب مویاں اُہ بھرجایاں نیں
گھروگھری وچار دے لوک سارے سانوں کیہاں پھاہیاں پایاں نیں
تیری گل نہ بنے گی نال ساڈے پرناہ لیا سیالاں دیاں جائیاں نیں

رانجھا

منہ بُرا دسیندڑا بھابیئے نی سڑے ہوئے پتنگ کیوں ساڑنی ایں
تیرے گوچرا کم کیہ پیا ساڈا سانوں بولیاں کاس نوں مارنی ایں
اُپڑ چاہڑ کے پوڑیاں پُچھ لیندی کہے کلا دے محل اُسارنی ایں
کوئی کم نہ تیرا وِگاڑیا میں پر پیکیاں وتوں گوارنی ایں

بھابی

سِدّھا ہو کے روٹیاں کھا جٹّا ہُن کاسنوں اڈیاں چائیاں نیں
تیریاں پنگھٹاں دے اُتے ہون باناں دُھماں وِچ ترنجناں پائیاں نیں

کورو پانڈو: دیکھو صفحہ ۱۱۳۔ ہنساریو: ہنس کر یاری لگانے والی ۔ راون: دیکھو صفحہ ۳۶۹۔ گرد: خاک ۔
پرناہ: بیاہ کر گلا: جھگڑا۔ مشین (لفٹ)۔ گوارنی: گنوار۔ جاہل ۔ پنگھٹاں: پانی کے گھاٹ جہاں لڑکیاں
پانی بھرتی ہوں ۔ ترنجن: جہاں نوخیز لڑکیاں مل کر چرخہ کاتتی ہیں ۔ دُھم۔ شور۔ کھپ ۔

گھر بار وِسار کے خوار ہوئیاں جھوکاں جنہاں نوں پریم دیاں لائیاں نیں
زُلفاں کُنڈیاں کالیاں ہو منگو جھوکاں ہِک تے آن بہائیاں نیں
وارث شاہ جنہاں دا چند دیوہ گھول گھتیاں سو بھرجائیاں نیں

بھابی

اُٹھکھیلیا اہل دیوانیا وے تھکاں موہڈیاں اُتوں کیہ سٹناں ایں
چیرا بنھ کے بھنڑے وال چوپڑ وِچ ترنجناں پھیریاں گھتناں ایں
رُوٹی کھاندیاں ٹُون جے پوے ٹھوڑا چا آنگناں دیوچ سٹناں ایں
ہچھا کھاہیں پہنیں کم کریں ناہیں جڑھ آپنے آپ دی پٹناں ایں

رانجھا

بھُل گئے ہاں وڑے ہاں آن ویہڑے سانوں بخش لے ڈاریئے واسطا ای
دِنے رات توں ظلم تے لک بدھا ڈریں رُوپ سنگھاریئے واسطا ای
نال حُسن گمان دے بھریں لدی سمجھ مست ہنکاریئے واسطا ای
وارث شاہ نوں مار نہ بھاگ بھریئے اَنی مَنس دیئے پیاریئے واسطا ای

بھابی

ساڈا حُسن پسند نہ لیاونا ایں جاہ ہیر سیال ویاہ لیاویں
واہ وَنجھلی پریم دی گھت جالی کائی نڈھی سیالاں دی پھاہ لیاویں
تیتھے وَل ہے رنّاں وَلانے دا رانی کوکلاں محل تھیں لاہ لیاویں

جھوکاں: جھوک۔ لگن۔ عشق۔ کنڈیاں: کنڈل دار بل دار۔ منگو گائے بھینس گلہ۔ ہک: سینہ پر چھاتی
اٹھکھیلیا: چھیڑ خانی کرنیوالا۔ چیرا: پگڑی۔ انگناں: آنگن صحن۔ ویہڑا۔ ڈاریئے: شوخ لڑکی
نڈھی: لڑکی۔ رانی کوکلاں: دیکھو صفحہ (۳۷۸)

دِنے بُوہے توں کدّھنی ملے ناہیں راتیں کندھ پچھواڑیوں ڈھا لیادیں
وارث شاہ نوں نال لیجا کے تے جویں داء لگے تویں لا لیادیں

رانجھا

نڈھی سیالاں دی ویاہ کے لیاوساں ہیں کرو بولیاں اتے ٹھٹھولیاں نی
بُہے گھت پیہڑا وانگ مہرزادی ہوون تساں جہیاں اگے گولیاں نی
مجھو واہ وِچ ڈوبیئے بھابیاں نوں ہوون تساں جہیاں بڑبولیاں نی
بس کریں بھابی اسیں رج رہے بھر دِتیاں جے ساتوں جھولیاں نی

بھابی

کہیا بھیڑ مچایئو ای کچیا وے متھا ڈاہیو ای سوکناں وانگ کیہا!
جا سجرا کم گوا ناہیں ہو جاسیا جوبناں پھیر بیہا!

رانجھا

رانجھے کھا غصہ سِر ڈھول ماری: دیکھاں چمبڑی اُن نوں جویں لیہا"
"تسیں دیس رکھو اسیں چھڈ چلے لاہ بھابیئے جھگڑا گل ایہا!"
ہتھ پگڑ کے جتیاں مار بغل رانجھا ہو ٹریا وارث شاہ جیہا

لوکاں دا کہنا

خبر بھائیاں نوں لوکاں جا آکھی، "رانجھا رُس ہزاریوں چلیا جے"
کل واہناں اوس توں نہیں ہندا مار بولیاں بھابیاں گھلیا جے

بولیاں: طعنے۔ ٹھٹھولیاں: ہٹھٹھا مذاق۔ مہرزادی۔ سردار کی بیٹی۔ گولیاں: گولی۔ نوکرانی۔
مجھو: گہرا۔ واہ: نالہ۔ بھیڑ: لڑائی جھگڑا۔ سونکن: خصم کی دوسری بیوی۔ سجرا: تازہ۔ بیہا: باسی
ڈھول: دھپا۔ تھپڑ۔ لیہا: خاردار بوٹی۔

پگڈ راہ ٹریا ہنجو نین روون جویں ندی دا نیر اچھلیا جے
اگوں ویر دے واسطے بھائیاں نے ادھ واٹیوں راہ جا ملیا جے

شاعر

روح چھڈ قلبوت جیوں وداع ہندا تویں اہ درویش سدھاریا اے
ان پانی ہزارے دا قسم کر کے قصد جھنگ سیال دا دھاریا اے
کیتا رزق نے آن اداس رانجھا چلو چل ہی جیو پکاریا اے
کچھے ونجھلی مار کے رواں ہویا وارث وطن تے دیس وساریا اے

رانجھے دے بھرا

"آکھ رانجھیا! بھاء کیہہ بنی تیرے دیس آپنا چھڈ سدھار ناہیں"
ویرا انبڑی جایا جا ناہیں سانوں وچ فراق دے مار ناہیں
ایہہ باندیاں اسیں غلام تیرے کوئی ہور وچار وچار ناہیں
بخش ایہہ گناہ توں بھابیاں نوں کون جمیاں جو گنہگار ناہیں
بھائیاں باجھ نہ مجلساں سوہندیاں نے اتے بھائیاں باجھ بہار ناہیں
بھائی مرن تے پوندیاں بھج باہاں بناں بھائیاں بھرے پروار ناہیں
لکھ اوٹ ہے کول وسندیاں دی بھائیاں گیاں جیڈی کوئی ہار ناہیں
بھائی ڈھاوندے بھائی اسار دے نیں بھائیاں باجھ بیلی کوئی یار ناہیں
وارث شاہ میاں بھائیاں نال سوبھا بناں بھائیاں سوبھ سنسار ناہیں"

نین: آنکھیں ۔ نیر: پانی ۔ ویر: بھائی ۔ ادھ واٹیوں: آدھے راستہ ہیں سے ۔ وداع: رخصت ۔
ان پانی: کھانا پینا ۔ قصد: ارادہ ۔ انبڑی جایا: ماں جایا ۔ سوہندیاں: سجتی ۔ اچھی لگتی ۔ پروار: خاندان
گھر، قبیلہ ۔ اوٹ: پردہ ۔ بھرم ۔ سوبھا: سوبھ ۔ عزت ۔ وقار ۔ سنسار: زمانہ ۔ دنیا

رانجھا

رانجھے آکھیا اُٹھیا رزق میرا میتھوں بھائیو تُسیں کیہہ منگ دے او
وَنڈ لیا جے باپ دا مِلک سارا تُسیں ساک نہ سین نہ انگ دے او
وَس لگے جے تاں منصور وانگوں مینوں چا سولی اُتے ٹنگدے او
وچوں خوشی ہو اساں دے نِکلنے تے مُونہوں آکھدے گل پر سنگ دے او

بھابیاں

بھرجائیاں آکھیا رانجھیا وے! اسیں باندیاں تیریاں ہنّیاں ہاں
ناؤں لینا ایں جدوں توں جاونے دا اسیں ہنجو رُت دے رُنّیاں ہاں
جان مال قربان ہے تدّ اُتوں اسیں آپ بھی چو کھنے ہنّیاں ہاں
سانوں صبر قرار آرام ناہیں جس ویلے دی تیتھوں وچھنّیاں ہاں

رانجھا

بھابی رِزق اُداس جاں ہو چلّیا ہُن کا سنوں گھیر کے ٹھگدیاں ہو
پہلوں ساڑ کے جیو نمانڑے نوں پھیر کِھلّیاں مارنے لگدیاں ہو
بھائی ساک ہُن سو تُساں وکھ کیتے تُسیں ساک کیہہ ساڈیاں لگدیاں ہو
وارث شاہ اکلّڑے کیہہ کرنا تُسیں ست اکٹھیاں وگدیاں ہو

شاعر

واہ لا رہے بھائی بھابیاں نے رانجھا اُٹھ ہزاریوں دھایا ای
بُھکھ ننگ نوں جھاک کے پَندھ کر کے راتیں وچ مسیت دے آیا ای

مِلک: ملکیت۔ اثاثہ۔ منصور: دیکھو صفحہ ۳۸۶ ہنجو: اتھرو۔ اُنسو۔ رُت: لہو۔ چو کھنے: صدقے۔ قربان۔ وچھنّیاں: بچھڑیں ہوئیں۔ نمانڑے: عاجز۔ مسکین۔ کِھلّیاں: مذاق۔ وگدیاں: جاری۔ واہ: کوشش۔ دھایا: چلا۔ جھاک کے: برداشت کر کے۔

ہتھ ونجھلی پکڑ کے رات اَدھی رانجھے مزہ تاں خوب بنایا ای
دَن مرد نہ پنڈ وچ رہیا کوئی سبھے گرد مسیت دے آیا ای
وارث شاہ میاں پنڈ جھگڑیاں دی پچھوں مُلّاں مسیت دا آیا ای

مسیت تے کتاباں

مسجد بیت العتیق مثال آہی خانے کعبیوں ڈول اُتاری آ نیں
گویا اقصیٰ دے نال دی بھین دُوجی شاید صندلی نور اُساری آ نیں
پڑھن فاضل درس درویش مُفتی خوب کڈھ الحان پُرکاری آ نیں
تعلیل، میزان تے صرف بہائی صرف میر بھی یاد پُکاری آ نیں
قاضی قطب تے کنز انواع باراں، مسعودیاں جلد سواری آ نیں
خانی نال مجموعہ سُلطانیاں دے اَتے حیرۃ الفقہ نردا ری آ نیں
فتاوی برہنہ تے منظوم شاہنامہ نال زبدیاں حفظ کراری آ نیں
معارج النبوّۃ، خلاصیاں تے روضہ نال اخلاق پساری آ نیں
زرّادیاں دے نال شرح مُلّاں تے زنجانیاں خوب نتاری آ نیں
کرن حفظ قرآن تفسیر دُوناں غیر شرع نوں دُرّیاں ماری آ نیں
اِک نظم دے درس ہر کرن پڑھدے نام حق اَتے خالق باری آ نیں
گلستاں بوستاں اَتے بہار دانش طوطی نامہ تے واحد باری آ نیں

پنڈ جھگڑیاں دی ، بڑا جھگڑالو ۔ بیت العتیق : پرانا گھر مراد خانہ کعبہ ۔ ڈول : نقشہ ۔ خاکہ ۔ اقصیٰ : مسجد اقصیٰ بیت المقدس ۔ الحان ۔ سُریلی آواز ۔ پساریا : پساری ۔ پھیلائی ۔ کھولی ۔
کتابوں کے نام ، دیکھو صفحہ ۴۰۲ ؏

منتخبات نصاب تے ابوالفضل شاہ نامہ تے واحد باری آ نیں
قران السعدین دیوان حافظ شیریں خسرو لکھ سواری آ نیں

لکھائی پڑھائی

قلمدان جزدان دوات پھٹی ناویں عالی ویکھ دے لڑکیاں دے
لکھن نال مسودے سیاق خسرے سیاہی نال جے لکھدے ورقیاں تے
اک بھل کے عین دا غین واچن ملاں جند کڈھے نال کرڑکیاں دے
اک آوندے شوق جزدان لیکے وچ مکتباں دے نال تڑکیاں دے

ملاں

ملاں آکھیا چونڈیاں ویکھدیاں ای غیر شرع توں کون ہیں دور ہو اوئے
ایتھے لچیاں دی نہیں تھاں کائی پٹے دور کر حق منظور ہو اوئے
انا الحق توں کہنا ایں کبر کر کے اوڑک مریں گا وانگ منصور ہو اوئے
وارث شاہ نہ ہنگ دی باس چھپ دی بھاویں رکھیئے وچ کافور ہو اوئے

رانجھا

داڑھی شیخ دی عمل شیطان والے کہیا رانیوں جاندیاں راہیاں نوں
اگے کڈھ قرآن تے بہیں منبر، کہیا اڈیو مکر دیاں پھاہیاں نوں
اس پلیت تے پاک دا کرو واقف اسیں جانیئے شرع گواہیاں نوں
جیہڑی تھاں ناپاک لے وچ وڑیوں شکر ربدیاں بے پرواہیاں نوں

ناویں ویکھدے: حاضری لگاتے۔ عالی، مانیٹر۔ مسودے: تحریریں۔ سیاق، پہلا پڑھا ہوا سبق۔ خسرے: سوال۔ حساب۔ واچن: پڑھیں۔ کرڑکیاں: دھمکانا۔ ڈرانا۔ تڑکیاں: علی الصبح۔ چونڈیاں: سر کے چھوٹے بال۔ پٹے: سر کے لمبے بال۔ منصور: دیکھو صفحہ ۳۸۶۔ باس: بو۔ رانیو: زیر کیا۔

مُلّاں

گھر ربّ دے مسجداں ہُندیاں نیں ایتھے غیر شرع نہیں واڑیے اوئے
کُتّا اَتے فقیر پلیت ہووے، نال دُرّیاں بنھ کے ماریے اوئے
تارک ہووے صلوٰۃ دا پٹے رکھے، کناں والیاں پکڑ پچھاڑیے اوئے
نیواں کپڑا ہووے تاں پاڑ سٹیے لباں ہون دراز تے ساڑیے اوئے
جیہڑا فقہ دے عمل دا نہیں واقف اوہنوں چا سُولی اُتّے چاہڑیے اوئے
وارث شاہ خدا دے دُشمناں نوں، دُوروں کُتّیاں وانگ دُرکاریے اوئے

رانجھا

سانوں دس نماز ہے کاس دی جی کاس نال بنا کے ساری آ نیں؟
نک کن نماز دے ہین کتنے، متھے دھروں ایہہ کنہاں دے ماری آ تیں؟
لماں قد چوڑی کس ہان دی اے کس چیز دے نال سواری آ نیں؟
وارث کلیاں کتنیاں اس دیاں نے کس نال ایہہ بنھ اُتاری آ نیں؟

مُلّاں

اَساں فقہ اصول نوں صحیح کیتا غیر شرع مردود نوں مارنا ایں
اَساں دسنے کم عباداتاں دے، پُل صراط توں پار اُتارنا ایں
فرض سُنّتاں واجباں نفل وتراں، نال جائزاں سچ نتارنا ایں
وارث شاہ جماعت دے تارکاں نوں تازیانیاں دُرّیاں مارنا ایں

تارک: ترک کرنے والا۔ چھوڑنے والا۔ لباں: موچھیں۔ دراز: لمبی۔ فقہ: دین کے مسائل۔ کاس دی: کس چیز کی۔ ساری: بنائی ہوئی۔ دھروں: ازل کے دن سے۔ پُلصراط: رستے کا پُل۔

رانجھا

باس حلویاں دی خبر مُردیاں دی نال دُعائیں دے جیونّدے مار دے او
پچھلی رات جاں مُجھکھ دا وقت ہُندا حال حال ای پٹے پُکار دے او
شرع چا سرپوش بنایا جے۔ روادار وڈے گنہگار دے او
وارث شاہ مُسافراں آیاں نوں چلّو چل ای پٹے پُکار دے او

مُلّاں

مُلّاں آکھیا "او نامعقول جٹّا! فرض کج کے رات گذار جائیں
فجر ہُندی توں اگوں ای اُٹھ ایتھوں، سر کج کے مسجدوں نکل جائیں
گھر ربّ دے نال نہ بنھ جھیڑے، از غیب دیاں مُجتّاں چھیڑ نائیں"

شاعر

وارث شاہ خُدا دے خانیاں نوں ایہہ مُلّاں بھی چمبڑے ہین بلائیں

رانجھے دا مسیتوں ٹرنا

چڑی چُوہکدی نال جاں ٹُرے پاہندی، پیّاں دُدھ دے وِچ مدھانیاں نیں
ہوئی صُبح صادق جدوں آن روشن تدوں لالیاں آن چچلانیاں نیں
رانجھے کُوچ کیتا آیا ندی اُتّے، ساتھ لدّیا پار مُہانیاں نیں
وارث شاہ میاں لُڈّن وڈّا کُپّن، کُپّا شہد دا لدّیا بانیاں نیں

باس: بُو۔ خوشبُو۔ سرپوش: ڈھکنا۔ فرض کج کے: سر اور گھُٹنے ڈھانپ کر۔ چُوہکدی: بولتی۔
پاہندی: مسافر۔ لالیاں: پرندہ شارک۔ گٹار۔ چچلانیاں: چیخیں۔ بولیں۔ مہانیاں: مہانے ملاح۔
لُڈّن: ملاح۔ پتّن کا ٹھیکیدار۔

رانجھا

رانجھے آکھیا پار لنگھا اَبّا مینوں چاہڑنے ربّ دے واسطے تے

لُڈن

اَسیں رَبّ کیہہ جاندے ڈھیکیا او! بیڑا مٹھل دے لَب دے واسطے تے
اَساں رزق کماوناں نال حیلے، بیڑا کجھ دے ڈب دے واسطے تے

رانجھا

ہتھ جوڑ کے مِنّتاں کرے رانجھا ترلے کراں مَیں جھب دے واسطے تے
"تُسیں چاہڑ لیو مینوں وِچ بیڑی چپّو دَھک ساں ربّ دے واسطے تے
وارث رُس آیا نال بھایاں دے منّت کراں سبب دے واسطے تے"

لُڈن

پَیسہ کھول کے ہتھ جے دَھریں میرے، گودی چاہڑ کے پار اُتارنا ہاں
اُتے ڈھیکیا مُفت جے کَن کھائیں، ہچا بیڑیوں زمیں تے مارنا ہاں
جیہڑا کپڑا دے تے نقد پیسہ سب اوس دے کم سوارناں ہاں
زوراوری جے چڑھے کوئی آن بیڑی اَدھ واٹڑے ڈوب کے مارناں ہاں
ڈُوماں اُتے فقیراں تے مُفت خوراں دُوروں کُتیاں وانگ دُرکارناں ہاں
وارث شاہ جیہے پیر زادیاں نوں مُڈھوں بیڑی دے وِچ نہ واڑناں ہاں

مِٹھل دے: چلاتے ۔ لب: لوبھ۔ لالچ ۔ ڈَبّ: دھوتی کا پلّو جس میں روپے پیسے باندھ لیتے ہیں مُراد دولت ۔ ترلے: منّت خوشامد ۔ جھب۔ جلدی۔ فوراً

شاعر

رانجھا مِنّتاں کر کے تھک رہیا اَنت ہو کنڈھے پرانہہ جا بیٹھا
چھڈ اُگ بیگانڑی ہو گوشے پریم ڈھانڈری وکھ جگا بیٹھا
گاوے سد فراق دے نال رووے اُتے ونجلی شبد وجا بیٹھا
جو کوئی آدمی ترمیت، مرد ہیسی پتّن چھڈ کے اوس وَل جا بیٹھا
رَنّاں لُڈّن جھبیل دیاں بھرن ٹھُٹّھیں پیر دوہاں دے وِچ ٹِکا بیٹھا
غصّہ کھا کے لئے جھبیل جھٹّیاں اُتے دوہاں نوں ہاک بُلا بیٹھا
پنڈا باہوڑیں جٹ لیجاگ رنّاں کہیا شغل ہے آن جگا بیٹھا
وارث شاہ اِس موہے نیں مرد رَنّاں نہیں جاندے کون بَلا بیٹھا

لوکی

سَئیں ونجھیں جھناں دا اَنت ناہیں، ڈُب مریں گا ٹھِلّ نہ سجناں او
چاہڑ موڈھیاں تے تینوں اسیں ٹھِلّاں کوئی پلک دی ڈِھلّ نہ سجناں او
ساڈا عقل شعور تیں کھس لیتا رہیا کھوکھڑا بَل نہ سجناں او
ہتھیں بدھی غلام ہاں اسیں تیرے بھاویں وِچ بازار چل سجناں او
ساڈیاں اکھیاں دے وِچ وانگ دِھیری ڈیرہ گھت بَہوں ہل نہ سجناں او
وارث شاہ میاں تیرے پَو کھنے ہاں ساڈا کالجہ سَلّ نہ سجناں او

ڈھانڈری: گٹھ کان۔ لکڑی کے چھلکوں کا ڈھیر۔ سدّ: آواز، مصرعہ، گیت۔ شبد: لفظ۔ ترمیت: عورت
پتّن: گھاٹ۔ جھبیل: ملاح۔ جھٹّیاں: کچیچیاں، غصّے میں پیچ و تاب کھانا۔ باہوڑیں: مدد کے لئے آؤ۔
سَئیں: تُو۔ ونجھیں: ونجھ۔ لاٹھی۔ ٹھِلّ: چل۔ پانی میں تیرنا۔ کھس: کھو۔ کھوکھڑا: کھوکھلا۔ بَل: قوت
بھروسہ۔ پو کھنے: صدقے۔ قربان۔ سَلّ: زخم لگانا۔ چوٹ لگانا۔

شاعر

دونہاں باہاں توں پکڑ رنجھیٹڑے نوں مُڑ آن بیڑی وچ چاہڑیا نیں
تقصیر معاف کر آدمی دی مُڑ آن بہشت وِچ واڑیا نیں
گویا خواب دے وِچ عزازیل ڈِٹھا اوہنوں پھیر مُڑ عرش تے چاہڑیا نیں
وارث شاہ نوں تُرت نُہا کے تے نڈھی ہیر دے پلنگ تے چاہڑیا نیں

رانجھا

یارو پلنگ کہیا تنے سیج ایتھے ؟

لوک

لوکاں آکھیا ہیر جٹیٹڑی دا ا
بادشاہ سیالاں دے ترنجناں دی مہر چوچک خان دی بٹیڑی دا
شاہ پری رنت لئے پناہ اُس توں ایہہ تھاں اُس مُشک پیٹڑی دا

جھبیل

اسیں سبھ جھبیل تے گھاٹ پتن سبھو حکم ہے اوس سیلٹڑی دا

شاعر

بیڑی نہیں ایہہ جنج دی بنی بیٹھک جو کوئی آوے سو سَدا بہاؤندا اے
نڈھا وڈا امیر فقیر بیٹھے کون پچھ دا اے کیہڑی تھاؤندا اے
جویں شمع تے ڈِگن پتنگ دھڑ دھڑ تویں نیں مہین لنگھ آؤندا اے

عزازیل : شیطان ۔ تُرت : فوراً ۔ سیج : بستر ۔ جٹیٹڑی : جٹی ۔ بٹیڑی : بیٹی ۔
سلیٹڑی : قوم سیال کی لڑکی ۔ نڈھا : چھوٹا ۔ مہین : گروہ ۔

گویا خضر دا بالکا آن لتھا جناں کھناں شیرینیاں لیاونداے

لڈن

لڈن نہ لنگھایا پار اُس نوں، اوس ویلڑے نوں پچھوتاؤں دا اے
"یارو جھوٹھ نہ کرے خدا سچا رناں میریاں ایہہ کھسکاؤندا اے"
جنے کھنے نوں آکھدا ایہہ لڈن کوئی لاہو اس نوں میلا آؤندا اے
اک سدّ دے ناں ایہہ جند لیندا پنچھی ڈیگ دا تے مرگ پھاؤندا اے
ٹھگ سُنیئے دھنسروں آؤندے نیں ایہہ ظاہرا ٹھگ جھناؤندا اے
وارث شاہ میاں ولی ظاہر ہویا سُنے ویکھ جھبیل کُٹاؤندا اے

لوک

لوکاں پُچھیا "میاں توں کون ہُنداں ایں انّ کِسے نہ آن کھوالیا اِی
تیری صورت بہت ملوک دِسے ایڈا جفر توں کاسنوں جالیا اِی
اَنگ ساک کیوں چھڈ کے نس آیوں بڈھی ماں تے باپ نوں گالیا اِی
اوہلے اکھیاں دے تینوں کیویں کیتا کِنہاں دوتیاں دا قول پالیا اِی"

رانجھا

رانجھے کھول کے حال احوال سارا اوہناں لوکاں نوں چا سنایا اِی
"گھر ماپیاں دے رہیا لاڈلا مَیں ڈیکھو سائیں نے کھیڈ وکھایا اِی
موئے ماں تے باپ تاں وخت پیا، بھائیاں وطن تھیں چا ترایا اِی
وارث رب دے باہجھ نہ تاہنگ کوئی بانا فقر دا اساں وٹایا اِی

بالکا: چیلا، شاگرد۔ جنے کھنے: ہر کوئی۔ میلا: گروہ، ہجوم۔ پنچھی: پرندہ۔ مرگ: ہرن۔ دھنسر: راون۔ لنکا کا راجہ۔ انّ: اناج۔ ملوک: نازک۔ جفر: دکھ، تکلیف۔ جالیا: برداشت کیا۔ دوتیاں: دشمنوں نے۔ بانا: لباس

شاعر

ہس کھیڈ کے رات گذاریو سو فجر ہوئی تاں جیو اُداس کیتا
راہ جاندڑے نوں جھگی نظر آئی ڈیرہ جا ملاحاں دے پاس کیتا
اگے پلنگ بیڑی وِچ وِچھیا سی اُتے خوب وچھاوناں راس کیتا
بیڑی وِچ وجا کے ونجھلی نوں چا پلنگ اُتے عام خاص کیتا
لوک گِرد بیٹھے رانجھا گاؤندا اے ہر کِسے دا جیوڑا راس کیتا
وارث شاہ جا ہیر نوں خبر ہوئی، تیری سیج دا جٹ نے ناس کیتا

پنڈ دے ماہی

جا ماہیاں پنڈ وِچ گل کیتی۔ "اِک سُگھڑ بیڑی وِچ گاؤندا اے
اوہدے بولیاں مُکھ توں پھُل کِردے لکھ لکھ دی سَد اوہ لاؤندا اے
سُنے لُڈن جھبیل دیاں دونویں رناں، سیج ہیر دی تے رنگ لاؤندا اے"
وارث شاہ کواریاں آفتاں نیں ویکھ کیہا فتور ہُن آؤندا اے

ہیر

لے کے سَٹھ سہیلیاں نال آئی، ہیر مَتڑی رُوپ گمان دی جی
ہک موتیاں دے کنٹھیں جھمکدے سَن کوئی حُور تے پری دی شان دی جی
کُڑتی سُوہے دی ہِک دے نال پھَبّی ہوش رہی نہ زمین آسمان دی جی
اوہدے نک بُلاق جیوں قُطب تارا جِویں پھنڈری قہر طوفان دی جی

جھگی : کُٹیا ۔ راس : درست۔ راضی۔ جیوڑا : دِل ۔ مَتڑی : بھری ہوئی۔ مست۔ جھمک دے : جھومتے
سُوہے دی : سُرخ کپڑے کی۔ بُلاق : ناک کے درمیان کا زیور

آ ہُندیاں والیئے ٹلیں مویئے، اَگے گئے کیتی تنبو تان دے جی
وارث شاہ میاں، جِنّی لوہڑ ٹُٹّی بھری کبر ہنکار نے مان دی جی

ہیر دے حُسن دی تعریف

کیہی ہیر دی کرے تعریف شاعر مَتھے چمکدا حُسن مہتاب دا جی
گُونی چُونڈیاں رات جیوں چند دوالے سُرخ رنگ جیوں رنگ شہاب دا جی
نَین نرگسی مَست مموُلڑے دے گلّھاں ٹہکیاں پھُل گلاب دا جی
بھواں وانگ کمان لاہور دِسّن، کوئی حُسن نہ انت حساب دا جی
سُرمہ نیناں دی دھار وِچ پھب رہیا چڑھیا ہند تے کٹک پنجاب دا جی
کھُلّی وِچ ترنجناں لٹک دی اے ہاتھی مَست جیوں پھرے نواب دا جی
چہرے سوہنے تے خد خال سوہندے خوش خط جیوں حرف کتاب دا جی
جیہڑے ویکھنے دے ریجھوان آہے وڈا واعدہ تہناں دے باب دا جی
چلو لیلۃ القدر دی کرو زیارت، وارث شاہ ایہہ کم ثواب دا جی

ہور تعریف

ہونٹھ سُرخ یاقوت جیوں لعل چمکن، ٹھوڈی سیب ولایتی سار وِچّوں
دَند چنبے دی لڑی کہ ہنس موتی دانے نِکلے حُسن انار وِچّوں
نک الف حُسینی دا پپلا اے زُلف ناگ خزانے دی بار وِچّوں
گردن کُونج دی، اُنگلاں، روانہہ پھلیاں، ہتھ کولڑے برگ چنار وِچّوں

چُونڈیاں: سر کے بال - شہاب: شہاب ثاقب (ستارہ) ممولڑا: ہجرا - بیا پرندہ - کٹک: لشکر - ریجھوان: مشتاق شوقین - لیلۃ القدر: قدر کی رات - شب قدر - مراد زلف - ہیر کی زلفیں - الف: مراد تلوار - پپلا: نوک - بار: جنگل - برگ چنار: چنار کے پتے -

بانہاں ویلنے ویلیاں گنھ مکھن، چھاتی سنگ مرمر گنگ دھار وِچوں
سُرخی ہونٹھاں دی لوہڑ دنداسڑے دا کھوجے کھتری قتل بازار وِچوں
شاہ پری دی بھین پنج پھُل رانی گُجھی رہے نہ ہیر ہزار وِچوں
سیاں نال لٹکدی مان متی جویں ہرنیاں ترٹھیاں بار وِچوں
لنک باغ دی پری کہ اِندرانی حُور نکلی چند دی دھار وِچوں
پُتلی پیکنے دی نقش رُوم والے لدھا پری نے چند اُجاڑ وِچوں
پھرے چھنک دی چاء دے نال جٹی چڑھیا غضب دا کٹک قندھار وِچوں
ایویں آوندی سرک دی قہر لُٹی جویں کُونج تُر نکلی دی ڈار وِچوں
عِشق بولدا نڈھی دے تھاؤں تھائیں راگ نِکلے زیل دی تار وِچوں
مَتھّے آن لگن جیہڑے بھور عاشق نکل جان تلوار دی دھار وِچوں
قِزلباش جلاد سوار خونیں نکل دوڑیا اُردو بازار وِچوں
وارث شاہ جاں نیناں دا داؤ لگے کوئی بچے نہ جُوے دی ہار وِچوں

سیاں (سہیلیاں)

سیاں ہیر دیاں سبھے دوڑ آیاں وَل پلنگ دے اُہناں دھیان کیتے
پکڑ لئے جھبیل تے بنھ مشکاں مار چھمکاں لہو لُہان کیتے

ہیر (ملاحاں نوں)

آن پلنگ تے کون سوالیا جے میرے وِیر دے تساں سامان کیتے

گنگ دھار: گنگا کی دھار مُراد دودھ۔ دنداسڑے: دنداسہ۔ گُجھی: چھپی ہوئی۔ ترٹھیاں: ڈرائیں دھمکائیں۔ لنک: لنکا کے باغ کی پری مراد سیتا۔ پیکنے: پیکن چین کا دارالخلافہ۔ چینی گُڑیا۔ زیل: ستار۔ بھور: بھونرا۔ چھمکاں: کپاس یا شہتوت کی چھڑی لمبی شاخ

جھبیل (ملاح)

کُرڈیئے مار نہ اساں بے دوسیاں نوں کوئی اساں نہ ایہہ مہمان کیتے
راہ آن بیٹھا بولے راگ سوہنے سِر لوکاں دے ایس احسان کیتے
کہی کیتی اُو ساڈڑے نال ہیرے تیری مار نے بہت حیران کیتے
چنچل ہاریے ربّ توں ڈریں ہیرے اگے کسے نہ ایڈ طوفان کیتے
ایس عشق دے نشے نے نڈھیئے نی وارث شاہ ہوری پریشان کیتے

ہیر (ملاحوں سے)

جوانی کملی راج ہے چوچکے دا، آ دے کسے دی کیہہ پرواہ مینوں
ئیں تاں دُھرو کے پلنگھ توں چا سُٹاں آیا کدھروں دا بادشاہ مینوں
نہیں پلنگ تے ایس نوں ٹکن دینا لا رہے گا لکھ جے واہ مینوں
ناڈھو شاہ دا پُت کہ شیر ہاتھی پاس ڈھکیاں لئے گا ڈھاہ مینوں
ایہدے جیہے ہزار غلام میتھے اُتے ایس دی نہیں جے چاہ مینوں
ایہہ بودلا پیر بغداد گگا میلے آن بیٹھا وارث شاہ مینوں

ہیر (رستے ہوئے نوں)

اُٹھیں سُتیا سیج اساڈڑی توں لما سُسری وانگ کیہہ پیا ہیں وے
کتے رات اُنیندرا کٹیو ای ایڈی نیند والا رُڑھ گیا ہیں وے
سُنجی ویکھ نخصمڑی سیج میری کوئی آہلکی آن ڈھیہ پیا ہیں وے

چنچل ہاری: چنچل۔ شوخ۔ ناڈھو شاہ: امیر۔ شاہوکار۔ ڈھا: گرا۔ میتھے: میرے پاس۔ چاہ: چاہت
لگن۔ بودلا: ملتان کا ایک پیر۔ گگا پیر: پیروں دا پیر۔ بغداد دا پیر: شاہ عبدالقادر جیلانیؒ۔ سُسری: گندم کی کیڑی۔
سُنجی: خالی بلا وارث۔ آہلکی: کاہل۔ سست۔

مَیں تاں سٹھ سہیلیاں نال کھلی مَینوں پہر سارا گذر گیا ہیں وے
اُو ے اُٹھ کے دیہہ جواب مَینوں کیہا نگھڑا بوڑ ہو گیا ہیں وے
کوئی تاپ سراپ کہ جن لگو اِکّے کِسے ڈائن بھکھ لیا ہیں وے
وارث شاہ توں جیوندا گھوک سُتوں اِکّے موت آئی مر گیا ہیں وے

شاعر

گو کے مارو مار اوہ پکڑ چھمک پری آدمی تے قہروان ہوئی

رانجھا

رانجھے اُٹھ کے آکھیا واہ سجن !

ہیر

ہیر ہسّ کے تے مہربان ہوئی !

شاعر

(رانجھے دی تعریف وچ)

کچھے ونجلی کن دے وچ والے زُلف مُکھڑے تے پریشان ہوئی
بھنّے وال چُونی مَتّھے چن رانجھا نین کھلے دی گھمسان ہوئی
صُورت یُوسفؑ دی دیکھ طیموس بیٹی سنے مالکے بہت حیران ہوئی
نین مست کلیجڑے وچ دھائے جویں ترکھڑی نوک سنان ہوئی

ہیر

(رانجھے نوں)

بھلا ہویا مَیں تینوں نہیں مار بیٹھی کائی نہیں سی گل بے شان ہوئی
آ بغل وچ بیٹھ کے گِرگاں جویں وچ قرآن کمان ہوئی

نگھڑا بوڑ: غرق۔ سراپ: بددعا۔ بھکھ لیا ایں: ڈائن جھپٹ لگی۔ گھوک: گہری نیند۔ چُونی: سُرخی۔ لال طیموس بیٹی: زلیخا۔ مالک: مراد عزیز مصر۔ سنان: نیزہ
وچ قرآن کمان: نقاب قوسین او ادنیٰ (معراج کی رات حضور کا فاصلہ خدا سے) دو کمان کا تھا بلکہ اس سے بھی کم (قرآن مجید)

روپ جٹ دا ویکھ کے جاگ لدھی ہیر گھول گھتی قربان ہوئی
وارث شاہ نہ تھاں دم مارنے دی چار چشم دی جدوں گھمسان ہوئی

رانجھا

رانجھا آکھدا ایہہ جہان سفنہ چھڈ جاوناں ایں متوالیئے نیں
تساں جیہیاں پیاریاں ایہہ لازم آئے گئے مسافراں پالیئے نیں
ایڈا حسن دا ناہہ گمان کیجے ایہہ کے پلنگھ تے سنے نہالیئے نیں
اساں رب دا آسرا رکھیا اے اٹھ جاوناں ایں نیناں والیئے نیں

ہیر

ادے پلنگھ تے ہیر بہہ تھاں تیری گھول گھتی آں جیوڑا واریا ای
نہیں گاہل کڈھی ہتھ جوڑنی آں ہتھ لا ناہیں تینوں ماریا ای
اساں ہس کے آن سلام کیتا آکھ کاس نوں مکھ پساریا ای
اساں ہنتاں کراں تے پیر پکڑاں تیتھوں گھولیا کوڑماں ساریا ای
گنجی پھراں ترنجناں چین ناہیں اللہ والیاں نے سانوں تاریا ای
وارث شاہ شریک ہے کون اسدا جس دا رب نے کم سواریا ای

رانجھا

مان متیئے روپ گمان بھریئے اٹھکیلیئے رنگ رنگیلیئے نیں
عاشق بھور فقیر تے ناگ کالے باجھ منتروں نہ کیلیئے نیں

جاگ لدھی: جاگ کھلی، ہوش آگئی۔ گھمسان: لڑائی۔ نہالیئے: نہالی۔ بستر کی تلائی۔ کوڑماں: خاندان۔ قبیلہ۔ گھولیا: قربان کیا۔ مان متی: فخر کی بھری ہوئی
اٹھکیلیئے: اٹھکیلیاں۔ ناز نخرے والی۔ ناگ: سانپ۔ کیلیئے: قابو کرنا۔ کیلنا۔ قابو کرنا۔

ایہہ جوبناں ٹھگ بازار دا ای ڈُونے ہاریے چھَیل چھبیلیئے نی
تیرے ہلنگھ دا رنگ نہ رُوپ گھٹیا نہ کر شُہدیاں نال بخیلیئے نی
اَسیں تُساں نوں ویکھ کے مست ہوئے تُسیں ہو گئے ونگ تحصیلیے نی
وارث شاہ بن کاردوں ذِبح کریئے بول نال زبان رسیلیے نی

ہیر

گھول گھتی مَیں تیندڑی واٹ اُتوں، بیلی دس کھاں کدھروں آوُنا ایں
کِسے مان متی گھروں کڈھیا ای جس واسطے پھیریاں پاوُنا ایں
کیہہ نام تے ذات دا کون ہیں توں اَتے کِس دا پُت کہاوُنا ایں
کون چھڈ آیوں پچھے جھر والی جس واسطے توں پچھو تاوُنا ایں
تیرے وارنے ہو کھنے ہووَنی آں منگو بابلے دا چار لیاوُنا ایں
منگو بابلے دا تے توں چاک میرا ایہہ پھند لگے جے توں لاوُنا ایں
وارث شاہ چھیک جے نویں چوہیں سبھے بُھل جائیں جیہڑیاں گاوُنا ایں

رانجھا

تُساں جیہے معشوق جے ہتھیں راضی منگو نیناں دی دھار وِچ چاریئے نی
نیناں تیریاں دے اَسیں چاک ہوئے جویں جیئو منّے تینوں ساریئے نیں
کِتھوں گل کیجے رَنت نال تُساں کوئی بیٹھ وچار وچاریئے نیں
گل گھت جنجال کنگال ماریں جا ترنجنیں وڑیں کواریئے نیں

ڈُونے ہاری: جادوگرنی۔ چھیل چھبیلی: شوخ وشنگ۔ بانکی۔ شُہدیاں: مسکینوں۔ عاجزوں۔ تحصیلیے: تحصیل کا چپراسی۔ پیادہ۔ کارد: چھُری
پھروالی: بیاہتا بیوی۔ منگو: وگ۔ گائے بھینس۔ چھیک: سحر، شُوں ہوئی پہلی بھینس ساریئے: پُورا کریئے۔ چوہیں: تھن چُنگھیں۔

ہیر

ہتھ بدھڑی رہاں غلام تیری کِسنے ترنجناں نال سہیلیاں دے
ہو سن رت بہار تے رنگ گھنے وِچ بیلیاں دے نال بیلیاں دے
سانوں ربّ نے چاک بِلا دتّا بھُل گئے پیار البیلیاں دے
دیہنہ بیلیاں دے وِچ کراں موجاں راتیں کھیڈساں وِچ حویلیاں دے

رانجھا

نال نڈھیاں گھِن کے چرخڑے توُں تُساں بیٹھناں وِچ بھنڈار ہیر سے
اسیں رُلاں گے آن کے وِچ ویہڑے سادھی کوئی نہ لئے گا سار ہیرے
دھکّے دیکے ویہڑیوں کڈھ چھڈّیں ساتوں ٹھگ کے مُول نہ مار ہیرے
اَساں نال جے توڑ نباہونی ایں سچّا دیہہ کھاں قول قرار ہیرے

ہیر

مینوں بابلے دی قسم رانجھیا وے مرے ماں جے تدھ تھیں مکھ موڑاں
تیرے باجھ طعام حرام مینوں تیرے باجھ نہ کسے نال انگ جوڑاں
خواجہ خضر تے بیٹھ کے قسم کھادی بھیواں سُور جے پریت دی ریت توڑاں
کوڑھی ہو کے نین پران جاون تیرے باجھ جے کنت میں ہور لوڑاں

رانجھا

چیتیا معاملے پین تے نس جائیں عشق جالنا کھرا دوھیلڑا ای

گھنے: گھیرے۔ بہت۔ البیلیاں: البیلی۔ شوخ۔ گھِن کے: لے کے۔ بھنڈار: پریبہ۔ اکٹھ۔ بابلے: بابل۔ باپ۔ طعام: کھانا
پران۔ روح۔ کنت: خصم۔ چیتیا: خیال رہے ایسا نہ ہو۔ مبادا کہ۔ دوہیلڑا: مراد مشکل۔

پچھ آکھناں ایں ہنے آکھ مینوں ایہو جھوٹھ تے سچ دا ویلڑا ای
تاب عشق دی جھلنی کھری اوکھی عشق گوردے جگ سب چیلڑا ای
ایتھوں چھڈ ایمان بے نس جائیں اتے روز قیامت سیلڑا ای

ہیر

تیرے نام توں ہیر قربان کیتی مال جان تیرے اُتوں واریا ای
پانسہ جان دا سیس میں لا بازی تساں جتیا تے اساں ہاریا ای

شاعر

چلو باپ نوں ٹھگ دلا لیتے ویکھو رناں جو مکر پساریا ای
رانجھا جیو دے وچ یقین کر کے ہیر چوچک دے پاس سدھایا ای
اگے بیٹھنی ہو ٹیکے ہیر چلی کول رانجھے نوں جا کھلیاریا ای

ہیر پیو نوں

ہیر آکھدی جا کے بابلا وے تیرے نام توں گھول گھمایاں میں
جس آپنے راج دے حکم اندر صاندل بار دے وچ کھڈایاں میں
اساں پٹ دیاں پا کے باغ کالے پینگھاں شوق دیاں ہنگھائیاں میں
میری جان بابل جویں ڈھول راجہ ماہی ہیں دا ڈھونڈ لیایاں میں

چوچک

باپ ہس کے پچھدا کون ہندا ایہہ منڈڑا کت سرکار دا اے

پانسہ: پانسہ۔ بھرہ، بیریچ: پنچ منصف۔ رہنا۔ صاندل بار: لائل پور جھنگ دا علاقہ۔ لاساں: رسیاں۔ پٹ: ریشم۔ ڈھول راجہ: دیکھو صفحہ ۲۸۱
ماہی: گائے بھیس چرانے والا۔ کت سرکار دا: کس کا۔ کس شہر کا کس حکومت کا۔

ہتھ لایاں پنڈے تے داغ پیندا ایہہ تاں نہیں دے نہیں درکار دا اے

ہیر

سُگھڑ چتر تے عقل دا کوٹ نڈھا مجھیں بہت سنبھال کے چار دا اے
ہکّے نال پیار دے ہُونگ دیکے سوٹا سنگ تے مُول نہ مار دا اے
مال آپنا جان کے سانبھ لیا وے کوئی کم نہ کرے وگار دا اے
دِسے نور اللہ دا مکھڑے تے پیا ربّ ہی ربّ چتار دا اے

شاعر

وارث جنہاں نوں ہور نہ تاہنگ کوئی کم اونہاں دے ربّ سوار دا اے

چوچک

کیہڑے چودھری دا پُت کون ذاتوں کیہا عقل شعور دا کوٹ ہے نیں
کیکوں رزق نے آن اُداس کیتا ایہنوں کیہڑے پیر دی اوٹ ہے نیں
فوجدار واگوں کرکے کُوچ دھاناں جویں مار نقارے دی چوٹ ہے نیں
کیہاں جٹاں دا پُت تے کون کوئی کیہڑی گل دی ایہنوں تروٹ ہے نیں

ہیر

پُت تخت ہزارے دے چودھری دا رانجھا ذات دا جٹ اصیل ہے جی
ایہدا بوبڑا مکھ تے نین نِمّے بڑی سوہنی ایس دی ڈیل ہے جی

سُگھڑ: دانا۔ چتر: چاتر، چالاک۔ کوٹ: قلعہ۔ ہکّے: ہانکے۔ ہُونگ: آواز۔ وگار: بیگار۔ چتار دا: یاد کردا، ذکر کردا۔
اوٹ: اوہلا، پردہ۔ فوجدار: فوجی سپاہی۔ نقارہ: طبل جنگ۔ تروٹ: کمی۔ بوبڑا: بھولا بھالا۔ کھوجی، کھوج لگانے والا
لائی: اپنی رائے رکھنے والا نیائیں۔ منصف۔

متھا ایس دا چمک دا نوُر بھریا سخی جیو دا، نہیں بخیل ہے جی
گل سوہنی پریہہ دے وِچ کردا کھوجی لائی تے نیائیں وکیل ہے جی

چوچک

کئی ڈوگراں جٹّاں دے نیاں جانیں پریہہ وِچ دِلاور ہے لائیاں دے؛
پاڑ چیر کر جان دا کڈھ دلیوں، لڑیا کاسنوں نال ایہہ بھائیاں دے؟
کِس گل توں اُٹھ کے رُس آیا، لڑیا کاسنوں نال بھرجائیاں دے؛
وارثؔ شاہ نہ ایس توں نفع کوئی جیہڑا رُس آیا نال بھائیاں دے

ہیر

لائی ہو کے معاملے دس دیندا منصف ہو وڈے بھاری پھیڑیاں دے
واہوں کڈھ کے کنڈھے تے پار لاوے بھو کڈھ دیندا کھوج جھیڑیاں دے
دھار دھارہ دی مُہر دوا‌ؤندا اے ٹھنڈ پاؤندا وِچ بکھیڑیاں دے
سبھ رہی رونی نوں سانبھ لیا دے اکھیں وِچ رکھے وانگ دھیریاں دے
نیاں جواناں دا بھلا ہے میاں رانجھا ول جان دا دب دریڑیاں دے

چوچک

تیرا آکھناں اساں منظور کیتا مجھیں دیہہ سنبھال کے ساریاں نیں
خبردار رہے مجھیں وِچ کھلا بیلے وِچ مصیبتاں بھاریاں نیں
نرلا کرے ناہیں وِچ کھنڈیاں دے ایس کدی ناہیں مجھیں چاریاں نیں
مت کھیڈ رُجھے کھڑیاں جان مجھیں ہوون پنڈ دے وِچ خواریاں نیں

واہوں، واہ نالہ۔ دہار ادودھ کی ایک ایک دھار کا دام ایک ایک اشرفی ملاتا ہے دب دریڑے؛ رعب داب۔ کھنڈیاں: نختشر۔ مت: متاں، مبادا الیانہ ہوے کہ

ہیر

پاس ماں دے ہیر نے گل کیتی ماہی مہیں دا آن کے چھیڑیا مَیں
نت پنڈ دے وچ وچار پوندی ایہہ جھگڑا چا نبیڑیا مَیں
سُنجا نت مَنگو رُلے وِچ بیلے ماہی سُگھڑ ہے آن سہیڑیا مَیں
مائے کرم جاگے ساڈے منگوآں دے ساؤ اصل جٹیٹڑا گھیریا مَیں

ہیر

پھیر ہیر رنجھیٹے دے کول آئی ہوئی بہت ادھین دلاسڑے تے
مکھن کھنڈ پراؤنٹھے کھا میاں مہیں چھیڑ دے رب دے آسرے تے
ہس کھیڈ رنجھیٹیا جاں میاں گذر آدمی دُدّھ دے کاسڑے تے
ہیر آکھیا رب رزّاق تیرا میاں جائیں نہ لوکاں دے ہاسڑے تے
مجھیں چھیڑ دے جھل دے وِچ بیبا آپ ہو بہیں اِک پاسڑے تے
وارث رب نے کم بنا دتّا ساڈی عمر ہے نقش پتاسڑے تے

شاعر (رانجھے بارے)

بیلے رب دا ناؤں لے جا وَڑیا، ہویا دُھپ دے نال زہیر میاں
اوہدی نیک ساعت رجُوع آن ہوئی، مِلے راہ جاندے پنج پیر میاں

پنج پیر

بچہ کھا چُوری، چو مجھ بُوری، جیو وِچ نہ ہو دِل گیر میاں
رب کاج سوارسی آپ تیرے، کوئی تدھ نہ ہووسی بھیڑ میاں

سُنجا: خالی۔ لاوارث۔ ساؤ: خاندانی۔ منگواں دے: گائے بھینسوں والاں کے۔ ادھین: عاجز۔ آسرے: آسرے۔ جاں: گزارہ۔ کاسڑے: کاسہ، پیالہ
ہاسڑے: ہنسی مذاق۔ زہیر: پریشان۔ کاج: کارج۔ کام

رانجھا

مینوں ہیر دا عشق لے ہیر بخشو اوس رب دے تسیں امیر میاں

پنج پیر

ہیر رلی درگاہ توں تدھ تائیں سانوں یاد کریں پوے بھیڑ میاں

شاعر

خواجہ خضر تے شکر گنج نور گوہری، ملتان دا ذکریا پیر نوری
ہور سید جلال بخاریا سی اتے لال شہباز بہشت نوری
مُرہ خضر، رومال شکر گنج دتا، اتے مندرا لال شہباز نوری
خنجر سید جلال بخاریئے نے کھونڈی ذکریئے پیر تے مجھ بوری

پنج پیر

تینوں بھیڑ پوے کریں یاد سانوں نہیں جانا اساں نوں پلک دوری
وارث شاہ توں رب نوں یاد رکھیں تیری ہوگ مراد سبھ آس پوری

شاعر

جدوں رانجھنا آئیکے چاک لگا جہیں سانبھیاں چوچک سیال دیاں نیں
لوکاں تخت ہزارے وچ جا کہیا کوہماں اوس اگے وڈے مال دیاں نیں

بھیڑ: تکلیف، مصیبت۔ شکر گنج: باوا فریدالدین گنج شکرؒ۔ ذکریا: پیر بہاؤالدین ذکریا ملتانی۔
جلال، بخاریؒ: مخدوم جہانیاں جہاں گشت سید جلال بخاریؒ۔ کھونڈی: ڈانگ، عصا
کوہماں: ہجوم۔

بھابیاں دا خط

بھابیاں رانجھے دیاں سیالاں نوں خط لکھیا ذاتاں محرم ذات تے حال دیاں نیں
تُوں جو چودھری دا پُت چاک لگا ایہہ قدرتاں جل جلال دیاں نیں
سانھوں دُس آیا تُسیں موڑ گھلّو ایہنوں واہراں رات دِن بھال دیاں نیں
سانھوں گھڑی نہ وِسرے وِیر پیارا درد بھابیاں ایس دا جال دیاں نیں
مہیں چار کے وڈھیو نک ساڈا گھر کھُونیاں ایس دے مال دیاں نیں
مہیں کنک نوں دیکھے کھسک جاسی ساڈا نہیں ذمّہ پھرو بھال دیاں نیں
ایہہ صُورتاں ٹھگ جو ویکھ دے ہو وارث شاہ فقیر دے نال دیاں نیں

تُسیں موڑ گھلّو تاں احسان ہووے نہیں چل میلا اسیں آو نے ہاں
گل پا پلّہ اسیں وِیر سارے آ رُٹھڑا یار مناو نے ہاں
اسیں آیاں نوں تُسیں جے نہ موڑو وڈے پئے پکا، پکا و نے ہاں
نال بھابیاں پنڈ دے پینچ سارے وارث شاہ نوں نال لے آو نے ہاں

چوچک

چوچک سیال نے آکھیا رانجھیاں نوں نڈھی ہیر دے پاس اوہ ہنڈڑا جے
سارا پنڈ ڈرے اوس ماہیڑے توں سر ماہیاں دے اوہدا گنڈڑا جے

واہراں: چور کا پیچھا کرنے والے ۔ وِسرے: بھُولے۔ جدا ہوئے ۔ کھُونیاں: دگ۔ گو۔ گائے۔ بھینیں
کنک: لشکر، مراد ڈاکو۔ ماہیڑے: ماہی۔ گائے بھینیں چرانے والا چرواہ۔ مراد رانجھا۔ گنڈڑا۔ رعب داب

اساں جٹ ہی جان کے چاک لایا ڈیبے تراہ جے جانیئے گنڈڑا جے
ایڈا گبھرو گھروں کیوں گھلیا جے لنڈا نہیں کم چور نہ ٹُنڈڑا جے
وارث شاہ نہ کسے نوں جان دا جے پاس ہیر دے رات دن ہنڈڑا جے

ہور

گھر آیاں دولتاں کون موڑے کسے بنھ پنڈوں نہیں ٹوریا اِی
اسیں جیوندیاں نہیں جواب دینا ساڈا رب نے جوڑنا جوڑیا اِی
کسے چھٹیاں خط سنیہاں تے مال لُٹیا ناہیوں موڑیا اِی
جاۓ بھابیاں بھائیاں پاس جم جم کسے نہیں اُس ہٹکیا ہوڑیا اِی
وارث شاہ ہزارے دے باغ وچوں اساں پھل گلاب دا توڑیا اِی

بھرجائیاں

بھرجائیاں رانجھے دیاں تنگ آ کے خط ہیر سیال نوں لکھیا اِی
ساتھوں چھیل وڈھیک ونڈ لیا لوک یاریاں کدھروں سکھیا اِی
دیور چند ساڈا ساتھوں رُس آیا بول بول کے کھرا ترکھیا اِی
ساڈا لال موڑو سانوں خیر پاؤ جاتو کملیاں نوں پائی بھکھیا اِی
کُڑیئے سانبھ نا ہیں مال رانجھیاں دا کر ساردا دیدڑا تکھیا اِی
جھٹ کیتیاں لعل نہ ہتھ آون سوئی ملے جو توڑ دا لکھیا اِی

لاٹھی : عصا ۔ تراہ : ڈراکر ۔ گنڈڑا : غنڈہ ۔ لنڈڑا : ننجا ۔ ٹُنڈا ۔ جم جم : خوشی سے ۔ ہٹکیا ہوڑیا : روکا منع کیا ۔
چھیل : بانکا خوبرو ۔ لوک یاریاں : لوگوں سے یاری ۔ کھرا ترکھیا : بڑا تیز ترکھا ۔ جھٹ کیتیاں : جھپٹ مارنے سے
توڑ دا : ازل دا قسمت دا ۔

کوئی ڈھونڈھ وڈیرڑا کم ہوگا اجے ایہہ نہ یاریاں سکھیا اِی
وارث شاہ نے چِٹھیاں دَوڑیا اِی کم قاصداں دا میاں سکھیا اِی

شاعر

جدوں قاصد نے خط لیا دِتا نڈّھی ہیر نے تُرت پڑھایا اِی
سارے معاملے اُتے وِچھاپ سارے گِلہ لکھیا واچ سُنایا اِی
گھلّو موڑ کے دیور اساڈڑے نوں مُنڈا رُس ہزاریوں آیا اِی
ہیر سَدّ کے رانجھنے یار تائیں سارا معاملہ کھول سُنایا اِی

رانجھا (ہیر نوں)

بھائی بھابیاں چا جواب دِتا مینوں وطن تھئیں چا ترا ہیو نے
بھوں کھوہ کے باپ دا لیا ورثہ مینوں آپنے گھوں چا لاہیو نے
مینوں مار کے بولیاں بھابیاں نیں کوئی سچ نہ قول نبا ہیو نے
رل رن خصماں مینوں بھٹھ کیتا میرا عرش دا کنگرہ ڈھاہیو نے
نِت بولیاں مار دیاں جا سیالیں میرا کڈھنا دیس تھئیں چاہیو نے
آسیں ہیر دے آن کے چاک لگے جتی مِہر دے نال دِل پھاہیو نے
وارث شاہ سمجھا جٹیٹیاں نوں ساڈے نال کیہہ متھڑا ڈاہیو نے

شاعر

ہیر پچھ گئے ماہیڑے آپنے توں لکھوا جواب چا ٹوریا جے

تُرت: جلدی۔ فوراً۔ وِچھاپ: گِلے۔ شکوے۔ واچ: پڑھ کے۔ سمجھ کے۔ بھٹھ: شرمندہ۔ ذلیل۔ عرش دا کنگرہ۔ دِل
مِہر: مروت۔ مہربانی۔ ماہیڑے: ماہی۔ مُراد رانجھا۔

ہیر

تُساں لِکھیا سو اَساں واچ لیتا سانوں واچدیاں ہی لگا جھوریا جے
اَساں دِھیدو نوں چاہیناں کیتا کدی تُوڑنا تے نہیں تُوڑیا جے
ہتھوں چھُٹڑے باز پھر نہیں مِلدے نہیں چھڈّناں تے نہیں چھوڑیا جے
گنگا ہڈیاں گیاں نہ مُڑدیاں نیں وقت گئے نوں کسے نہ موڑیا جے

بھرجائیاں

جے توں سوہنی ہو کے پویں سونکن اسیں اِک توں اِک چڑھندیاں ہاں
رب جان دا اے سبھے عمر ساری اسیں ایس محبوب دیاں بندیاں ہاں
اسیں ایس دے مگر دیوانیاں ہاں بھانویں چنگیاں تے بھانویں مندیاں ہاں
ایہہ اَساں دے نال ہے چند بن دا اَسیں کھتیاں نال سوہندیاں ہاں
ایہہ مار دا اساں نوں دے گالیں اسیں پھیر مُڑ چوکھنے ہُندیاں ہاں
جس ویلڑے دا ساتھوں رُس آیا اسیں ہنجو رُت دے رُنیاں ہاں
رانجھے لعل باجھوں اسیں خوار ہویاں کونجاں ڈار تھیں جویں وِچھنیاں ہاں
ایہدے تھاں سکے ہور غلام ساتھوں مِنت دار احسان دیاں ہنیاں ہاں
جوگی لوکاں نوں مُن کے کرن چیلے اسیں ایہدے عِشق دیاں مُنیاں ہاں
وارث شاہ رانجھے اگے ہتھ جوڑیں تیرے پریم دی اگ نے بھُنیاں ہاں

جھوریا: جھورا۔ غم۔ کھتیاں: سات تارے۔ بنات النعش۔ چوکھنے: قربان۔ صدقے
رَت: لہو۔ وِچھنیاں: بچھڑیں۔

شاعر

چوچک سیال توں لکھ کے نال چوری ہیر سیال نے کہی بتیت ہے نیں

ہیر

ساڈی خیر تُساڈڑی خیر چاہاں جیہڑی خط دے لکھن دی ریت ہے نیں
ہور رانجھے دی گل جو لکھیا جے ایہہ بات بڑی انانیت ہے نیں
رکھیا چا کے مصحف قرآن اس نوں قسم کھا کے وچ مسیت ہے نیں
تسیں مغر کیوں ایس دے اُٹھ پیّاں ایہدی اساں دے نال پریت ہے نیں
اساں جا ترنجناں وچ بہناں سانوں گاؤناں ایس دا گیت ہے نیں
دنیں چھیڑ مجھیں وڑے جھل بیلے ایس منڈڑے دی ایہو ریت ہے نیں
راتیں آن اللہ نوں یاد کردا وارث شاہ دے نال پریت ہے نیں

ہور

اِلّا اللہ دیاں جلّھیاں پاؤندا اے ذکر حیّ لا یموت ہے نیں
نہیں بھابیاں تے کرتوت کائی سبھے لڑن نوں ہویاں مضبوط ہے نیں
جدوں تُساں تے سی جھنے ماڑ دیاں سو ایہہ تاں اُوتنی دا کوئی اُوت ہے نیں
اریا تُساں دے مہنیاں بولیاں دا ایہہ تاں سُک کے ہویا تابوت ہے نیں
نی ئیں گھول گھتی ایہدے ٹکھڑے توں پا دُدّھ چوری ایہدی قوت ہے نیں

بتیت: بیت رہی۔ گذر رہی ۔ انانیت: تکبّر۔ غرور ۔ مصحف: صحیفہ۔ قرآن ۔ اِلا اللہ: کوئی معبود نہیں مگر اللہ
حیّ لا یموت: (وہ خدا جو) زندہ ہے جس کو موت نہیں ۔ اُوت: نالائق۔ ناکمل ۔ تابوت: مُردہ ۔ قوت: غذا ۔

سُوتُپ پیراں نوں جھل وِچ چھیڑنی ہاں ایہدی مدد نوں خضر تے لوط ہے نیں
وارث شاہ ہچراں ایہدے مُڈ گئی اجے تیک ایہہ رہیا انچھوت ہے نیں

بھرجائیاں

ساڈا مال سی سو تیرا ہو رہیا ذرا ویکھنا بُرا خدائیاں دا
توئیں جمیاں تے تویں پالیا سی نہ ایہہ بھابیاں دا نہ ایہہ بھائیاں دا
ساہو کار ہو بیٹھی ایں مار تھیلی کھوہ لیا ای مال توں سائیاں دا
اگ لین آئی گھر سانجھیوئی ایہہ تیرا ہے بھائی نہ بھائیاں دا
گنڈا ہتھ آیا تساں گنڈیاں دے آنہاں چوہا جیوں تھوتھیاں دھائیاں دا
وارث شاہ دی مار ای مر گئے ہیرے جیہا کھوہ وِیر توں بھائیاں دا

ہیر

تسیں ایس دے خیال نہ پوو اڑیو نہیں کھٹ کجھ ایس پیار اُتوں
نی مَیں جیوندیاں ایس بن رہاں کیکوں گھول گھتیاں رانجھنے یار اُتوں
جھلاں بیلیاں وِچ ایہہ پھرے بھوندا سِر ویچ دا مَیں گنہ گار اُتوں
میرے واسطے کار کماؤندا اے میری جند گھولی اِسدی کار اُتوں
تدوں بھابیاں ساک نہ بَن دیاں سُو جدوں سُٹیا پکڑ پہاڑ اُتوں
گھروں بھائیاں چا جواب دِتّا ایہناں بھوں دے ٹپیاں چار اُتوں

انچھوت: جسے اب تک کسی نے نہ چھوا ہو۔ بُرا: قدرت۔ رضا۔ تھوتھیاں دھائیاں: بغیر دانے کے دھان۔ موگی
کھٹ: نفع۔ ٹپیاں: ٹپہ۔ زمین کا مرلہ۔

نا اُمید ہو کے وطن چھڈ آیا موتی تُرے جیوں پَٹ دی تار اُتوں
بناں محنتاں مَصقلے لکھ پھیرو نہیں مورچہ جائے تلوار اُتوں
نڈھی آکھسن جھگڑے دی نال لوکاں ایس سوہنے بھنڑے یار اُتوں
وارث شاہ سمجھا توں بھابیاں نوں ہُن مُڑے نہ لکھ ہزار اُتوں

شاعر

ہیر چا بھتّہ دُدھ کھنڈ مکھّن مٹیں رانجھے دے پاس نے دھاوندی اے
ڈھونڈھ بھال کے جُوہ سبھ جھل بیلا تُرت پاس رنجھیٹے دے آوندی اے
تیرے واسطے جُوہ میں بھال تھکی رو رو کے حال سُناوندی اے
ہتھیں آپنی رانجھے نوں ہیر جٹی چُوری مہر دے نال کھواوندی اے
کیدو ڈھونڈ دا کھوج نوں پھرے بھوندا باس چُوری دی بیلیوں آوندی اے
وارث شاہ میاں ویکھو ننگ لگی شیطان دی کلا جگاوندی اے

کیدو

ہیر گئی جاں ندی ول لین پانی کیدو آن کے مُکھ دکھاوندا اے
"اُسیں بھُکھ نے بہت حیران کیتے" آ سوالی خدائے دا باوندا اے
"ایتھے خیر دیویں اگے ملنگ تینوں" کیدو آن سوال سُناوندا اے
رانجھے رُگ بھر کے چُوری چا دِتی لیکے تُرت اوہ پنڈ نوں دھاوندا اے

پَٹ : ریشم ۔ مصقلے : مصقلہ ۔ گدی ۔ جو قلعی گر برتن قلعی کرتے وقت استعمال کرتے ہیں ۔ بھتّہ : چاول ۔ جُوہ : گاؤں کے قریب کی زمین ۔ باس : بُو ۔ خوشبو ۔ کلا : فتنہ ۔ جھگڑا ملنگ : ملے گی ۔

رانجھا

رانجھے ہیر نوں پچھیا "ایہہ لنگا ہیرے کون فقیر کس تھاؤں آندا اے؟"

شاعر

وارث شاہ میاں جویں پچھ کے تے کوئی لون چا اپروں لاؤندا اے

ہیر

ہیر آکھیا "رانجھنا برا کیتو توں تاں پچھناں سی ٹھہرائے کے تے"

رانجھا

"میں تاں جاندا نہیں ساں ایہہ سوہا خیر منگیا سو بیٹھیں آئے کے تے
خیر لیندا ای پچھا نہہ نوں ترت بھناں اُٹھ وگیا کنڈ ولائے کے تے
نیڑے جاندا ای جا مِل نڈھیئے نی جا پچھ لے گل سمجھائے کے تے
وارث شاہ میاں اُس توں گل پچھیں دو تن اڈیاں ہک وِچ لائیکے تے"

ہیر

ہیر آکھیا "رانجھیا برا کیتو ساڈا کم سی نال وَیرایاں دے
ساڈے کھوج نوں تک کے کرے چغلی دِن رات ہے وِچ بُریایاں دے
مِلے سِراں نوں ایہہ وچھوڑ دیندا بھنگ گھت دا وِچ کڑمایاں دے
بابل اَنبڑی تے جا بِھٹھ کرسی جا آکھسی وِچ بھرجایاں دے"

پچھ کے : زخم لگا کے ۔ سوہا : جاسوس ۔ ترت : جلدی ۔ بھناں : دوڑا ۔ کنڈ ولائے کے : پیٹھ موڑ کر
ہک : چھاتی ۔ سینہ ۔ اڈیاں پاؤں کی ایڑی ۔ ویرایاں : ویریاں ۔ ویریوں ۔ بھنگ گھتدا : خرابی کرتا ۔ بِھٹھ : شرمندہ ۔ ذلیل

شاعر

ملی راہ وِچ دوڑ کے آنڈھی پہلے نال فریب دے چھٹیا سُو
نیڑے آن کے شیہنی وانگ گجّی اکھیں رُوہ دا نیر پلٹیا سُو
سِروں لاہ ٹوپی گلوں توڑ سہلی لکوں چا زمین تے سُٹیا سُو
پکڑ زمیں تے ماریا نال غصّے دھوبی پٹڑے تے کھیس چھٹیا سُو
وارث شاہ فرشتیاں عرش اُتوں شیطان نوں زمیں تے سُٹیا سُو

ہیر

ہیر ڈھاہ کے آکھیا "میاں چاچا، چُوری دیہہ جے جیوناں لوڑناں ایں
نہیں مار کے جند گوا دلیاں، مینوں کِسے نہ ہٹکنا ہوڑناں ایں
بنھ پیر تے ہتھ لٹکا دلیاں، لڑ لڑکیاں نال کیہہ جوڑناں ایں
چُوری دیہہ کھاں نال حیا آپے، کاہے اساں دے نال اجوڑناں ایں"

کیدو دا پریہہ وِچ جانا

اَدھی ڈُلھ پئی اَدھی کھوہ لئی چُن میل کے پریہہ وِچ لیاوندا اے
کہیا مَن دے نہیں سُو مولی میرا چُوری پلیوں کھوہل وکھاوندا اے
نہیں چوچکے نوں کوئی مت دیندا نڈھی مار کے نہیں سمجھاوندا اے
چاک نال اکڑی جائے بیلے اج کل کوئی لیک لاوندا اے

شیہنی: شیرنی ۔ رُوہ: قہر۔ غصہ ۔نیر: پانی ۔ اتھرو۔ آنسو ۔ سہلی: بالوں کی رسی ۔
اجوڑ: بے اتفاقی ۔

جس ویلڑے مہر نے چاک رکھیا اوس ویلڑے نوں پچھوتاؤندا اے
وارث ہیر نوں نہیں سمجھاؤندا اے اَتے چاک نوں نہیں ترا ہوندا اے

چوچک

"چوچک آکھدا کوڑیاں کرین گلاں ہیر کھیڈ دی نال سہیلیاں دے
پینگھاں پا کے سیّاں دے نال جھوٹے ترنجن جوڑ دی وچ حویلیاں دے
ایہہ چُغل جہان دا مغر لگّا فقر جان دے او نال سہیلیاں دے
کتے نال مداریاں بھنگ گھوٹے کدی جا نچّے نال چیلیاں دے
نہیں چُوہڑے دا پُت ہوئے سیّد گھوڑے ہون ناہیں پُت لیلیاں دے
وارث شاہ فقیر نہ ہون ہرگز پُت جٹّاں تے موچیاں تیلیاں دے"

لوک

ماں ہیر دی تے لوک کرن چُغلی "تیری لکیئے دھی خراب ہے نیں
اسیں ماسیاں پھپھیاں لج مویاں ساڈا اندروں جی کباب ہے نیں
چاک نال اکلّیاں جائے بیلے ہویا ماپیاں دُھروں جواب ہے نیں
شمس دین قاضی نت کرے مسئلے شوخ دھی دا ویاہ ثواب ہے نیں
تیری دھی دا مغز ہے بیگاں دا اَتے چاک بھی جویں نواب ہے نیں
وارث شاہ مُنہ انگلاں لوک گھتن دھی لکّی دی بچ خراب ہے نیں"

کوڑیاں: جھوٹی ۔ فقر: فقیر ۔ لیلیاں: بھیڑوں کے بچے ۔ لج: شرم ۔ عزت ۔ دُھروں: شروع
بالکل ۔ بچ: پہنچ کے ۔ پوری طرح ۔

کیدو (ملکی نوں)

کیدو آکھدا "دھی نوں ویاہ ملکی! دھروئی ربّ دی مَن کے ڈائنے نیں
اِکے مار کے وَڈھ کے کرس بیرے، سر بھن چوآں نال سائینے نیں
ویکھ دِھی دے لاڈ کیہہ دند کڈھیں، اَنت جھورسیں رَنّے قصائینے نیں
اِکے بنّھ کے بھورے چا گھتّو، لِنّب وانگ بھڑولے دے آئینے نیں"

ملکی

غُصّے نال ملکی تپ لال ہوئی "جھب دوڑ توں مِٹھیئے نائینے نیں
سَدّ لیا توں ہیر نوں ڈھونڈ کے تے تینوں ماں سدیندی اے ڈائینے نیں"
وارث شاہ وانگوں کِتے ڈُبّ موئی ایں گھر آ سیاپے دی نائینے نیں"

ہیر (ماں نوں)

ہیر آکھدی آن کے ہَس کے تے "اَنی جھات نیں انبڑیئے میریے نیں"

ماں (ہیر نوں)

"تینوں ڈونگھڑے کھوہ دے وِچ بوڑاں کُل ہِیّے بچیّے میریے نیں
دھی جوان جے کسے دی بُری ہووے چُپ کیتڑے چا نبیڑیئے نیں
تینوں وڈا اُماڈرا جاگیا اے تیرے واسطے مَنس سہیڑیئے نیں

دھروئی : اللہ کا واسطہ۔ رضا۔ کرس : کر۔ بیرے : ٹکڑے۔ چوآں : جلتی لکڑی۔ چو۔ سائینے : سردار کی بیوی۔ بھورے : کوٹھڑی۔ بھڑولے : گندم رکھنے وال جگہ۔ آئینے : بھڑولے میں سے دانے نکالنے والے سوراخ کا ڈھکنا۔ بوڑاں : ڈبووُں۔ کُل : نسل خاندان۔ اُماڈرا : نفسانی خواہش۔ مَنس : مرد خصم

دھی جوان جے نکلے گھروں باہر لگے وس تاں کھوہ نگھیڑیے نیں
وارث جیوندے ہون جے بھین بھائی چاک چوبراں نہ سہیڑیے نیں

ماں

تیرے ویر سلطان نوں خبر ہووے فکر کرے اوہ تیرے مکاونے دا
چوچک باپ دے راج نوں لیک لائی آکیہہ فائدہ ماپیاں تاونے دا
نک وڈھ کے کوڑماں گالیوئی ایہہ نفع ہے لاڈ لڈاونے دا
راتیں چاک نوں چا جواب دیساں سانوں شوق نہیں چراونے دا
آ مٹھیئے لاہ لے سب گہنے کیہہ فائدہ گہنیاں پاونے دا
وارث شاہ میاں ایس چھوہری دا جی ہویا ای لنگ گناونے دا

ہیر

مائے رب نے چاک گھر گھلیا سی تیرے ہون نصیب جے دھروں چنگے
ایہو جیہے جے آدمی ہتھ آون سارا ملک ای رب توں دعا منگے
جیہڑے کم رب دے کیتے کم ہو رہے سانوں ماں کیوں غیب دے دے پنگے

سیانیاں دا مت دینا

کل سیانیاں رلکی نوں مت دتی، تیغ، مہریاں عشق، نہ کرو ننگے
نہیں چھیڑیے رب دیاں پوریاں نوں جنہاں کپڑے خاک دے وچ رنگے

چوبرہ: موٹے مشٹنڈے ۔ کوڑماں: خاندان ۔ قبیلہ ۔ چھوہری: لڑکی ۔ مراد ہیر ۔ غیب دے پنگے: طعنے مہنے ۔
مہریاں عشق: لڑکی کے عشق کی بات ۔ رب دے پوریاں: فقیروں ۔

جنہاں عشق دے معاملے سِریں چائے وارثشاہ نہ کِسے توں رہن سنگے

مَلکی

مَلکی آکھدی چُوچکا بنی اَوکھی سانوں ہیر دیاں مہنیاں خوار کِیتا
طعنے دین شریک تے لوک سارے چَو طرفوں خوار سنسار کِیتا
ویکھو لج سیالاں دی لاہ سُٹی ندھی ہیر نے چاک نوں یار کِیتا
جاں مَیں مَت دِتی اگوں لڑن لگی لج لاہ کے چشماں نوں چار کِیتا
کڈھ چاک نوں کھوہ نے سب مجھیں ساڈا چاک نے جیو بیزار کِیتا
جھب ویاہ کر، دِھی نوں کڈھ دیسوں، سانوں ٹھٹھ ہے ایس مُردار کِیتا
وارث شاہ نوں ہیر خوار کِیتا نہیں تاں ربّ صاحب سردار کِیتا

چُوچک

چُوچک آکھدا مَلکیئے جم دی نوں گل گھُٹ کے کاہے نہ ماریو اِی
گڑھتی زہر دِی گھول نہ دِتیوئی ایہہ اَج صواب نتاریو اِی
مجھّو ڈُونگھڑے دِھی نہ بوڑیو اِی، وہین روہڑ کے مُول نہ ماریو اِی
وارث شاہ خدا دا خوف کیتو قاروں وانگ نہ زمیں نگھاریو اِی

شاعر

راتیں رانجھے نے مہیں جاں آن ڈھوئیاں چوچک سیال مَتھّوٹ پایا اِی

سریں چائے : سر پر اُٹھائے ۔ سنگے : جھجکے۔ شرمائے ۔ لج لاہ کے : شرم اُتار کے ۔ جھب : جلدی ۔ گڑھتی : نومولود بچے کی پہلی غذا ۔ صواب : نیکی ۔ قاروں : دیکھو صفحہ ۳۷۵ ۔ مجھّو واہ : چوڑا نالہ ۔ وہین : سیلاب ۔ نگھاریو : غرق کی

ہٹیں رانجھے نوں پاس بُلایا اِی سارا شہر بُرا کہن دھایا اِی

چوچک (رانجھے نوں)

بھائی چھڈ مہیں اُٹھ جا گھر نوں تیرا طور بُرا نظر آیا اِی

چوچک (سیالاں نوں)

سیالو کہو بھائی ساڈے کم ناہیں جائے اودھرے جدھروں آیا اِی
اساں ساہن نہ رکھیا ایہہ نڈھا دھیاں چارناں نہیں بنایا اِی
ٹھٹھے نال لوکاں سانوں ٹھٹھ کیتا اتے مہنیاں بہت اکائیا اِی

چوچک (رانجھے نوں)

ولو بسط اللّٰہ الرزق لعبادہ رج کھائیکے مستیاں چائیاں نیں
کلوا واشربوا دا سی امر ہویا لا تسرفوا منع فرمائیاں نیں
کتھوں پجن ایہناں مشٹنڈیاں نوں نت کھانیاں دُدھ ملائیاں نیں

رانجھا (چوچک نوں)

اتقوا علی اللّٰہ رزقھا ایہہ سے سانجھ مجھیں گھر آئیاں نیں

شاعر

رانجھا سٹ کھونڈی اتے لاہ بھورا چھڈ چلیا سب منگواڑ میاں

ولو بسط اللّٰہ : اللہ نے اپنے بندوں کے لئے رزق پھیلا دیا ہے۔ کلوا واشربوا : کھاؤ پیو۔ لا تسرفوا : فضول خرچی نہ کرو
اتقوا علی اللّٰہ رزقھا : ان کو اللہ کے رزق پر بھروسہ ہے۔ تقویٰ ہے۔ کھونڈی : لاٹھی۔ عصا
بھورا : کمبل : منگواڑ : گائے بھینسیں۔

جویں چور نوں کھُرے دا کھڑک پہنچے چھڈ ٹُردا اے سنّھ دا پاڑ میاں
دِل چاہیا دیس تے مُلک اُتّوں اوہدے بھا دا بولیا ہاڑ میاں

رانجھا (چوچک نوں)

تیریاں کھولیاں پوراں دے مِلن سبھے کھڑے کٹّیاں نوں کائی دھاڑ میاں
تیری دِھی نوں اسیں کیہہ جاندے ہاں تینوں آوندی نظر پہاڑ میاں
مینوں مہیں دی کجھ پرواہ ناہیں نڈھی پئی سی ایس رِہاڑ میاں
گھٹ مہیں چرائی توں ماہیاں دی صحیح کیتا ای کوئی کراڑ میاں
مہیں چار دے نوں گذرے برس باراں اج اُٹھیّا اندروں ساڑ میاں
وہی کھتری دی رہی کھتری تے لیکھا گیا اِی ہو پہاڑ میاں
تیری دِھی رہی تیرے گھر بیٹھی جھاڑا مُفت دا لیا ای جھاڑ میاں
ہٹ بھرے بھکنے نوں سانبھ لیؤ کڈھ چھڈیو ننگ کراڑ میاں

شاعر

مجھیں چرن نہ باہجھ رنجھیٹڑے دے ماہی ہور سبھے جھکھ مار رہے
کائی کھُس جائے کائی ڈُب جائے کائی تھینتھ پاڑے کائی پار رہے
سیال پکڑ ہتھیار تے ہو کوہاں مگر لگ کے کھولیاں چار نہ رہے
وارث شاہ چوچک پچھوتاوندا اے منگو تانہہ چرے اسیں ہار رہے

کھُرے: پاؤں کے نشان (چور کا پیچھا کرنے والا) ہاڑ: ہاڑ مہینے کی گرمی۔ دھاڑ: ڈاکو۔ رہاڑ: ضد۔ کراڑ: بنیا۔
ساڑ: غصہ، جلن، گرمی۔ لیکھا: حساب۔ ہٹ بھرے بھکنے: بھری بھرائی دکان۔ تھینتھ: تیر۔ کوہاں: گروہ۔ کھولیاں: گائے
وہی کھتری دی: کھتری کی حساب کتاب کی لمبی کاپی۔

ہیر

مائے چاک نوں تراہیا چا بابل ایس گل اُتے بہت خوشی ہے نیں
ربّ اوس نوں رزق ہے دین ہارا کوئی اوسدے رب نہ تُسی ہے نیں
مجھیں ہون خراب وِچ بیلیاں دے وِچ کھوبیاں دے پھسوپھسی ہے نیں
وارث شاہ اولاد نہ مال رہسی جیندا حق کھتھا اوہ تاں دُکھی ہے نیں

ملکی

ملکی گل سناوندی چوچکے نوں چاک بہت دیندا بددعا میاں
باراں برس مہیں اوس چاریاں نیں کیتی نہیں سی چوں چرا میاں
حق کھوہ کے چا جواب دِتّا مہیں چھڈ کے گھراں نوں جا میاں
پیریں لگ کے جا منا اُس نوں آہ فقر دی بُری پے جا میاں
وارث شاہ فقیر نے چپ کیتی اوہدی چُپ ہی دیگ رُڑھا میاں

چوچک

چوچک آکھیا جا منا اُس نوں ویاہ تیک تاں نہیں چرا لیئے
جدوں ہیر نوں ڈولے وِچ پا دیئے رُس پوے جواب تد چا دیئے
ساڈی دھی دا کجھ نہ لاہ لیندا سبھ ٹہل ٹکور کرا لیئے
وارث شاہ ایس جٹ سدا کھوٹے جٹ کا فند ایہہ بھی اِک لا لیئے

کھتھا : (کھسنا) چھینا گیا - چوں چرا : حیل و حجت - دیگ : دے گی -
پھند : فند - مکر - فریب -

ملکی

ملکی جا ویہڑے وِچ پچھدی اے جیہڑا ویہڑا سی بھائیاں سانویاں دا
ساڈے چاک دِی خبر ہے کِتے اڑیو کِدھر ماریا گیا پچھتاویاں دا
ذرا ہیر کُڑی اوہنوں سد دی اے رنگ دھوے پلنگ دیاں پاویاں دا

رانجھا

رانجھا بولیا سَتھروں بھجّ آکڑ اِیہہ پیا سردار نتھاویاں دا

ملکی

واری! چھڈ کے مال کیوں سَویں ڈیرے جویں بالکا مُنّیاں باویاں دا

شاعر

وارث شاہ جیوں چور نوں مِلے واہر اُبھے ساہ لیندا ماریا ہاویاں دا

ملکی (رانجھے نوں)

ملکی آکھ دی لڑیوں جے نال چوچک کوئی سخن نہ جیوُ تے لیاونا ایں
کہیا ماپیاں پُترّاں لڑن ہُندا تُساں کھٹناں تے اساں کھاونا ایں
چھڑ مال دے نال مَیں گھول گھتی مال سانبھ راتیں گھر آونا ایں
کُڑی کل دی تیرے توں رُس بیٹھی تُوہیں اوس نوں آمناونا ایں
تیرے نام توں ہیر قربان کیتی منگو سانبھ کے چار لیاونا ایں

سانویاں: برابر کے ۔ شریک ۔ برادری ۔ سَتھروں: زمین پرسے ۔ نتھاویاں: عاجزوں ۔ بے ٹھکانہ لوگوں ۔ واری: صدقے ۔ قربان
ڈیرے: گاؤں کے باہر عام مسافروں یا عام مہمانوں کے بیٹھے رہنے کا عوامی کمرہ ۔ مکان ۔ بالکا: چیلا ۔ خادم ۔ باویاں: پیر ۔ فقیر ۔
اُبھے ساہ لیندا: ہسکیاں بھرنا ۔

ہنگو چھڈ کے جھل وِچ میاں وارث آساں تخت ہزارے نوں جاونا ایں

رانجھا (ہیر نوں)

رانجھا آکھ دا ہیر نوں "ناں تیری ساتوں پھیر مُڑ رات دی چمبڑی اے"

ہیر

میاں مَن لے اوسدا آکھیا توں تیری ہیر پیاری دی امبڑی اے
کیا جانیئے اونٹھ کس کرٹے بیہہ سی اجے ویاہ دی بات تے لمبڑی اے
وارث شاہ اِس عشق دے وَنج وِچوں کِسے پلّے نہ بدّھی آ دمڑی اے

شاعر

رانجھا ہیر نوں "ناں دے لگ آکھے مجھیں چھیڑ کے جھل وِچ آؤندا اے
ہنگو واڑ دتا وِچ جھانگڑے دے آپ رب دا نام دھیاوندا اے
ہیر ستّوآں دا گھروں گھول چھنّاں دیکھو رزق رنجھیٹے دا آوندا اے
پنجاں پیراں دی آمدن ترت ہوئی ہتھ بنھ سلام سناؤندا اے
رانجھا ہیر ہوئے دونویں آن حاضر اگوں پیر ہُن ایہہ فرماؤندا اے

پنج پیر

بچہ دوہاں نے رب نوں یاد کرناں تہیں عشق نوں میہناں لاونا ایں
اُٹھے پہر خدا توں یاد کرناں تساں ذکر تے خیر کماونا ایں
رانجھا ہیر تیری تے توں ہیر دا ایں ایس عشق اکھاڑا پاونا ایں
وارث شاہ پنجاں پیراں حکم کیتا بچہ جیونوں نہ ڈولاونا ایں

امبڑی: ماں۔ امڑی۔ ممبڑی: لمبی۔ طویل۔ کرٹے: کروٹ۔ جھانگڑے: جنگل بیلا۔ اکھاڑا: جھگڑا۔ فساد

شاعر

ہیر وَت کے بیلیوں گھریں آئی ماں باپ قاضی سد لیاؤندے نیں
دوویں آپ بیٹھے اَتے وِچ قاضی اَتے سامنے ہیر بہاؤندے نیں

قاضی

بچہ ہیر تینوں اسیں مت دیندے، رِتّی نال زبان سمجھاؤندے نیں
چاک چوبراں نال نہ گل کیجے ایہہ محنتی کیہڑے تھاؤندے نیں
جِنہہ ڈھاہ کے آپنے گھریں بیٹھے شگھڑ گوں کے جیو پرچاؤندے نیں
نیویں نظر حیا دے نال رہیئے تینوں سب سیانے فرماؤندے نیں
چوچک سیال ہوری ہیرے جانی ایں؟ سردار تے پینچ گراؤندے نیں
شرم ماپیاں دے وَل دھیان کیجے، شاندار ایہہ جٹ سداؤندے نیں
باہر پھرن نہ سوہنڈا کواریاں نوں اَج کل لاگی گھر آؤندے نیں
ایتھے ویاہ دے ساز سامان ہُندے کھیڑے پئے پکا پکاؤندے نیں
وارث شاہ میاں چند روز اندر کھیڑے جوڑ کے جنج لیاؤندے نیں

ہیر

ہیر آکھدی بابلا عملیاں توں نہیں عمل ہٹایا جائے میاں
جیہڑیاں وادیاں عادتاں جان نالیں رانجھے چاک توں رہیا نہ جائے میاں
شیر چِتّرا رہے نہ ماس باہجھوں جھٹ نال اوہ رزق کمائے میاں

وَت کے: پرت کے۔ پکا پکاؤندے: خیال پلاؤ پکاتے سوچتے۔ عملیاں: نشہ پانی پین والے۔ جھٹ: جھبٹا، جھپٹا؛
جلدی۔ ٹِھڈ، ٹُھڈ

داغ انّب دے رَسے دا لہے ناہیں داغ عشق دا بھی نہیں جائے میاں
رضا تقدیر دی وَگ گئی کون ہوونی دے ہٹائے میاں
ہور سبھ گلاّں منظور ہویاں رانجھے چاک توں رہیا نہ جائے میاں
ایہہ عشق دے روگ دی گل اینویں سِر جائے پر ایہہ نہ جائے میاں
وارث شاہ میاں جویں گنج بسر دا بارہ برس پٹّن نہیں جائے میاں

قاضی

ایہدے وَڈھ ٹُرٹ کے کھوہ ہنڈیاں توں گل گھُٹ کے ڈونگھڑے بوڑیے نیں
سِر بھجن سُو نال مدھانیاں دے لک نال گھڑیتھنی توڑیے نیں
ایہدا داتری نال چا ڈِھڈ پاڑو سُوئے اکھیاں دے وِچ پوڑیے نیں
وارث شاہ نہ چاک توں مُڑے موُے اسیں سبھ ہنیرڑا ہوڑیے نیں

قاضی

سِر بیٹیاں دے چا جُدا کر دے جدوں غصّیاں تے باپ آؤندے نیں
سِر وَڈھ کے نیں وِچ روڑھ دیندے ماس کاں کُتّے بِلّے کھاؤندے نیں
سَستی جام جلالی نے روہڑ دِتی گئی ڈُوم ڈھاڈی پئے گاؤندے نیں
اولاد جیہڑی کہے نا منّے گے ماپے اوس نوں مار مُکاؤندے نیں
جدوں قہر تے آؤندے باپ ظالم بنھ بیٹیاں بھورے پاؤندے نیں
وارث شاہ جے ماریئے بداں تائیں تنہاں خون نہ دیونے آؤندے نیں

پٹّن: پاکپٹن۔ سوہندا: اچھا لگتا۔ مدھانیاں: دودھ بلونے والی۔ گھڑیتھنی: گھڑونجی۔ سُوئے: موٹی سیخ سلائی۔ ہوڑیے: روکیں منع کریں
نیں: ندی۔ جام جلالی: دیکھو ۳۸۲۔ ڈُوم ڈھاڈی: میراثی۔ ربابی

ہیر

جنہاں بیٹیاں ماریاں روز قیامت سر تنہاں دے وڈا گناہ میاں
مِلن کھانیاں تنہاں نوں جا اگے جویں ماریاں جے تویں کھاہ میاں
کہے ماں تے باپ دے اساں مَنّے گل پلڑا تے مُنہ گھاہ میاں
اِک چاک دی گل نہ کرو مُولے اوہدا ہیر دے نال نباہ میاں

ہیر دا بھرا سُلطان

سلطان بھائی آیا ہیر سندا آکھے ماں نوں دِھی توں تاڑ امّاں
تیرے آکھیاں سَتر جے بہے نا ہیں پھیراں ایس دی دَھون تلوار امّاں
جے ناںہہ دِھی نوں حُکم دے وِچ رکھیں سبھو ساڑ سٹّاں گھر بار امّاں
وارث شاہ جیہڑی دِھی بُری ہووے دیئے روہڑ سمندروں پار امّاں

ہیر

اکھیں لگیاں مُڑن نہ وِیر میرے بیبا گھول گھتّی بلہاریاں وے
وَہِن پیئے دریا نہ کدی مُڑدے بھانویں گھتیے بنّھیاں بھاریاں وے
لہو نکلنوں رہے نہ مُول ویرا جِنھتے لگیاں تیز کٹاریاں وے
لگے دست اِک سار نہ بند کیجن وَید لا رہے وَیدگیاں ساریاں وے
سِر دِتیاں باجھ نہ عِشق پکّے نہیں ایہہ سکھالیاں یاریاں وے
وارث شاہ میاں بھائی ورجدے نیں ویکھو عشق بنایاں خواریاں وے

تاڑ : ڈرا۔ دھمکا۔ ستر : پردہ۔ ڈکرے : ٹکڑے۔ بیرے۔ وَید : حکیم۔ وَرجدے : روکتے۔ منع کرتے۔

قاضی

قاضی آکھیا خوف خدا دا کر ماپے چھہ چڑھے چا مارنیں گے
تیری کیاڑیوں جیبھ کڈھا سُٹّن مارے شرم دے خون گذارنیں گے
جس وقت دِتّا اساں چا فتویٰ اوسے وقت ہی مار اُتارنیں گے
تیرے دِیدڑے ذرا نہ ہون نیویں وانگ باز دے اکھیاں پاڑنیں گے

شاعر

پنجاں پیراں نوں رانجھے نے یاد کیتا جدوں ہیر سنیہڑا گھلیا اے
"ماں باپ قاضی سبھے گرد ہوئے گِلہ ساریاں دا اساں جھلیا اے"
آئے پیر پنجے ہتھ جوڑ کھلا نیر روندیاں مُول نہ ٹھلیا اے

پنج پیر

بچہ کون مصیبت پیش آئی وِچوں جیو ساڈا تھرتھلیا اے

رانجھا

میری ہیر نوں وِیر حیران کیتا قاضی ماں تے باپ پتھلیا اے
مدد کرو خدا دا واسطا جے میرا عشق خراب ہو چلیا اے

پنج پیر

بہت پیار دلاسڑے نال پیراں میاں رانجھے دا جیو تسلیا اے
"تیری ہیر دی مدد نوں میاں رانجھا مخدوم جہانیاں گھلیا اے

چھہ: قہر۔غصہ۔ کیاڑیوں: کیاڑی۔حلق ۔ دیدڑے: آنکھیں۔ مخدوم جہانیاں: سید جلال بخاری ۷۸۵ھ

دو تن سدّ سنا کھاں ونجھلی دے ساڈا گاونے تے جیو چلیا اے

رانجھے دا پیراں نوں راگ سنانا

شوق نال وجا کے ونجھلی نوں پنجاں پیراں اگےّ کھڑا گاؤندا اے
کدے رادھا تے کاہن دے بشن پدے کدی ماجھ پہاڑی تے لاوندا اے
کدی ڈھول تے ماروں چھوہ دیندا کدی بوبناں چا سناؤندا اے
ملکی نال جلالی دے خوب گاویں وچ جھیوری دی کلی لاؤندا اے
کدی سوہنی تے مہینوال والا نال شوق دے سدّ سناوندا اے
کدھرے ڈھرتباں نال کبت چھوہے کدی سوہلے نال رلاوندا اے
سارنگ نال تلنگ شہانیاں دے راگ سوہنی دا بھوگ پاوندا اے
سورٹھ گوجری پوربی للت بھیروں دیپک راگ دی ذیل وجاوندا اے
ٹوڈی میگھ ملہار گونداسری تے دھناسری جیت الاوندا اے
مال سری تے برج دا راگ بولے نال ماروں وچ چھوہاوندا اے
کدارا بھاگڑا تے نال مال کونس سراں کانڑے دیاں رلاوندا اے
کلیان دے نال بڑہنس بولے نٹ منگلا چا سناوندا اے
بروا نال پلاسیا بھیم بولے دیپک راگ دی تار وجاوندا اے
جنگلا نال پہاڑ جھنجھوٹیاں دے گوری نال آساوری گاوندا اے

سدّ: بول۔ بھرے۔ اودھو: رادھا۔ کرشن کی محبوبہ۔ کاہن: کرشن۔ بشن پدے: تعریفی گیت۔ ماجھ: پہاڑی
ڈھول ماروں: دیکھو صفحہ ۲۸۱ ڈھربت: کبت شعر کی قسم۔ چھوہے: شروع کرے۔ سوہلے: خوشی کے گیت۔
بھوگ پاوندا: شروع کرتا۔

سری راگ، بسنت ہنڈول نالے جیجاونتی دیاں سُراں لاؤندا اے
پلاسیاں نال ترانیاں دے وارث شاہ نوں کھڑا سناؤندا اے

پنج پیر

راضی ہو پنجاں پیراں حُکم دِتا بچہ منگ دُعا جو منگنی ایں

رانجھا

اَج ہیر جٹی مینوں بخش اُٹھو رنگن شوق دے نال جے رنگنی ایں
مینوں کرو ملنگ بھبھوت لاؤ

پنج پیر

بچہ اوہ بھی تیری ملنگنی ایں
جیہے نال رلیئے تیہے ہو جایئے ننگ نال رلیئے اوہ بھی ننگنی ایں
وارث شاہ نہ سوہں اُدھال جٹی نہیں ماپیاں دے گھر لنگھنی ایں

رانجھا

رانجھے پیراں نوں بہت خوش حال کیتا۔

پنج پیر

دُعا دنیا نے جا ہیر تیری!
تیرے سب مقصود ہو رہے حاصل مدد ہو گئے پنج پیر تیری
جاہ گونج توں وِچ منگواڑ بیٹھا بخشی رب نے سب تقصیر تیری
وارث شاہ میاں پیراں کاملاں نے کر چھڈی اے نیک تدبیر تیری

ملنگ: فقیر۔ بھبھوت: کوٹلوں کی راکھ۔ ننگ: خالی۔ ننگا۔ فقیر۔ منگواڑ: گائے بھینسیں

رانجھا (ہیر نوں)

رانجھے آکھیا "آکھاں بیٹھ ہیرے، ہو کوئی نیک تدبیر بنایئے نی
ماں باپ تیرے دلگیر ہوٹے رُویں اوہناں توں بات چھپایئے نی"

رانجھا (مِٹھی نائن نوں)

مِٹھی نین نوں سَدّ کے گل کیتی تیرے گھر چا ٹھاہر بنایئے نی
مَیں تاں سیالاں دے ویہڑے وڑاں ناہیں ساتھے ہیر نوں نِت پہنچایئے نی
دِنے رات تیرے گھر بیل ساڈا ساڈے سر احسان چڑھایئے نی

ہیر (مِٹھی نائن نوں)

ہیر پنج مُہراں کڈھ دِتیاں نیں کائی مِٹھیئے ڈَول بنایئے نی
کُڑیاں نال نہ کھولنا بھیت کوئی سبھے جیو دے وِچ لُکایئے نی"
وارث شاہ چھُپایئے خلق کولوں بھانویں آپنا ہی گُڑ کھایئے نی

شاعر

پِھلے کول منگو جتھے بیٹھدا سی اودھرے کول ہیسی گھر نائیاں دا
مِٹھی نائن گھراں دی خصمنی سی نائی کم کردے پھرن سائیاں دا
گھر نائیاں دے حکم رانجھنے دا جویں ساہورے حکم جوائیاں دا
چال بھال ہٹے پھرن والیاں دی بارا کھُل دا لیف تلائیاں دا

ٹھاہر: مقام ساتھے: ہمارے پاس۔ مُہراں: اشرفیاں۔ خلق: خلقت۔ دنیا۔ پِھلے: جہاں گندم بکا لئے ہیں۔ خصمنی: سردار۔ چال بھال: شور غل۔ بارا: قسمت

ہتھی سیج وچھائے کے پھل پورے اُپر آؤندا قدم خُدایاں دا
دوویں ہیر رانجھا اُتّے کرن موجاں کھڑیاں کھان مجھّیں سرسائیاں دا
گھڑی رات رہندی ہیر گھر جائے رانجھا چھیڑ چھیڑے مجھّیں گائیاں دا
آپو آپنی کار وِچ رُجھ جاندے بُوہا پھیر نہ ویکھ دے نائیاں دا

شاعر

دِنیں ہوئے دوپہر تاں آئے رانجھا اُتے اودھروں ہیر چا آؤندی اے
ایہہ مجھیاں لیا بہاوندا اے اوہ نال سہیلیاں آؤندی اے
ایہہ ونجھلی نال سرود کردا، اوہ سنے سہیلیاں گاوندی اے
رانجھے نال دریا جھناں اُتے رل ہو اکٹھیاں نہاوندی اے
کائی زُلف نچوڑ دی رانجھنے دی کائی آن گلے نال لاوندی اے
کائی چمبڑے نک نوں مشک بوری کائی مُکھ نوں مُکھ چھہاوندی اے
کائی میریاں آکھ کے بھنج جاندی مگر پوے تاں ٹبھیاں لاوندی اے
کائی آکھدی ماہیا ماہیا وے، تیری مجھ کٹّی کٹّا جاوندی اے
کائی ماںڑی دے خربوزیاں نوں کوڑے بکبکے چا بناوندی اے
کائی آکھدی ڈرے ہو رانجھیا وے مار باہلیاں پار نوں دھاوندی اے
مُردے تاریاں تَرن چوفال پیکے کوئی نول نسل رُڑھی آوندی اے

پھل پورے: پھول بچھائے۔ رُجھ جانے: مصروف ہو جانے۔ سرود: راگ گانا۔ کائی: کوئی۔ نک: کر۔ ٹبھیاں: ڈبکی غوط
جاوندی: بنتی۔ ماںڑی: مانی۔ خربوزیاں: مراد چھاتیاں۔ سینے کے ابھار۔ باہلیاں: بازو۔ چوفال: نسل۔ سیدھا لیٹ کر

کیتی تاریاں ترن پُوا کر کے کائی چھال گھڑُم دی لاوندی اے
اِک شرط بدّھی ٹُبھی مار جائے تے پتال دی مٹّی لیاوندی اے
اِک پین تے قاز چترانگ ہوئے سُرخاب تے کُونج بن آوندی اے
اِک ڈھینگ مرغائی بنے بگلا کائی کِلکلا ہو وکھاوندی اے
اِک وانگ لکوہیاں سنگ ٹڈّے اِک وانگ سنسار سُرلاوندی اے
اِک اَواگت بولدی ٹیٹھری ہو اِک سنگھ جل کاونی آوندی اے
اِک لُدھڑ ہو کے کُڑ کُڑاوے اِک اُودت ہو بُلاوندی اے
اِک دے پلپیٹیاں وانگ بُلھن اِک ڈڈّوے وانگ کُرلاوندی اے
ہیر ترے چوفیرے رنجھیٹڑے دے موری مچھلی بن بن آوندی اے
آپ بنے مچھلی نال چاوڑاں دے مٹیں رانجھے نوں کُرل بناوندی اے
ایس تخت ہزارے دے ڈُبڑے نوں رنگ رنگ دیاں جالیاں پاوندی اے
وارث شاہ جیہی ناز نیاز کر کے نت یار دا جیو پرچاوندی اے

کیدو (ملکی نوں)

کیدو آکھدا ملکیئے بھیڑیئے نیں تیری دِھی وڈا چنچر چاٹیا ای
جا کے نیں تے چاک دے نال کھلدی ایس مُلک دا ارتھ گوایا ای

قاز ۔ چترانگ ۔ سُرخاب ڈھینگ : (لم ڈھینگ) مُرغائی ۔ (مرغابی) اَواگت : بے تماشا ۔ سنسار ۔
ٹیٹری ۔ جل کاونی ۔ لُدھڑ ۔ ادوت : پانی دے جانور ویکھو صفحہ ۴۰۶ ۔ بُلھن : دیکھو صفحہ ۴۰۶
ڈڈّو : (مینڈک) کُرل : دیکھو صفحہ ۴۰۶ ۔ ڈُبرے : صفحہ ۴۰۶ چنچر : چنچل ، شوخ ۔ ارتھ : قدر ، وقار

ملکی (کیدو نوں)

ماں باپ قاضی سبھ ہار تھکّے ایس اِک نہ جیؤ تے لایا اِی
مُنہ گھُٹ رہے وال پُٹ رہے لِنگ جُٹ رہے غیب چائیا اِی
میڈھیاں پٹ رہے تے نکھُٹ رہے گل گھُٹ رہے لٹکایا اِی
منتیں دے رہے پیر سیوں رہے پیروں پیر اِی لوہڑا آیا اِی
اَنت ہُٹ رہے تے نکھُٹ رہے لِنگ کُٹ رہے مینوں تایا اِی

شاعر

وارثؔ شاہ میاں سُتے معاملے توں کیدو لنگے نے پھیر جگایا اِی

ملکی

ملکی اُٹھ ویہڑے وِچ دُھم گھتی جھب دوڑ توں اولیا نائیا وے
کھیڈن گئی جھابجلے گھروں نکلی نِہاں شام ہوئی نہیں آئیا وے
الفُو موچیا مجما داگیا وے ڈِھڈو ماچھیا بج توں بھائیا وے
وارثؔ شاہ میاں ہیر نہیں آئی مُہر منگواں دی گھر آئیا وے

پنڈ دے کمیّں

جھگھڑ ڈُوم تے فتوّ کلال دوڑے بُلّھا چوہڑا تے جھنڈو چاک میاں
جا ہیر اگے دُھم گھتیا نیں بچہ کیہی اُڈائی آ خاک میاں!

لِنگ : ہڈ گوڈے ۔ عضو : اعضا ۔ نکھُٹ رہے : تھک رہے ۔ جھابجلے ۔ منہ اندھیرے علی الصبح ۔
مُہر : قطار ۔ منگواں : گائے ۔ بھینسیں ۔ دُھم گھتیا : شور مچایا

تیری ماں تیرے اُتے بہت غُصے چوچک کریگا مار ہلاک میاں
سیالاں فِکر کیتا تیرے مارنے دا گنیں آپ نوں بہت چالاک میاں
چُلھیں سیالاں نے اَج نہ اگ گھتی سارا کوڑماں ہے غمناک میاں
طوطا اَمب دے ڈال تے کرے موجاں تے گُلیلڑا پوس پٹاک میاں
رانجھا جاہ تیرے سر آ بنی نالے آکھدے ماریئے چاک میاں
وارث شاہ یتیم دے مارنے نوں جُڑی سبھ جھناں دی ڈھاک میاں

ہیر

ہیر ماں نوں آن سلام کیتا۔

ماں

ماں آکھدی آنی نہریے نیں
بڑبولیئے گویئے بے حیائے کنڈ ویٹے تے گُل دوپہریئے نیں
اُدھلا گنے ڈوہنیئے گھُڑتیئے نیں چھیل چھِدرے چُھنیئے چھہریئے نیں
اَڑبنگنے تے مال زادیئے نیں غصے ماریئے زہر دیئے زہریئے نیں
توں اُکا کے ساڑ کے لوہ دِتا لنگ گھڑوں گی نال مُتھریئے نیں
ہُن آکھدی آؤں ٹل جاہ ساتھوں مہر رانجھے دیناں دیئے مہریئے نیں
ساہنیاں نال پھریں دِن رات کھہندی آٹلیں نیں کُتیئے وہریئے نیں

گُلیلڑا : گلیلا مٹی دی گولی ڈھاک : گروہ ۔ جتھہ ۔ جماعت ۔ گُل دوپہریئے : بے شرم بے حیا ۔ اُدھلا گنے : اغوا ہو جانیوالی
چھیل چھِدرے : باگی شوخ اَڑبنگنے : اڑبنگ ۔ ضدی ۔ مال زادیے : کنجری ۔ متھریئے : مُتھر ۔ موٹا ڈنڈا ۔ وہریئے ۔ سنگ بھری

اَج رات تینوں مجھو واہ بوڑاں تیری ساعت آوندی قہر دے نیس
وارث شاہ جدوں کپڑ دھڑی ہوی وکھیں نیل ڈاڈاں اُتے لہر دے نیس

ہیر

اماں چاک بیلے اَساں پینگھ جھوٹاں کیہے غیب دے طوطیٹے بولنی ایں
گندا بہت مُوک مُنہ جھوٹھڑے دا ایڈا جھوٹھ پیاز کیوں تولنی ایں
شعلہ نال گلاب تیار کیتا وِچ پیاز کیوں جھوٹھ دا گھولنی ایں
گدّوں کسے دی نہیں پڑا آندی دانی ہو کے جھوٹھ کیوں بولنی ایں
اَن سُنیاں نوں چا سُنایا ای موئے ناگ وانگوں وِس گھولنی ایں
وارث شاہ گناہ کیہہ اَساں کیتا ایڈے غیب دے گُوڑ کیوں بولنی ایں

ملکی

سڑے لیکھ ساڈے لج پٹی تینوں بڑی سوہنی دِھی نوں لیک لگی!
نت کریں توبہ نت کریں یاری نت کریں گھنڈ لے نت ٹھگی
اسیں منع کر رہے آں مُڑیں ناہیں تینوں کسے فقیر دی کہی دُگی
وارث شاہ ایہہ دُدّھ تے کھنڈ کھاندی ماری پھٹکدی گئی جے ہو بگی

ہیر

اماں بس کر گالہیاں دے ناہیں گالہیں دِتیاں وڈّا پاپ آوے
نینہہ رَبّ دی پٹنی کھری اوکھی دِھیاں ماریاں وڈّا سراپ آوے

ڈاڈاں ۔ چوٹ کے نشان لکیریں ۔ شعلہ : شراب ۔ گدّوں : گدھی ۔ وِس : زہر ۔ دُگی : بددُعا لگی ۔ پھٹک : پھنڈگالہ ۔

نے بجلے مینوں بھیتا پٹنی نوں کوئی غیب دا سول کہ تاپ آوے
وارث شاہ نہ مڑاں رنجھیڑے توں بھانویں باپ دے باپدا باپ آوے

کیدو

کیدو آئیکے آکھدا سوہریو او میتھوں کون چنگی مت دلیبا او
ٹھیس مٹھیاں تے نالے سیال مٹھے اج گل وگاڑ کریبا او
ایہہ نت دا پیار نہ جائے خالی پنج گڈ دا پاس نہ دلیبا او

سیال

ہتھ مار سیالاں نے گل ٹالی یرانہہ چھڈ جھیڑا بوہ بھیسیا او
وارث رگ ودھیک ہے لنگیاں دی کرت گھن قریبج ملکھیا او

کیدو

کسے روز نوں ملک مشہور ہوسی چوری یاری جو عیب کواریاں نوں
اوس پا بھلاوڑا ٹھگ لیتا کم پہنچیا بہت خواریاں نوں
جنہاں بان ہے بچنے گڈنے دا رکھتے کون رناں ہریاریاں نوں
جدوں چاک آدھال لیجاگ ندھی تدوں جھورسو بازیاں ہاریاں نوں
وارث شاہ میاں جنہاں لائیاں نیں سوئی جان دے گوہڑیاں یاریاں نوں

سہیلیاں (ہیر نوں)

قصہ ہیر نوں ترت سہیلیاں نے جا کن دے وچ سنایا ای

سُول: پیٹ درد مٹھی: موہی۔ بھیسیا: بہرو پیا۔ کرت گھن: احسان فراموش۔ فریبج: فریبی۔ ملکھیا: گھیسا۔ بان: عادت۔ ہریاریاں: ہر ایک سے یاری کا رنگا لینے والی۔ آدھال: اغوا۔

تینوں مہنا چاک دا دے کیدو اوس پرہیہ وِچ شور مچایا اِی
وانگ ڈھول حرام شیطان دے نے ڈگا وِچ بازار دے لایا اِی
ایہہ گل بجے جائیگی اَج خالی تیَں ہیر کیوں نام دھرایا اِی
کر چھڈنی ایس دے نال ایسی سُنے دیس جو کیتڑا پایا اِی
وارث شاہ اپراہدناں رہین ناہیں لنگے رچھ نے معاملہ چایا اِی

ہیر

رلو مِلو کھاں تُسیں سہیلیو نی لنگے چُغل دی بھگت سوارئیے نیں
مار گُتکے کدّھن ماچھیاں دے ایہنوں جان تھیں چا گذارئیے نیں
ایہنوں مار کے چلیئے پریہہ اندر چل حال اِی حال پُکارئیے نیں
وارث شاہ سہیلیاں آکھدیاں نیں ایہہ گل توں سِکھ لے ڈارئیے نیں

ہیر

ہیر آکھیا واڑ کے پھلے اندر گل پا رسّا مُنہ گھُٹ گھتو
لے کے گُتکے کدّھن ماچھیاں دے دھڑا دھڑ اِی مار کے کُٹ گھتو
سنگھوں پکڑ گھسیٹ کے پا جھمّی کِسے ٹوٹڑے دے وِچ سُٹ گھتو
مار ایس نوں لا کے اَگ جھگی ساڑ بال کے چیز سبھ لُٹ گھتو
نال جُتیاں دے کرو خوب جھاڑا اِنگ پیر سبھ ایس دے جُٹ گھتو
وارث شاہ میاں داہڑی بھنڑی دا جو کوئی وال دِسّے سبھو پُٹ گھتو

ڈگا: چوٹ۔ اپراہدناں: ظالم۔ لنگے رچھ: مراد کیدو۔ گُتکے: گدّھن، ڈنڈے سونٹے۔ ماچھی: جھیور۔ ٹوٹڑے: گڑھے
جھاڑا: جوتے لگانا۔ بھنڑی: بھیگی ہوئی۔ تازہ

شاعر

سیّاں نال دل کے ہیر مُتا کیتا کھِنڈ پھُٹ کے گلیاں مَلیّاں نیں
کیدو آن وڑیا جدوں پھلہے اندر خبراں ترُت ہی ہیر نے گھلّیاں نیں
ہتھّیں پکڑ کے کانیاں شاہ پریاں غصّہ کھا کے ساریاں چلّیاں نیں
کیدو گھیر جیوں گدھا گھمیار پکڑے لاہ سہلیاں پکڑ پتھلّیاں نیں
گھاڑ گھڑن گھمیار جیوں پون دھمکاں دھائیں چھڑدیاں مُہلیاں ہلّیاں نیں

کڑیاں دا کیدو نوں مارنا

سروں لاہ ٹوپی گلوں توڑ سہلی پاڑ جُلّیاں ، تنگھ نوں گھُٹیّو نیں
لے کے گنتکے تے کڈھن ماچھیاں دے دھڑا دھڑا ای مار کے کُٹیّو نیں
جھنجھوڑ سر توڑ کے پکڑ ٹنگوں روہڑ وچ کھڑل دے سُٹیّو نیں
وارث شاہ داڑھی پٹ پاڑ لانگڑ چور چور کر کے چا کُٹیّو نیں

شاعر

اک مار لتّاں ، دوُجی مار چھمکاں ، تیجی نال چٹاکیاں ، مار دی اے
کوئی اِٹ وَٹّا کوئی ڈھیم پتھّر کوئی پکڑ کے دھون مُڈھ مار دی اے
چور ماری دا ویکھنے چلو سادھو وارث شاہ اِہ ضبط سرکار دی اے

شاعر

پاڑ سُتھّناں کڑتیاں چُنیّاں نوں چک وڈھ کے پھیکدا چور وانگوں

کھنڈ پھُٹ : بکھر کر منتشر ہو کر ۔ کانیاں : تیر ۔ دھائیں : دھان مونجی ۔ مُہلیاں : چاول چھڑنے والے موٹے ڈنڈے ۔ جُلّیاں : لحاف ۔ گھڑل : گھڑا ۔ گدھا
لانگڑ : لمبی دھجیاں ۔ پھٹے کپڑے ۔ مُڈھ : پاس ۔ قریب ۔ ضبط : ضابطہ ۔ قانون

کُڑیاں پھرن پُروار جیوں چند دوالے گِرد پاٹلاں پاندیاں مور وانگوں
ساہوکار دا مال جیوں وِچ کوٹاں دوالے چوکیاں پھرن لاہور وانگوں
وارث شاہ انگاریاں بھخ دیاں نیں ایہدی پریت اے چند چکور وانگوں

کُڑیاں دا پرہیہ ول آؤناں

اوہنوں پھاٹ کے کُٹ چکچوُر کیتا سیالیں لاٹے کے پاسناں دھائیاں نیں
ہتھیں بال موانڑے کاہ کانے وڈے بھانبڑ بال کے آئیاں نیں
جُل پاڑ کے ساڑ کے فتح پائی لگیاں ہیر نوں مِلن ودھائیاں نیں
جُھگّی ساڑ کے بھانڈڑے بھن سارے لکڑ گُتیاں چا بھجائیاں نیں
فوجاں شاہ دیاں وارثا مار متھرا مُڑ پھیر لاہور نوں آئیاں نیں

کیدو

کیدو لتھڑیں پتھڑیں خون وگیہندے کُوکے باہوڑی تے فریاد میاں
مینوں ہیر نے مار کے چُور کیتا پینچو پنڈ دیو دیہو کھاں داد میاں
کفنی پاڑ بادشاہ تے جا کوکاں میں تاں پٹ سٹاں بنیاد میاں
میں تاں بولنوں ماریا سچ پچھے شیریں ماریا جویں فرہاد میاں
چلو جھگڑیے چل کے پاس قاضی ایہہ گل نہ جائے برباد میاں
وارث احمقاں نوں بناں پھاٹ کھادے نہیں آوندا عشق سواد میاں

پروار: ہالہ۔ چاند کے گرد گول چکر۔ کوٹاں: کوٹ۔ قلعہ۔ چوکیاں: پولیس کی چوکی۔ فوجاں شاہ دیاں: شہاب الدین غوری یا محمود غزنوی کی فوجیں۔ لتھڑیں پتھڑیں: لہو اور مٹی گرد سے بھرا ہوا۔ داد: انصاف۔ کوکاں: کوک۔ فریاد۔ شور پکار۔ شیریں فرہاد: دیکھو ۲۸۳ پھلٹ

چوچک

چوچک آکھیا لنگیا جا ساہنوں تینوں وَل ہے جھگڑیاں جھیڑیاں دا
سردار ہیں چوراں اُچکیاں دا سُوہا پھرناں ایں دھاڑیاں پیڑیاں دا
تینوں وَیر ہے نال ایانیاں دے اَتے وَل ہے ڈب دریڑیاں دا
آپ چھیڑ کے تے پِچھوں پھرن روندے ایہہ کم ہے ماہنُواں بھیڑیاں دا
وارث شاہ شیطان دی شکل کیدو ایہو مُول جے سب بکھیڑیاں دا

کیدو

مَینوں مار کے اُدّھلاں مُنج کیتا جھگی، لا مواتڑا ساڑ یا نیں
دَور بھن کے گُنگلے ساڑ میرے پیوند جُلّیاں پھول کے پاڑیا نیں
میری بھنگ افیم تے پوست لُٹے میری باولی چا اُجاڑیا نیں
دھڑویل دھاڑے مار مُلک لُٹے میرا دیس لُٹیا ایہناں لاڑیاں نیں

چُوچک

جھوٹھیاں سچیاں چُغلیاں بول کے تے گھرو گھری تول لُوتیاں لاوناں ایں
پیو پُتراں نوں یاراں مِتراں نوں ماتواں دھیاں نوں پاڑ وکھناں ایں
تینوں ہان ہے تُہا کماونے دی اینویں ٹکراں پیا لڑاوناں ایں
پَرانہہ جا وارث پِچھّا چھڈ ساڈا ایویں کاسنوں پیا اکاوناں ایں

ماہنواں: مردوں۔ دَور: دورہ۔ بھنگ گھوٹنے دالا بڈا ہوا تڑکہ: مواتا۔ جلتی لکڑی یا تیلی پیوند: جوڑ۔ جوڑے ہوئے ٹکڑے۔ جُلّیاں: لحاف۔ تلائی۔ باوُلی: کوٹھڑی۔ دھڑویل: ڈاکو۔ دھاڑوی۔ لاڑیاں: لڑکیاں۔ دُلہنیں لوتیاں لاونا: شرارت کرنا آگ لگانا۔

کیدو

دھروئی رب دی نیاں کماؤ پلینچو بھرے دیس وچ پھاٹیا کُٹیا ہاں
مُرشد بخشیا سی ٹھوٹھا بھنیاں نیں دُھروں جڑھاں بتیں لاکے پٹیا ہاں
میں تاں ماریا ویکھ دے ملک سارے دھروُ کرنگ موئے وانگوں سٹیا ہاں
ہڈ گوڈڑے بھن کے چُور کیتا اڑی دار گدّوں وانگوں کُٹیا ہاں
وارث شاہ میاں وڈا غضب ہویا رو رو کے بہت نکھٹیا ہاں

پلینچ

کُڑیاں سد کے پلینچاں نے پچھ کیتی لنگا کاسنوں ڈھا کے ماریا جے
اِکتے باجھ تقصیر دے ماریا جے اِکتے کوئی گناہ نتاریا جے
کُوکے باہوڑی تے فریاد کھلا کوئی وڈا ای خون گذاریا جے
جُھگی ساڑ کے بھانڈڑے بھن سارے پھڑ چور وانگوں کُٹ ماریا جے
وارث شاہ میاں پُچھو چھوہریاں نوں اگ لا فقیر کیوں ساڑیا جے

کُڑیاں

مُنہ اُنگلاں گھت کے کہن سبھے کارے کرن توں ایہہ نہ سنگدا اے
ساڈے مگر لگّا . . . .

دھروئی : واسطہ نیاں : انصاف ٹھوٹھا : کاسہ ۔ کشکول کرنگ : مُردہ
سنگ دا : جھجکتا ۔ شرماتا ۔

پریمپنچ

اوہ آکھدا مار گوا دِتّا ہُڈ گوڈڑے بھجّن کے چُور کیتے
جھگّی ساڑ بھانڈے بھجّن کھوہ داہڑی لاہ پگ پَٹّے پُٹ دُور کیتے
ٹنگوں پکڑ گھسیٹ کے وِچ کھائی تُساں مار کے خلق حضُور کیتے
وارثؔ شاہ گناہ نخیں پکڑ کافر ہُڈ پیر ملائیکاں چُور کیتے

کُڑیاں

وار گھتیّا کون بَلا کُتّا دُرکار کے پَرانہہ نہ مار دے او
اساں بھیّا پٹیّاں ہتھ لایا؟ تُسیں اَینی گل نہ سار دے او
ایہہ نچ مشٹنڈڑا آکھیں کُڑیاں اَجے سچ تے جھوٹھ نتار دے او
پُرش ہو کے نڈھیاں نال گھُلدا تُسیں گل کیہہ چانکھار دے او
فریبیاں مکریاں ٹھکریاں نوں مُنہ لا کے چا وگاڑ دے او
مُٹھی مُٹھی ہے ایڈ اپرادھ ہُندا دھیاں سَد کے پریہہ وِچ مار دے او

شاعر

وارث شاہ میاں مرد سدا جھوٹھے رَناں سچیاں سچ نتار دے او

کیدو

کیدو باہوڑی تے فریاد کردا دِھیّاں والیو کرو نیاں میاں

وار گھتیّا: صدقے کیا۔ قربان کیا۔ کھائی: چوڑی نالی۔ ملائیکاں: فرشتوں۔ دُرکار دے: دُور ہونے کو کہتے ہیں
سار دے: سمجھتے۔ پُرش: مرد۔ نش منکھ۔ مُٹھی مُٹھی: ٹھگی۔ ماری گئی اپرادھ: ظلم۔ پریہہ: محفل مجلس

میرا ہٹ پساری دا لُٹیا اے کول ویکھ دا پنڈ گراں میاں
میری بھنگ افیم تے پوست لُٹیا ہور نعمتاں دا کیہہ ناں میاں
میری تساں دے نال نہ سانجھ کائی چن ٹکڑے پنڈ دے کھاں میاں
طوطے باغ اُجاڑ دے میویاں دا آتے بھاہ لیاوندے کاں میاں
وارث شاہ میاں وڈے مال ڈٹے کیہڑے کیہڑے دا لواں ہیں ناں میاں

پنیچ

پنیچاں کیدو نوں آکھیا صبر کر توں تینوں ماریا نیں جھکھ ماریا نیں
ہائے ہائے فقیر تے قہر ہویا کوئی وڈا ای قہر گذاریا نیں
بہت دے دِلاسڑا پُونجھ اکھیں کیدو لنگے نوں ٹھگ کے ماریا نیں
اوہناں چھوہریاں نوں جِھڑک جھنب دے کے کول کیدو دے کوڑ پساریا نیں

کیدو

کیدو آکھیا دِھیاں دے وَل ہو کے ویکھو دین ایمان نگھاریا نیں
وارث انّھ راجہ تے بیداد نگری جھوٹھا دے دِلاسڑا ماریا نیں

چوچک

چوچک آکھدا اکھیں دِکھائیوں مُنڈی لاہ سٹاں مُنڈے مُنڈیاں دی
اِلکے دیاں تراہ پیس ترت ماہی ساڈے دیس ہے تھاں نہ گنڈیاں دی

چن کے : مانگ کر ۔ طوطے : مراد رانجھا ۔ کاں : مراد کیدو ۔ چھوہریاں : لڑکیاں جِھڑک : جھنب ۔ لعن طعن
کوڑ : جھوٹ ۔ فریب ۔ پساریا : پھیلایا ۔ کیا ۔ نگھاریا : ڈبویا ۔ غرق کیا ۔ مُنڈی : گردن ۔ تراہ : ڈرا دھمکا ۔

سرواہیاں کھچ کے اَلکھ لاہاں اَسیں سبھ ہاں پرہیہ نوں ٹُنڈیاں دی

کیدو

کیدو آکھدا ویکھ پھڑاوناں ہاں بھلا نٹھاں کیہڑی ایہناں لُنڈیاں دی
ایس ہیر دے پُرش دی بھنگ لیساں سبھلی وٹ ساں چاک دے جُنڈیاں دی
اکھیں ویکھ کے فیر جے نہ مارو تدوں جان ساں پرہیہ دو بُنڈیاں دی

شاعر

وارث شاہ میاں ایتھے کھیڈ پوندی دیکھو ٹُڈھیاں دی اُتے مُنڈیاں دی

کیدو

کیدو پھر توں لے جواب ٹُریا مُڑ بھونک دا ہیر تے آیا اِی
ایڈا قہر کیتو نال شہدیاں دے تیرے جیو تے ترس نہ آیا اِی
سبھ رخت تے مال متاع میرا وِچ جھگی دے چا جلایا اِی

ہیر

ہیر آکھیا کیدو نوں پلیش تیرے چاچا آپنا پھیڑیا آیا اِی
اک بیج کے کِسے نہ اَنب کھاہدے پھر واہنہ تھہتوت نہ لایا اِی
جیہا بیجئے وارثا وڈھ لیئے حرف وِچ قرآن دے آیا اِی

کیدو

کیدو جیو دے وِچ تدبیر کیتی ایہہ جُوہ وِچ جا کے کھیڈ دے نیں

سرواہیاں: سرواہی تلوار۔ الکھ لاہاں: قصہ ختم کروں۔ ٹُنڈیاں: ٹُنڈے بغیر ہاتھوں کے۔ جُنڈے: جُنڈے۔ سر کے بال۔
رخت: مال اسباب۔ پھیڑیا: کیا کرادیا۔

ہیرے آکھیاں دِھیاں نوں کون مارے پِنڈ کون مارے خون بھیڑ دے نیں
چھیڑ تک کے جھل وِچ جا لکیا اِہ ویکھ کارے ٹنگ ڈیڑھ دے نیں
وارث شاہ پرائیاں جھگیاں نوں اَگ لا لنگے ہوری سیک دے نیں

شعر

وَڈی ہوئی اجیر تے جا چُھپیا پوہ ماگھ کُتا وِچ کُنوآں دے
ہویا چھاہ ویلا تدوں وِچ بیلے پھیرے آن پئے سِتی نِپوآں دے
پوناں سجھ کے رانجھے دے ہتھ مِلیا ڈھیر آ لگے رتے چھنوآں دے
بیلا لالو ای لال پُکار داسی کیدو ہو رہیا وانگ گُھنوآں دے

شعر

جدوں لال کپوری نوں کھیڈ سیاں سبھے گھرو گھری اُٹھ چلیاں نیں
رانجھا ہیر نیارڑے ہو سُتے کھنداں نیں دیاں مجھیں مِلیاں نیں
پیا ویکھ کے دوہاں اکٹھیاں نوں ٹنگاں لنگے دیاں تیز ہو چلیاں نیں
کیدو پریہہ وِچ آن کے پگ ماری چلو ویکھ لئو گلاں او لیاں نیں

چوچک دا بیلے ول جانا

پریہہ وِچ بے غیرتی گل ہوئی چوبھ وِچ کلیجے دے چسکدی اے
بے شرم ای ٹپ کے سر پے چڑھدا بھلے آدمی دی جان دِھسکدی اے

چھیڑ : گھات لگا کر ۔ اجیر : صبح صادق ۔ کُنوآں : گُڑ ۔ گُڑ بنانے کی جگہ ۔ کوٹھا ۔ چھنوآں : چھنی ۔ رومال ۔ گُھنوآں : گھیسلا ، چپلا خاموش ۔ لال کپوری : ایک کھیل ۔ کھنداں : کھڈاں : ٹکراں ۔ اولیاں : بُری

چوچک گھوڑی تے تُرت سوار ہویا ہتھ سانگ جیوں بجلی لِشک دی اے
سُنب گھوڑی دے کاہڑا ای کاہڑ وجن ہیر سُندیاں رانجھے نوں کھسکدی اے

ہیر (رانجھے نوں)

اُٹھ رانجھیا بابل آؤندا اے نالے گل کر دی نالے ڈُسکدی اے
سیّاں چھڈ گیّاں مینوں کلّڑی نوں مکر نال ہَولی ہَولی پھُسکدی اے

شاعر (منظر ویکھ کے)

وارث شاہ جیوں مورچے بیٹھ بِلّی ساہ گھُٹ جاندی نہیں کُسکدی اے

چوچک

پھر ویکھ کے دوہاں اکلّیاں نوں غُصّہ کھائیکے تے ہویا رتّ ونّاں
یارو ویکھو ایہہ قہر خدا دا جے بیلے وِچ اکلّیاں پھرن رنّاں

ہیر

اکھیّس نیٹوباں رکھ کے ٹُھمک چلّی ہیر کچھّ وِچ مار کے تھال چھنّاں

چوچک

چوچک آکھیا رکھ توں جمع خاطر تیرے سوٹیاں نال میں لِنگ بھنّاں

ہیر

بُھکھّا جا ماہی مہیں نال چھِڑیا اُس دے کھانے دی خبر نہ کِسے لیتی
بھتّہ فیر نہ اساں لیاوناں ایں ایدوں پِچھلی بابلا ہو بیتی

سانگ : نیزہ ۔ کُسک دی : بولی ۔ حرکت کرتی ۔ رتّ ونّاں : غصّے سے لال پیلا ٹُھمک : خراماں خراماں ۔ آہستہ آہستہ ۔ کچھّ : بغل

شاعر

مست ہو کے مہر بیہوش کھلا جویں کِسے ابدال نے بھنگ پیتی
کِتے ایس نوں چاہ ویاہ ڈیہٹے ایہہ مہر نے جیو دے وِچ سیتی

چوچک

چوچک سد بھائی پریہہ لا بیٹھا کِتے ہیر نوں چا پرنائیے جی
آکھو رانجھے دے نال ویاہ دیواں اِکّے بنڑے چا مکائیے جی
مہتّیں آپنیں کِتے سامان کیجے جان بجھ کے لیک نہ لائیے جی

شریکا

بھائیاں آکھیا چوچکا ایہہ مصلحت اسیں آکھ دے نانہہ شرمائیے جی
وارث شاہ فقیر ہے پریم شاہی ذرا اوس توں پچھ کے آئیے جی

نال رانجھیاں اسیں نہ ساک کیتا نہیں دِتّیاں اساں کڑمائیاں او
کِتھوں رُلدیاں گولیاں آیاں نوں مِلن ایہہ سیالاں دیاں جائیاں او
نال کھیڑیاں دے ایہہ ساک کیجے دِتّی مصلحت سبھناں بھائیاں او
بھلیاں ساکاں ڈیہل چا ساک کیجے دھروں ہُندیاں ایہہ جے آئیاں او

شاعر

وارث شاہ انگیاریاں بھخ دیاں نوں کِسے وِچ بارود چا پائیاں او

ابدال: پیر فقیر جیسے حسن ابدال۔ مرنے وقت چولا بدل لینے والے۔ کسی دوسرے جسم میں آجانے والے۔ پرنائیے: بیاہ دیں۔ مصلحت: صلاح

شریکا

کھیڑیاں بھیجیا اساں تے اک نائی کرن منتاں چا احسان کیجے
بھلے جٹ بوہے اُتے آن بیٹھے ایہہ چھوہری اساں نوں دان کیجے
ایہناں دماں دا کجھ وساہ ناہیں اتے باہناں دا نہ گمان کیجے
اساں بھائیاں ایہہ صلاح دتی کہیا اساں دا سبھ پروان کیجے
جتھے رب دے ناں دا ذکر آوے لکھ بیٹیاں چا قربان کیجے
وارث شاہ میاں نہیں کرو آکڑ فرعون جیہیاں ول دھیان کیجے

شاعر

چوچک بھیر کے گنڈھ سدا گھلے آون چودھری ساریاں چکراں دے
منہ دے روپیہ پلے پا شکر سوال پاؤندے چھوہراں بکراں دے
لوکی آکھدے سن توں بیلیا او تیرا ساک ہویا نال ٹھکراں دے
دھریا ڈھول جٹیاں دین ویلاں چھٹے لیاؤندیاں دانیاں ٹکراں دے
رانجھے ہیر سنیاں دلگیر ہوئے دوویں دین گاہلیں، نال اکراں دے

کھیڑیاں دی خوشی

جدوں نائی ودھائی کھیڑیاں نوں لڈی مار کے گھمبراں گھتدے نیں
چھالاں لان آپٹھیاں خوشی ہو کے لا مجلساں کھیڈدے وتدے نیں

دان: خیرات۔ دماں: زندگی کے سانس، دم۔ وساہ: اعتبار۔ پروان کیجے: قبول کیجے تسلیم کیجے۔ چکراں: چک۔ گاؤں۔ بکراں: بارہ بیاہ کے قابل جوان لڑکی۔ کنواری۔ لڈی: توڑی۔ تالی۔ گھمبراں گھتدے: ناچتے ناپتے۔

بھلے کُڑم مِلے سانوں شرم والے رنجھے جٹ وڈے اہل پت دے نیں
وارث شاہ دی شیرنی ونڈیانیں وڈے دیگچے دُدھ تے بھتدے نیں

ہیر (ماں نال)

ہیر ماں دے نال آلڑن لگی تساں ساک کیتا نال زوریاں دے
کدوں منگیا منس میں آکھ تیتھوں وے کڈھیو ای کنہاں کھوریاں دے
جیہڑے ہون بے عقل چالاوندے نی اٹاں ماڑیاں دیاں وچ موریاں دے
ہن کریں وَلا کیوں اساں کولوں ایہہ کم نہ ہووندے چوریاں دے
چاچند نوں کونج دا ساک دِتا پری بدھی آ جے گل ڈھوریاں دے
وارث شاہ میاں گنا چکھ سارا مزے ویکھ نے پوریاں پوریاں دے

ہیر (رانجھے نوں)

ہیر آکھیا رانجھیا قہر ہویا ایتھوں اٹھ کے چل جے چلناں ایں
دوویں اٹھ کے ملبڑے راہ پئیے کوئی اساں ایہہ دیس نہ ملناں ایں
جدوں جھگڑے وڑی میں کھیڑیاں دے کسے مول نہ اساں نوں گھلناں ایں
ماں باپ نے جدوں ویاہ دتی کوئی اساں دا زور نہ چلناں ایں
اسیں عشق دے آن میدان رُجھے بُرا سورمے نوں رنوں ہلناں ایں
وارث شاہ جے عشق فراق دَوڑے ایہہ کٹک پھر آکھ کس جھلناں ایں

کُڑم : لڑکی والے ۔ کھوریاں : جھگڑے لڑائی ۔ ماڑیاں : ماڑی ۔ مکان ۔ حویلی محل ۔ وَلا : چھپانا ۔ بات کو پھیرنا ۔ چنچد ۔ اُلّو
ساک : رشتہ ۔ ڈھوریاں : ڈھور ۔ ڈنگر ۔ ہلناں : واپس ہونا ۔ کٹک ، لشکر ۔ جھلناں : برداشت کرنا ۔ سہنا ۔

رانجھا

ہیرے عشق نہ مُول سواد دیندا نال چوریاں اَتے اُدھالیاں دے
کڑاں پوندیاں نَٹھیاں دیس وِچوں قِصّے سُننے نی کھومنہیاں گالیاں دے
ٹھگّی نال تَیں مَہیں چرا لیّاں ایہہ راہ نہیں زنّاں دے چالیاں دے
وارث شاہ صرّاف سبھ جان دے نیں عیب کھوٹیاں ٹھپّیاں والیاں دے

شاعر

چوچک سیال نے قول وِسار کے تے جدوں ہیر نوں پائیا مائیاں نیں
کڑیاں جھنگ سیال دیاں دھنبلا ہو سبھے پاس رنجھیٹے دے آئیاں نیں

کڑیاں (رانجھے نوں)

اوہدے ویاہ دے سبھ سامان ہوئے گنڈھیں پھیریاں دیس تے نائیاں نیں
تیری گل کیکوں ہُن رانجھیا وے تُوں تاں رات دِن مجھیں چرائیاں نیں
اوے مُورکھا پچھ کھاں نڈھڑی نوں میرے نال کیہیاں ہُن چائیاں نیں
ہیرے قہر کیتو رل نال بھائیاں سبھے کلوکل چا گوائیاں نیں
جے توں اَنت میتوں پچھّا دیوناں سی ایڈیاں محنتاں کاہے کرائیاں نیں
ایہا حدّ ہیرے تیرے نال ساڈی محل چاہڑ کے پوڑیاں لاہیاں نیں
تینوں ویاہ دے ہار سنگار ہوئے اَتے کھڑیاں گھریں ودھائیاں نیں

کرڑاں: خبریں نکلنا. لوگوں کا پیچھا کرنا - کھومنہیاں: خاندان - کھوٹے ٹھپّے والیاں: کھوٹے روپے سکے -
مائیاں: (رانجھے) دیکھو صفحہ ۱۰۴ دھنبلا: گروہ - گروپ

کھا قسم سوگند توں گھول پیتی ڈوب سُٹیاں پوریاں پائیاں نیں
یار یار تھیں جُدا کر دُور کیتے میرے باب تقدیر لکھائیاں نیں
وارث شاہ ایہہ بات یقین جانو جیہیاں کیتیاں تیہیاں پائیاں نیں

رانجھا (کڑیاں نوں)

رانجھے آکھیا مونہوں کیہ بولنائیں گھُٹ وَٹ کے دُکھڑا پیونال ایں
میرے صبر دی داد جے ربّ دِتّی کھیڑیں ہیر سیال نہ جیونال ایں
یَوم تَشَقَّقُ السّمَاءُ بِالغَمَامِ سارے دیس دے وِچ ایہہ تھیونال ایں
یوم تبدل الارض غیر الارض انبر پاٹڑے توں کس سیونال ایں
صبر دِلاں دے مار جہان سُٹن اُچّا کاسنوں اساں بلیونال ایں
تُسیں کملیاں عشق تھیں نہیں واقف نیونہہ لاوناں زہر دا پیونال ایں
وارث شاہ چُپ کیتیاں کم پایئے اُچّی بولیاں نہیں وَدھیونال ایں

کڑیاں

رل ہیر تے آئیاں پھیر سبھے رانجھے یار تیرے ساتوں گھلّیا اِی
سوٹا ونجھلی کمبلی سُٹ کے تے اُٹھ دیس پردیس توں چلّیا اِی
جے توں آنت اوہنوں پچھّا دیونا سی اوہدا کالجہ کاسنوں سلّیا اِی

یوم تشقق السماءُ بالغمام : جس دِن آسمان پھٹ جائے گا ۔ روئی کے گالوں کی طرح ہو جائے گا ۔

یوم تبدل الارض غیر الارض : جس دِن زمین بدل جائے گی ۔ یہ زمین نہ رہے گی ۔ انبر : آسمان

بلیوناں : بولنا ۔ سلّیا : زخم لگایا ۔

اَساں اَیتنی گل معلوم کیتی تیرا نِکل ایمان ہُن چلّیا اِ ی
بے صِدق ہولیوں صِدق ہاریو اِی تیرا صِدق ایمان ہُن چلّیا اِ ی
اوہدا ویکھ کے حال احوال سارا ساڈا روندیاں نیر نہ ڈھلّیا اِ ی
ہَئے ہے مُٹھّی بھیڑن ننگ نہاتی اوہنوں سکھّناں کاسنوں گھلّیا اِ ی
نراس دِی راس لَے عشق کولوں سُقلاط وی بِبّیاں نوں چلّیا اِ ی
وارثؔ حق دے نوں جدوں حق کُھتّھا عرش رب داندوں تھرتھلّیا اِ ی

ہیر

ہیر آکھیا اوس نوں کڑی کر کے بُکّل وِچ لکا لے آیا جے
میری ماں تے باپ توں کرو پردہ گل کِسے نہ مُول سُنایا جے
آہموں ساہمنے آن کے کرے گلاں تُسیں مُنصف ہو مُکایا جے
جیہڑے ہون سچّے سوئی جِت جاسن رَل جھُوٹھیاں نوں مہنا لایا جے
مَیں آکھ تھکّی اوس کملڑے نوں لَے کے اُٹھ چل وقت لنگھایا جے
میرا آکھیا اوس نہ کَن کیتا ہُن کا سنوں ڈُسکناں لایا جے
اَجے ہے ویلا آکھے لگ جائے تُسیں اوس نوں جا سمجھایا جے
وارثؔ شاہ میاں ایہہ وقت کُھتّھا کِسے پیر نوں ہتھّ نہ آیا جے

کُڑیاں

راتیں کُڑی بنا کے رانجھنے نوں کُڑیاں ہیر دے پاس لَے آئیاں نیں

ننگ نہاتی: بے شرم ۔ سکھناں: خالی ۔ نرس ۔ مایوس ۔ سُقلاط: برہمی بوٹی ۔ جس کے بیج دماغی طاقت کے لئے کھاتے ہیں ۔ آہموں ساہمنے: آمنے سامنے ۔ کن کیتا: دھیان دیا ۔ ڈُسکناں: رونا ۔ سِسکیاں بھرنا ۔

ہیر (رانجھے نوں)

ہیر آکھیا شُکر اے بسم اللہ اَج دولتاں ییَں گھر آئیاں نیں

رانجھا (ہیر نوں)

لوکاں آکھیا ہیر دا ویاہ ہُندا اسیں ویکھن آئیاں مائیاں نیں

ہیر

سُورج چڑھے گا مغربوں جویں قیامت توبہ ترک کُل بُریائیاں نیں

رانجھا

جِنہاں مہیں دا چاک ساں نڈّھیئے نیں سوئی کھیڑیاں دے ہتھ آئیاں نیں
اِس وقت جواب ہے مالکاں نوں ہِک دھاڑویاں دے اَگےّ لائیاں نیں
ایہہ سہیلیاں ساک تے سین تیرے سبھّے ماسیاں پھُپھیاں تائیاں نیں
تُساں وَوہٹی بنن دی نیّت بدّھی ایکاں ترُج کے اساں نوں لائیاں نیں
اَساں آس کِہی ہُن نڈّھیئے نی جھتّے کھیڑیاں زراں وکھائیاں نیں
وارث شاہ اللہ نوں سونپ ہیرے ساتوں چھڈ کے ہور دِھر لائیاں نیں

ویاہ دی تیاری

کھیڑیاں ساہا کڈھایا باہمناں توں بھلا مِتھ مہورت وار میاں
ناوِیں ساونوں رات سی وِیر واری لِکھ گھلیّا ایہہ زِرواہ میاں
پہِر رات نوں آن نکاح لینا ڈِھل لاونی نہ زِنہار میاں
اوتھے کھیڑیاں سبھ سامان کیتے ایدھر سیال بھی ہوئے تیار میاں

مائیاں: مانجے پڑی۔ ناویں: ساون کی ۹ تاریخ۔ زراں: دولت۔ ہور دِھر: اور طرف۔ ساہا: موزوں وقت۔ ویر وار: جمعرات۔ زرواہ: وہ حصہ جس میں ۔۔۔ زِنہار: ہرگز نہ

مٹھائیاں

لگے نگدیاں نتے شکر پارے تلن ڈھیر لا دتے وڈے کھیوراں دے
تلے خوب جلیب گل بہشت بوندی لڈو ٹکیاں بھرنے میوراں دے
قلاقند کھانیاں سواد مٹھے پکوان کیتے نال تیوراں دے
میدہ کھنڈ تے گھیو پا رہے بچی بھابی لاڈلی نال جیوں دیوراں دے
ہور جو جہان دی رسد آہی سبھ جمع ہوئی نال بیوراں دے
ٹکہ والیاں نتھ حمیل جھانجر بازو بندے نے نال تیوراں دے

مٹھی ہور کھجور پراکڑی سی بھرے خوانچے نال سمو سیاں دے
اندر سے پکوڑیاں پوڑیاں سن وڈے کھنڈ دے خرمیاں خوسیاں دے
پیڑے نال خطائیاں ہور گپ چپ بیہہ دانیاں نال پلوسیاں دے
رانجھا کوک کے پریہہ فریاد کردا ویکھو کھس دے ساک بیدوسیاں دے
وارث شاہ نصیب ہن پون جھولی کم دیہن ناہیں نال جھوسیاں دے

شاعر

منڈے ماس چاول دال دہیں وکھرا اِہ ماہیاں پالیاں راہیاں نوں
سبھ چوہڑے چیڑے رج رہے راکھے جیہڑے سانبھدے واہیاں نوں
کامے، چاک، چوہڑے، سیرے دھکڑاں نوں دہیں مکھ جو دیہن پٹے لائیاں نوں

میوراں: میوے۔ تیوراں: تین کپڑے (دوپٹہ، قمیض شلوار) بیوراں: بیور۔ دو کپڑے قمیض۔ دوپٹہ، رسد: سامان۔ جھوسیاں: غم۔ جھورا
منڈے: پتلی روٹی۔ ماس: گوشت۔ سیرے: حلوے۔ دھکڑاں: زبردستی کرنے والے۔ مکھ: مکھن۔ رسا: گھیڑا شوربہ۔ مٹھائیاں۔ دیکھو ۱۴۴

دال شوربا رسا تے ماس منڈے ڈوماں راولاں کنجراں نائیاں نوں

شاعر

ساک ماڑیاں دے کھوہ لین ڈاہڈے آن کچھ دے ایہہ نال بولدے نیں
نہیں چلدا وس لاچار ہو کے موئے سپ وانگوں وس گھولدے نیں
کدی آکھدے مارئیے آپ مرئیے پئے اندروں باہروں ڈولدے نیں
گئن ماڑیاں دے سبھے رہن وچے ماڑے ماڑیاں تے دکھ پھولدے نیں
وارث شاہ متاوندے کھڑے ماڑے مارے خوف دے مونہوں نہ بولدے نیں

چاول

مُشکی چاولاں دے بھرے آن کوٹھے سوئن پتی تے جھونڑے چھڑیدے نیں
باسمتی مسافری بیگمی سن ہری چند دے زر دے دھری دے نیں
سِٹھی کرچکا سیولا کرت کنول خورش جیہڑے حور تے پری دے نیں
کل بنڈیا رتوا خوب چاول سُکھ داس نالے پچھے چھڑی دے نیں
کلیاں مینجیاں نال ہتھوڑیاں دے سوتی چون لنبوہنیاں جڑی دے نیں
وارث شاہ ایہہ گہنیاں گھڑن خاطر پنڈ سنیارڑے پھڑی دے نیں

اسکندری بیوری بیر بلیاں پپل پتڑے تے جھمکے ساریو نیں
ہس سوہے چھنکنگناں نال جگنی ٹِکے نال ہی چا سواریو نیں

رسا۔ گاڑھا شوربہ۔ مُشکی: خشکن۔ جھونڑے: جھوٹا موٹے چاول بیہولا: سیلا۔ بھگو کر بنائے ہوئے چاول خورش: خوراک۔ ساریو نیں: انہوں نے بنایا۔ سوہے: خوبصورت۔ ہس: گلے کا زیور۔ کرت کنول: کنول جیسے۔ چاول کی قسمیں: دیکھو صفحہ ۷۰۰۔ زیور: دیکھو ۷۰۳

چنن ہار لوگاہی دے نال گوہلاں وڈی ڈول میانڑے وھاریو نیں
ونگاں چوڑیاں تے چوہے دندیاں سن نال چھلیاں واڑے ساریو نیں

کنگن نال زنجیریاں پنج منیاں ہار نال لونگیر پورا ایٹو نیں
ترگا نال کپوراں دے جٹ مچھے توڑے پاؤنٹے گجریاں پایو نیں
پونہچی جگنیاں نال حمیل مالا عطردان بھی نال گھڑایو نیں
سوہنیاں نچھیاں نال پازیب چھبے گھنگریالڑے گھنگرو لایو نیں
گورکھ دھندا انگوٹھی تے چونپ کلیاں کان چھول تے ہس بنایو نیں
وارث شاہ گہنا ٹھیک چاک آہا سوئی کھٹڑے چا پوا ایٹو نیں

کپڑے

لال لنگیاں اتے متاع لاچے کٹی کھیس تے ریشم سلاریاں نیں
مانگ چونگ پٹاگلاں ڈوریئے سن بونداں ہور پنجتانیاں ساریاں نیں
چوب چھاٹیلاں تے نالے چار سوہے چنداں موراں دے باہنوں جھلاریاں نیں
بسالو بھنڑے چادراں بافتے دیاں نال بھوچھناں دے پھلکاریاں نیں
رنگ رنگ دے داج تیار ہوئے سبھ جوڑ کے چا سواریاں نیں
وارث شاہ چنگے سروپا خاصے تے پوشاکاں مل دیاں بھاریاں نیں

متاع لاچے: لاچے کمر میں باندھنے والی قیمتی لنگیاں۔ کھٹڑے چا پوا ایٹو نیں: کھٹے میں ڈال لا گیا۔ بافتے: بافتہ۔ بنا ہوا کپڑا
بھوچھن: دوپٹہ۔ سروپا: سر سے پاؤں تک کے کپڑے۔ خاصے: قیمتی۔ خاص قسم کے۔ تفصیل دیکھو صفحہ ۳۰۲۔

کپڑے

لال گھگھرے کاہڈویں نال مشرو مُشکی پگّاں دے نال نسیلڑے نیں
دریائی دیاں چولیاں نال پھمتن کیمخواب تے چُنّیاں پیلڑے نیں
بوک بند تے انبری بادلاسی زری خاص چوتار وسیلڑے نیں
چارخانئے ڈوریئے مَلملاں سن چھوپ چھاٹلاں بُنت سُکھیلڑے نیں
داج سُرخ سفید تے زرد پیلے نالے کیسری اِطلسی نیلڑے نیں
وارث شاہ دوئے اوڑھنے ہیر رانجھا سُک تیلڑے تے بُرنے حیلڑے نیں

بھانڈے

ٹرمے دانیاں تھالیاں تھال چھنّے لوہ کڑچھیاں نال کڑاہیاں دے
کَول گڑوے پتیلے تے طبل بازاں تے رکاب پرات پرواہیاں دے
چمچے بیلوے دوہنے دیگچے سن نال نوچنے طاس بادشاہیاں دے

شاعر

گھمیاراں نے مٹّاں دے ڈھیر لائے ڈُھکے بہت بالن نال کاہیاں دے
دیگاں پِچھ دے گھت زنجیر رسّے توپاں پِچھ دے کٹک سپاہیاں دے
مشکاں ماشکی بھرن اوتاولے ہو بوکے کھچدے بھونیاں پائیاں دے
وارث شاہ میاں چاؤ ویاہ دا سی سُنجے پھرن کھتے منگوہیاں دے

میل

ڈاراں خوباں دیاں سیالاں دے میل آیاں حُور پری دے ہوش گوانڈیاں نیں

لکھ جٹیاں مُشک پلٹیاں نیں تن پدمنی وانگ سُہاندیاں نیں
باراں ذات تے پت سنات ڈُھکی رنگ رنگ دیاں صورتاں آندیاں نیں
لکھ سِٹھنیاں دہین تے لین گالیں واہ وا راگ سہرا گاندیاں نیں
پری ذات جٹیٹیاں نین خونیں نال ہیک مہین دے گاندیاں نیں
نال آرسی مُکھڑا دیکھ سُندر کول عاشقاں نوں ترساندیاں نیں
اِک کھوہل کے ڈبلاں کڈھ چھاتی اوپر واریوں جھاتیاں پاندیاں نیں
اِک توڑی ماردیاں نچدیاں نیں اِک ہسدیاں گھوڑیاں گاندیاں نیں
اِک گوں کے کوئلاں کاگ ہویاں اِک راہ وِچ دوہڑے لاندیاں نیں
اِک آکھدیاں مور نہ مار میرا اِک وِچ مموٹڑا گاندیاں نیں
وارث شاہ جیوں شیر گڑھ پاک پٹن لکھ سنگتاں زیارتیں آندیاں نیں
جویں لوک نگاہے تے رتن بھمن ڈھولے گاندیاں تے رنگ لاندیاں نیں
بھڑ بھو مار کے بھمنیاں گھتدیاں نیں اک آوندیاں تے اِک جاندیاں نیں
جیہڑیاں صِدق دینال چل آندیاں نیں قدم چُم مُراد سبھ پاندیاں نیں
وارث شاہ دا چوڑماں کُٹ کے تے دے فاتحہ ونڈ ونڈ اندیاں نیں

جنج

چڑھ گھوڑیاں کھیڑیاں گنڈھ پھیری چڑھے گبھرو جنج بنا کے جی

پت سنات: عزت والے۔ خاندانی۔ سِٹھنیاں: دیکھو صفحہ ۳۸۰ ہیک مہین: باریک آواز۔ آرسی: انگوٹھے کی شیشے والی انگوٹھی۔

شیر گڑھ: ضلع ساہیوال سنگتاں: لوگ۔ گروہ۔ باراں ذات مختلف قوموں کے۔ لوگ نگاہے: دیکھو صفحہ ۲۹۹۔ رتن بھمن: دیکھو صفحہ ۳۹۹۔

چوڑیاں۔ چورا (مالیدہ)

کاٹھیاں سُرخ نُبات دِیاں ہتھ نیزے دارُوپی کے دھرگ وجائیکے جی
کشمیری تے دَکھنّی نال واجے بھیراں تُریاں چھَن چھنائیکے جی
ڈھاڈی بھگتیئے کنجریاں نقلیئے سَن اُتے ڈُوم سرود وجائیکے جی
پھُلاّں سہریاں طُریّاں نال لٹکن ٹکے دِتے نیں تکھ لُٹائیکے جی
وارث شاہ دے مُکھ تے بنّھ مُکٹ سوہُن سہرا بنّھ بنھائیکے جی

استنبازیاں

است بازیاں چھُٹ دیاں پھُل جھڑیاں بھوئیں چھُٹّے تے باغ ہوامیاں
ہاتھی مور تے چرخیاں جھاڑ چھُٹّے تاڑ تاڑ پٹاکیاں پا میاں
ساون بھادروں چکیاں چھُٹ دیاں میں ٹنڈ چوہیاں دی کرے دتامیاں
مہتابیاں ٹُٹکے چادراں سَن چک چُوہنداں وَڈّے رسا میاں

شگن تے رسماں

میل میل کے سیالاں نے جنج آندی لگیاں شگن ہُن سنّھ کراونے نُوں
گھت سُرم سلائیاں دین گابلیں تے کھڈ گنے نال کھڈ اونے نُوں
مَولی نال چا کچھیا گھبرو نوں روڑی لگیاں آن کھواونے نُوں
بھری گھڑاگھڑولی تے کُڑی نہاتی آئیاں پھیر نکاح پڑھاونے نُوں

کڑیاں

بیٹھ منگدیاں سالیاں چیچ چھلاّ دُدھ دے کوارڑی چڑی دا دے

دارو: شراب۔ دکھرگ: ڈھول۔ مکٹ سوہن: سونے ندمی کا سہرا۔ استبازیاں: آتش بازی۔ بھوئیں چھُٹے: زمین پر چھوٹیں۔ میل میل کے: بادبول کے مختلف افراد کو جمع کرکے۔ سرم سلائیاں: سرمے کی سلائی۔ مَولی: لال سفید ڈب دار دھاگہ۔ گھڑا گھڑولی: دیکھو صفحہ ۲۹۹۔ روڑی: گڑ کی بھیلی۔

ڈدھ دیہہ کواری دا چوجتا اُتے دچھناں کھنڈ دی پُڑی دا وے
تمبُو تان وِکھا سانوں باہجھ تھماں پونہچا دیہہ کھاں سونے دی چڑی دا وے
اک مَنس کیسرے دا کھڑی منگے ہاتھی پا کُجّے کیکوں پھڑی دا وے
لونگاں منجری دے وِچ کوٹ کردے گھُٹ گھُٹ چھلاّ کڑی چڑی دا وے
ساڈے پنڈ دے چاک نوں دیہہ اماں تیرے نال لیکھا اِویں وِڑی دا وے
بناں بلداں دے کھوہ دیہہ گیڑ سانوں وکھا کیکوں ایہہ وی گڑی دا وے
وارث شاہ جیجا کھڑیا پھُل وانگوں جویں پھُل گلاب دا کھڑی دا وے

قاضی

قاضی سدیا پڑھن نکاح تائیں ہیر وِہر بیٹھی نہیں بول دی اے

ہیر

مَیں تاں منگ رنجھیٹے دی ہو چُکّی ماں کُفر کیوں غیب دے تول دی اے
نزع وقت شیطان جیوں دے پانی پئی جان غریب دی ڈول دی اے
اساں منگ درگاہ تھیں لیا رانجھا صِدق سچ زبان پئی بول دی اے
مکھن اساں رنجھیٹے دی نذر کیتا نُنجی ماں کیوں چھاہ نوں رول دی اے
وارث شاہ میاں اَنھے میوں وانگوں پئی موت وِچ مچھیاں ٹول دی اے

قاضی رہیر نوں!

ہیرے محکمے وِچ ارشاد کیتا مَن شرع دا حکم بے جیوناں ایں

دچھناں: خیرات ۔ منجری: دیکھوصہ ۔ وڑی وا۔ سے کرتے۔ برابر کرتے۔ بلداں: بیلوں جیجا: جوائی۔ داماد۔ وِہر بیٹھی: اکڑ بیٹھی۔ چھاہ: لسی
میوں: ملاح۔ ماہی گیر۔ محکمہ، حکومت۔ عدالت۔

بعد موت دے نال ایمان ہیرے داخل وِچ بہشت دے بھیوناں ایں
نال ذوق تے شوق دے نال شربت وِچ جنّت عدن دے پیوناں ایں
چادر نال حیا دے ستر کیجے کاہے درز حرام دی سیوناں ایں

ہیر

ہیر آکھیا جیوناں بھلا سوئی جیہڑا ہوئے ہے نال ایمان میاں
سبھو جگ فانی اِکّو ربّ باقی حُکم کیتا ہے ربّ رحمان میاں
کُلُّ شَیٍٔ ھَالِکٌ اِلَّا وَجْھَہٗ حُکم آیا ہے وِچ قرآن میاں
میرے عِشق نوں جان دا دَھول باشک لوح قلم تے زمیں آسمان میاں

قاضی

جوبن رُوپ دا کجھ وساہ ناہیں مان متّیۓ مُشک پلٹیۓ نی!
بنی حکم نکاح فرما دِتّا رَبّ فَانْکِحُوا مَن لے جٹیۓ نی!
کدے دین ایمان دے راہ ٹُریۓ جڑ کُفر دی دِل توں پٹیۓ نی!
جیہڑے چھڈ حلال حرام تکّن وِچ ہاویۓ دوزخے سٹیۓ نی!
کھیڑا حق حلال قبول کر توں وارث شاہ بن پٹیۓ ڈٹیۓ نی!

ہیر

قلوب المؤمنین عرش اللہ تعالیٰ قاضی عرش اللہ دا ڈھاہ ناہیں
جیتھے رانجھے دے عشق مقام کیتا اوتھے کھیڑیاں دی کوئی واہ ناہیں

بھیوناں: ہونا۔ ستر: پردہ۔ کل شئیٍ ھالکٌ: ہر شے ہلاک ہونے والی ہے اللہ کی پاک ذات کے سوا۔ دھول: سفید۔ باشک: سانپ دیکھو ۲۹۹
لوح: تختی۔ فانکحوا: نکاح کردو۔ ہاویہ: دوزخ کا ساتواں حصہ۔ درجہ۔ قلوب: دِل (جمع)

آ چڑھی گولیر ہیں عشق والی اوتھے ہور کوئی چاہڑ لاہ ناہیں
کس جیونے کارن ایمان ویچاں ایہا کون جو انت فناہ ناہیں
جیہا رنگھڑاں وچ نہ پیر کوئی اتے بودھراں وچ بادشاہ ناہیں
وارث شاہ میاں قاضی شرع دے نوں نال اہل طریق دے راہ ناہیں

قاضی

دُرّے شرع دے مار اُدھیڑ دلیساں کراں عمرؓ خطاب دا نیاں ہیرے
گھتّ ککھاں دے وچ میں ساڑ سٹّاں تینوں ویکھ سی پنڈ گراں ہیرے
اکھیں میٹ کے وقت لنگھا موئیے ایہہ جو بناں بدّلاں چھاں ہیرے
وارث شاہ پھر آسرا رب دا اے جدوں وِترے باپ تے ماں ہیرے

ہیر

رلے دلاں نوں پکڑ وچھوڑ دیندے بُری بان ہے تہاں ہتھیاریاں نوں
کھان وڈھیاں نت ایمان ویچن ایہہ مار ہے قاضیاں ساریاں نوں
ربّ دوزخاں نوں بھرے پا بالن کیہا دوس ہے ایہناں وچاریاں نوں
وارث شاہ میاں وڈا قہر ہویا نہیں جان دی ساں ایہناں کاریاں نوں

قاضی

جیہڑے چھڈ کے راہ حلال دی نوں تکن طرف حرام دی مارنیں گے
نزع وقت نہ کسے لے نال رلناں خالی جیب تے ہتھ بھی جھاڑنیں گے

گولیر: پہانسی ۔ رنگھڑ: راجپوت ۔ بودھراں: دیکھو ۳۹۹ ۔ اہل طریق: صوفیاکرام ۔ فقر ۔ دُرّہ: کوڑہ ۔ عمرؓ خطاب دا نیاں: ۳۷۸
(ابو شحمہ کا واقعہ)

قبر وِچ بہا کے نال گُرزاں اوتھے پاپ تے پُن نتارنیں گے
روز حشر دے دوزخی ہون جیہڑے گھت اَگ دے وِچ نگھارنیں گے
وارثؔ شاہ ایہہ عُمر دے لال مُہرے اِک روز نوں عاقبت ہارنیں گے

ہیر

قالُو بَلیٰ دے دِن نکاح بدّھا روحَ نبی دی آن پڑھایا اِی
قطب ہو وکیل وِچ آپ بیٹھا حکم ربّ نے آپ کرایا اِی
جبرائیل میکائیل گواہ چارے اسرافیل عزرائیل بھی آیا اِی
اگلا توڑ کے ہور نکاح پڑھنا آکھ ربّ نے کدوں فرمایا اِی

جیہڑے عِشق دی اَگ نوں تا بیٹھے تنہاں دوزخاں نال کیہہ واسطائی
جنہاں اِک دے نام دا صِدق کیتا اوہناں فکر اندیشڑا کاس دا ئی
آخر صِدق یقین تے کم پوسی مَوت چَرگ ایہہ پُتلا ماس دا ئی
دوزخ موریاں مِلن بے صِدق جھوٹھے جنہاں بان تکن آس پاس دائی

قاضی

لِکھیا وِچ قرآن کتاب دے نی گنہ گار خدا دے چور ہے نی
حکم ماں تے باپ دا مَن لینا ایہہ راہ طریق دا اور ہے نی
جنہاں نہ منّیاں پچھوتاوسن گے پَیر ویکھ جیوں جھور دا مور ہے نی

نگھارنیں گے: غرق کریں گے۔ قالُوا بَلیٰ: اُنھوں نے کہا ہاں۔ قُطب: ولی۔ مالک۔ چَرگ: چَر جائے گی۔ کھا جائے گی۔ بان: عادت

جو کجھ ماں تے باپ تے اسیں کریئے او نجھے تدھ دا کجھ نہ زور ہے نی

ہیر

قاضی ماں تے باپ اقرار کیتا "ہیر رانجھے دے نال ویاہنی ایں"
اساں اوس دے نال چا قول کیتا گل گور دے تیک نباہنی ایں
"انت رانجھے نوں ہیر ویاہ دینی کسے روز دی ایہہ پراہونی ایں"
وارث شاہ نہ جان دی ماں کملی خورش شیر دی گدھے نے کھاونی ایں

قاضی

اگے تنہاں نوں ملے درگاہ ڈھوئی جیہڑے حق دے نال نکاحنیں گے
ماں باپ دے حکم دے وچ چلن نال شوق دے جو ویاہنیں گے
جیہڑے حکم نوں چھڈ بے حکم ہوئے وچ ہاویئے دوزخ ڈاہنیں گے
جیہڑے حق دیناں پیار رکھن اتھے بہشت اوہناں نوں چاہنیں گے
تن پال کے جنہاں خود روی کیتی اگے اگ دے عاقبت ڈاہنیں گے
جیہڑے خودی تکبر تے کرن آکڑ وانگ بکرے عید دے ڈاہنیں گے
وارث شاہ میاں جیہڑے بہت سیانے کاں وانگ او پلک وچ پھاہنیں گے

قاضی

اتمام تحصیل تفسیر ہاں بس پڑھیا علم حدیث قرآن ہے نی
نامعقول زبان تھیں حرف بولیں رجل گتے دی بڑی شیطان ہے نی

خورش: خوراک ۔ تن پال کے: جسم پال کر ۔ خود روی: خودسری ۔ خودپسندی ۔ اتمام: مکمل ۔ تحصیل: حاصل کرنا ۔ رجل: مرد ۔ انسان

شرع نبی دے نال نہ بنھ جھیڑا اِنج کرے نہ کوئی انسان ہے نی
وارث شاہ اُستاد نوں نندنی ایں تینوں گھتیا کِسے مسان ہے نی

ہیر

انمام تحصیل جہان اندر ابو شحمہ تے ڈُوم شیطان ہیں وے
ایہناں دوہاں چوں توں تاں نہیں قاضی کوئی جِن تے بھوت طوفان ہیں وے
تینوں نص، حدیث دی خبر ناہیں جھگڑے واسطے بڑا شیطان ہیں وے
وارث شاہ شکار نوں پھریں بھوندا وِچ دولتاں دے مستان ہیں وے

ہیر پھیر بولی میاں قاضیا وے توں سُنیں نعرے میری آہ دے نیں
جیہڑے رَبّ دے نام تے محو ہوئے منظور خدا دے راہ دے نیں
جنہاں صِدق یقین تحقیق کیتا مقبول درگاہ اللہ دے نیں
جنہاں اِک دا راہ دُرست کیتا اوہناں فکر اندیشڑے کاہ دے نیں
جنہاں نام محبوب دا وِرد کیتا اوہ صاحب مراتبہ جاہ دے نیں
جیہڑے وڈھیاں کھا کے حق روہڑن اوہ چور اُچکڑے راہ دے نیں
ایہہ قرآن مجید دے معنی نیں جیہڑے شعر مئیں وارثشاہ دے نیں

قاضی

قاضی آکھیا چوچکا جھب ہو توں سد خویش قبیلڑا لیاونال ایں

نندنی: نندنا بدتعریفی کرنا۔ ابو شحمہ: دیکھو صفحہ ۸۲۱۳ نص: قرآن مجید کی آیت۔ محو: مشغول معروف۔ کاہ دے: کس بات کے۔ جاہ: عزت وقار۔ جھب: جلدی۔

بے سدّ گواہ وکیل سارے اساں شرع دا عقد بنھاوناں ایں
گھڑی ڈھل نہ لاونی مول ایتھے اساں ترت نکاح پڑھاوناں ایں
ڈِنگی لکڑی دے نال واہ ساڈا اساں ڈِنگ بتھیں ڈِنگ کڈھاوناں ایں
جو مال ویرائیاں دی نظر آوے ہِک دھاڑوی دے اگّے لاوناں ایں
چھوہری مول نہ گھلنی فیر ایتھے وارث شاہ نوں چا سمجھاوناں ایں

شاعر

قاضی پنڈ دے پینچ سدا سارے شطرنجیاں صفاں وِچھا بیٹھے
لوک سدّ گواہ وکیل سارے جھبدے ہوئے نیں آن کے سبھ کٹھے
اِس نکاح دا شور فساد پوسی جیہا محکمہ پوندائے وِچ ستّھے
وارث ہیر نہ مُڑسی رانجھنے توں بھاویں چا پہنائیے زری لٹھے

ہیر

ہیر آکھدی دس کھاں قاضیا وے کہیا نال میرے متّھا ڈاہیائی
میں تاں کدے نہ کھیڑیاں نال جاواں بس کر کیہہ شور مچایا اِی
دھی آپنی پا دے وِچ ڈولے جے کر ترس تیرے من آیا اِی
وارث شاہ توں قاضیا باز آویں ہیر آکھدی کیوں من تایا اِی

قاضی

غصّہ کھائے کے قاضی جواب دِتّا بھیڑی بہہ بھی جا اموڑیئے نی

عقد: نکاح۔ ڈِھل: تاخیر، دیر۔ ڈِنگی: ٹیڑھی۔ ویرائیاں: دشمنوں۔ ہِک: ہانک کے۔ دھاڑوی: ڈاکو۔ چھوہری: لڑکی۔
شطرنجیاں: صفاں۔ دریاں۔ چادریں۔ ستھ: مجلس۔ عدالت۔ اموڑیئے: اَن موڑ۔ نہ مُڑنے والی۔ ضدی

قدم ویکھ کے زمیں تے رکھیئے نی چکڑ ویکھ کے پیر سنگھوڑیئے نی
بھورے کمبل نوں چا جواب دیئے ریشم نال دوشالڑا جوڑیئے نی
بھاؤیں لکھ سنیاس بیراگ ہووے سیّد مُغل پٹھان ہی لوڑیئے نی
چونسی کھدّر تے تھان ترسیّاں دے پنڈے نال نہ مُول جھوڑیئے نی
زری بادلے خوب پچھان لیئے سری صاف دے بھوچھن جوڑیئے نی
چھڈ شیخ مشائخ لنگوٹیاں نوں وارث شاہ دی واگ نہ موڑیئے نی

قاضی

قاضی آکھیا ایہہ جے روڑ پکّا ہیر جھگڑیاں نال نہ ہار دی اے
لیاؤ پڑھو نکاح مُنہ بنھ اِس دا قِصّہ کوئی فساد گذار دی اے
چھڈ مسجداں ڈیریاں وِچ وڑ دی چھڈ بکریاں سُوریاں چار دی اے
وارث شاہ مدھانی اے ہیر جٹّی عشق دہیں دا گھیو نتار دی اے

شاعر

قاضی بنھ نکاح تے گھت ڈولی نال کھیڑیاں دے دِتّی ٹور میاں
تیور بیوراں نال جڑاؤ گہناں دم دولتاں نعمتاں ہور میاں
ٹمک مہیں تے گھوڑیاں اونٹھ دِتّے گہناں کپڑا تے ڈنگر ڈھور میاں
ہیر کھیڑیاں نال نہ ٹرے مُولے پیا پنڈ دے وِچ ہے شور میاں
کھیڑے ہیر نوں کِھن کے رواں ہوئے جویں مال نوں لے وگے چور میاں

پچوسی ترسی: ۸۴-۸۲-۸۰ تار کا کھدر - بادلا: ریشمی کپڑا - سری صاف: ململ - بھوچھن: کپڑا - ڈیریاں: دائرہ تکیہ - ٹمک: ڈوکی ڈھٹھیاں دی اکِھن کے: لے کر -

مہیں ٹُرن نہ ہاجھ رنجھیٹڑے دے بھوئے ہو کے پنڈ بھجائیو نیں
پُٹ جھگیاں لوکاں نوں ڈھڈ مارن بھانڈے بھن کے شور مچائیو نیں
پُوچھل چا کے بُوتھیاں اُتاں کر کے شوہ گھاٹ تے دھنبلا لائیو نیں
لوکاں آکھیا رانجھے دی کرو منت پیر ٹنب کے آن جگائیو نیں
چشمہ پیر دی خاک دا لا متھے وانگ سیوکاں سخی منائیو نیں
بھڑ بھُو ماریو نیں دوالے رانجھنے دے لال بیگ دا تھڑا پچائیو نیں
پکوان تے پتیاں رکھ اگے بھولو رام نوں خوش کرائیو نیں
مُڑ مہیں دے چھیڑ کے نال شفقت سر ٹمک چا چوائیو نیں
واہو داہ چلے لانو رات کھڑے دینہہ جا کے پنڈ چڑھائیو نیں
اگوں لین آئیاں سیاں ووہٹڑی نوں جے توں آندڑی دے گل لائیو نیں
دیہہ برکیاں کھچڑی تے چُوری دیاں ٹدھا دیور گود بٹھائیو نیں
سِروں لاہ ٹمک بھورا کھس لیتا آدم بہشت تھیں چا ترائیو نیں
وارث شاہ ایہہ قدرتاں رب دیاں نیں بھکھا جنتوں روح کڈھائیو نیں

ہیر

لے وے رانجھیا واہ میں لا تھکی میرے وس تھیں گل بے وس ہوئی
قاضی ماپیاں بھائیاں بنھ ٹوری میںڈڑی تینڈڑی دوستی بس ہوئی

بھوئے ہو کے بدک کر بدحواس ہو کر۔ پُوچھل دُم۔ بُوتھیاں مُنہ۔ شوہ گھاٹ دریا کا گھاٹ۔ پیر ٹنب کے پیر ہلا کر۔ لال بیگ۔ دیکھو صہ ۲۸۷ بھولو رام مراد بندر۔

جاں جیواں گی مِلاں گی رَبّ میلے حال سال تاں دوستی بس ہوئی
گھر کھیڑیاں دے نہیں وَسناں مَیں ساڈی اومناں دیناں کھرکھس ہوئی

رانجھا

جو کجھ وِچ رضا دے لِکھ چھڈّیا مُونہوں بس نہ آکھیئے بھیڑیئے نیں
سُنجا سکھناں چاک نوں رکھیو ای مَتھّے بھوریئے چندریئے بھیڑیئے نیں
جے تاں منتر کِیل دا نہ آوے اُیویں سُتّڑے ناگ نہ چھیڑیئے نیں
اِکّے یار دے نام توں فِدا ہوئیے مَوہرا دے کے اِکّے نبیڑیئے نیں
دغا دے کے کڈھنا ہوئے جس نوں پہلے روز ہی چا نکھیڑیئے نیں
جے تاں اُتّریئے یار دے نال پُورے ایڈے پَتّنے نہ ہیڑیئے نیں
وارث شاہ پیاس نہ ہوئے اندر شیشے شربتاں دے ہیں چھیڑیئے نیں

ہیر

تینوں حال دی گل میں لِکھ گھلّاں تُرت ہو فقیر تیں آونا ایں
کِسے جوگی تے جا کے بنیں چیلا سواہ لا کے کَن پڑاونا ایں
سبھ ذات صفات برباد کر کے اُتے ٹھیک تیں سِیس مناونا ایں
توں ہی جیوندیاں دَئیں دیدار سانوں اساں وَت نہ جیوندیاں آونا ایں

رانجھا

رانجھے آکھیا سیال گل گئے سارے اُتے ہیر بھی چھڈّ ایمان چلّی

کھرکھس ۔جھگڑا۔ متھّے بھوریئے ماتھے پر کالے داغ والی ۔کیل ۔قابو کرنا ۔موہرا ۔زہر ۔پتّنے دھندے

بھر ہیٹھاں کر گیا سی جھر جُوچک جدوں سنّھ وِچ آن کے گل ہتّی !
دھیّاں وِچ دے قول زبان ہارن' محراب متّھے اُتے دھون ڈھلّی !
یارو سیالاں دیاں داہڑیاں دیکھ دے اوجھنیں مُنڈ منگواڑ تے مسرپلّی !
وِچّوں کھوٹے تے باہروں صاف دِسّن گلّاں کرن تے جانیٹے کرم بلّی !
وارث شاہ میاں دھی سوہنی دے گل وِچ چا پاوندے ہین ٹلّی !

یارو جٹّاں دا قول منظور ناہیں گوز شُتر دا قول رُستائیاں دا
پتّاں ہون اِکّی جس جٹ تائیں سوئی اصل بھرا ہے بھائیاں دا
جدوں بہن اُرے دڑی تے عقل آوے جنیں کُرٹا ہووے قصائیاں دا
سِروں لاہ کے چھتّراں ہیٹھ دیندے مزا آوندا تدوں صفائیاں دا
جٹّی جٹ دے سانگ تے ہون راضی چالا دیکھ لو ایہناں خفتائیاں دا
دھیّاں دینیاں کرن مسافراں نوں ویچن ہور دے نال جوائیاں دا
مُونہوں آکھ کُڑمائیاں کھوہ لیندے کالا مُونہہ کراوندے نائیاں دا
وارث شاہ ایہہ ترے ای جھوٹھ جانوں قول جٹ سنیار قصائیاں دا

رانجھا

پینچاں پِنڈ دیاں سچ تھوں ترک کیتی قاضی رشوتاں مار کے کور کیتے
گل کرے ایمان دی کڈھ چھڈن پینچ پِنڈ دے ٹھگ تے چور کیتے

محراب : ماتھے پر سجدے کا نشان ۔ مُنڈ منگواڑ : جنگلی جھاڑیاں، مُنڈھ ۔ مسرپلّی : مسور کی ہری بھرجی، کونپلیں، شگوفے ۔ کرم بلّی ۔ نیک اعمال والے ۔ ٹلّی : گھنٹی ۔ گوز شتر : اونٹ کا پاد ۔ رُستائیاں : روستائی، کسان، پینڈو ۔ خفتائی : بے وقوف، کوڑھ، اندھے

اشراف دی گل منظور ناہیں چور چودھری اُتے لنڈور کیتے
کاں باغ دے وِچ کلول کردے گوڑا چھولنے دے اُتے مور کیتے
تدوں فوج ایمان دی نس چلی جدوں حرص تے طمع نے زور کیتے
زورا وری ویاہ لے گئے کھیڑے اساں رو بتھیرڑے شور کیتے
وارث شاہ جو اہل ایمان آہے تنہاں جا ڈیرے وِچ گور کیتے

ہیر

پچھے ہیر نے آن جواب کیتا دغے باز جہان ہے ہو رہیا
کہن ہور تے ہور کماوندے نیں کٹی لوک ایس کم وِچ ہو رہیا
اوڑک دیکھ کے دم ویاہیا جے رانجھا میل مشاہدے ڈھو رہیا
وارث شاہ کیہ فائدہ جھورنے دا جو کجھ ہونا سی سو ہو رہیا

رانجھا

یارو ٹھگ سیال تحقیق جانوں دِھیاں ٹھگنیاں سبھ سکھاوندے نیں
پُتر ویکھ سرداراں دا موہ لیندے اوہنوں جہیں دا چاک بناوندے نیں
قول ہار زبان دا ساک کھوہن تے پیوند جا ہور دے لاوندے نیں
واہڑی شیخ دی چھرا قصائیاں دا بیٹھ پریہہ وِچ پینچ سداوندے نیں
جٹ چور تے یار دا راہ مارن ڈنڈی موہندے تے سنھ لاوندے نیں
وارث شاہ ایہہ جٹ نیں سبھ کھوٹے وڈے ٹھگ ایہہ جٹ جنہاں دے نیں

اشراف: شریف، نیک۔ دم: دولت۔ میل مشاہدے: سردار شیں۔ ڈنڈی موہندے: رستہ نائے تاکہ چور دہاں سے پھر وہاں سے نہ گذر سکے یا راہ نہ پا سکے۔

رانجھا

ڈوگر جٹ ایمان نوں ویچ کھاندے دِھیاں مار دے تے پاڑ لاوندے نیں
ترک قول حدیث دی رنت کردے چوری یاری بیاج کماوندے نیں
جیہڑا چور اَتے راہ زن ہووے اوہدی بڑی تعریف سُناوندے نیں
جیہڑا پڑھے نماز حلال کھائے اوہنوں پہنا مُتّسڑا لاوندے نیں
جیہے آپ ہوون تیہیاں عورتاں نیں بیٹے بیٹیاں چوریاں لاوندے نیں
وارث شاہ میاں دو دو خصم دیندے نال بیٹیاں ڈیرہ کماوندے نیں

شاعر

جدوں گانڑے دے دِن پُج گئے لسّی مُندری کھیڈنے آئیاں نیں
سیدا لال پیڑھے اُتّے آن بیٹھا کُڑیاں ڈوہٹڑی پاس بٹھایاں نیں
پکڑ ہیر دے ہتھ پرات پاون بانہاں مُردیاں وانگ پلمایاں نیں
وارث شاہ میاں نیناں ہیر دیاں نے وانگ بدلاں چھہبراں لائیاں نیں

گھر کھیڑیاں دے جدوں ہیر آئی چُک پئے تگا دڑے اَتے جھیڑے
وِچ سیالاں دے چُپ چاں ہوئی اَتے خوشی ہو پھردے نیں سبھ کھیڑے
فوجدار تغیر ہو آن بیٹھا کوئی رانجھے دے پاس نہ پائے پھیرے
وِچ تخت ہزارے دے ہون گلّاں اَتے رانجھے دیاں بھابیاں کرن جھیڑے!

پاڑ لاوندے: ہل چلا دیتے۔ ترک: چھوڑنا۔ راہ زن: ڈاکو۔ پہنا مُتّسڑا: طعنہ یہنہ الزام گانڑے: گانے کے دن۔ دیکھو صفحہ: ۴۰۰
لسّی مندری: دیکھو صفحہ: ۳۹۹۔ پلمائیاں: لٹکائیں۔ چھہبراں: جھڑی، موسلا دھار۔ فوجدار: سپہ سالار مراد رانجھا۔

چٹھی ہیر تے لکھی سی عذر خواہی جنّویں موئے نوں پچھیے ہونیسڑے

بھابیاں دی چٹھّی

ہوئی لکھی رضا رنجھیٹیا وے ساڈے اُلّھڑے گھاہ ہُن توں اُچیڑے
مُڑ آنہ وِگڑیا کم تیرا لٹکندڑا گھریں توں پا پھیرے
جس پھُل دا رنت توں رہیا راکھا اوس پھُل نوں توڑ لے گئے کھیڑے
جس واسطے پھریں توں وِچ جھلّاں جتھے باگھ بگھیلے تے شیّنہہ پیڑے
کوئی نہیں دسّاہ کواریاں دا ایویں لوک نکمّڑے کرن جھیڑے
توں تاں محنتاں سی دن رات کردا دیکھ قدرتاں رب دیاں کون پھیرے
کلس زری دا چاہڑیئے جا روضے جس ویلڑے توں وڑیں آن ویہڑے
وارث شاہ ایہہ نذر سی اساں منّی خواجہ خضر چراغ تے دے پیڑے

رانجھا

بھابی خزاں دی رُت جاں آن پہنچی بھور آمرے تے پئے جال دے نیں
سیون بُلبلاں بوٹیاں سُکیاں نوں رباّ پھُل لگن نال ڈال دے نیں
اساں جدوں کدوں اوہناں پاس جاناں جہڑے محرم اساڈڑے حال دے نیں
جنہاں سُولیاں تے لئے چا جھوٹے منصور ہوری ساڈے نال دے نیں
وارث شاہ جو گئے سو نہیں مُڑدے لوک اساں توں آدناں بھالدے نیں

اُلّھڑے گھاہ: کچے زخم۔ باگھ بگھیلے شیرے۔ شینہہ پیڑے شیروں کے پاؤں۔ کلس: گنبد کی چوٹی۔ بھور: بھونرا
جال دے: گذارتے۔ سیون: سیوا کریں۔ منصور: دیکھو صفحہ ۳۸۶۔ خواجہ خضر: دیکھو صفحہ ۳۸۷۔

رانجھا

موجو چودھری دا پُت چاک لگا ایہہ پیکھنے جل جلال دے نیں
ایس عشق پِچھّے لڑ مرن سُورے صفاں ڈُوبدے کھوہنیاں گال دے نیں
بھابی عِشق توں نس کے اُہ جاندے پُترّ ہون جو کِسے کنگال دے نیں
مارے بولیاں دے گھریں نہیں وڑدے وارث شاہ ہوری بھرن بھال دے نیں

گئی عُمر تے وقت پھر نہیں مُڑدے گئے کرم تے بھاگ نہ آوندے نیں
گئی گل زبان تھیں تیر چُھٹّا گئے رُوح قلبُوت نہ آوندے نیں
گئی جان جہان توں چھڈ جُثّہ ہور گئی سیانے فرماوندے نیں
مُڑ ایتنے پھیر جے آوندے نیں رانجھے یار ہوریں مُڑ آوندے نیں
وارث شاہ میاں ساڈوں کون سدّے بھائی بھابیاں تیر چلاوندے نیں

شاعر

اَگّے واہیوں چا گوائیو نیں ہُن عشق تھیں چا گواوندے نیں
رانجھے یار ہوراں ایہہ تھاپ چھڈّی کِتے جا کے کَن پڑاوندے نیں
اِکّے آپنی جند گواوندے نیں راکّے ہیر جٹّی پھَند لیاوندے نیں
جٹ ویکھ ہُن پھَند چلاوندے نیں بن چیلڑے گھون ہو آوندے نیں

پیکھنے : قدرت ۔ سورمے : بہادر ۔ کھوہنیاں : خاندان ۔ قلبوت : جُثّہ جسم ۔ تھاپ : جتہ : ارادہ
پھند : پھانس کر ۔ پھند : مکر، فریب ۔ گھون ہو کے : سر منڈوا کر ۔

کھیڑیاں دی صلاح

مصلحت ہیر دیاں ساہوریاں ایہہ کیتی مُڑ ایہہ نہ پیڑے گھلّنی جے
متاں چاک مُڑ چمبڑے نہ پچ سیالاں ایہہ گل کو ساک دی ہلّنی جے
آخر رَن دی ذات بے وفا ہُندی جا پیڑے گھریں ایہہ ملّنی جے
وارثؔ شاہ دے نال نہ مِلن دینی پھر ایہہ گل نہ رکسے اُٹھلّنی جے

اِک وَوہٹڑی

اِک ووہٹڑی ساہورے چلی سیالیں آئی ہیر دے لین سنیہاں نُوں
تیرے پیڑے چلّی ہاں دیہہ گلّاں کھوہل قِصّیاں جیہاں کیہاں نُوں
تیرے ساہوریاں تُدّھ پیار کیہا گرم کرو سنیہاں بیہاں نُوں
تیرا گبھرّو نال پیار کیہا وَوہٹیاں دَسدیاں نیں آساں جیہاں نُوں
ہیر آکھدی اوس دی گل اوہیں دَیر ریشماں نال جیوں لیہاں نُوں
وارثؔ قاف تے لام تے میم بولیں ہور کیہہ آکھاں ایہاں تیہاں نُوں

ہیر

ہَتّھ بَنّھ کے گل وِچ پا پلّا کہیں دیس نُوں دُعا سلام میرا
مینوں دَیریاں دے وَس پا یو نیں سیّاں چا وساریا نام میرا
مجھّو واہ وِچ بوڑیئے ماپیاں نُوں اوہناں نال ناہیں کوئی کام میرا
ہتھ جوڑ کے رانجھے دے پَیر پکڑیں اِک ایتناں کہیں پیغام میرا
وارثؔ نال بے وارثاں رحم کیجے مہرباں ہو کے کرو آن پھیرا

مصلحت: صلاح مشورہ۔ پیڑے: باپ کے گھر (میکا)، بیہاں: باسی۔ یہاں: کنگریالی بُوٹی۔ ق۔ل۔م: قلم (ربّی تقدیر) مجھّو واہ: جھنگ کا گرانالہ

ہیر

ترٹی قہر کلور سر تنتڑی دے تیرے برہوں فراق نے کٹھیاں ہیں
سنجی تراٹ کلیجے دے وچ دھائیں نہیں جیوناں مرن تے اٹھیاں ہیں
چور پون راتیں گھر سُتیاں دے دکھو دِنیں بازار وِچ مُٹھیاں ہیں
اکے چھڈ گھر بار اُجاڑ وسیاں تہیں وسناں تے نہیں ڈٹھیاں ہیں
جوگی ہو کے آجو ملیں مینوں کسے انبروں قہر دیوں ترٹھیاں ہیں
وارث شاہ میاں پریم چھٹیاں نیں مار چھٹیاں پٹھیاں کُٹیاں ہیں

وِوہٹی (کُڑیاں نُوں)

وَوہٹی آکے ساہورے وَڑی جس دِن پچھے چاک سیالاں دا کیہڑا نی
منگو چوچکے دا جیہڑا چار داسی مُنڈا تخت ہزارے دا جیہڑا نی
جیہڑا عاشقاں وِچ مشہور رانجھا سر اوس دے عشق دا سہرا نی

کُڑیاں (ووہٹی نُوں)

کتے دا مرے کتے مسیت ہُندا کوئی اوس دا کِتے ہے ڈیرا نی
عشق پٹ ترٹیاں گالیاں سُو اُجڑ گیاں دا کیہڑا ویہڑا نی

کُڑیاں آکھیا چھیل ہے مس بھناں چھڈ بیٹھا اے جگ دے سب جھیڑے
سُٹ ونجھلی اہل فقیر ہویا جس روز دے لے گئے ہیر کھیڑے

قہر کلور: سخت قہر۔ ترٹ: درد کی لہر۔ مُٹھیاں: ماری گئی۔ انبر: آسمان۔ دٹھیاں: برسیں۔ چھٹیاں: چھڑیاں

وِچ بیلیاں کُوکدا پھرے کملا جتھے باگھ بگھیلے تے شینہہ پیڑے
کوئی اوس دے نال نہ گل کردا باجھ منتروں ناگ نُوں کون پھیڑے

کُڑی (ووہٹی)

کُڑی آکھیا جاؤ لیاؤ اس نُوں کِتوں گھیر کے ہینڈڑے کرو نیڑے

کُڑیاں (رانجھے نُوں)

کُڑیاں جا بُلایا رانجھنے نُوں پھرے دُکھ تے درد دا لدّیا اِی
آکھن سنیہوڑا سجناں دا تینوں ہیر سیال نے سدّیا اِی

ہیر دا سُنیہا

"تیرے واسطے ماپیاں گھروں کڈھی اساں ساہورا پیڑا چھڈّیا اِی
تیرے باہجھ نہ جیوناں ہوئے میرا وِچ سیالاں دے جیو کیوں گڈّیا اِی
جھب ہو فقیر تے پہنچ ایتھے اوتھے جھنڈڑا کاسنوں گڈّیا اِی
وارث شاہ اِس عشق دی نوکری نے دماں باجھ غلام کر چھڈّیا اِی"

رانجھا (مُلّاں نُوں)

مَیں رانجھے نے مُلّاں نُوں جا آکھے چٹھی لکھو جی سجناں پیاریاں نُوں
تُساں ساہورے جا آرام کیتا اسیں ڈھوئے ہاں سول انگیاریاں نُوں
اگ بھڑک کے زمین اسمان ساڑے چا لکھنا جے دُکھاں ساریاں نُوں
تُوں تاں ٹھگ کے مہیں چرالیاں زناں یخ نیں توڑ دیاں تاریاں نُوں
چاک ہو کے دت فقیر ہوواں کریں خوار کیوں اساں وِچاریاں نُوں
وارث شاہ نہ رب بن تاہنگھ کوئی رکھیں جتنے معاملے ہاریاں نُوں"

آکھن: ے۔ سنیہوڑا: سنیہا۔ پیغام۔ دماں: دم، دولت، روپیہ پیسہ۔ دت: پھر، دوبارہ

رانجھا (ہیر نوں خط)

تینوں بڑا سی چا ویاہ والا بھلا ہویا جے جھب وہیجے نیں
ایتھوں نکل گئی ایں بُریاں دناں وانگوں انت ساہورے جا پہنچے نیں
رنگ رتیے ووہٹیئے کھیڑیاں دیئے کیدو لگے دی چھیل بھتیجے نیں
قاصد آن کے ہیر نوں خط دِتّا ایہہ کے چاک دا لکھیا بھیجے نیں

ہیر (خط دا جواب)

تیرے واسطے بہت اُداس ہاں میں ربّا میل توں چِرِیں وچھنیاں نوں
بنّھ ماپیاں ظالماں ٹور دِتّی لگا لون کلیجیاں بھنّیاں نوں
موت اُتے سنجوگ نہ ٹلے مُولے کون موڑ دا ساہیاں پُنّیاں نوں
جوگی ہو کے آتوں سجنّاں دے کون جان دا جوگیاں مُنّیاں نوں

دانے پانی نے دیکھ کیہہ رنگ لایا کوئل لنک دے باغ دی گئی دلّی
مینا لٹی بنگالیوں چاک کملے کھیڑا پیا اچانکوں آن ربلّی!
چُستی آپنی پکڑ نہ ہار ہمّت ہیر ناہیوں عشق دے وچ ڈِھلّی
بن مست ملنگ دیوانڑا توں سیلی گودڑی پہن ہو شیخ چلّی!

ہیر

دِتّی ہیر لکھا کے ایہہ چٹھی رانجھے یار دے ہتھ راہ جاندی

وہیجے : بیاہی گئی۔ مینا : مراد ہیر۔ ساہیاں پُنّیاں : جب کسی کا وقت پُورا ہو جائے موت کا وقت آ جائے۔

کتے بیٹھ نویکلے سدّ مُلّاں ساری کھوہل کے گل سُنا دینی
ہتھ بنھ کے میریاں سجّناں نوں رو رو سلام دُعا دینی
مرچکی ہاں جان ہے تمک اُتّے اِک وار تا دیدن آ دینی
کھیڑے ہتھ نہ لاوندے منجڑی نوں توں ہی گور وِچ آکے پا دینی
میری کے نشانڑی ونگ چھلّا رانجھے یار دے ہتھ پھڑا دینی
گھُلّ ہو رہیاں دُکھّاں نال رانجھا ایہہ چِنگ رنجھیٹے نوں لا دینی
میرا یار ہیں تے مینتھے پہنچ میاں کن رانجھے دے ایتنی پا دینی
وارث شاہ میاں اوس ٹکڑے نوں دھنک زُلف زنجیر دی لا دینی

ہیر

اگے چُونڈیاں نال ہنڈایا ای زُلفاں کُنڈلاں وار ہُن دیکھ میاں
گھت کُنڈل ناگ سیاہ پلمن دیکھے اوہ بھلا جس لیکھ میاں
کل وٹّناں لوہڑ دنڈا سترے دانیں خونیاں دے بھرن بھیکھ میاں
آ حُسن دی دید کر ویکھ زُلفاں خونیں نیناں دے بھیکھ نوں ویکھ میاں

قاصد

قاصد آن رنجھیٹے نوں خبر دِتّی نڈّھی موئی اے تک تے جان میاں
کوئی پا بھُلاوڑا ٹھگیاّ ای سر گھتّیا چا مسان میاں
تیرے واسطے رات نوں گِنے تارے کشتی نوح دی وِچ طوفان میاں

ونگ: کانچ کی چوڑی۔ دیدن: دیدار۔ چِنگ: چنگاری۔ مینتھے: میرے پاس۔ دھنک: کمان۔ قوس وقزح۔ چُونڈیاں: چھوٹے بال۔ لیکھ: قسمت۔ بھیکھ: پیرادا۔ بھلاوڑا: جادو۔ مسان: جادو۔

اِک گھڑی نہ چین ہے اوس نڈّھی کیہا ٹھوکیو پریم دا بان میاں
نال کھیڑیاں اوس پیار ناہیں اُتے مُول نہ کِسے دی کان میاں
نال سَون نہ ویندی اے سیدڑے نُوں لوک لاتھکّے سبھے تان میاں
تیرا ناں لے کے نڈّھی جیوندی اے، بھاویں جان تے بھاویں نہ جان میاں
مُونہوں تُدّھ دا ناں جو کڈھ بہندی اوتھے نت پوندے گھمسان میاں
راتیں گھڑی نہ سیج تے مُول سَوندی لوک رہے بتھیر ڈران میاں
جوگی ہو کے نگر وِچ پا پھیرا موجاں نال توں نڈّھڑی مان میاں
وارث شاہ میاں سبھے حُکم ہُندے جدوں رَبّ ہووے مہربان میاں

قاصد

چِٹھی نام تیرے لِکھی نڈّھی نے وِچ لکھے سو درد فراق سارے

شاعر

رانجھا تُرت پڑھا کے خوش ہویا دِلوں آہ دے ٹھنڈڑے ساہ مارے

رانجھا مُلّاں نُوں

مُلّاں لکھ توُں دردفراق میرا جیہڑا انبروں سُٹ دا توڑ تارے
رگہ لکھ جو دِلاں دے دُکھڑے دا جویں پیاریاں نوں لکھن یار پیارے

رانجھے دا جواب

لکھیا ایہہ جواب رنجھیٹڑے نے جدوں جیو وِچ اوس دے شور پئے
اوسے روز دے اسیں فقیر ہوئے جس روز دے حسن دے چور پئے

بان : تیر ۔ کان : محتاجی ۔ گھمسان : لڑائی، جھگڑا ۔ ڈران : ڈرکرنا ۔ شور : جوش ۔ سیج : بستر ۔ تُرت : فوراً

پہلے دُعا سلام پیاریاں نُوں مجھّو واہ فراق دے بوڑ گئے
اساں جان تے ماں در پیش کیتا تُسیں لگڑی پریت نُوں توڑ گئے
ساڈی ذات صفات برباد کر کے لڑ کھیڑیاں دے نال جوڑ گئے
آپ ہَسّ کے ساہورے ٹُلیو نیں ساڈے نیناں دا نیر نچوڑ گئے
آپ ہو محبُوب جا ستر بیٹھے ساڈے رُوپ دا رسا نچوڑ گئے
وارث شاہ میاں ملیاں واہراں توں دھڑویل دیکھو زور دزور گئے

ساڈی خیر تُساڈری خیر چاہاں لکھو فیر حقیقتاں ساریاں جے
موجُو چودھری دا پُت چاک ہو کے چوچک سیال دیاں کھولیاں چاریاں جے
دغا دے کے آپ چڑھ جان ڈولی چینچل ہاریاں ایہہ کواریاں جے
سپ رسیاں دے کرن مار منتر یار دیندیاں نیں ہیٹھ کھاریاں جے
پیکے جٹاں نُوں مار فقیر کر کے لین ساہورے جا گھمگاریاں جے
آپ نال سہاگ دے جا رُجھن پچھے لا جادن پچکاریاں جے
سرداراں دے پُتراں چاک کر کے جا مل دیاں آپ سرداریاں جے
پاک رب تے پیر دی مہر باجھوں کٹے کون مصیبتاں بھاریاں جے
وارث شاہ میاں اسیں کون ہُندے راجے بھوج توں ایہہ نہ ہاریاں جے

نچوڑ گئے: ختم کر گئے۔ ستر: پردا۔ واہراں: داہر۔ سی چور نوں پھڑنے لئی اُس کا پیچھا کرنے والے۔ دھڑویل: ڈاکو۔ کھولیاں: گائیں۔ کھاریاں: ویکھو صفحہ ۳۸۸۔ راجہ بھوج: دیکھو صفحہ: ۳۲۷۔

رانجھے دی صلاح

رانجھے آکھیا، لُٹ دی ہیر دولت جنم کا لیئے تے اوتھے جا لیئے
اُہ ربّ دے نُور دا خوان لغما شُہدے ہو کے جنم وٹا لیئے
اِک ہو وناں رہیا فقیر مَیتھے ذرا اُیتناں وَسّ بھی لا لیئے
مکّھن پالیا چیکناں نرم پنڈا ذرا سُواہ دے وچ رَلا لیئے
کِسے جوگی توں سِکھیئے سحر کوئی چیلے ہو کے کَن پڑا لیئے
اَگّے لوکاں دے جھگڑے بال سیکے ذرا آپنی نُوں چِننگ لا لیئے
اَگّے جھنگ سیالاں دا سَیر کیتا ذرا کھیڑیاں نُوں جھوک لا لیئے
اوتھے خودی گمان منظور ناہیں سر دیجیئے تاں بھیت پا لیئے
وارث شاہ محبوب نُوں تدوں پائیے جدوں آپنا آپ گوا لیئے

شاعر

بُجھی عشق دی اگ نُوں وار لگی سماں آیا اے شوق جگا ونے دا
بالناتھ دے ٹِلّے دا راہ پھڑیا مَنّا جا گیا کن پڑا [illegible] نے دا
پَٹے پال ملائیاں [illegible] رکھے وقت آیا اے رگڑ [illegible] نے دا
جُرم کرم تیاگ کے تھاپ بیٹھا کِسے جوگی دے ہتھ وکاونے دا
بُندے سُونے دے لاہ کے چا چڑھیا کَن پاڑ کے مُندراں پاونے دا
”کِسے ایسے گورو دیو دی ٹہل کریئے [illegible] سحر سکھیئے رَن کھسکا دے دا“

خوانِ لغما: کھانے کا دسترخوان ۔ ٹرے: مجمع ۔ شُہدے: عاجز، مسکین ۔ سحر: جادو ۔ جھگڑے: مکان، جُھگی ۔ متا:
صلاح، مشورہ، ارادہ ۔ جرم کرم: جسم عمل ۔ تیاگ کے: چھوڑ کر، ترک کرکے ۔ تھاپ بیٹھا: تہیہ کر بیٹھا ۔

رانجھا

ہوکا پھرے دیندا پنڈ وچ سارے آؤ کِسے فقیر جے ہووناں جے
مَنگ کھاونا کم نہ کاج کرنا، نہ کُجھ چارناں تے نہ کُجھ چووناں جے
ذرا کن پڑا کے سواہ ملنی گورو سارے جگت دا ہووناں جے
ناہِہ دیہاڑی نہ کسب روزگار کرنا ناڈھوشاہ پھر مُفت دا ہووناں جے
ناہِہ دینی دُوہائی پھر جمنے دی کِسے موئے نُوں مُول نہ رووناں جے
نالے منگنا تے نالے گھُورنا جے دیہندار نہ کِسے دا ہووناں جے
خوشی آپنی اُٹھنا میاں وارث اُتے آپنی نیندرے سووناں جے

رانجھا (بالناتھ دے ٹِلّے)

ٹِلّے جاکے جوگی تے ہتھ جوڑے ساڈوں آپنا کرو فقیر سائیں
تیرے درس دیدار دے دیکھنے نُوں آیا دیس بدیس تُوں چیر سائیں
صدق دھار کے نال یقین آیا اَسیں چیلڑے تے تُسیں پیر سائیں
یاد حق دی صبر تسلیم نِہچا تُساں جگ دے نال کیہہ سیر سائیں
بادشاہ سچّا ربّ عالماں دا فقر اوس دے ہین وزیر سائیں
فقر کُل جہان دا آسرا اے تابع فقر دی پِیر تے مِیر سائیں
بناں مُرشداں راہ نہ ہتھ آوے دُدھ باجھ نہ رِجھدی کھیر سائیں
ماں باپ نہ انگ نہ ساک کوئی چاچا تایا بھین نہ ویر سائیں

ہوکا: صدا، آواز۔ دیہاڑی: مزدوری۔ ناڈھوشاہ: دیکھو صفحہ ... بہن دار: سقر دھ... ٹِلّے: جگہ
اوچی جگہ۔ نِہچا: نشچا، یقین۔ سیر: تعلق، واسطہ۔ مِیر: سردار، امیر۔ رِجھدی: پکتا۔

دُنیا وِچ ہاں بوہت اُداس ہویا پَیروں ساڈیوں لاہ زنجیر سائیں
تینوں چھڈ کے جائیے ہور کِس تے وارث دِسناں ایں ظاہرا پیر سائیں

شاعر

ناتھ دیکھ کے بوہت مُلوک چنچل اہلِ طبع تے سوہنا چھیل بَندا
کوئی حُسن دی کان ہُشناک سُندر اَتے لاڈلا ماں تے باپ سَندا
کِسے دُکھ توں رُس کے اُٹھ آیا اَتے کِسے دے نال پے گیا دھندا

ناتھ

ناتھ آکھیا دس کھاں سَچ مینوں توں کیہڑے دُکھ فقیر ہُندا

رانجھا

ایہہ جگ مقام فنا دا اے سبھّا ریت دی کندھ ایہہ جیوناں ایں
چھاں بَدلاں دی عُمر بندیاں دی عزرائیل نے پاڑ سیوناں ایں
اَج کل دا ایہہ پراہوناں ایں کِسے سدا نہ حُکم تے تھیوناں ایں
وارث شاہ میاں انت خاک ہونا لکھ آب حیات جے پیوناں ایں

بالناتھ

ہتّھیں کنگن پُہنچیاں پھب رہیاں کنّیں جُھمکدے سوہنے بُندڑے نیں
مُجھ پَٹ دیاں لُنگیاں کھیس اُتّے سر بھنّے پُھلیل دے جُنڈڑے نیں
کھاپی پھرن سِروں ماپیاں دے تُساں جیہے فقیر کیوں ہُندڑے نیں؟

سدا : ہمیشہ ۔ تھیوناں : ہونا ۔ آب حیات : زندگی بخشنے والا پانی ۔ دھندا : لڑائی ، جھگڑا ۔ کنگن
بازو کا زیور پھب : بچ دھج ۔ مجھ : کمر پٹ : ریشم ۔

رانجھا

خواب رات دی جگ دیاں سب گلاں دھن مال نُوں مُول نہ جھوریئے جی
پنج بھُوت تے اُور وِکار بانی نال صبر سنتوکھ دے پُوریئے جی
اُسن سیت سُکھ دُکھ سماں جاپے جیہی شال مشرو تیہی بھُوریئے جی
بھُوت آتما، وس رس، کس، تیاگے اپنیں گوراں نُوں کاہ وڈوریئے جی

ناتھ

بھوگ بھوگناں دُدّھ تے دہی پیون پِنڈا پال کے رات دِن دھوونا ایں
کھری کٹھّن ہے فقر دی واٹ جھاکن مُونہوں آکھ کے کاہے وگوونا ایں
داہیں وَنجھلی تریمتاں گھُورناں ایں گائیں بھیں وَلا کے چوونا ایں
سچّ آکھ جٹا کیہی بنی تینوں سواد چھڈ کے کھیہ کیوں ہوونا ایں

رانجھا

جوگی چھڈ جہان فقیر ہوئے ایس جگ وِچ بہت خواریاں نیں
لین دین تے دغا انیاؤں کرنا لُٹ گھُٹ تے چوریاں یاریاں نیں
اوہ پُرکھ نربان پد جا پہنچے پنجے اندریاں جنھاں نے ماریاں نیں
جوگ دے کے کرو نہال مینوں کہیاں جیو تے گھنڈیاں چاہڑیاں نیں
ایس جٹ غریب نُوں تارہ اوویں جویں اگلیاں سنگتاں تاریاں نیں

جھوریئے: غم کریئے۔ پنج بھُوت: پانچ خواہشات، کام (شہوت) کرودھ (نفرت) لوبھ (لالچ) موہ (حرص) ہنکار (تکبر) اُور: ہیٹ
وِکار: دِشٹے وِکار، خواہشِ نفس۔ سنتوکھ: صبر، حوصلہ۔ اُسن: گرمی۔ سیت: سردی۔ شال: مشرو: کڑھائی والی چادر۔ بھُوت آتما: انسانی
رُوح۔ وس: قابو۔ رس: سواد، لطف، ذائقہ۔ کس: کڑواہٹ۔ وڈوریئے: بدنام کریں۔ انیاؤں: بے انصافی۔ پُرکھ: مرد، انسان۔
نربان پد: نجات دلا دینا۔ پنجے اندریاں: حواسِ خمسہ، آنکھ۔ کان، ناک، ہاتھ، زبان۔ سنگتاں: گروہ، جماعت۔

وارث شاہ میاں رب شرم رکھے جگ وچ مصیبتاں بھاریاں نیں

ناتھ

جہاں دیوتھوں جوگ دا پنتھ بنیاں کھڑی کٹھن ہے جوگ مہم میاں
کوڑا بکبکا سواد ہے جوگ سندا جنوں گھوٹ کے پیونی نم میاں
جہاں سُن سمادھ دی منڈلی اے اتے جوتناں ہے رِم جھم میاں
تہاں بھسم لگا کے بھسم ہوناں اوہاں پریم نہ جا وسی ڈم میاں

رانجھا

تسیں جوگ دا پنتھ بتاؤ مینوں شوق جاگیا حرف نگینیاں دے
ایس جوگ دے پنتھ وچ آوڑیاں چھپن عیب ثواب کمینیاں دے
حرص اگ تے فقر دا پوے پانی جوگ ٹھنڈ گھتے وچ سینیاں دے
تیرے دوارے تے آن محتاج ہوئے اسیں نوکر باجھ مہینیاں دے
اک فقر ہی رب دے رہن ثابت ہور تھڑک دے اہل خزینیاں دے
تیرا ہو فقیر میں نگر منگاں وارث واعدے چھوڑ روزینیاں دے

ناتھ

ایس جوگ دے واعدے بہت اوکھے ناد انحد رنت وجاوناں اوے
جوگی جنگم گودڑی جٹا دھاری منڈی نرملا بھیکھ وٹاوناں اوے
تاڑی لا کے ناتھ ول دھیان دھرنا دسویں دوار ہے سانس چڑھاوناں اوے

دیو: رہا۔ سن: مردہ، ساکت۔ منڈلی: گروہ۔ جوتناں: جوت اروشنی۔ رم جھم: جگمگاہٹ۔ تہاں: وہاں۔ اس جگہ۔ ڈم: مدھم۔ انحد: لامحدود۔ خدا۔ جنگم: گودڑی جٹا دھاری دیکھو ۲۰۰۔ تاڑی لا کے: ٹکٹکی لگا کے۔ ناتھ: خدا۔ دسویں دوار: سر دماغ جسم کا دسواں رستہ

آئے گئے دا ہرکھ تے سوگ تیاگے نہیں مویاں گیاں پچھتاوناں اوئے
نام فقر دا بوہت آسان لینا کھرا کٹھن ہے جوگ کماوناں اوئے
نہا دھو کے جٹاں نوں دھوپ دینا سدا انگ ببھوت رماوناں اوئے
اُدیان باشی جتی ستی جوگی جھات استری وَل نہ پاوناں اوئے
لکھ خوبصورت پری حور ہووے ذرا جیو ناہیں بھرماوناں اوئے
کند مول تے پوست افیم گانجہ نشہ کھائے کے مست ہوجاوناں اوئے
جگ خواب خیال دی بات جانیں ہوکملیاں ہوش بھلاوناں اوئے
گھت مُندراں جنگلاں وچ رہناں بین کنگ تے سنکھ وجاوناں اوئے
جگن ناتھ گوداوری گنگ جمنا سدا تیرتھاں تے جا نہاوناں اوئے
میلے سادھاں دے ویکھنے دیس پچھّم نوں ناتھاں دا درشن پاوناں اوئے
کام کرودھ تے لوبھ ہنکار تیاگن جوگی خاک درخاک ہوجاوناں اوئے
رناں گھور دا گاوندا پھریں وحشی تینوں اوکھا ہے جوگ کماوناں اوئے
ایہہ جوگ ہے کم نراسیاں دا تساں جٹاں کیہہ جوگ نوں پاوناں اوئے

رانجھا

تساں بخشنا جوگ تاں کرو کرپا دان کردیاں ڈھل نہ لوڑیئے جی
جیہڑا آس کرکے ڈگے آن دوارے جیو اوس دا چا نہ توڑیئے جی

ڈھوپ: دھونی، اگرسامگری وغیرہ۔ اُدیان: جنگل۔ باشی: رہنے والے۔ جتی ستی: جت ست والے۔ کند مول: ترکاری بغیر پتوں کی از قسم زمینی سبزیاں۔ آلو، اروی وغیرہ۔ کنگ: اکتارا، سارنگی۔ پچھّم: مغرب۔ نوناتھ: دیکھو صفحہ ۲۷۶

صدق بنھ کے جیہڑا لگے چرنیں پار لائیے وِچ نہ بوڑیئے جی
وارث شاہ میاں جیندا کوئی ناہیں مہر اوستوں ناہنہ وچھوڑیئے جی

بالناتھ

گھوڑا صبر دا ذکر دی واگ دے کے مارن اندریاں کم بہوں چنگیاں دا
چھڈ زراں تے حکم فقیر ہونا ایہہ کم ہے ماہنوآں چنگیاں دا
عشق کرن تے تیغ دی دھار کپن نہیں کم ایہہ بھکھیاں ننگیاں دا
جیہڑے مرن سو فقر نہیں ہون واقف نہیں کم ایہہ مرن تھیں سنگیاں دا
ایتھے تھاں ناہیں اڑ بنگیاں دی ایہہ کم ہے سراں توں لنگھیاں دا
شوق مہر تے صدق یقین باجھوں کیا فائدہ ٹکڑیاں منگیاں دا
وارث شاہ جو رب دے رنگ رتے گوہڑا آپ ہے رب دے رنگیاں دا

جوگ کرے سو مرن تھیں ہوئے استھر من لائیکے سکھناں آیا ای
نشچا دھار کے گورو دی کرے سیوا بچن جوگیاں دا فرمایا ای
نال صدق یقین دے بنھ تقویٰ دھنے بیٹھروں رب نوں پایا ای
میل دل دے دھو کے صاف کیتے ترت گورو نے رب ملایا ای
بچہ سنوں تاں ایس قلبوت اندر سچے رب نے تھاں بنایا ای
وارث شاہ میاں ہمہ اوست جانیں سرب موئے بھگوان نوں پایا ای

اندریاں: اعضاء۔ ماہنوآں: مردوں۔ کپن: کاٹنا، کاٹیں۔ اڑ بنگیاں: اڑیل، ضدی۔ استھر: لافانی۔ نشچا: یقین، سیوا۔ خدمت۔ دھنا بھگت: دیکھو صفحہ ۳۷۲ ہمہ اوست: سب ہی وہ خدا ہے۔ سرب: سب۔

رانجھا

مالا منکیاں دے وِچ جِنویں دھاگا تویں سرب کے بیچ سما رہیا
سبھناں جیونڈیاں وِچ ہے جان وانگوں نشہ بھنگ افیم میں آ رہیا
جویں رکت سریر وِچ، سواس اندر، تویں جوت ہیں جوت سما رہیا
جویں پتریں مہندیوں رنگ رچیا، تویں جان جہان میں آ رہیا
بھوت آکاش تے چدا آکاش دونویں انت چِت آکاش میں آ رہیا

شاعر

رانجھا بتّھ کے خرچ ہے مگر لگّا جوگی آپنا زور سبھ لا رہیا
وارث شاہ میاں جس نوں عشق لگّا دین دُنی دے کم تھیں جا رہیا

ناتھ ہو لاچار جاں دہر کیتی تدوں چیلیاں بولیاں ماریاں نیں
جیبھاں سان چڑھا کے گرد ہوئے، جویں تکھیاں تیز کٹاریاں نیں

چیلے (بالناتھ نوں)

دیکھ سوہنا رُوپ جٹیڑے دا جوگ دین دیاں کردے تیاریاں نیں
جوگ دیہو نہ اساں نمانیاں نوں جنھاں کیتیاں محنتاں بھاریاں نیں
ٹھرک مُنڈیاں دا لگّا جوگیاں نوں مَتّاں جنھاں دیاں ربّ نے ماریاں نیں
وارث شاہ خوشامداں سوہنیاں دیاں گلّاں حق دیاں نہیں نتاریاں نیں

رکت: خون۔ لہو۔ سریر: جسم۔ سواس: سانس۔ ساہ۔ جوت: روشنی۔ نور۔ بھوت آکاش: بیرونی خلا۔
چدا آکاش: اندرونی خلا۔ چِت آکاش: دل کا خلا۔ ٹھرک: لگن، شوق۔

رانجھا

غیبت کرن بیگانڑی وَڈّا اوگن، سبّھے آدمی ایہہ گنہ گار ہُندے
چور یار تے کرت گھن چُغل جھُوٹھے لُوتی لاونے سب ایہہ یار ہُندے
اَساں جوگ نُوں گل نہیں بنھ بیہناں تسِیں کاسنُوں ایڈ بیزار ہُندے
وارث شاہ میاں جیندا کوئی ناہیں بیڑے تنہاں دے اَنت نُوں پار ہُندے

شاعر

رَل چیلیاں تاگھُسا کیتا بال ناتھ نُوں پکڑ پتھلّیا نیں
چھڈّ دوار بھنڈار اُکھاڑ چلّے جا راہ تے وارث سبھ مَلیا ای نیں
سہلی ٹوپیاں مُندراں سُٹ چلّے غُصّہ جیو دے وِچ اُڈلیا نیں
وارث آپ نہ ربّ بخیل ہووے چارے راہ نصیب دے مَلیا نیں

رانجھا

سُنجا لوک بخیلیاں لکھ کردا میرا رَبّ بخیل نہ لوڑیئے جی
کیہے غور تے کم بنا دیجے مِلے دلاں نُوں نہ وچھوڑیئے جی
ایہہ حُکم تے حُسن نہ نِت رہندے نال عاجزاں دے لڑ جوڑیئے جی
کوئی کم غریب دا کرے ضائع سگوں اوسنُوں ہٹکیئے ہوڑیئے جی
بیڑا لدّیا ہویا مسافراں دا پار لائیے وِچ نہ بوڑیئے جی
پئے کرن اُنیک ہی جتن لُوتی بچن مُکھ دا پھیر نہ توڑیئے جی

کرت گھن: احسان فراموش۔ تاگھُسا: لڑائی، مار پیٹ۔ بھنڈار: محفل، مجلس۔ سہلی: بالوں کی رسّی۔ ہٹکیئے ہوڑیئے: روکئے، منع کیجئے۔ انیک: بے شمار۔ بچن: قول، بات۔ لُوتی: دشمن، آگ لگانے والا۔

زمین نال نہ ماریئے فیر اوہناں ہتھیں جنہاں نوں چاہڑیئے گھوڑیئے جی
بھلا کردیاں ڈھل نہ مول کریئے قصہ دور دراز نہ لوڑیئے جی
وارث شاہ یتیم دی غور کریئے ہتھ عاجزاں دے نال جوڑیئے جی

ناتھ (رانجھے نوں)

دُھروں ہندڑے کا وشاں ڈیر آئے بدی چھلیاں اتے بخیلیاں اوئے
مینوں ترس آیا ویکھ زُہد تیرا گلاں مٹھیاں بہت رسیلیاں اوئے
پانی دُدھ وچوں کڈھ لین چاتر جدوں چھل کے پاوندے تیلیاں اوئے

ناتھ (چیلیاں نوں)

گورو ڈبکیا مُنڈراں جھٹ لیا ڈ چھڈ دیہو گلاں انکھیلیاں اوئے
نہیں ڈرن ہن مرن تھیں بھور عاشق جنہاں سولیاں سراں تے جھیلیاں اوئے
وارث شاہ پھر ناتھ نے حکم کیتا کڈھ اکھیاں نیلیاں پیلیاں اوئے

شاعر

چیلیاں گورو دا بچن پروان کیتا جا سُرگ دیاں ہٹیاں میلیاں نیں
سبھ رتن سوسٹھ جا بھویں تیرتھ وچ گوراں دے منتراں کیلیاں نیں
نوں[9] ناتھ بونجڑا[52] بیر آہے چونسٹھ جوگنیں نال رسیلیاں نیں
چھ جتی تے دس اوتار آہے وچ آب حیات دے جھیلیاں نیں

شاعر

دن چار بنا سکا مُنڈراں بال ناتھ دی نظر گذاریا نیں

کادش : ویر ، دشمنی ، کاوڑ۔ نو ناتھ ، دیکھو صفحہ ۳۷۶ بونجڑا بیر : دیکھو صفحہ : ۳۷۶

غُصّے نال وگاڑ کے گل ساری ڈر دے گورو توں چا سوار یا نیں
گلے غُصّے والی جیہڑی گل آہی سبھّا جیو دے اندریں ماریا نیں
زوراں وَراں دی گل ہے بہت اوکھی جان بُجھ کے بدی وساریا نیں
گورُو کہیا سو ایہناں پروار کیتا نَرواں پُھٹیّاں تے بازی ہاریا نیں
گھُٹ وَٹ صمٌ بکمٌ ہوئے کائی گل نہ موڑ کے ساریا نیں
گہنا کپڑا کُل تاراج کیتا حُسن باؤلی چا اُجاڑیا نیں
لیا اُسترا گورُو دے ہتھّ دِتّا جوگی کرن دی نیت چادھاریا نیں
وارث شاہ بِن حُکم دے ہِئ پُٹھّی لکھ ویریاں دھک کے ماریا نیں

شاعر

بالناتھ نے سامنے سد دھیدو جوگ دین نوں پاس بہا لیا سُو
کَن پاڑ کے جھاڑ کے حرص حسرت اِک پلک وِچ مُن دکھا لیا سُو
جیہی پُتراں تے باپ مہر کردے رِجنیں دُدھ پوا کے پا لیا سُو
سواہ انگ رُما سِر مُن کے تے گھت مُندراں نیر نہوا لیا سُو
دُھماں کُل جہان وِچ کھنڈ پیاں رانجھا جوگیڑا ساز وکھا لیا سُو
وارث شاہ میاں سُنیار وانگوں جٹ پھیر مُڑکے بھن گا لیا سُو

رانجھا

دیہہ سِکھیا رب دی یاد والی راہ دس جو گوراں دے جائیے جی

نرواں : نرد۔ گوٹ جیہڑ صمٌ بکمٌ : گونگے، بولے۔ باؤلی : چھت والے کنوئیں کے ساتھ چھوٹا کمرہ۔ انگ رُما : جسم پر مل کر۔
نیر : پانی۔ کھنڈ پیاں : دھوم پڑگئی، بات پھیل گئی۔ سِکھیا : سبق، تعلیم

بال ناتھ (رانجھے نوں)

نہا دھو کے چا بھبھوت ملئے اتے کسوت رنگ وٹا ئیے جی
سنگی پھا ہوڑی کھپری ہتھ لے کے پہلے رب دا ناں دھیائیے جی
وڈی ماں ہی جان کے کرو نسچا چھوٹی بھین مثال کر پائیے جی
نگر الکھ جگا ٹیکے جا وڑیے پاپ جائے جے ناد وجائیے جی
سُکھی دوار وسّے جوگی بھیکھ مانگے دے دعا اسیس سنائیے جی
ایس بھانت سوں نگر دی بھیکھ لے کے مست لنگ دے دوار کو آئیے جی
وارث شاہ یقین دی گل چنگی سبھ حق ہی حق ٹھہرائیے جی

رانجھا

رانجھے آکھیا مگر نہ پوؤ میرے ذرا تھر دی نظر ہٹائیے جی
اکو وار جو دسناں دس چھڈو گھڑی گھڑی نہ گورو اکائیے جی
پہلوں چیلیاں نوں چا ہیز کریئے پچھوں جوگ دی ریت بتائیے جی
کرتوت جے ایہو سی سبھ تیری چھو ہر ٹھگ کے لیک نہ لائیے جی
گورو مت تیری سانوں نہ پوہی گل گھٹ کے چا لنگھائیے جی
وارث شاہ شاگرد تے چیلیاں نوں کائی بھلی ہی مت سکھائیے جی

ناتھ

ناتھ کہے رنجھیٹیا سمجھ بھائی سر چائیو جوگ بھروڑی نوں!

کسوت: جسم۔ الکھ: لامحدود (خدا)۔ بھانت: طرح، قسم۔ ہیز: گرم۔ تیز۔ پوہی: اثر کیا۔ بھروڑی: ڈگری۔ چائیو: اٹھائیو۔

الکھ ناد وَجائیکے کر د رِشچہ میل لیاوناں ٹکڑے روٹڑی نُوں
وَڈّی ماں برابر جانئی ایں اَتے بھین برابر چھوٹڑی نُوں
جتی سَتی نمانڑے ہو رہیئے ثابت رکھئے ایس لنگوٹڑی نُوں

رانجھا

ثابت ہوئے لنگوٹڑی سُنیں ناتھا کا ہے جھگڑا چا اُجاڑ دا ہیں
جِیبھ عشق توں رہندی جے چُپ میری ایڈے پاڑنے کاسنُوں پاڑدا ہیں
جیُو مار کے رہین جے ہوئے مِٹھوں ایڈے مُعاملے کاسنوں ہار دا ہیں
جے ہیں ہوئیکے مَست اُجاڑ بہندا جہیں سیالاں دی کاسنوں چاردا ہیں
ہِسر روڈ کرا کیوں کن پاٹن جے کبر ہنکار نُوں مار دا ہیں
جے مَیں جان دا کن توں پاڑ دے سیں ایہہ مُندراں مُول نہ ساڑدا ہیں
جے ہیں جان دا عشق تھیں منع کرناں تیرے ٹِلے تے دھار نہ ماردا ہیں
اکّے کن سوار دیہہ پھیر میرے پیادہ لاگھتّوں سرکار دا ہیں
ہور کم ناہیں فقر ہو ونے دا وارث رکھناں ہاں غم یار دا ہیں

ناتھ

کھا رزق حلال تے سچ بولیں چھڈ دیہہ توں یاریاں چوریاں اوئے
توبہ کریں تقصیر معاف تیری جیہڑیاں پچھلیاں صفاں نگھوریاں اوئے
اوہ چھڈ چالے کوار پنے والے چُنّی پاڑ کے کیتیاں موریاں اوئے
پچھا چھڈ جٹا لیّاں سانبھ خصماں جیہڑیاں پاڑیاں کھنڈویاں بوریاں اوئے

نگھوریاں، غرق کردیں، ڈبو دیں۔ چُنّی پاڑ کے کیتیاں موریاں: بچپن کی حرکتیں۔ کھنڈ دیاں بوریاں، مراد عورت۔

جو راہکاں جو ترے لادتے جیہڑیاں ارلیاں بھنیاں توڑیاں اوئے
دھو دھا کے مالکاں ورت لئیاں جیہڑیاں چاٹیاں کیتیاں کھوریاں اوئے
رلے وچ تیں رہڑیا کم چوری کوئی خرچیاں تدھ نہ بوریاں اوئے
چھڈ سب بُریائیاں خاک ہو جا کر جگت دے نال نہ زوریاں اوئے
وارث شاہ نہ عادتاں جاندیاں نیں بھانویں کٹیے پوریاں پوریاں اوئے

رانجھا

ناتھ جیوندیاں مرن ہے کھرا اوکھا ساتھوں ایڈ نہ واعدے ہو وونے نیں
اسیں جٹ ہاں ناڑیاں کرن والے اساں کچکڑے نہیں پرووونے نیں
اینویں کن پڑوا کے خوار ہوئے ساتھوں نہیں ہندے ایڈے رووونے نیں
ساتھوں کھپری ناد نہ جان سانبھے اساں ڈھگے ہی انت نوں جووونے نیں
رناں پاسوں جو درجدے چیلیاں نوں اوہ گورو نہ بنھ کے چووونے نیں
رناں ویہن گالیں اسیں چپ کر بیٹھے ایڈے صبر دے پیر کس دھووونے نیں
تساں ہسنوں کھیڈنوں منع کیتا اساں دھوئیں دے گوہے نہ ڈھووونے نیں
وارث شاہ کیہہ جانیئے آخرت نوں کھٹے چووونے کہ مٹھے چووونے نیں

ناتھ

چھڈ چوریاں یاریاں دغا جٹا بوہت اوکھیاں ایہہ فقیریاں نیں
جوگ جالناں سار دا ترکلا ای ایس جوگ وچ بوہت زحیریاں نیں

راہکاں: واہک۔ مزارعہ۔ کھوریاں: خراب اکھڑ دری۔ درج دے: روکتے۔ منع کرتے۔ زحیریاں: پریشانیاں

جوگی نال نصیحتاں ہو جاندے جنّویں اونٹھ دے نک نکیریاں نیں
تُونبا کھپری سِمرنی ناد سِنگی چمٹا بھنگ نریل زنجیریاں نیں
چھڈ تریمتاں دی جھاک ہو جوگی تُساں جگ دے نال کیہ سیریاں نیں
وارث شاہ ایہہ جٹ فقیر ہویا نہیں ہُندیاں گدھے توں پیریاں نیں

رانجھا

سانوں جوگ دی ریجھ تد وکنی سی جدوں ہیر سیال محبوب کیتے
چھڈ دیس قبیلڑا بھین بھائی اساں شرم دے طور مجوب کیتے
دل ہیر دے نال سی عمر جالی اساں نشے جوانی دے خوب کیتے
ہیر چھتیاں نال میں مس بھنّاں اساں دوہاں نے نشے مرغوب کیتے
ہویا رزق اُداس تے گل ہلّی ماپیاں ویاہ دے چا اسلوب کیتے
دناں کنڈ دتی آئی بُری ساعت نال کھیڑیاں دے منسوب کیتے
پیا وخت تے جوگ وچ آن پھاتھے ایہہ واعدے آن مطلوب کیتے
ایہہ عشق نہ ٹلے پیغمبراں توں تھوتھے عشق تھیں ہڈ ایوب کیتے
عشق نال فرزند عزیز یُوسف نعرے درد دے بہت یعقوب کیتے
معشوق دیاں بانکیاں شوخ نیناں وارث شاہ جیہے مجذوب کیتے

شاعر

ناتھ میٹ اکھیں درگاہ اندر نالے عرض کردا نالے سنگدا جی

نکیریاں: نکیل، باگ۔ سمرنی: تسبیح۔ نریل: ناریل کا حقہ۔ جھاک: خواہش۔ سیریاں: تعلق۔ واسطہ۔ تھوتھے: کھوکھلے۔ مجذوب: دیوانہ۔ لاأبالی: بے نیاز۔ بے پروا۔

درگاہ لا اُبالی ہے حق والی نہیں آدمی بول بھی ہنگ دا جی

بال ناتھ

آسمان زمین دا توں وارث تیرا بڑا پسارڑا رنگ دا جی
رانجھا جٹ آیا جوگی ہوونے نوں لاہ آسرا نام تے ننگ دا جی!
سب چھڈ بُریائیاں بنھ تقویٰ لاہ آسرا ساک تے سنگ دا جی!
ایسا عشق نے مار خوار کیتا سڑ گیا جیوں انگ پتنگ دا جی!
کن پاڑ، مُنا کے سیس داہڑی، بیٹھا پیئے پیالڑا بھنگ دا جی!
جوگی ہو کے دیس تیاگ بیٹھا رزق دور ہے کونج کلنگ دا جی!
کیکوں حکم ہے کھوہل کے بچن کیجے رانجھا ہو جوگی ہیر منگ دا جی!

خدائی آواز

حکم ہویا درگاہ تھیں ہیر بخشی بیڑا لا دتا اساں ڈھنگ دا جی!

پنج پیر

پنجاں پیراں درگاہ وچ عرض کیتی دیہو فقر نوں جنم پلنگ دا جی!

شاعر

وارث شاہ ہن جنہاں نوں رب بخشے تنہاں نال کیہ محکمہ جنگ دا جی!

بال ناتھ

ناتھ کھوہل اکھیں کہیا رانجھنے نوں بچہ جا تیرا کم ہوئیا ای
پھل آن لگا اوس بوٹڑے نوں جیہڑا وچ درگاہ دے بوئیا ای

نام ننگ: ناموس عزت۔ پتنگ: پتنگا، پروانہ۔ پلنگ: چیتا۔ کلنگ: پرندہ

ہیر بخش دِتی سچے رَب تینوں موتی لعل دے نال پرویا ای
چڑھ دوڑ کے جت لے کھیڑیاں نوں بچہ شگن تینوں بھلا ہویا ای

شاعر

کمر کس اُداسیاں پکڑ لیاں جوگی ٹرت تیار ای ہویا ای
خوشی ہو کے کرو وداع مینوں ہتھ بنھ کے آن کھلویا ای
وارث شاہ جاں ناتھ نے حکم کیتا لیہندا ٹلیوں پترا ہویا ای

جوگی ناتھ تھوں خوشی لے وداع ہویا چھٹا باز جیوں تیز طراریاں نوں
کویں اج ای اُڈ کے جا ملیئے پردیسیاں سجناں پیاریاں نوں
فوجدار حضور تھیں کوچ کیتا ڈنکا لگا اے چوٹ نقاریاں نوں
پلک جھلک وچ کم ہو گیا اسدا لگی اگ بھر چیلیاں ساریاں نوں

رانجھا (چیلیاں نوں)

مڑ کے رانجھنے اک جواب دتا اوہناں چیلیاں ہتھیاریاں نوں
"دن بھلے جے ہون تے جوگ ملدا جوگ ملے نہ کرم دیاں ماریاں نوں"
اسیں جٹ انجان نساں پھس گئے کرم کیتا سو اساں وچاریاں نوں
وارث شاہ جاں رب دی مہر ہندی حکم ہندا اے نیک ستاریاں نوں

جدوں کرم اللہ دا کرے مدد بیڑا پار ہو جائے نمانیاں دا

ٹلیوں: ٹلہ، ٹیلہ سے۔ پترا ہونا: دوڑنا، تیز جانا۔ ہتھیاریاں: ظالم۔ اگ کے: تنگ پڑ کر، اکتا کر

لیناں قرض ناہیں بُوہے جا بیٹھے کہیا تان ہے اساں نتانیاں دا
حُکم نال جہاز سمندر بھردے اوتھے کجھُ نہ زور مُہانیاں دا
اِک جاگدے رہن محروم لکوں ایہہ کھیل ہے اوسدے بھانیاں دا
اِک سُتڑے دے جگا صاحب ضامن کیہڑا حق دے بھانیاں دا
کھیڑا ہیر پرناہ گھر جا بیٹھا ہویا وارث حُسن ٹکانیاں دا
جیندے ہونٹھ نبات تے شکّر پارے گلّہاں وِچ سواد مکھانیاں دا
رانجھا چاک بنیا لکھ دُکھ جھاکے ہیر کیتا سی چاک بے آنیاں دا
وَڈّھی کھا کے قاضی نکاح پڑھیا جدوں چلیّا حُکم مُلانیاں دا
میرے کم سَولّڑے آن جاگے کھیت جمیّا بُھجیّاں دانیاں دا
وارث شاہ میاں وَڈّا وَید رانجھا سردار جے سب سیانیاں دا

چیلے

تیں تے جوگ لیتا نال صاحبی دے خوشی نال گمان دے آلیتو
بھلے بِلدیاں ٹِلّے تے آن چڑھیوں سرگورو دے جا دُوڈرا پالیتو
کوئی پا بھُلا وڑا ٹھگیوّ ای جوگ گل دے نال تَیں آلیتو
وارث شاہ توں جوگ دا لیا دھاڑا ہِک جوگ نُوں توں اگے لالیتو

شاعر

دھا ٹیّوں رندلی کھیڑیاں دی چلیّا مینھ جیوں آوندا اُٹھ اُتّے

بھانیاں : رضا۔ مرضی۔ پرناہ : بیاہ۔ شادی۔ نبات : مصری۔ بھُلا ڈرا : جادو۔ جوگ : فقیری۔ جوگ : بیلوں کی جوڑی۔ دھاڑا : حصہ، تولنے کی اُجرت۔

بھا دھو کے ربّ نوں یاد کیتا چڑھیا کھیڑیاں دی سجّی گُٹھ اُتّے
نشے نال جُھلار دا مست جوگی جویں سُندری جھول دی اُٹھ اُتّے
چپّی کھپری بھاہوڑی ڈنڈا کونڈا بھنگ پوست جا بدّھے سوٹھ اُتّے
بیراگ سنیاس جیوں لڑن چلّے ہتھ رکھ تلوار دی مُٹھ اُتّے
ایویں سرک دا آوندا کھیڑیاں وَل جیویں فوج چڑھ دوڑ دی لُٹ اُتّے

جیہڑے پنڈ وچ جائے تاں لوک پچھّن ایہہ جوگیڑا بالکا چھوٹڑا نی
کنّیں مُندراں ایس نوں پھبّن ناہیں اسدے تیڑ نہ بنے لنگوٹڑا نی

جوگی (لوکاں نوں)

سَت جنم کے ہمیں ہاں ناتھ پُورے کدی واہیا ناہیں جوترا نی
دکھ بھنجن ناتھ ہے نام میرا تے دھنتر دید دا پوترا نی
"ہیرا ناتھ" ہے وڈّا گورو دیو میرا چلے اوس دا پُوجنے چونترا نی
جو کوئی اساں دے نال دم مار دا اے ایس جگ توں جائیگا اونترا نی
وارث شاہ جے لئے گا خوشی ساڈی دُدھ پُتراں دے نال سونترا نی

شاعر

جدوں رنگپور دی جوہ جا وڑیا بھیڈاں چارے عیالی وچ بار دے جی
نیڑے آکے جوگی نوں دیکھدا اے جویں نین ویکھ نین یار دے جی

جُھلاردا : جھومتا۔ سجّی گُٹھ : دائیں طرف جوترا : ہل چلانا۔ لُٹ : لوٹ : چونترا : چبوترا۔ اونترا : نامراد بے اولاد
ہیرا ناتھ : مراد ہیر۔

جھَٹ چور تے چُغل دی جیبھ وانگوں گجھّے رہن نہ وِیدڑے یار دے جی
چور یار تے ٹھگ نہ رہین گجھّے کِتھوں چھُپ دے آدمی کار دے جی

عیالی

تُسیں کیہڑے دیس دے فقر سائیں سخن دَس کھاں کھول نِرواردے جی

جوگی

ہمیں لنک باشی، چلے گُنبھ میلے، ہمیں پنچھی سمندروں پار دے جی
باراں برس بھردے باراں برس بیہندے مِلن والیاں دی گل تار دے جی
وارث شاہ میاں چارے چک بھوندے اسیں قُدرتاں کو دیدار دے جی

عیالی

تُوں تاں چاک سیالاں دا ناں وِھیدو چھڈ جھگڑ لوہ گل ہنجار دے جی
مہیں چوچک دیاں جدوں چار داسیں ندھی مان داسیں وِچ بار دے جی
تیرا دِھنا ہیر سیال تائیں خبر عام سی وِچ سنسار دے جی
نٹھس جا ایتھوں مارسُٹنیں گے کھیڑے اُت چڑھے بڑے بھار دے جی
دیس کھیڑیاں دے ذرا خبر ہووے جان تخت ہزارے نُوں مار دے جی
بھج جا کھیڑے متاں لاہد کرن ایں پیادے بنھ لے جان سرکار دے جی
مار چُور کرسُٹن ایں ہڈ گوڈے ملک گور عذاب قہار دے جی
وارث شاہ جیوں گور وِچ ہڈ کڑکن گرزاں نال عاصی گنہگار دے جی

جھَٹ: جھپٹ، داؤ۔ عیالی: گڈریا۔ نِرواز: کھول کر۔ واضح طور پر۔ لنک باشی: لنکا کے رہنے والے۔ لاہد کرنا: اڑنا۔ پیادے: سپاہی، تحصیل کا سپاہی۔ ملک: فرشتے (منکر، نکیر)

جوگی

اِجڑ چار ناں کم پیغمبراں دا کیہا عمل شیطان دا تولیا اِی
بھیڈاں چار کے تہمتاں جوڑ نائیں کیہا غضب فقیر تے بولیا اِی
اسیں فقر اللہ دے ناگ کالے اُساں نال کیہ گھولنا گھولیا ای

عیالی

واہی چھڈ کے کھولیاں چاریوں ہویوں جوگڑا جاں جیو ڈولیا ای
سچ دس کے پچھانہہ مُڑ جاہ جٹا کیہا گوڑ دا پھولنا پھولیا ای
وارث شاہ ایہہ عمر کیوں کریں ضائع شکر وِچ پیاز کیوں گھولیا ای

آ مُنیں چاکا سواہ لا مُنہ تے جوگی ہو کے نطفہ بھُوا بیٹھوں
ہیر سیال دا چاک مشہور رانجھا مَوجاں مان کے کن پڑوا بیٹھوں
کھیڑے ویاہ لے گئے مُنہ مار تیرے ساری عمر دی لیک لُوا بیٹھوں
تیرے بیٹھیاں ویاہ لے گئے کھیڑے داہڑی پریہہ دے وِچ مُنا بیٹھوں
جدوں ڈِٹھو ای واہ نہ لگدی اے بُوہے ناتھ دے انت نُوں جا بیٹھوں
ہُن وار کیہ پچھناں ایں مُور کھا اوئے جدوں رڑے تے موں مُنا بیٹھوں،
اِک عمل نہ کیتو ای غافلا اوئے اینویں کیمیا عُمر گنوا بیٹھوں،

کھولیاں : گائیں۔ پیاز : پنجابی میں "گنڈھا"۔ مُنہ مار تیرے : تیرے منہ پر بدنامی کی جوتی مار کر۔ اَنت : آخرکار
رڑے : بنجر زمین، بغیر جوتا ہوا کھیت۔ موں مُنا کے : سر مُنڈا کر داد پوچھنے کا کیا فائدہ۔ کیمیا : قیمتی، اکسیر

ہر وَڈھ تیرا کرن چا بیرے جس دیلڑے کھیڑیں توں جا بیٹھوں
وارث شاہ تریاق دی تھاں ناہیں ہتھیں آپنی زہر توں کھا بیٹھوں

جوگی

سَت جنم کے ہمیں فقیر جوگی نہیں نال جہان دے سِیر میاں
اساں سُہلیاں کھپری نال وَرتن بھیکھ کھا ٹیکے ہوئے دِھیر میاں
پڑھا ہنہ جا جٹا ساڈوں چاک آکھیں اسیں فقر ہاں ظاہرا پیر میاں
ناں مہریاں دے ساڈوں ڈرن آوے رانجھا کون تے کون ہے ہیر میاں
جتی ستی ہاں ناتھ دے جوگ پورے سَت پیڑھیئے جنم فقیر میاں
جٹا چاک بناوناں ایں جوگیاں نوں ایہا جیو آوے سُٹاں چیر میاں

شاعر

تھر تھر کنبے غصّے نال جوگی اکھیں رَوہ دا پلٹیا نیر میاں
ہتھ جوڑ عیالی نے پیر پکڑے بھُل گیا چیلا بخشو پیر میاں

عیالی (جوگی نوں)

تُسیں پار سمندروں رہن والے ساڈی بخش لئو ایہہ تقصیر میاں
وارث شاہ دی عرض جناب اندر مُن ہووناں نہیں دِلگیر میاں

تریاق : زہر کا اثر دُور کرنے والی دوا۔ ست جنم : سات پُشت سے ۔ سِیر : تعلق۔ دِھیر : دِھیرج ، حوصلہ ۔ وَرتن : برتاؤ
مہریاں : سردار عورتیں ۔ رَوہ : غصّہ ۔ نیر : پانی ۔ آنسو ۔ دِل گیر : آزردہ ۔ جتی ستی : جت ست والے ۔ یعنی جوانی
در طاقت کے باوجود اپنے نفس پر قابو رکھنے والے۔

عیالی

بھتّہ بیلیاں وِچ لے جاٗے نڈھی پینگھاں پینگھ دی نال پیاریاں دے
جیہا پریم پیالڑا چکھیو سو مست ہوئی سی نال خماریاں دے
واہیں وَنجھلی تے پھرے مگر گئی بانجھ گھن کے نال کنواریاں دے
جدوں ویاہ ہویا تدوں ویہر بیٹھی ڈولی چاہڑیو نیں نال خواریاں دے
دھاراں کھانگڑاں دیاں، جھوکاں ہانیاں دیاں، مزے یاریاں گھول کواریاں دے
جٹّی ویاہ دِتّی رہیا روندڑا توں سُنجے سکھنّے. ٹونک پٹاریاں دے
مُولی مہندی دی جدوں کھیپ ماری لُٹ لئے نیں ہٹ پساریاں دے
کھیڈن والیاں ساہورے بنھ کھڑیاں رُلن چھمکاں وِچ پٹاریاں دے
بُڈھا ہو کے چور مسیت وَڑدا رُل پھر وائے نال مداریاں دے
گنڈی رَن بُڈھی ہو بنے حاجن پھیرے مور چھل گرد مزاریاں دے
پرہاہنہ جاجنّا مارسٹّیں سگے نہیں چھُپ دے یار کواریاں دے
کاریگری موقوف کر میاں وارث تیتھے وَل ہن یاد نے جھاڑیاں دے

جوگی (عیالی نوں)

تُسیں عقل دے کوٹ عیال ہندے لُقمان حکیم دستور ہے جی
باز بھور بگلا اتے لونگ کالو شاہیں شینہنی نال کستور ہے جی
لوہا لیشم پستہ ڈبہ موت صورت کالو عزرائیل منظور ہے جی

بانجھ گھن کے : جڑ کاٹ کر. کھانگڑاں : وہ بھینس یا گائے جس کا دودھ سوکھتا جارہا ہو. ہانیاں : ہانی، ہم عمر. ٹونک : پٹاری. کھیپ : فصل. باز بھور : عیالی کے کُتّے کی تعریف. باز بھونرے جیسا

پنجے باز جیہے لک وانگ چیتے پوہنچا وجیا مرگ سب دور ہے جی
چک شینہہ وانگوں گج ہینہ وانگوں، جتھے دند مارن ہڈ چور ہے جی
کسے پاس نہ کھولناں بھیت بھائی جو کجھ آکھیا سب منظور ہے جی
پردیس وچ کم آپیا میرا ہیر لئی اکتے سر دور ہے جی
وارث شاہ ہن بنی ہے بوہت اوکھی اگے سُجھدا قہر قلور ہے جی

بھیت، دسناں مرد دا کم ناہیں مرد سوئی جو ویکھ دم گھٹ جائے
گل جیوڑے وچ ای رہے خُفیہ گاں وانگ پکھال نہ سُٹ جائے
بھیت دسناں کسے دا بھلا ناہیں بھانویں پچھ کے لوک نکھٹ جائے
وارث شاہ نہ بھیت صندوق کھُلے بھانویں جان دا جندرا ٹُٹ جائے

عیاشی

مار عاشقاں دی لج لاہیو ای یاری لاکے گھن کے جاونی سی
ایڈی مورکھا دُھم کیوں پاونی سی جیکر کھیڑیاں ویاہ لے جاونی سی
منگ لے گئے ویاہ کے جیوندا توں مرجانو دوں لیک نہ لاونی سی
اکے ہیر ای مار مُکاونی سی اکتے آپنی جند گنواونی سی
وارث شاہ جے منگ لے گئے کھیڑے داہڑی پریہہ دے وچ مُناونی سی

جوگی

اکھیں ویکھ کے مرد ہن چُپ رہندے بھانویں چور ای جھگڑا لُٹ جائے

شینہہ: شیر۔ لک: کمر۔ پکھال: کھال کا بنا ہوا بڑا برتن جس میں پانی، تیل، شہد لاتے لیجاتے ہیں۔ لیک: بدنامی

نہیں دیوناں بھیت وِچ کھیڑیاں دے گل خوار ہوئی رکھنڈ پھُٹ جائے
تودا کھیڑیاں دے بُوہے اُڈیا اے متاں چاک نشانے نُوں جُٹ جائے
ہاتھی، چور، گلیر تھیں چھُٹ جاندے ایہا کون جو عشق تھیں چھُٹ جائے

عیاںی

اساں ہس کے رانجھنا گل کیتی جالاہ لَے واہ جے لگ دا ای
لاٹ رہے نہ جیو دے وِچ لُکی ایہہ عشق النبڑا اگ دا ای
جا دیکھ معشوق دے نَین خونیں تینوں نت اُلاہمڑا جگ دا ای
سماں یار دا تے گھسا باز والا جھٹ چور دا تے داء ٹھگ دا ای
لَے کے نڈھڑی نُوں کھسک جا چاکا سِیدا چاک نہ ساڈڑا لگ دا ای
وارث کن پاٹے مُجھیّں چار مویوں اجے تیک اُلاہمڑا جگ دا ای

جوگی

مرد باہجھ مہری، پانی باہجھ دھرتی، عاشق ڈِٹھڑے باہجھ، نہ رجدے نیں
بھیڑاں پیندیاں مرد ہٹا دیندے پردے عاشقاں دے مرد کجدے نیں
لکھ سِریں اوّل سوّل آون یار یار تھیں مُول نہ بھجّ دے نیں
داء چور دا یار دی اِک ساعت، نہیں وسدّے مینہ جو گج دے نیں

شاعر

لَے کے قسم سوگند عیال کولوں نگر کھیڑیاں دے جا دھسیا ای

تودا: نشانہ بازی کے لئے مٹی کا ڈھیر۔ بورا۔ متاں: ایسا نہ ہو کہ۔ گلیر: پھندا، پھانسی۔ لاٹ: جوت۔ جھٹ: جھپٹنا
بھیڑاں: مصیبتیں۔ اوّل سوّل: دُکھ سُکھ، رنج راحت۔

رانجھا

یارو کون گراں سردار کیہڑا ایتھے لوک کدو کناں دسیا اِی؟

شاعر

اَگے پنڈ دے کھوہ تے بھرن پانی کڑیاں گھت ہاسا کھر کھسیا اِی
یار ہیر دا بھانویں تے ایہہ جوگی کِسے لبھیا تے نہیں دسیا ای
"اسدا ناں ہے رنگپور کھیڑیاں دا" کِسے بھاگ بھری چا دسیا ای
"پانی پی ٹھنڈا چھانویں گھوٹ بوٹی" سُن پنڈ دا ناں کھڑ ہسیا ای

رانجھا

اری کون سردار ہے بھات کھانی سخی شُوم کہیا لیا جسیا ای؟

کڑی

اَجو نام سردار تے پُت سیدا جس حق رنجھیٹے دا کھسیا ای

شاعر

باغ باغ رنجھیٹڑا ہو گیا جدوں نام جٹیٹیاں دسیا ای
ہتھ کھپری پکڑ تیار ہویا لک چا فقیر نے کسیا ای
کدی لے ہولاں کدی جھولدا اے کدی روپیا کدی ہسیا ای
وارث شاہ کِسان جیوں ہون راضی مینہہ اوڑ دے دناں تے وسیا ای

پنڈ دے گھبرو

آ جو گیا کہیا اِہ دیس ڈٹھو چھپن گبھرو بیٹھ وِچ واڑیاں دے

کدو کناں: کب کا۔ کتنی مدت کا۔ کھر کھسیا: ہنسی مذاق کیا۔ ہولاں: ہوکے آہیں بھرنا۔ جھول دا: جھومتا، جھولتا۔ اوڑ: بارش کی کمی۔

جوگی

کراں کون تعریف میں کھیڑیاں دی ڈاراں پھرن چو طرف کواریاں دے
مار عاشقاں نوں کرن چا بیرے نین تکھڑے نوک کٹاریاں دے
دیہن عاشقاں نوں توڑے نال سنیت نین رہن ناہیں ہریاریاں دے
ایس جوبنے دیاں ونجاریاں نوں ملے آن سوداگر یاریاں دے
سُرمہ پھل دنداسڑا سرخ مہندی لٹ لئے نین ہٹ پساریاں دے
بندی آرسی نال انگوٹھیاں دے، عطر دان لٹکن لونے ہاریاں دے
نیناں نال کلیجڑا چھک کڈھن دسن بھولڑے مکھ وچاریاں دے

شاعر

جوگی ویکھ کے آن چوگرد ہویاں چھٹے پریہہ وچ ناگ پٹاریاں دے
آن گرد ہویاں بیٹھا وچ جوگی بادشاہ جیوں وچ عماریاں دے
وارث شاہ نہ رہن نچلڑے نیں جنھاں نراں نوں شوق نیں ناریاں دے

جوگی

ماہی منڈیو! گھریں نہ جا کہنا اک مست کملا جوگی آوڑیا
کنّیں اوسدے درشنی مندراں نیں واہڑی پٹے سر بھواں منا وڑیا
متاں ناں میرا کوئی جا لیندا کیہاں دیوے دولتاں آوڑیا
کسے نال قدرت بھل جنگلاں تھیں کتے بھل بھلا وڑے آوڑیا

سینت : اشارہ۔ ونجاریاں : بیج کرنے والی۔ بندی : ماتھے پر سرخ نشان۔ آرسی : انگوٹھے کا زیور (بڑی انگوٹھی) جس کے ساتھ گول شیشہ لگا ہوتا ہے۔ چھک : کھینچ۔ چوگرد : چاروں اطراف جو دور سے نظر آجائیں۔ عماریاں، عماری : ہاتھی پر بیٹھنے والی جگہ۔ نراں : مردوں۔ درشنی : بڑی۔

کڑیاں دیکھ کے جوگی دی طرح ساری گھر ہسدیاں ہسدیاں آیاں نیں
مائے اِک جوگی ساڈے نگر آیا کنّیں اوس نے مُندراں پایاں نیں
نہیں بولدا بُرا زبان وِچّوں بھاویں بِھچھیا پان نہ مایاں نیں
ہتھ کھپّرِی پھاہوڑی موڈھیاں تے گل سیہلیاں عجب بنایاں نیں
اَرڑا دنڈا وانگ جلالیاں دے جٹّاں وانگ مداریاں چھایاں نیں
نہ اوہ مُنڈیا، گودڑی، نہ جنگم، نہ اُداسیاں وِچ رکھائیاں نیں
پریم متّیاں اکھیاں رنگ بھریاں سدا گُوہڑیاں لال سوایاں نیں
خونیں بانکیاں نشے دے نال بھریاں نیناں کھیویاں سان چڑھایاں نیں
کدی سنگلی سٹ کے شگن واچے کدی اونسیاں سواہ تے پایاں نیں
کدی کِنگ وجا کے کھڑا رووے کدی سنکھ تے ناد گھُکایاں نیں
اٹھے پہر اللہ نُوں یاد کردا خیر اوس نُوں پاندیاں مایاں نیں
نشے باجھ بھواں اُس دیاں متّیاں نیں مرگانیاں گلے سوہایاں نیں
جٹّاں سوہندیاں چھیل اُس جوگیڑے نُوں جوئیں چند دوالے گھٹّاں آیاں نیں
نہ کو ماریا نہ کسے نال لڑیا نیناں اوس دے چھہبراں لایاں نیں
کوئی گمرُو اُس نُوں پُورا آن مِلیا گُن چھید کے مُندراں پایاں نیں
وارث شاہ چیلا بال ناتھ دا ای جھوکاں پریم دیاں کسے لایاں نیں

اَرڑاونڈا: بلند آواز سے بولتا چیختا۔ کھیویاں: مست۔ سان چڑھایاں: سان پر تیز کی ہوئی۔ اَونسیاں: راکھ، مٹی، یا ریت۔ کِنگ: سارنگی، اکتارا۔ مرگانیاں: کانچ کے منکے۔ سوہندیاں: زیب دیتیں، بھلی لگتیں۔ چھہبراں: برستا

ننان (سہتی ہیر نوں)

گھر آ ننان نے گل کیتی ہیرے اِک جوگی نواں آیا نی
کنّیں اوسدے درشنی مُندراں نیں گل ہَیکلا عجب سوہایا نی
نالے گاؤندا تے نالے رووندا اے وَڈّا اوس نے رنگ مچایا نی
ہیرے کِسے رجونس دا اوہ پُتّر رُوپ تُدھ توں دُون سوایا نی

کڑیاں (ہیر نوں)

وِچ ترنجناں گاؤندا پھرے بھوندا اَنت اوسدا کِسے نہ پایا نی
پھرے ڈھونڈدا وِچ حویلیاں دے کوئی اوس نے لعل گنوایا نی
کائی آکھدی پریم دی چاٹ لگی تاہیں اوس نے سیس مُنایا نی
کائی آکھدی کِسے دے عشق پِچھے بُندے لاہ کے کن پڑایا نی
وارث شاہ فقیر تاں نہیں خالی کِسے کارنے دے اُتّے آیا نی

ہیر

مُٹھی مُٹھی ایہہ گل نہ کرو اڑیو مَیں تاں سُن دیاں ای مرگئی جے نی
تُساں ایہہ جدو کتی گل کیتی کھلی تلی ہی ہیں لُڑھ گئی جے نی
گئے ٹُٹ تران تے عقل ڈُبی میرے دُھو کلیجڑے پئی جے نی
کویں کن پڑائیکے جیوندا اے گلاں سُن دیاں ای ہنر گئی جے نی
اوہدا دُکھڑا رووناں جدوں سُنیاں مُٹھ میٹ کے مَیں بہہ گئی جے نی

ہَیکلا : ہَیکل، گلے کا زیور، عام طور پر چاندی کا۔ رجونس : راجہ۔ مُٹھی مُٹھی ۔ مرہی گئی۔ قربان ہوگئی
کھلی تلی : کھڑی کھلوتی۔ دُھو کلیجڑے : کلیجہ کھنچ گیا۔

اُکّ پوست دھتورہ تے بھنگ پی کے موت اوس نے مُل کیوں لئی جے نی
مَس بھِنّے دا ناں جو لیندیاں او جِند سُندیاں ای لُڑھ گئی جے نی
رکِیں دیکھئے اوس مستانڑے نُوں جس دی دُھم تریجنیں پئی جے نی
ویکھاں کیہڑے دیس دا ایہہ جوگی اِس تُوں کون پیاری رُس گئی جے نی
جس دا باپ تے ماں نہ بھین بھائی کون کرے گا اوس دی سعی جے نی
ہائے ہائے مُٹھّی اوہدی گل سُن کے میں تاں نگھڑی بوڑ ہو گئی جے نی
نہیں رَبّ دے غضب تُوں لوک ڈردے متھّے لیکھ دی ریکھ وَہہ گئی جے نی
بھاوِیں بھُکھڑا راہ وِچ رہے ڈِگا کِسے خبر نہ اوس دی لئی جے نی
جس دا چند پُتّر سواہ لا بیٹھا دِتّا رَب دا ماں سہہ گئی جے نی
جس دے سوہنے یار دے کنّ پاٹے اوہ تاں نڈّھڑی چوڑ ہو گئی جے نی
وارثؔ شاہ پھرے دُکھاں نال بھریا خلقت اوس دے مگر کیوں پئی جے نیں

ہیر

رَب جھُوٹھ نہ کرے جے ہوئے رانجھا تاں میں چَوڑ ہوئی مینوں پٹیّا سُو
اَگےّ اگ فراق دی ساڑ سُٹیّا سڑی بلی نُوں فیر کیوں پھٹیّا سُو
نالے رَن گئی نالے کنّ پاٹے آکھ عِشق تھیں نفع کیہ کھٹیّا سُو
میرے واسطے دُکھڑے پھِرے کردا لوہا تا جِیبھے نال چٹیّا سُو
ہویا چاک پِنڈے ملی خاک رانجھے لاہ ننگ ناموس نُوں سٹیّا سُو

مَس بھِنّے: جوان جس کی مَسیں بھیگ رہی ہوں۔ سعی: کوشش، مدد۔ چوڑ: برباد۔ بھُکھڑا: بھوکا۔ پٹیّا سُو: برباد کیا ہے
پنِڈے: بدن۔ پھٹیّا: زخم لگا ہے۔

شاعر

بُگّل وِچ چوری چوری ہیر رووے گھڑا نِیر دا چا پلٹیا سُو
وارث شاہ ایس عشق دے وَنج وِچوں جفا جال کیہ وَٹیا کھٹیا سُو

ہیر

گلّیں لائے کے کویں لیاؤ اُس نوں رَل پُچھیئے کیہڑی تھاؤں دا نی
کھیہ لا کے دیس وِچ پھرے بھوندا اَتے بھچیا منگ کے کھاوندا نی
ویکھاں کیہڑے دیس دا چودھری اے اَتے ذات دا کون سداوندا نی
ویکھاں ماجھیوں، روہیوں بیٹ وَلوں راوی بیاس دا اَتے جھناوندا نی
پھرے ترنجناں وِچ خوار ہُندا کوئی اوس دا بھیت نہ پاوندا نی
وارث شاہ کھوجی ایہہ کاس دا اے کوئی اَنت نہ ایس دا آوندا نی

کُڑیاں

پانی بھر دیاں کُنج کواریاں سن ویکھ جوگی نوں کِھلّیاں ماریئے نیں

جوگی

مُوجاں مانیاں جِنھاں کواریاں دیاں اِہ حال ہُن تینہاں دے ڈاریئے نی
جنہاں دوس نہ کِسے دا کوئی کیتا کُنّ اوسدے کاسنوں پاڑیئے نی

کُڑیاں

ایہہ جاندا چاک نہ کِسے لدّھا اڑیو سد کے ایس نوں جھاڑیئے نی

ماجھیوں: ماجھا، لاہور امرتسر کا علاقہ۔ روہی: سخت زمین، بہاولپور سے بیکانیر اور جودھپور کا درمیانی علاقہ۔ بیٹ: دریا کے کنارے کا علاقہ۔ کُنج: کونج، مُراد جوان لڑکی۔ لدّھا: لبھا، پایا۔

"ہیر کھیڑیاں نال پیار ڈاہڈا" ایہنوں لاکے اگ ایہہ ساڑیئے نیں
پہلوں نال پیار دے جو گیڑے نوں کول سد بہا کھاں ڈاریئے نیں
مُٹھیں بھروتے مچلیاں ہو پچھو ایہنوں پلنگ دے اُپر چاہڑیئے نیں

کڑیاں

لین آیاں جوگی نوں دھنبلا ہو، چلو گل بنا سواریئے جی
سبھے بولیاں چا نمسکار جوگی !

جوگی

بچہ سُکھی رہو سائیں پیار دیئے جی!

کڑیاں

دڈھی جہر کیتی ایس دیس اُتے ویہڑے ہیر دے نوں چلو تاریئے جی

جوگی

ننگ تنگ اتیت نے رج کھانا باتاں شوق دیاں چا وساریئے جی
میلے کُنبھ دے ہمیں اتیت چلے نگر جائے کے بھیکھ چتاریئے جی
وارث شاہ تسیں گھروں کھا آئیاں نال چاوڑاں لئو گھمکاریئے جی

کڑیاں

ہکاں کھوہل کے بُکلاں ماریونیں، چک دُھوڑ، اتیت تے ڈاریا نیں
چنچل ہاریا جوگیا گن پاٹے ہائے ہائے مُٹھی لیک ماریا نیں

دھنبلا : گروہ۔ نمسکار : نمستے، سلام۔ اتیت : فقیر۔ نگر : نگری، بستی۔ چتاریئے : دھیان کیجے۔ توجہ کیجے۔
چاوڑاں ۔ چوہل۔ ناز نخرے۔

ایس سُندر چودھری دا ٹھڑے نُوں لاگھن ببھبوت سنگاریا نیں
کنگن پَو ہنچیاں لاہ کے دیہہ تُو بنا ایہنوں بھکّھیا منگنے چاہڑیا نیں
سوئن لنک محبوب ہنّونت وانگوں ایئویں لا کے اگ چا ساڑیا نیں
وارث شاہ انجان لکوہڑے نُوں ایئویں پھاہ کے جوگ وِچ ماریا نیں

گُڑیاں

رسم جگ دی کرو اَنیت سائیں ساڈی صُورتاں وَل دھیان کیجے
اُجّوکھیڑے دے ویہڑے نُوں کرو پھیرا ذرا ہیر دی طرف دھیان کیجے
ویہڑا مہردا چلو وِکھالیائیے سہتی سوہنی تے نظر آن کیجے،
چلو ویکھیئے گھراں سرداراں دیاں نُوں اجی صاحبو نانہہ گمان کیجے

جوگی

ہمیں وَڈّے فقیر ست پیڑ ھیئے ہاں رسم جگ دی ہمیں نہ جاننے ہاں
کند مُول اُجاڑ وِچ کھائیکے تے بن باس کے مَوجاں ماننے ہاں
بگھیاڑ تے مِرگ تے شینہہ چیتے ہمیں تنہاں دیاں صُورتاں جاننے ہاں
تمھیں سُندراں سوہنیاں خوبصُورت ہمیں بُوٹیاں باٹیاں جاننے ہاں
نگرہیچ نہ آتما پرچ دا اے اُدیان بہہ کے تنبو تاننے ہاں
گورُو تیرتھ جوگ بیراگ ہووے ہمیں تنہاں دے رُوپ پچھاننے ہاں

سوئن لنک : سونے کی لنکا۔ ہنونت : ہنومان (دیکھو صفحہ ۳۶۹) لکوہڑے : پانی کا جانور۔ کند مول : زمین کے اندر ہونے والی ترکاریاں۔ آتما : روح۔ اُدیان : جنگل۔ جوگ : بیراگ، فقیری۔

شاعر

پچھوں ہور آئیاں مُٹیار کُڑیاں رانجھا دیکھ کے مورچھا گھت ہویاں
اکھیں ٹڈیاں رہیاں نیں مُکھ پلٹے ٹنگاں باہاں وگا بے سَت ہویاں
اَنی آڈ کھاں بچھیے نڈھڑے نُوں گِردے چند وانگوں گھیرا گھت ہویاں
دُھپے آن کھلوتیاں ویہندیاں نیں مُڑھکے ڈُبیاں تے رَتو رَت ہویاں

کُڑیاں

سیو دیکھو نی مست اَلست جوگی جیندا رب دے وَل دھیان ہے نی
ایہناں بھوراں نُوں آسرا ربّ دا اے گھر بار دا مان نہ تان ہے نی
سو تے ونڑی دیہی نُوں کھیہہ کر کے رُلن خاک وِچ فقر دی بان ہے نی
سوہنا پھُل گلاب معشوق نڈھا راج پُتر تے سُگھڑ سُجان ہے نی
جنھاں بھنگ پیتی سُواہ لا بیٹھے اوہناں ماہنواں نُوں کہی کان ہے نی
جویں اَسیں مٹیار ہاں رنگ بھریاں تویں ایہہ بھی اساڈڑا ہان ہے نی
چلو! پچھیے کیہڑے دیس دا اے اُتے ایس دا کون مکان ہے نی

کُڑیاں

سُنیں جوگیا گبھرو چھیل بانکے نین رِکھیو یا مَست دیوانیاں دے
کنیں مُندراں کھپری نا درسنگی گل سہلیاں تے ہتھ گانیاں دے
وِچوں نین ہسّن ہونٹھ بھیت دَسّن اکھیں میٹ دا نال بہانیاں دے

مورچھا گھت ہویاں : بے ہوش ہوگئیں۔ بے سَت : بے طاقت۔ مُڑھکے ڈُبیاں : پسینے میں شرابور ہوگئیں۔
مَست الَست : ازل کے دن سے فقیر، مست۔ بھوراں : بھونرے، مراد فقیر۔ بان۔ عادت۔

کِس ُنیّوں کِن کِس پاڑیوںنیں تیرا وطن ہے کون دیوانیاں دے
کون ذات دا کاس نوں جوگ لیتو سَچو سچ ہی دَس مستانیاں دے
ایس عمُر کیہ واعدہ پیا تینوں کیوں بھَوناں ایس دیس بیگانیاں دے؟
کِسے رَن بھابی بولی ماری آ اِی ہِک ساڑی آسُو نال طعنیاں دے!
وِچ ترنجناں پَوے وِچار تیری ہووے ذکر تیرا چکّی ہانیاں دے
بیبا دَس شتاب ہو جند جانی اَسیں دھُپ دے نال مرجانیاں دے
وارث شاہ گمان نہ پَویں بیبا، اوے ہیر دے مال خزانیاں دے

جوگی

جوگی آکھیا خیال نہ پوڑ میرے شینہہ سَپ فقیر دا دیس کہیا
کُونجاں وانگ مَمولیاں دیس چھڈّے اَساں ذات صفات تے بھیس کہیا
وَطن دماں دے نال تے ذات جوگی ساڈا دیس قبیلڑا خویش کہیا
جیہڑا وطن تے ذات دا دھیان رَکھّے دُنیا دار ہے اوہ دَرویش کہیا
دُنیا نال ہے اَساں پیوند کہیا پتھّر جوڑناں نال سریش کہیا
سبھ خاک درخاک فنا ہونا وارث شاہ پھر تہناں نوں عیش کہیا

ساڈوں نہ اکاوڑ دی بھات کھانی کھنڈا کرودھ کا ہمیں نہ سُوتتے ہاں
جے کر آپنیں وادی پر آ گئے کھُلّی جھنڈ بھرتے ہمیں بھُوتتے ہاں

چکّی ہانیاں: چکّی پیہنے والیاں۔ شینہہ: شیر۔ مَمولڑا: بیا۔ بجرڑا، چڑیا سے بڑا پرندہ۔ کرودھ۔ نفرت، غصّہ۔
کھنڈا: دو دھاری تلوار۔ جھنڈ: سر کے بڑے بال۔

ویہڑے مہراں دے کاسنوں اساں جاناں ہر مہریاں دے اسیں موتنے ہاں
وارث شاہ میاں ہیٹھ بال بھانبڑ اُلٹے ہو کے رات نوں جھوٹنے ہاں

کڑیاں

اَساں عرض کیتی تُساں گرو کر کے بالناتھ دیاں تُسیں نشانیاں ہو
تہانوں چھڈیا کویں ہے ظالماں نے کشمیر دیاں تُسیں خرمانیاں ہو
ساڈی عاجزی تُسیں نہ مَن دے او، غُصّے نال پسار دے آنیاں ہو
اَساں آکھیا مہر دے چلو ویہڑے تُسیں نہیں کر دے مہربانیاں ہو

جوگی

جاؤ واسطے رب دے، خیال چھڈّو، ساڈے حال تھیں تُسیں بیگانیاں ہو
اَسیں مَست بیہوش بے عقل جوگی، تُسیں دانیاں اَتے بھروانیاں ہو
سَبھ سوہنڈیاں ترنجنیں شاہ پریاں جویں ترکشاں دیاں تُسیں کانیاں ہو
چلو کرو انگشت فرشتیاں نوں، تُسیں اصل شیطان دی نانیاں ہو
تُسیں شیخ سعدیؒ نال مکر کیتا، تُسیں مکراں دے نال بھر مانیاں ہو
اَسیں کِسے پردیس دے فقر آہے تُسیں نال شریکاں دے تانیاں ہو

اَسیں بِھچھیا واسطے چلن ہارے تُسیں آن کے رِکتّاں چھیڑ دیاں ہو
اَساں لاء پنجالیاں جوگ چھڈّی تُسیں پھیر مُڑ کھوہ نوں گیڑ دیاں ہو

پَسار دے آنیاں ہو: غصّے سے آنکھیں نکالتے ہو۔ ترکشاں: تیر رکھنے والی شے۔ شیخ سعدیؒ: دیکھو ص ۳۸۸
پنجالی: ہل چلانے کا اوزار۔ بیلوں کی جوڑی کے گلے میں ڈالنے والا لکڑی کا جوکہ۔

اَسیں چھڈ جھیڑے جوگ مل بیٹھے تُسیں پھیر آلُود لوڑ دیاں ہو
پچھوں کھوگی بھوتنے آن لگے اَنّھے کھوہ وِچ سَنگ کیوں پیہڑ دیاں ہو
ہمیں بھکھیا واسطے چلن ہارے تُسیں آن کے کاہ کھہیڑ دیاں ہو

شاعر

رانجھا کھپّری پکڑ گدا چڑھیا سنگی دوار بہ دوار وجاندا ای
کوئی دیہہ سیرا کوئی دیہہ ٹکّر کوئی تھالیاں پروس لیاوندا ای
کوئی آکھدا جوگڑا نواں بنیا رنگ رنگ دی کنگ وجاوندا ای
کوئی دیہہ گالیں دھاڑے مار پھردا کوئی روہ دی بھواں چڑھاوندا ای
کوئی جوڑ کے ہتھّ تے کرے منّتاں ساڈا آسرا فقر دے ناؤں دا ای
کوئی آکھدی مستیا چاک پھردا نال مستیاں گاوندا پاوندا ای
کوئی آکھدی مست دیوانڑا ای بُرا لیکھ ایہہ جیندڑی ماؤں دا ای
کوئی آکھدی ٹھگ اُدھال پھردا سُوہا چور راہ کسے گراؤں دا ای
لڑے پھڑے تے گالیاں دے نالے ٹھُڈّے مار دا لوہڑ کماوندا ای
آٹا کنک والٹے تے گھیو شکر سُکّے ٹکڑے ہتھّ نہ لاوندا ای
وارث شاہ رنجھیٹڑا جِن چڑھیا گھر و گھری مبارکاں لیاوندا ای

جوگی

آوڑے ہاں اُجڑے پنڈ اندر کوئی کُڑی نہ ترنجنیں گاوندی اے

آلُود : آلودہ کرنا۔ لبیڑنا۔ سیرا : حلوہ، نرم حلوا پروس، بھر کر۔ اُدھال : اغوا کرنے والا۔
سُوہا : جاسوس

نہیں کِلکلی پاوندی نہیں سمّی پبّی پا نہ دھرت کنباوندی اے
نہیں چُوہڑی داگیت گاوندی اے گِدّھاراہ وِچ کوئی نہ پاوندی اے
وارث شاہ چھڈ چلئے ایہہ نگری اِہ طبع فقیر دی آئوندی اے

کڑیاں

چَل جوگیا اسیں دِکھا لیائیے جتھے وَوہٹیاں چھوپ رَل پاؤندیاں نیں
لے کے جوگی نُوں آن وکھائیو نے جتھے ترنجنیں چھوہریاں گاوندیاں نیں
اِک نچدیاں مست مَلنگ ہوکے اِک سانگ چُوہڑے دابن آؤندیاں نیں
اِک باڑاں نال کھا باڑ اِک ماہل تے ماہل بھڑاؤندیاں نیں!

جتھے ترنجناں دے گُھمکار پینڈے اَتن بیٹھیاں لکھ مُہریٹیاں نیں،
کھتریٹیاں اَتے برہمنیٹیاں نیں، ترکھیٹیاں اَتے جٹیٹیاں نیں!
سُندر کواریاں رُوپ سنگاریاں نیں اَتے وَوہٹیاں مُشک پلیٹیاں نیں
مَنہاریاں تے پکھیواریاں نیں، سُندر تیلناں نال مچھریٹیاں نیں!
پٹھانیاں چادراں تانیاں نیں، پشتو ماردیاں نال مُغلیٹیاں نیں!
بنجاریاں نال چمیاریاں نیں، راجپوتنیاں نال بھٹیٹیاں نیں!
دَرزانیاں سگھڑ سیانیاں نیں، بَروالیاں اَتے چھیمٹیاں نیں!
سیّد زادیاں تے شیخ زادیاں نیں، تُرکانیاں نال کَکریٹیاں نیں!

کِلکلی، ہاتھ میں ہاتھ ڈال کر ناچنا۔ پبّی: اگلے پنجے کے بل ناچنا۔ چھوپ: مل کے چرخہ کاتنا۔ باڑ: چرخے کے دو پھروں کو ملانے والا دھاگہ۔ چرخے کا پچھلا حصّہ۔ ماہل: باڑ اور تکلے پر چلنے والا دھاگہ۔ عورتاں: دیکھو ص۱۵۵ پر۔

راولیانیاں بیٹیاں بانیاں دیاں جنہاں والیاں نال وٹیاں نیں
چنگڑانیاں تے میرزادیاں نیں اتے نائینناں نال ڈومیٹیاں نیں
گندھیلناں چھیل چھبیلناں نیں تے کلالناں بھابڑاں بیٹیاں نیں
بازی گرنیاں نٹنیاں گگھڑیاں نیں ویر رادھناں رام جٹیٹیاں نیں
پُوربیانیاں، چھیبنّاں، رنگریزاں، بیراگناں نال ٹھٹھریٹیاں نیں
سنیاسناں نال خراساناں نیں وال گرنیاں نال وٹیٹیاں نیں
ماچھیانیاں دھوبناں دھائیں کُٹّناں آستبازناں تے پہلوٹیاں نیں
نیچے بھٹّاں اتے کھٹیکناں نیں چوڑی گرنیاں اتے کٹیٹیاں نیں
بھرائیناں، ڈائناں سرسناں نیں سانسیانیاں اتے پکھنیٹیاں نیں
بہروپناں راجناں لج وٹّاں بروالیاں نال بھریٹیاں نیں
لبانیاں موہنیاں گگھڑیاں نیں جُگیانیاں دُودھ ملھیٹیاں نیں
جلیٹناں میوناں پھیے کُٹّاں تے جھیلناں نال قصیٹیاں میں
کاغذ کُٹنیاں تے دب گرنیاں نیں ہاتھی واہناں تے بلوچیٹیاں نیں
بانکیاں گجریاں چھیل مُٹیار کُڑیاں راج ونستاں راجیاں دیاں بیٹیاں نیں
پکڑ آنچل جوگی نوں لاگئیں ویہڑے واڑ کے گھیرکے بیٹھیاں نیں
وارث شاہ جیجا بیٹھا ہو جوگی ڈوالے بیٹھیاں سالیاں جیٹھیاں نیں

شاعر

کائی آن رنجھیٹے دے نین ویکھے کائی مُکھڑا دیکھ صلاحوندی اے

راولیانیاں: دیکھو صفحہ ۳۰۵ - صلاحوندی: تعریف کرتی ـ جیجا: داماد۔ بہنوئی۔

"اَڈیو دیکھو تاں شان اِس جوگڑے دی راہ جاندڑے مَرگ پھہاوندی اے
چھوٹی عمر دی دوستی نال جس دے دِن چار نہ توڑ نبھاوندی اے"
کائی مُکھ رنجھیٹے دے نال جوڑے" تیری طبع کیہہ جوگیا چاہوندی اے"
کائی اوڑھنی لاہ کے مگر پُونجھے دھو دھا بھبھوت نوں لاہندی اے
سہتی لاڈ دے نال چوا کر کے چا سہیلیاں جوگی دیاں لاہوندی اے

جوگی (رانجھا)

رانجھے پچھّیا ایہہ ہے کون ندھی ؟

کُڑی (کوئی)

دھی اَجّو دی کائی چا آہندی اے !

جوگی (رانجھا)

اَجّو، پجّو، بھجّو، پھجّو اَتے گجّو ہُندا کون اے ؟

کُڑی

تاں اگوں آہندی اے !

"وارث شاہ نشان ہے ہیر سندی دھی کھیڑیاں دے بادشاہ دی اے"

جوگی

اَجّو دھی رکھی دھاڑے مار پیّر مُشٹنڈڑی ترنجنیں گھُمدی اے
کرے آن بے ادبیاں نال فقراں سگوں سہیلیاں نُوں نہیں جُھمدی اے

اوڑھنی: دوپٹہ ۔ مگر: پُشت، پیٹھ ۔ چوآ: ناز ۔ کائی: کوئی ۔ سندی: دی ۔ کی ۔

لاہ سہیلیاں مار دی جوگیاں نوں اتے رلدیاں نہیں توں ٹھنڈی اے
پھرے نچدی شوخ براّن گھوڑی نہ ایہہ بہے نہ کندی تھبندی اے
سردار ہے لوہکاں لاہکاں دی پیہن ڈوہلدی تے توں لنبدی اے
وارث شاہ دِل آوندا چیر سٹاں بنیاد پر ظلم دی دھمدی اے

سہتی

ہتھ لگیں تاں پکڑ پچھاڑ سٹاں تیرے نال کرساں سو توں جان سیّن وے
وکھو وکھ کرساں بھن لنگ تیرے تدوں رب نوں اک پچھان سیّن وے
ویہڑے وڑیں تے کھوہ سٹوں جنڈیاں نوں تدوں شکر بچا لیا وسیّں دے
گدوں وانگ جے جوڑ کے گھراں تینوں فیر چت تدبیر لیا وسیّں دے
سہتی اٹھ کے گھراں توں کھسک چلی منگن آوسیں تاں ہنیوں جان سیّں وے
وارث شاہ وانگوں تیری کراں خدمت موجاں سجناں دیاں تدوں مان سیّں وے

جوگی

کیہی فقر دے نال رہاڑ پئی ایں بھل بخش ساڈوں ماپے جینی ایں نی
سپ شیہنی وانگ کلہنی ایں نی ماس کھانیئے تے رت پینی ایں نی
دکھے جیو دکھا نہ بھاگ بھریئے سوہنے چٹیئے کونج لکھینی ایں نی
وارث شاہ فقیر دے دیر پئی ایں جنم تتیئے کرم دیئے ہینی ایں نی

لوہکاں لاہکاں : آوارہ گردوں۔ جنڈیاں : سر کے بال۔ رہاڑ : ضد کرنا۔ اصرار کرنا۔ شیہنی : شیرنی۔
کلہنی : بری، بدشکل۔ کونج لکھینی : لاکھوں کی کونج مراد قیمتی لڑکی۔ جنم تتیئے : اے بدبخت۔ جلے نصیبوں والی۔

شاعر

ویہڑے جٹّاں دے منگدا جا وڑیا اگّے جٹ بیٹھا ڈھگی میل دا ای
سنگی پھوک کے ناد گھوکایو سو، جوگی گج کے وچ جا ٹھیل دا ای
ویہڑے وچ اَدھوت جا گجیّا ای مست ساہن وانگوں ڈنڈ پیل دا ای
ہوہو کر کے سنگھ ٹڈیا سو، فیلبان جیوں ہستی نوں پیل دا ای

جٹ

نیاناں توڑ کے ڈھانڈڑی اٹھ نٹھی بھن دوہنی دودھ سب ڈوہلیا اے
"گھت خیر اِس کنک دے موہری نوں" جٹ اٹھ کے رَوہ ہو بولیا اے
"جھڑک ٹھکڑے دیس دا ایہہ جوگی ایتھے ڈُند کیہ آن کے گھولیا اے
صورت جوگیاں دی اکھیں گنڈیاں دیاں ٹاپ کنک دی تے جیو ڈولیا اے"

جوگی

جوگی کڈھ کے اکھیّاں وَٹ تیوڑی ہتھ کھپرا پکڑ کے تولیا اے

شاعر

وارث شاہ ایہہ جنگ تحقیق کرسی جیو سانگنی دا اگوں بولیا اے

جٹی

جٹّی بول کے دُدّھ دی کسر کڈھی سبھے اڑتنے پڑتنے پاڑ سٹّے
پُنیں دادے پڑدادڑے جوگڑے دے سبھّے ٹنگنے تے ساک چاہڑ سٹّے

اَدھوت: فقیر۔ ڈنڈ پیلدا، ڈنڑ پیلتا۔ فیلبان: ہاتھی چلانے والا۔ ہستی: ہتھنی۔ پیلدا: چلاتا۔ نیایاں: گائے کی پچھلی ٹانگوں میں باندھنے والا رسّہ۔ دوہنی: دودھ دوہنے والا برتن۔ ٹاپ: روٹی۔ سانگنی: سوانگ لگانے والی۔ اڑتنے پڑتنے: اگلے پچھلے بھید۔

مار بولیاں گالہاں دے جٹّی سبھّے فقر دے پڑتنے پاڑ سُٹّے
جوگی رہ دینال کھڑلت گھتّی ڈھول مار کے دَند سبھ جھاڑ سُٹّے
جٹّی زمیں تے پٹڑے وانگ ڈھٹھی جویں واہرو پھٹ کے دَھاڑ سُٹّے
وارث شاہ میاں جویں نال تیشے فرہاد نے چیر پہاڑ سُٹّے

جٹ

کرے باہوڑی تے فریاد لوکا! دیکھو پری نوں رچھ پنھلیاں جے
پنڈ وچ ایہہ آن بلا وڑیا جیہا جن پچھواڑ وچ ملیاں جے
میری سیاں دی جھرن مار جندوں تلک مہر دی جوہ نوں چلیاں جے
لوکا باہوڑی تے فریاد گوکاں میرا جھگڑا چوڑ ہو چلیاں جے

شاعر

ڈانگاں پکڑ کے گھبرو آن ڈھکّے وانگ کاٹویں کنک دے چلّیا جے
وارث شاہ جیوں دُھوآں صرصراں توں بدل پاڑ کے گھٹا ہو چلّیا جے

شاعر

آ آ مہانیاں جدوں کیتی چوں طرف ہی پلک وچ آ گئے
سچو سچ جاں پھاٹ کے جویں ویری جوگی ہوری بھی جیو چرا گئے
دُوجے ویہڑے نوں ترت مہار چھڈی چھبّی دے کے کنڈ بِلا گئے
جدوں گل سچاوڑی آن وجّی جوگی ہوری بھی قدم اُٹھا گئے
دیکھو فقر اللہ دے مار جٹّی اوس جٹ نوں واعدہ پا گئے

کھڑلت: ٹیک لگانے والی لکڑی۔ تِلک: کھسک۔ لوکا: اے لوگو۔ صرصراں: تیز ہوا، آندھی۔ سچاوڑی: سچی۔ صحیح۔
واعدہ: دُکھ۔ دھند مصیبت۔

جدوں مار چوطرف تیار ہوئی اوتھوں آپنا آپ کھسکا گئے
دیکھو عاشق غضب دے سرے چڑھ کے جھٹ شیر والا ہُن لا گئے
اِک پھاٹ کڈھی دُوجی سمجھ گئی رَناں پِنڈ دیاں نُوں راہ پا گئے
ہتھ لا کے بَرکتی جوان پُورے کرامات ہی ظاہر دِکھلا گئے
وارث شاہ میاں وَڈے باز چھُٹے جان بُجھ کے چوٹ چلا گئے

شاعر

جوگی مَنگ کے پِنڈ تیار ہویا میل مِیل کے کھپرا پُوریا ای
کِسے ہَس کے رُگ چا پائیا ای کِسے جوگی نُوں آن وڈوریا ای
کائی داب کے جوگی نُوں ڈانٹ لیندی کِتے ایہناں نوں جوگی نے گھُوریا ای
پھلے کھیڑیاں دے جہات پائیو سُو جویں چودھویں دا چند پُوریا ای

شاعر

کِبندیاں وُلگناں ویہڑے تے اَرل کھوڑاں کیندیاں پکھراں تے کھرلانیاں نیں
کِبندیاں کوریاں چاٹیاں نہنیاں تے کیندیاں کلیّاں اَتے مدھانیاں نیں
ویہڑے وِچ تاں چھوہری جیہی بیٹھی گھروں نکلیاں کِتے سوانیاں نیں
چھت نال ٹنگے ہوئے نظر آون کھوپے ناڑیاں اَتے پرانیاں نیں
کوئی پلنگ اُتّے ناگر ویل بیٹھی جیہیاں رنگ محل وِچ رانیاں نیں
وارث کواریاں کتّناں کرن پیاں موئے ماپڑے تے محنتانیاں نیں

وَڈوریا: بُرا بھلا کہا۔ وُلگناں: چار دیواری۔ اَرل کھوڑ: چار دیواری کے اندر جانے کے لئے H ایسا راستہ۔ پکھراں: جھلّاں، مویشیوں پر ڈالنے کے لئے ٹاٹ، بوری یا کمبل کا ٹکڑا۔ کھرلانیاں: کھرلیاں، چارہ کھانے کی جگہ۔ نہنیاں: جہاں دودھ کے برتن خشک ہونے کے لئے رکھے جاتے ہیں۔ کھوپے: آنکھوں کو لگانے والے۔ ناڑیاں: رَسّے۔ پرانیاں: چھڑی۔ ناگر ویل: خوبصورت

سہتی

سہتی آکھیا بھابیئے دیکھ توں نیں پھر دا لُچ مُنڈا کرسانیاں نی
کتے سنجرے کن پڑا لیتے دُھروں لعنتاں ایہہ پُرانیاں نی
کوئی ایہہ اُچکڑا دِسدا اے، اکھیں ایہدیاں گنڈیاں سہانیاں نی
وارث شاہ نہ ایہہ فقیر کوئی کسے دیس دا ایہہ طوفانیاں نی

شاعر

جوگی ہیر دے ویہڑے جا وڑیا بُھکھا باز جیوں پھرے للور دا جی
آیا خوشی دے نال دوچند ہو کے صُوبیدار جیوں تواں لاہور دا جی
دُھس دے ویہڑے وِچ جا وڑیا جھٹ کیتا سُو سنھ تے چور دا جی
جا الکھ جگا کے ناد پھوکے سوال پاوندا لٹک مروڑ دا جی
آئی کھیڑیاں دی نوں دو ہیٹے نی، ہیرے سُکھ ہے چانکور دا جی
وارث شاہ اگوں اٹھ پھوی پٹی شگن ہویا اے جھنگ تے شور دا جی

سہتی

سچ آکھ توں راولا کہے سہتی تیرا جیو کیہڑی گل لوڑ دا جی
ویہڑے وڑدیاں دِکتاں چھیڑیاں نیں کنڈا وِچ کلیجے دے بوڑدا جی
بادشاہ دے باغ وِچ نال چاوڑ پھریں پھُل گلاب دا توڑ دا جی
وارث شاہ توں شُتر مُہار باجھوں، ڈانگ نال کوئی مُنہ موڑ دا جی

کرسانیاں: کسان۔ دُھروں: ازل سے، ابتدا سے۔ للور دا: للچاتا۔ صُوبیدار: گورنر، حاکم۔ پھوی: گیدڑی۔
بوڑدا: ڈبوتا، چبھوتا۔ چاوڑ: ناز، ادا، شُتر: اونٹ۔

جوگی

آکوادیئے لوہڑے ماریئے نی دھکا دیہہ نہ ہک دے زور دا نی
بندے کنڈلی نتھ تے ہس کڑیاں بیٹھی روپ بنا کے مور دا نی
انی نڈھیئے رکتاں چھیڑ ناہیں ایہہ کم ناہیں دھم شور دا نی
وارث شاہ فقیر غریب اُتے دیر کدھیو ای کسے کھور دا نی

سہتی

گل جائیکے نال چو آچا دڑ سانوں بھنڈ بھنڈار کڈھائیو وے
اج آن وڑیوں جن وانگ ویہڑے ویر کل دا آن جگائیو وے
گدوں آن وڑیوں وچ چھوہریاں دے کیہاں شامتاں آن پھائیو وے
وارث شاہ رضا دے کم ویکھو اج رب نے ٹھیک کٹائیو وے

جوگی

کچی کواریئے لوہڑے ماریئے نی چنچل ہاریئے آکھ کیہہ آہنی ایں
بھلیاں نال توں بُری کیوں ہوونی ایں کاتی برُی ہی پھاہنی پھاونی ایں
اساں بھکھیاں آن سوال کیتا کیہاں غیب دیاں رکتاں ڈاہنی ایں
وچوں پکیئے چھیل اُچکیئے نی راہ جاوندے مرگ کیوں پھاہنی ایں
گل ہو چکی پھیر چھیڑنی ایں، ہری شاخ نوں پھیر مڑ داہنی ایں
گھر جان سردار دا بھیکھ منگی ساڈا عرش دا کنگرا ڈھاہنی ایں

کھور : جھگڑنا۔ چو آچا دڑ : ناز نخرے۔ گدوں : گدھی۔ چنچل ہاری : شوخ وشنگ۔ عرش دا کنگرہ : دل۔ ڈھانی ایں : توڑتی گراتی ہے۔ ہری شاخ : مراد زمین سے نکلی شاخ سبز شاخ۔ جسے پتے اُگ آئیں۔ اب پھر زمین میں ہل چلا کر دوبارہ بونا چاہتی ہے

کہیا نال پردیسیاں وَیر چائیو چینچر ہاریئے آکھ کیہہ آہنی ایں
راہ جاندڑے فقر کھیہڑنی ایں ڈھگّی ویہری ساہناں نُوں ڈاہنی ایں
آ واسطا ای نیناں گُنڈیاں دا ایہہ گل رکویں مگروں لاہنی ایں
آشکار دریا وِچ کھیڈ موئیے کیہہ مُوت وِچ مچھیاں پھاہنی ایں
وارث شاہ فقیر نُوں چھیڑنی ایں اکھیں نال کیوں لکھراں لاہنی ایں

سہتی

اَنی سُنو بھیناں، کوئی چھٹ جوگی، وَڈّی جُوٹھ بھیڑا کسے تھاں دا نی
جھگڑیل مرکناں کھنڈ چوبر پرکھچ ایہہ کسے گراں دا نی
پردیسیاں دی نہیں ڈول ایہدی، ایہہ واقف ہیر دے ناں دا نی
بھانویں چاک سیالاں دا بھوڈ ہوکے آ وِچ ویہڑے داء لاندا نی
جے میں اُٹھ کے پان پت لاہ سٹّاں کون ہینچ ایہہ کسے گراں دا نی
کوئی ڈوم موچی کوئی ڈھڈ کنجر ایہہ تے چوہڑا کسے گراں دا نی
گل آکھ کے ہتھاں تے پَرے ٹکّر آپے لاؤندا آپے بجھاندا نی
وارث شاہ میاں واہ لا رہیاں ایہہ تاں جھگڑیوں باز نہ آندا نی

جوگی

پکڑ ڈھال تلوار کیہہ گرد ہوئی ایں متھا مُنیئے کرمیئے بھا گئے نی!
چینچر ہاریئے ڈاریئے جنگ بازے چھبّر نکیئے برے دیئے لاگئے نی!

مرکناں: پہلوان۔ پرکھچ: بڑی آوارہ۔ ڈول: صورت، انداز۔ بھوڈ: سر مُنہ مُنڈا ہوا۔ برے دی لاگی:
برے کی رشتہ دار، برے کی کچھ لگتی۔

پیشوا فساد دی فوج دی اے تے شیطان دی لک تڑا گئے نی
متّھا ڈاہ ناہیں اَج چھڈّ پچھّا بھجّنے جاندے دے مگر نہ لا گئے نی
وارث شاہ فقیر دے قدم پھڑیئے اُتے کبر ہنکار تیا گئے نی

سہتی

چکّی ہانیاں وِچ وچار پونّدی ایہدی دُھم تندُور تے بھٹھّ ہے نی
کمذات کوپترا ڈھڈ کنجر، ڈبّی پورے دے نال دی چھٹھّ ہے نی
بھیڑو کار جھوٹھا ٹھگ ماہجڑے دا جیہا رَن یروَلی دا ہٹھّ ہے نی
منگ کھان حرام مُشٹنڈیاں نُوں، وڈّا سارہش دھات دی لٹھّ ہے نی
گدّوں لدّیا سنے ایہہ جھٹ ہے نی بھاؤیں دیلنے دی ایہہ تاں لٹھّ ہے نی
وارث شاہ نہ ایس دا رسا مِٹھّا ایہہ تاں کاٹھے کماد دی گٹھّ ہے نی

گواہنڈیاں

ویہڑے والیاں دانیاں آن کھڑیاں کیوں بول دیاں نال دیوانڑے نی
گڑیئے کا سنوں کھوہجدی نال جوگی ایہہ تاں جنگلی کھرے نمانڑے نی

منگ کھائے کے سدا ایہہ دیس تیاگن تنبُو ایہہ ایتھے نہیں تان دے نیں
جاپ جان دے رَبّ دی یاد والا ایڈے جھگڑے ایہہ نہ جان دے نیں
سدا رہن نراس اُداس تنگے برچھ پھوک کے سیال لنگھا ونلے نیں
وارث شاہ پر اساں معلوم کیتا جٹّی اُتے جوگی اِکّو ہان دے نیں

لک تڑا گی : لنگوٹی۔ بھجّنے جاندے : بھاگے جاتے۔ چھٹھّ : چڑیل۔ کھوہجدی : اٹھکھیلیاں کرتی، جھگڑتی، لڑتی۔ کھرے : بالکل۔
برچھ : درخت ، پتے ، ٹہنیاں۔

نیناں ہیر دیاں دیکھ کے آہ بھر دا وانگ عاشقاں اکھیاں میٹ دا اے
جویں خصم کو پتڑی رن سندی کیتی گل نوں پیا گھسیٹ دا اے
رناں گنڈیاں وانگ فریج کردا توڑن ہار ایہہ لگڑی پریت دا اے
گھت گھگری بہے ایہہ وچ رناں استادڑا کسے مسیت دا اے
چونڈی وکھیاں وچ ایہہ وڈھ لیندا، پچھوں آپنی وار ایہہ چیک دا اے
اکتے خیر ہتھا نہیں ایہہ رادل اکے چیلڑا کسے پلیت دا اے
نہ ایہہ جن نہ بھوت نہ رچھ باندر نہ ایہہ چیلڑا کسے اتیت دا اے
وارث شاہ پریم دی ذیل نیاری ایہہ افترا عشق دے گیت دا اے

جوگی

ایہہ مثل مشہور جہان سارے کرم رب دے جیڈ نہ دہر ہے نی
ہنر جھوٹھ کمان لاہور جیہے اتے سامری جیڈ نہ سحر ہے نی
نقش چین تے مشک نہ ختن جیہا یوسف جیڈ نہ کسے دا چہر ہے نی
میں تاں توڑ ہشتات دی کوٹ دلیاں تینوں دس کھاں کاسدی ویہر ہے نی
بات بات تیری وچ ہین کامن وارث شاہ دا شعر کیہ سحر ہے نی

جوگی

کوئی اساں جیہا ولی سدھ ناہیں نظر آوندا جگ ظہور جیہا

استادڑا: لوٹا، پانی کا برتن۔ چونڈھی وڈھنا، چٹکی لینا۔ اتیت: فقیر۔ ذیل: ستارہ۔ ستار: ساز۔ سامری: حضرت موسیٰ کے زمانے کا جادوگر۔ سحر: جادو۔ ویہر: خواہش، آرزو۔

دستار بجواڑیوں خوب آوے اَتے بافتہ نہیں قصور جیہا
کشمیر جیہا کوئی مُلک ناہیں اَتے چانناں چنّد دے نُور جیہا
اَگےّ نظر دے مزہ معشوق دا اے اَتے ڈھول سُہاوندا دُور جیہا
نہیں کوئی کولکڑ تُدھ جیہی، نہیں زلزلہ حشر دے صُور جیہا
سہتی جیڈ نہ ہور جھگڑیل کوئی اَتے سوہنا ہور نہ حُور جیہا
کھیڑیاں جیڈ نہ نیک نصیب کوئی، تھاں کوئی نہ بیت معمُور جیہا
سہج دَسدیاں جیڈ نہ بھلا کوئی، بُرا نہیں جے کم فتُور جیہا
ہنگ جیڈ نہ ہور بدبُو کوئی، باس دار نہ ہور کچُور جیہا
وارثؔ شاہ جیہا گنہ گار ناہیں بخشنہار نہ ربّ غفور جیہا

سہتی

جوگ دَس ہے کِدھروں ہویا پیدا کِتھوں ہویا سنیاس بیراگ ہے وے؟
راہ جوگ دے دَس کھاں ہین کِنےّ کِتھوں نکلیا جوگ دا راگ ہے وے؟
ایہہ کھپری سیلیاں ناد کِتھوں کِس بَدھی آ جٹاں دی پاگ ہے وے؟
وارثؔ شاہ بھبھوت کِس کڈھیا ای کِتھوں نکلی پُوجنی آگ ہے وے؟

جوگی

مہاں دیو توں جوگ دا پنتھ بنیاں دیوت ہے گورو سنیاسیاں دا
راما نند توں سبھ بیراگ ہویا پریم جوت ہے گورو اُداسیاں دا

بجواڑہ : ہوشیارپور کا ایک قصبہ۔ بافتہ : بُنا ہوا کپڑا۔ بیت معمُور : خانہ کعبہ۔ باسدار : خوشبودار۔ مہادیو : شیوجی
صُور : صور اسرافیل۔ کچُور : ادرک کی ایک قسم

سُتھرا سُتھریاں دا نانک واسیاں دا شاہ گُمن منڈا بھاسیاں دا
برہما برہمناں دا رام ہندوواں دا اَتے بشن مہیش سبھ راسیاں دا
حضرت سیّد جلال جلالیاں دا تے اویس قرنی گُھگّے کھاسیاں دا
جویں شاہ مدار مداریاں دا تے انصار انصاریاں طاسیاں دا
دشِشٹ بیراگ بیراگیاں دا سری کرشن بھگوان ابھاسیاں دا
حاجی نَوشہ جویں نوشاہیاں دا اَتے بھگت کبیر جُلاسیاں دا
دستگیر دا قادری سلسلہ ہے تے فرید ہے چشت عباسیاں دا
شیخ طاہر ہے پیر جو موچیاں دا شمس پیر سُنیاریاں چاسیاں دا
نام دیو جو گروُ ہے چھینبیاں دا لُقمان لوہار ترکھاسیاں دا
خواجہ خِضر ہے پیر مُہانیاں دا نقشبند مُغلاں چُغطاسیاں دا
سخی سرور بھرائیاں سیوکاں دا، لال بیگ ہے چوہڑیاں خاصیاں دا
راجہ نل ہے گورُو جواریاں دا، شاہ شمس نیاریاں تاسیاں دا
حضرت شیثؑ ہے پیر جُلاہیاں دا، تے شیطان ہے پیر مراسیاں دا
جویں حاجی گِلگو گھمیار متّن، شاہ علی ہے رافضیاں خاصیاں دا
سلیمان پارس پیر نائیاں دا، علی رنگریز للارہ درزاسیاں دا
حسّو تیلی جیوں پیر ہے تیلیاں دا، سلیمان ہے جن بھوتاسیاں دا
عشق پیر ہے عاشقاں ساریاں دا تے داؤد ہے زرہ نواسیاں دا
سوٹا پیر ہے دِگڑیاں تِگڑیاں دا بھُکھ پیر ہے بھُکھیّاں پیاسیاں دا

راسیاں: راس دھاری، چاسیاں: سونے کی چاس لینے والے وغیرہ۔

وارث شاہ جیوں رام ہے ہندوواں دا تے رحمان ہے مومناں خاصیاں دا

سہتی

شیاں اٹھائی پھرن اس جگ اُتّے جنہاں بھون تے پھرن بپار ہے وے
ایہناں پھرن ضرور ہے گھر و گھری دُھروں پھرن جو ایہناں دی کار ہے وے
سُورج چند گھوڑا اَتے رُوح جنگل نظر شیر پانی ونجار ہے وے
تاناں تنن والی، الّ گدّھا، کُتّا، تیر، بھج تے چھوکرا، یار ہے وے
ٹوپا، چھاننی، تکڑی، تیغ، مرکب، رکلّا، ترکلا، پھرن دِہار ہے وے
بلّی، رن، فقیر تے اگ باندی، تنہاں پھرن گھر و گھری کار ہے وے
ایہناں اُٹھائیاں وِچوں توں مُول ناہیں تیرا لڑن تے بھڑن روزگار ہے وے
وارث شاہ جیہے بھکھّے لکھ پھردے صبر فقر دا قول قرار ہے وے

جوگی

پھرن بُرا ہے جگ تے اوہناں تائیں جے اوہ پھرن تے کم دے مُول ناہیں
پھرے قول زبان، جوان رن تھیں، سزاوار گھر چھوڑ معقُول ناہیں
رضا اللہ دی اُتّے ہے حُکم قطعی کوہ قُطب کعبہ معمُول ناہیں
پیغمبری وقت تے حُکم دیناں دھڑ ویل نُوں عاقلی مُول ناہیں
حُکم نال حدیث دے ہووناں ایں سودا درد سائیاں بھول ناہیں
رنّ آئے وگاڑ تے جیہہ چڑھدی، فقر آئے تاں قہر نزول ناہیں

ونجار: انداز۔ طریقہ۔ الّ: چیل۔ چھوکرا: لڑکا، لونڈا۔ ٹوپا: اناج کا انداز کرنے کا برتن۔ تیغ: تلوار۔ مرکب: گھوڑا۔ رکلّا: کھوتا۔ ترکلا: تکلا۔ کوہ: پہاڑ۔ مغرب۔ قُطب: سات ستاروں کے سامنے شمال کی طرف ستارہ ہوتا ہے جسے قطب تارا کہتے ہیں اور اس کی طرف دایاں کندھا کر کے نماز پڑھتے ہیں۔

زمیندار کن کیتیاں خوشی ناہیں اَتے احمق کدے ملُول ناہیں
وارث شاہ دی بندگی لِل ناہیں ویکھاں مَن لئے کہ قبول ناہیں

سہتی

عدل بِناں سردار ہے رُکھ اَپھّل، رَن گدھی ہے جو وفادار ناہیں
ناز بِناں ہے کنجنی بانجھ جیہی، گدھا مرد، جو عقل دا یار ناہیں
بِناں آدمیّت نہ اِنسان جاپے، بِناں آب قاتل تلوار ناہیں
صبر ذکر عبادتاں باجھ جوگی دَماں باجھ جیون درکار ناہیں
ہمّت باجھ جوان، بِن حُسن دِلبر، لوُن باجھ طعام سنْوار ناہیں
شرم باجھ مُچھّاں، بِنا عمل داڑھی، طلب باجھ فوجاں بھرم بھار ناہیں
عقل باجھ وزیر، صلوٰۃ مومن، بِن دیوان، حساب شمار ناہیں
وارث رَن، فقیر، تلوار، گھوڑا چارے تھوک ایہہ کِسے دے یار ناہیں

جوگی

مَرد کرم دے نقد ہَن سہتیئے نی رنّاں دُشمناں نیک کمائیاں دیاں
تُسیں ایس جہان وِچ ہو رہیاں پنج سیریاں گھٹ دَھڑ وائیاں دیاں
مَرد ہین جہاز جو نیکیاں دے رَنّاں بیڑیاں ہَین بُرِیایاں دیاں
ماں باپ دا نام ناموس ڈوبن، پتّاں لاہ سٹّن بھلیاں بھائیاں دیاں
ہڈ ماس، حرام حلال کپّن، ایہہ کہاڑیاں ہَین قصائیاں دیاں

کن کیتیاں : کھڑی فصل کا اندازہ کرنے والا لِل : ضِد۔ اَپھّل : بے پھل۔ بانجھ : چڑیل۔ دَماں : دولت۔ طلب : تنخواہ۔ دیوان : حساب رکھنے والا۔ کپّن : کاٹیں۔ کاٹنے والی۔

لَباں لَیندیاں، صاف کر دیہن داڑھی، جویں قینچیاں احمقاں نائیاں دِیاں
سِر جائے نہ یار دا بھیت دیئے شرماں رکھیئے اکھیّاں لائیاں دیاں
نی توں کیہڑی گل تے اَیڈ شوکیں گلاں دَس کھاں پُوریاں پائیاں دیاں
وارث شاہ تیرے مُنہ نال مارن پنڈوں بنھ سبھ بھلیاں بھائیاں دیاں

سہتی

دیس جوگیاں دی تلیھوں نہیں ہُندی ہوساں کہیّاں جٹاں رکھایاں دیاں
بے شرم دی جُھ، جیوں پُوچھ پڈی، جویں مُنجراں بیٹ دے دھائیاں دیاں
تان سین جیہا کوئی راگ ناہیں، لکھ صفاجے ہون عطائیاں دیاں
اکھیں ڈِٹھیاں نہیں توں چوبرا دے پریم کُٹھیاں برہوں ستائیاں دیاں
سِر مُن داہڑی کھیہہ لائیا ای قدراں ڈِٹھیاں ایڈ اُچائیاں دِیاں
تیری چراچر چرکدی جیبھ ایویں جویں مُرکدیاں جُتیاں سائیاں دیاں
لُنڈیاں نال گھُلیں مندے بول بولیں نہیں چالیاں بھلیاں دیاں جائیاں دیاں
نہیں کنجیوں چوہڑا ہوئے واقف چوہڑے جاندے خبراں کھائیاں دیاں
نہیں فقر دے بھیت دا ذرا واقف، خبراں تدھ نُوں مہیں چرائیاں دیاں
چُتڑ سُواہ بھرے، ویکھو مگر لگا، جنّویں گتیاں ہون حلوائیاں دیاں
جیہڑیاں سُون اُجاڑ وِچ وانگ خچر، قدراں اوہ کیہ جاندیاں دائیاں دیاں
گدھے وانگ جاں رجیوں کریں مستی کچھاں سُنگھنائیں رناں پرائیاں دیاں

بھُوتاسیاں : بھُوتوں جیسی۔ مُنجراں : مُنجر، خوشہ، سِٹہ، دھائیاں : خاص قسم کا چاول۔ عطائیاں : گوئیے، راگی۔ چوبر : موٹا مُشٹنڈا۔ مُرکدیاں : چیختی بولتی۔ سُون : جنیں۔ کچھاں : بغلیں

باپو نہیں پورا تینوں کوئی ملیا اَجے ڈھوہناں ایں بُکلاں مائیاں دیاں
پُوچھاں گائیاں دیاں نہیں نُوں جوڑتا ایں، کُھریاں نہیں نُوں لاوندا گایاں دیاں
ہاسا آوندا دیکھ کے سفل دائی گلّاں طبع دیاں دیکھ خفتایاں دیاں
میاں کون چھُڈا وسی آن تینوں دھمکاں پوسن جدوں کُٹائیاں دیاں
گلّاں عشق دے واسیاں نیں رلیاں کچّے گھڑے تے وہن روہڑائیاں دیاں
مرزا صاحباں بار وِچ ملے دونویں، دھاراں عشق دیاں ویکھ چُنگھائیاں دیاں
پریاں نال کیہہ دیواں نُوں آکھ لگے جنہاں دکھیّاں بھنّیاں بھائیاں دیاں
ایہہ عشق کیہہ جاندے چاک چوبر خبراں جان دے روٹیاں ڈھائیاں دیاں
وارث شاہ نہ بیٹیاں جنہاں جنیاں قدراں جاندے نہیں جوائیاں دیاں

جوگی

اسیں سِہتے ڈراں نہ مُول تینتھیں تِرکھے دیدڑے تینڈے سار دے نیں
ہاتھی نہیں تصویر دا قلعہ ڈھائے شیر مکھیاں توں نہیں مار دے نیں
کِہے کانواں دے ڈھور نہ کدی مردے، شیر پھویاں توں نہیں ہار دے نیں
پھٹ اصل لڑائی دے ہین ڈھائی ہور ایویں پسار پسار دے نیں
اِکّے مارناں تے اِکّے آپ مرناں اِکّے نھس جاناں اِکّے سار دے نیں
ہمّت سُست، بھرونڈڑے سُریں بھارے اوہ گبھرو کسے نہ کار دے نیں
بنھ ٹُر ریئے جنگ نُوں دھک کر کے سگوں اگلیاں نُوں پچھوں مار دے نیں

سفل دائی: حماقت۔ گلّاں عشق دے: اشارہ سوہنی کی طرف۔ دکھیّاں: پہلو چوبر: موٹا مُشٹنڈا۔ پھٹ: حملہ زخم۔ بھرونڈڑے: ابرو، سُریں: چوتڑ۔ پھویاں: پھوی، گیدڑی۔

سِرّن کپڑے ہون تحقیق کالے جیہڑے گوشٹی ہون لوہار دے نیں
جھُوٹھے جھنے نال نہ جوگ جاندا سَنگ گلے نہ نال پھُوہار دے نیں
خیر دِتیّاں مال نہ ہووے تھوڑا، بوہل تھُڑے نہ چُنے گُٹار دے نیں
جدوں چُوہڑی نُوں کرے جن دخلہ جھاڑا کری دا نال پیزار دے نیں
تَیں تاں فکر کیتا ساڈے مارنے دا تینوں ویکھ لے یار ہُن مار دے نیں
جیہا کرے کوئی تیہا پاوندا ای سچّے وعدے پروردگار دے نیں
وارث شاہ میاں رَن بھونکنی نُوں فقر پا جڑیاں چا مار دے نیں

سہتی

تیریاں سُہلیاں توں اسیں نہیں ڈردے کوئی ڈرے نہ بھیل دے سانگ کولوں
ایویں ماری واجا وسیں ایس پنڈوں جویں کھسک دا کفر ہے بانگ کولوں
ہِسر کج کے ٹُریں گا چھیل جٹّا، جویں سپ اُٹھ چلدا ڈانگ کولوں
ایویں کھپری سٹ کے جائیں گا توں، جویں دھاڑ دی کھسک دا کانگ کولوں
میرے ڈِٹھیاں کنب سی جان تیری، جویں چور دی جان چھلانگ کولوں
تیری ٹوٹنی پھُرکدی سپ وانگوں، آرتاں دی ڈریں اُپانگ کولوں
ایویں خوف پَوسی تینوں مارنے دا جویں دھمک دا پیر اُلانگ کولوں
وارث شاہ ایہہ جوگیڑا مویا پیا پانی منگ سی جدوں پرسانگ کولوں

گوشٹی: سنگی۔ ساتھی۔ پاس بیٹھنے والے۔ سنگ: پتھر۔ گُٹار: پرندہ، شارک: لالی۔ پیزار: جوتی۔ جڑیاں: جادو
کانگ: سیلاب، مراد بہت سے وگ۔ اُپانگ: مار: شہد پرسانگ: سیڑھی۔

جوگی

کھیاں آن پہنچائیتاں جوڑیاں نی اسیں رَن نُوں ریوڑی جاندے ہاں
پھڑیئے چِھچھ کے لئے لنگھاپَل وِچ، تنبُو دَیر دے نِت نہ تان دے ہاں
لوک جاگ دے جھریاں نال پرچن، اسیں خواب اندر موجاں مان دے ہاں
رنّاں کرن دودھا یاجوج والا، اسیں پلک وِچ صاف کرجان دے ہاں
لوک چھان دے بھنگ تے شربتاں نُوں، اسیں آدمی نظر وِچ چھان دے ہاں
پھرے مگر لگّی اسدی موت آئی، وارث شاہ ہُن مار کے راں دے ہاں

سہتی

مَرد باجھ جھری کِسے کم ناہیں، دَیر جھری دا جوگی کیوں چایا ای
رنّاں باجھ توں دَس کھاں کِویں آیوں ہور جگ جہان بنایا ای
کیتا آپنے نُور تھیں نُور پیدا اوہ وی تریمتاں باجھ نہ آیا ای
ہویا ختم ہے اولیاء انبیاء دا اوہدے حق لولاک فرمایا ای

جوگی

جیٹھ مینہ تے سیال وِچ دا منّدی کتک ماہ وِچ منع ہنیریاں نیں
روناں ویاہ وِچ گاوناں وِچ سیاپے، سَتر مجلساں کرن مَندیریاں نیں
چُغلی خاونداں دی، بدی نال مُلّاں، کھان لُون حرام، بدخیریاں نیں
حُکم ہتھ کمذات دے سونپ دینا، نال دوستاں کرنیاں وَیریاں نیں

یاجوج: دیکھو صـ ۳۶۶ جھری: سردار کی بیوی، سردار عورت۔ تریمت: عورت۔ سَتر: پردہ۔ بدخیریاں: بدخواہی بُری باتیں۔ کمذات: کمینہ۔ وَیریاں: دشمن۔ دشمنوں۔

چوراں نال رفیق تے دغا پیراں، پرنار، پر مال ، امیریاں نیں
خصم نال برابری کرے عورت بھلے مرد نوں ایہہ بے غیریاں نیں
غیبت، ترک صلوٰۃ تے جھوٹھ مستی، دور کرن فرشتیاں طیریاں نیں
مڑن قول، زبان تھیں، پھرن پیراں، برے دناں دیاں ایہہ بھی پھیریاں نیں
لڑن نال فقیر، سرداریادی، کڈھ گھتناں مال وسیریاں نیں
میرے نال جو کھیڑیاں وچ ہوئی کھچر دادیاں ایہہ سبھ تیریاں نیں
بھلے نال بھلیائیاں، بدی بریاں یاد رکھ نصیحتاں میریاں نیں
بناں حکم دے مرن نہ اوہ بندے ثابت جنہاں دے رزق دیاں ڈھیریاں نیں
بد رنگ نوں رنگ کے رنگ لائیو واہ واہ ایہہ قدرتاں تیریاں نیں
ہنے گھت کے جادوڑا کراں کملی پھریں گرد میرے گھتیں پھیریاں نیں
وارث شاہ اساں نال جادوآں دے کئی رانیاں کیتیاں چیریاں نیں

سہتی

اساں جادوڑے گھول کے سبھ پیتے، کراں باولے جادوآں والیاں نوں
راجے بھوج جہے کیتے چاگھوڑے، نہیں جاندا اساں دے چالیاں نوں
سکے بھائیاں توں کرن نفر راجے اتے راج بہاوندے سالیاں نوں
سرکپ رسالو نوں وخت پایا گھت مکر دے ڈولیاں رالیاں نوں
راون لنک لٹا کے گرد ہویا سیتا واسطے بھبھت دکھالیاں نوں

پرنار : پرائی عورت ۔ طیریاں : اڈان (طائر) وسیریاں : ۔ راون : دیکھو صفحہ ۳۶۹ ۔ چیریاں ، غلام ۔ خادم
سرکپ رسالو : دیکھو رانی کوکلاں صفحہ ۳۷۴ ۔ راجہ بھوج : دیکھو صفحہ : ۳۷۷ ۔

یُوسف بند وِچ پا زہیر کیتا سسّی وخت پایا اُونٹھاں والیاں نُوں
رانجھا چار کے مہیں فقیر ہویا ملی ہیر جے کھیڑیاں کالیاں نُوں
روڈا وَڈھ کے ڈَکرّے ندی پایا تے جلالی دے ویکھ لے چالیاں نُوں
بھوگو عُمر بادشاہ خوار ہویا، ملی مارُوں، ڈھول دے رالیاں نُوں
وَلی بلعم باعور ایمان دِتّا، دیکھ ڈوبیا بندگی والیاں نُوں
مہینوال توں سوہنی رہی اِیویں ہور پچھ لے عشق دے بھالیاں نُوں
اٹھاراں کھوہنی کٹک لڑ موئے پانڈو ڈوب ڈاب کے کھُونیاں گالیاں نُوں
ایہناں رنّاں لڑائے امام زادے مار گھتّیا پیریاں والیاں نُوں
وارث شاہ توں جوگیا کون ہُندا اوڑک بھریں گا ساڈیاں ہالیاں نُوں

جوگی

آنڈھیے غیب کیہ اَڈّیا ای ساڈے نال کیہ رکتاں چائیاں نی
بے کساں دا کوئی نہ ربّ باجھوں تُسیں دوویں نناں بھرجائیاں نی
کریں نراں دے نال برابری کیوں آکھ تُساں وِچ کیہ بھلیائیاں نی
مُڈھوں آد توں رنّاں دا نام بُرا کدوں کیتیاں کِسے وفائیاں نی
جیہڑا ربّ دے نام تے بھلا کرسی اگّے مِلن گیّاں اوس بھلیائیاں نی
اگّے تنہاں دا حال زبُون ہوسی وارث شاہ جو کرن بُریائیاں نی

روڈا جلالی: دیکھو صفحہ ۳۸۱ - عُمر بادشاہ مارُوں: دیکھو صفحہ ۳۸۱ - بلعم باعور: دیکھو صفحہ ۳۶۶ - پانڈو: دیکھو صفحہ ۳۷۱ -
ہالیاں: باجگزاری - زبُوں: خراب، بُرا۔

سہتی

کدوں خدمتاں کیتیاں نیک مرداں کدوں صحبتاں توں اثر پایو وے
فرفیجیاں کریں چھنال داہیں اس پنتھ دا بھیت نہ پایو وے
کدوں پھریوں توں نال گیانیاں دے کیہڑے گیان لے گن پڑایو وے
گن پاڑ کے عمر گوائیو ای، تینوں بھید نہ فقر دا آیو وے
ایہو جیہیاں نصیحتاں لکھ پڑھیاں، وارث شاہ کیہ آکھ سنایو وے

جوگی

مرد صاد پھرے ہین نیکیاں دے، صورت رن دی میم موقوف ہے نی
مرد عالم فاضل اصل قابل، کسے رن نوں کون وقوف ہے نی
صبر فرح ہے متیاں نیک مرداں، ایتھے صبر دی داگ معطوف ہے نی
دفتر مکر فریب تے کھچر وادی ایہناں پستیاں وچ ملفوف ہے نی
رن ریشمی کپڑا منع مسلے، مرد جوزتی دار موصوف ہے نی
وارث شاہ ولایتی مرد میوہ، اتے رن مسواک دا صوف ہے نی

سہتی

دوست سوئی جو بپت وچ بھیڑ کٹے، یار سوئی جو جان قربان ہووے
شاہ سوئی جو کال وچ دکھ کٹے گل بات دا جو نگہبان ہووے
گاں سوئی جو سیال وچ دُدھ دیوے، بادشاہ سوئی جو شبان ہووے

چھنال داہیں : بری باتیں کرے، جھوٹی باتیں کرے۔ فرح : فرحت، سکون۔ معطوف : موڑی ہوئی۔ ملفوف : لپٹی ہوئی۔
جوزتی دار : سوتی۔ بپت : دکھ۔ تکلیف۔ کال : قحط۔ شبان : گڈریا، آجڑی۔ محافظ۔ پنی : چھوٹے قد کی، مراد ہتی

روگ سوئی جو نال علاج ہووے، تیر سوئی جو نال کمان ہووے
کنجر سوئی جو غیرتوں باجھ ہووے، جویں بھابڑا بناں اشنان ہووے
قصبہ سوئی جو وِیر بِن پیا وَسّے، جلاّد سوئی جو مِہر بِن جان ہووے
کواری سوئی جو کرے حیا بُوہتا نیویں نظر تے باجھ زبان ہووے
بِناں جنگ تے چور دے دیس وَسّے پٹ سوئی بِن آنڈے دی پان ہووے
سیّد سوئی جو شُوم نہ ہوے کاذب زانی سیاہ تے نہ قہر وان ہووے
چاکر عورتاں سدا بے عُذر ہوون، اَتے آدمی بے نقصان ہووے
پَر ہانہہ جاہ توں بھیسیا جو براوے مُتاں منگنوں کوئی وَدھان ہووے
وارث شاہ فقیر بِن حِرص غفلت یادِ ربّ دی وِچ مستان ہووے

جوگی

کارساز ہے رَبّ تے پیر دولت سبھ محنتاں پیٹ دے کارنے نی
نیک مَرد تے نیک ہی ہوئے عورت ایہناں دوہاں دے کم سوارنے نی
پیٹ واسطے حُور تے پری زادے جان جِن تے بھُوت توں وارنے نی
پیٹ واسطے پھرن امیر دَر دَر، سیّد زادیاں نے گدھے چارنے نی
پیٹ واسطے رات نُوں چھوڑ گھروں، ہو پاہرُو ہُوکراں مارنے نی
پیٹ واسطے سُبّھ خرابیاں نیں، پیٹ واسطے خُون گذارنے نی
پیٹ واسطے فقر تسلیم توڑن، سمجھ لے ایہہ رَتّے گنوارنے نی

بھابڑا: ہندوؤں کی ایک قوم۔ اشنان: غسل۔ پَٹ: ریشم۔ پان: مایہ، اکڑاؤ۔ کاذب: جھُوٹا۔ پاہرُو: پہرہ دین والا
ہُوکراں: آوازیں، اونچی آوازیں۔

ایس زمین نُوں واہندا ملک مُکّا اُتّے ہو چُکے وڈّے کارنے نی
گاہون ہور تے راہک ہور ایہدے خاوند ہور دم ہورناں مارنے نی
مہربان جے ہون فقیر اِک پَل تُساں جہے عاصی لکھ تارنے نی

سہتی

رَبّ جیڈ نہ کوئی ہے جگ داتا، زمین جیڈ نہ کِسے دی صابری دے
مُجھّیں جیڈ نہ کِسے دے ہون جیرے، راج ہند پنجاب نہ بابری دے
چند جیڈ چالاک نہ سرد کوئی، حُکم جیڈ نہ کِسے اکابری دے
آسمان دے جیڈ نہ کسے پلّا، رعیت جیڈ نہ خصم دی جابری دے
موت جیڈ ہے سخت نہ کوئی چِھٹّی، اوتھے کِسے دی ناہیوں نابری دے
مال زادیاں جیڈ نہ کَم بھیڑا، کم ذات نُوں حکم ہے کھابری دے
وارثؔ شاہ شیطان دے عمل تیرے، داڑھی شیخ دی ہویا چھابری دے

جوگی

رَنّ ویکھنی عیب ہے اَنھیاں نُوں رَبّ اکھیاں دتّیاں ویکھنے نُوں
سبّھ خلق دا ویکھ کے لئو مُجرا، کرو دِید اِس جگ دے پیکھنے نُوں
راون راجیاں سِراں دے دالائے، ذرا جا کے اکھیاں سیکنے نُوں
مہادیو جہے پاربتی اَگّے کام لیا ونداسی متھّا ٹیکنے نُوں
سبھ دِید معاف ہے عاشقاں نُوں، رَبّ نَین دتّے جگ ویکھنے نُوں

گاہون: گندم کی بالیوں سے دانہ نکالیں۔ راہک: مزارعہ۔ اکابری: بڑائی۔ نابری: نافرمانی، حکم عدولی۔
مال زادیاں: مال زادی، کنجری۔ مُجرا: لطف۔ پیکھنے: نظارے، قدرت۔ مہادیو پاربتی: دیکھو صفحہ ۳۹۰

عزرائیل ہتھ قلم لے دیکھ دا اے، تیرا نام اِس جگ توں چھیکنے نوں
وارث شاہ میاں روزحشر دے نوں انت رویئیں گی لیکھا لیکھنے نوں

سہتی

جیہی نیت تیہی مُراد مِل سی، گھرو گھری چھائی سِر پاوناں ایں
پھریں منگ دا، بھونک دا، خوار ہُندا، کھ دغے پکھنڈ کماوناں ایں
ساتُوں رَبّ نے دُودھ تے وہیں دِتّا، ہچھا کھاوناں اَتے ہنڈاوناں ایں
سونا روپڑا پہن کے اَسیں بیٹھے، وارث شاہ کیوں جیو بھرماوناں ایں

جوگی

سونا رُوپڑا شان سوانیاں دی توں تاں نہیں اصیلنی گولیئے نی
رنگ گورڑے نال تیں جگ مُٹھا وِچوں گُناں دے کارنے پولیئے نی
ویہڑے وِچ توں کنجری وانگ نچّیں چوراں یاراں دی وِچ وچولیئے نی
اَنت ایہہ جہان ہے چھڈ جاناں ایڈے کُفر اپرادھ کیوں تولیئے نی
فقر اصل اللہ دی ہین مُورت اگّے رَبّ دے جُھوٹھ نہ بولیئے نی
حُسن متیئے رُوپ دی سوہن چڑیئے نیناں والیئے شوخ مموليئے نی
تینڈا بھلا تھیوے، ساڈا چھڈ پچھا، ماپے جیونئیں آلیئے بھولیئے نی
وارث شاہ کیتی گل ہو چکّی مُوت وِچ نہ مچھیّاں ڈولیئے نی

چھائی: سواہ، کھیہہ، گرد، راکھ۔ رُوپڑا: چاندی۔ سوانیاں: خاندانی عورتیں، اچھی عورتیں۔ اپرادھ: ظلم ستم۔ آلیئے بھولیئے: سیدھی سادی، بھولی بھالی۔ تھیوے: ہووے، رہو۔ مُوت: پیشاب۔ اصیلنی: خاندانی۔ ٹولیئے: ڈھونڈیئے۔ وِچ وچولی: دلّال۔

سہتی

چھیڑ کھُنڈراں، بھیڑ مچاوناں ایں، سیکاں لنگ تیرے نال سوٹیاں وے
اَسیں جٹیاں مُشک پلٹیاں ہاں نک پاڑ سٹّے جنہاں جھوٹیاں وے
جدوں موہلیاں پکڑ کے گرد ہوئیے پست کڈھیے چینیاں کوٹیاں وے
جُتّی کھپّری گُنگے اُتے سوٹے ایہہ علاج نیں چُتڑاں موٹیاں وے
لیپڑ شاہ دا بالکا شاہ جھکھڑ تمیتھے وَل ہن وَڈّے لپوٹیاں وے
وارث شاہ روڈا سر گن پاٹے ایہہ حال چوراں یاراں کھوٹیاں وے

جوگی

فقر شیر دا آکھ دے ہین بُرقع بھیت فقر دا مُول نہ کھولئے نی
دُدّھ صاف ہے دیکھنا عاشقاں دا شکّر وچ پیاز نہ گھولئے نی
لئے آکھ چڑھا کے دَدھ پیسہ، پر تول تھیں گھٹ نہ تولئے نی
سرے خیر تے ہس کے آن دیجے لئیے دُعا تے مِٹھڑا بولئے نی
وارث شاہ وَل پیا تر کلے نُوں سِدّھا ہووے نہ باجھ ٹھٹھولئے نی

سہتی

اَسیں بھُوتاں دی عقل گوا دیئیے ساڈُوں لابھبھوت ڈراونا ایں
جتھے سوہنی نڈھری ہووے کوئی اوتھے جا کے پھیریاں پاونا ایں

گُنگے چھوٹے ڈنڈے: بھنگ جھونکنے کے لئے۔ لپوٹیاں: ڈینگیں مارنے والے۔ سرے: ہو سکے۔ ٹھٹھولے: ٹھٹھیار کی چوٹ۔

میری بھابی دیناں توں رمز ماریں بھلا آپ نوں کون سداونا ایں
اوہ پٹی حیران ہے نال زحمت گھڑی گھڑی کیہہ پیا اکاونا ایں
نہ توں وید نہ ماندری نہ ملاں جھاڑے غیب دے کاسنوں پاونا ایں
دارو نہ کتاب نہ ہتھ شیشی، آکھ کاسدا وید سداونا ایں
اٹ سٹ تے بھکھڑا کوار گندل ایہہ بوٹیاں کھوہل وکھاونا ایں
چور چوہڑے وانگ ہے ٹیڈھ تیری پئی جاپدی سہری پھہاونا ایں
جا گھروں اساڈیوں نکل بھکھے مُنے جٹاں دی بوٹ کھُہاونا ایں
کدی بھوتنا ہو کے جھنڈ کھوہلیں کدی جٹا دھاری بن آونا ایں
کھوہ کھپری پھاہوڑی بھن سٹوں مُنے ہور ای لیک لُواونا ایں
رناں بلعم باعور دا دین کھوہیا وارث شاہ توں کون سداونا ایں

جوگی

اساں محنتاں ڈاہڈیاں کیتیاں نیں اَنی گنڈیئے بھیڑیئے جٹیئے نی
کرامات فقیر دی ویکھ ناہیں خیر منگ درگاہ توں تتیئے نی
کن پاٹیاں نال نہ ضد کیجے اَنھے کھوہ وِچ جھات نہ گھتیئے نی
مُونہوں مٹھڑی بول تے موم ہو جا ترکھی ہو نہ کملیئے ڈٹیئے نی
مست نال تکبری رات دِنیں؛ کدی ہوش دی اَکھ پرتیئے نی
کوئی دکھ تے درد نہ رہے بھورا جھاڑا مہر داجنہاں نوں گھتیئے نی

رمز ماریں : اشارے کنائے کرے ۔ زحمت : دکھ تکلیف ۔ ماندری : سانپوں کے ڈسنے کا علاج کرنیوالے
جھنڈ : سر کے بال ۔ بلعم باعور : دیکھو صفحہ ۲۶۶ ۔

پڑھ پھوکیئے جے کلام سیفی جڑھ جن تے بھوت دی پٹیئے نی
تیری بھابی دے دُکھڑے دُور ہوون اسیں مہر دی نظر جے گھتیئے نی
جاندے سب آزار یقین سیتی وارث شاہ دے پَیر جے چٹیئے نی

سہتی

فریبیا بیر بتالیا وے اَوکھے عشق دے جھاڑے پاونے وے
گلاں چا چوا دیاں بہت کریں ایہہ روگ نہ تدھ توں جاونے وے
کدوں یوسفی طب میزان پڑھیوں، دستور علاج سکھاونے وے
قرطاس، سکندری، طبّ اکبر تے ذخیریوں باب سُناونے وے
قانون، موجز، تحفہ مومنین بھی تے کفایہ منصور تھیں پاونے وے
پران سُکھ تے وید بنود پڑھیوں تے نِرکنٹھ دے ادھیا پڑھاونے وے
قرابا دین شفائی تے قادری بھی، تے متفرق طِبّ پڑھ جاونے وے
رتن بوت تے سام سُکھ، مولیکی، سوچھم سُکھ دے گنگا تھیں آونے وے
جن الیتوں جھنگ سیال والے قابو ایہہ نہ کِسے دے آونے وے
فیلسوف جہان دیاں اسیں رناں، ساڈے مکر دے بھیت کس پاونے وے
ایہناں مکریاں تھیں ہووے کون چنگا ٹھگ پھردے رناں والونے وے
جیہڑے مکر دے پَیر کھلار بیٹھے بناں پھاٹ کھاہدے نہیں جاونے وے

آزار : دُکھ، تکلیف ۔ بیر بتالیا : فریبی مؤکل، جن ۔ فیلسوف : دانا ۔ ادھیا : سبق، باب
یوسفی طبّ وغیرہ : ویکھو ص۲۰۲ ۔ ناگ : سانپ ۔ پھاٹ : زخم ۔ مار

افلاطون شاگرد غلام ارسطو، لقمان جھئیں پیر دُھواونے وے
مُنہ نال کیہاں جیہڑے جان ناہیں، ہڈ گوڈڑے تنہاں بھناونے وے
وارث شاہ ایہہ مارای وَست ایسی جن بھوت تے دیو نواونے وے

جوگی

ایہہ رسم قدیم ہے جوگیاں دی اوہنوں مار دے نیں جیہڑی ٹرکدی اے
خیر منگن آئے فقیر تائیں اگوں کتیاں دے وانگ گھرک دی اے
ایہہ خصم نوں کھان نوں کریں دیندی جیہڑی خیر دیندی پئی جھڑک دی اے
اِکے پیرنی اِکے پہلوانی ایں، اِکے کنجری ایہہ کسے ترک دی اے
پہلوں پھوک دی اگ مہتابیاں نوں، پچھوں سرد پانی وکھو برک دی اے
رَن گنڈی نوں جدوں پیزار وجن اوہنوں چپ چپاتیاں شرک دی اے
اِک جھٹ دے نال میں پٹ لینی جیہڑی زلف گلھاں اُتے لُڑک دی اے
گنڈی وہیڑ نوں کھیتری ہتھ آئی پئی اُپڑوں اُپڑوں مُرک دی اے
بترے مُور لونڈے بھاٹ کھاولے نوں سوا منی مُٹھ ریٹی پھڑک دی اے
وارث شاہ فقیر نوں بُرا بولے، وانگ بلیسوا دے پٹی چڑک دی اے

سہتی

جیہڑیاں لین اُڈاریاں نال بازاں اوہ بُلبلاں تھک مریندیاں نیں
اوہناں ہرنیاں دی عمر ہو چکی پانی شیر دی بُوہ جو پیندیاں نیں

افلاطون ۔ ارسطو ۔ لقمان : دیکھو صفحہ ۲۷۶ ۔ ٹرکدی : ٹر ٹر کرتی ۔ جھرکدی : غم کھاتی ۔ پیرنی : خانہ بدوش عورت
گنڈی وہیڑ : دُم کٹی گائے ۔ کھیتری کھیت مُرکدی : مُنہ مارتی ۔ کھاتی ۔ بُوہ : حد ۔ زمین ۔ گاؤں کے قریب کی زمین

اوہ ڈائناں جان کباب ہویاں، جیہڑیاں ہیڑیاں نال کھہیندیاں نیں
اوہ اِک دِن پھیرسن آن گھوڑے، کڑاں جنہاں دیاں نت سنیندیاں نیں
ٹھوڑیاں کرن سوہاگ دیاں اوہ آساں جیہڑیاں دھاڑویاں نال منگیندیاں نیں
جوکاں اِک دِن پکڑن پھوڑیں گیاں، آن پینے لہو نت پیندیاں نیں
دِل مال دِیکھ لکھ کنجری نوں پر دِلوں محبوب نہ بھیندیاں نیں
اِک دِن پکڑیاں جان گیاں حاکماں تے پرائی سیج جو نت چڑھیندیاں نیں
اِک دِن گڑے وسائے سن اوہ گھٹاں ہاٹھاں جوڑ کے نت گڑھکیندیاں نیں
تیرے جیوں موہڑے ساڈیاں کون ناڑیں مشکاں کسے دیاں اج بھنیندیاں نیں
وارث شاہ مڑ جا جے بھلا چاہیں، نہیں شامتاں تیریاں تھیندیاں نیں

جوگی

سن سہتیے اسیں ہاں ناگ کالے پڑھ سیفیاں زہد کماونے ہاں
نکر فن نوں بھن کے صاف کر دے، جن بھوت نوں ساڑ وکھاونے ہاں
نقش لکھ کے پھوکیے چا ناسیں، سائے سول دی ذات گواونے ہاں
دکھ درد بلا سب دور ہندے، قدم جنہاں دے ویہڑے پاونے ہاں
سنے تسمیہ پڑھ اخلاص سورت جڑھاں وَیر دیاں پُٹ وکھاونے ہاں
دِلوں حُبّ دا چا تعویذ لکھیئے اسیں رُٹھڑا یار مناونے ہاں
جیہڑے گھبرو توں جائے رنّ وٹہ، لونگ منتر کے چا کھواونے ہاں

ہیڑیاں : زنجے ۔ ہیہڑے ۔ کڑاں : خبریں ۔ ہاٹھاں : قطاریں ۔ صفیں
تسمیہ : بسم اللہ الرحمن الرحیم ۔ اخلاص : قل ہو اللہ احد الخ

جیہڑے یار نوں یار نہ ملے ناہیں، پُھل مُندر کے چا ٹُنگھا ونے ہاں
جیہڑا مارنا ہووے تاں کیل کر کے، ایت وار مسان جگاونے ہاں
اوہناں وَوہٹیاں دے دُکھ درد جاندے، پڑھ پھک تے ہتھ پھراونے ہاں
کیل ڈاتناں کچیاں پکیاں نوں، دَند بھن کے لِٹاں مُناونے ہاں
جاناں سحر جادُو جن بھوت کڈھاں، گنڈا کیل دُوالے داپاونے ہاں
کِسے نال جے وَیر وِرودھ ہووے، اسیں بھوت مسان چمڑاونے ہاں
کواری ہو فقیراں دے نال لڑدی، اوہنوں پیر پنجال وکھاونے ہاں
ساڈے فن اُتے جیہڑی صدق رکھے، اوہدے دُکھ تے درد گواونے ہاں
ایہناں کھیڑیاں دے گھروں اِک بُوٹا حُکم رب دے نال پُٹاونے ہاں
وارث شاہ جے ہور نہ داء لگے سِر پریم جڑیاں چا پاونے ہاں

سہتی

تُسیں خاص محبوب اللہ دے او، اِس ووہٹڑی نوں کوئی سُول ہے جی
کوئی گُجھڑا روگ ہے ایس لگا جیع ایس دی رہے رنجُول ہے جی
مُتھوں کُڑھی وَیہندی لاہو لتھڑی ایہہ وَوہٹی ہو جاندی مخبُول ہے جی
مُونہوں مِٹھڑی لاڈ دے نال بولے، ہر کسے دے نال معقُول ہے جی
اُدُھندا پیا ہے جھگڑا نت ساڈا، ایہہ ووہٹڑی گھرے دا مُول ہے جی
کرو مہربانی وڈھو فقر سائیں، تہاڈی مدد نوں رب رسُول ہے جی

لِٹاں: سر کے بال۔ پیر پنجال: جہلم سے آگے کشمیر کے راستہ میں مشہور پہاڑی بڑی اونچی اور سیدھی ہے۔
سُول: درد، پیڑ۔ رنجُول: رنجیدہ، پریشان۔ مخبُول: خبطی، پاگل، دیوانہ۔ اُدُھندا: اُلٹا، موہندا۔

میرے وِیر دے نال ہے وَیر ایہدا، جیہا کافراں نال رسُول ہے جی
اُگے ایہدے ساہورے ہتھ بدّھے جو کُجھ آکھدی سبھ قبُول ہے جی
ایہہ پلنگ توں کدی نہ اُٹھ بہندی ساڈے ڈِھڈ دے وِچ ڈنڈول ہے جی
وارثؔ شاہ معشوق نیں حُکم والے جو کُجھ آکھدی سبھ قبُول ہے جی

جوگی

ناڑی ویکھ کے کراں عِلاج ایہدا جے ایہہ اُٹھ کے ہتھ وکھائے مینوں
نبض ویکھ کے ایس دی کراں کاری دیوے وَیدناں سبھ بتائے مینوں
روگ کاس توں چلیا کرے ظاہر، مزہ مُنہ دا چا بتائے مینوں
وارثؔ شاہ میاں چھیتی روگ کٹاں، ملک الموت دی یاد دوا مینوں

جوگی

کھنگ کھرک تے ساہ تے اَکھ آئی، سُول، دَند دی پیڑ گواونا ہاں
سرسام، سودا، زکام، نزلہ ایہہ شربتاں نال ہٹاونا ہاں
قولنج، تپ دق تے محرقہ تپ، اوہنوں کاہڑیاں نال گواونا ہاں
سِل، نفخ تے استسقاء ہووے، لحم طبل تے داد وگاونا ہاں
ہووے پسلی پیڑ کہ اَدّھ سِردی، اوہدا گُناں دِن اٹھویں پاونا ہاں
لُوت پھوڑیاں اَتے گِھمبھر، چنبل، تیل لائے کے جڑھوں پٹاونا ہاں
اَدھرنگ، مُنہ بھینگیا ہووے جس نوں، شیشہ حلب دا کڈھ وکھاونا ہاں
مِرگی ہووس تاں لاہ کے پَیر چھتر، رکھ نک تے چا سُنگھاونا ہاں

ڈنڈول: تکلیف ۔ ناڑی: نبض ۔ کھنگ کھرک وغیرہ ۔ دیکھو: ۲۰۲

جھولا مار جائے جنہاں روگیاں نوں ، تیل سُہانجناں تنہاں ملاونا ہاں
باہنہ سُنک جائے ٹنگ سُن ہووے ، تارپین دا تیل ملاونا ہاں
سنڈھ رَن دا کراں علاج پکا ، ناڑ گِٹے دی تُرت چھڈاونا ہاں
وارث شاہ جیہڑی اُٹھ بہے ناہیں ، اوہنوں ہتھ بھی مُول نہ لاونا ہاں

سہتی

لکھ وَیدگی وَید لگا تھکے ، دُھروں ٹُرٹی کِسے نہ جوڑنی وے
جتھے قلم تقدیر دی وَگ چکی ، کِسے وَیدگی نال نہ موڑنی وے
جس کم وِچ وَوہٹڑی ہوئے چنگی ، سوئی خیر ہے اساں توں لوڑنی وے
وارث شاہ رب دُکھ تے درد جاندے ، ایہہ ہونی کِسے نہ موڑنی وے

جوگی

مَن ضَحِکَ ضُحِکَ حُکم ہویا گل فقر دی سَتے تاہیں ہسیئے نی
جو کُجھ کہن فقیر سو رب کردا ، آکھے فقر دے توں ناہیں نسیئے نی
ہووے خیر تاں دیہی دا روگ جاوے ، نِت پہنیئے کھائیے وَسیئے نی
ہتھ بنھ فقیر تے صدق کریئے ، ناہیں ڈُبیاں سہلیاں کھسیئے نی
مُکھ کھول دِکھا جے ہویں چنگی ، اَنی بھولیئے اُیانیئے سَسیئے نی
رب آن سبب ملاوندا اے ، خیر ہو جاندی نال لسیئے نی

مَن ضَحِکَ ضُحِکَ : جو کسی پر ہنستا ہے ۔ لوگوں کو اُسی پر ہنسایا جاتا ہے ۔۔ دیہی : جسم ۔ بدن
صدق : یقین ۔ کھسیئے : چھینیئے ۔ لسی : چھاچھ ۔

صُلح کیتیاں فتح جے ہتھ آوے کمر جنگ تے مُول نہ کسّیئے نی
تیرے درد دا سبھ علاج میتھے وارث شاہ نوں وَیدنا دسّیئے نی

سہتی

سہتی گجّ کے آکھدی چھڈّ جٹّا سبھ کھوہ نوالیاں سٹّیاں نیں
ہور سب ذاتاں ٹھگ کھاہدیاں نیں پر ایس ویہڑے وِچ جٹّیاں نیں

جوگی

اساں اِتنی گل معلوم کیتی ایہہ جٹّیاں مُلک دیاں ڈٹّیاں نیں
ڈُوماں راولاں کُتّیاں جٹّیاں دیاں جیہاں دُھروں شیطان نے چٹّیاں نیں
پر اساں بھی جنہاں نوں ہتھ لایا اوہ بُوٹیاں جڑھاں توں پٹّیاں نیں
پولے ڈھِڈّ تے عقل دی مار بوہتی چھاہ پِین تریّمَاں کھٹّیاں نیں
وارث شاہ نہ مارہن ہوزناں نوں جڑھاں آپنے آپ دیاں پٹّیاں نیں

ہولی ہیہ سبھا دی گل کیجے، نہیں گھُر کیئے، بولیئے، گجّیئے نی،
لکھ جھُٹ ترلے پھرے کوئی کردا، دِتے رب دے باجھ نہ رجّیئے نی
دھیان رب تے رکھّ نہ ہو تتّی لکھ اوگن ہون تاں کجّیئے نی
اسیں نظر کریئے تُرت ہون چنگے، جنہاں روگیاں تے جا وجّیئے نی
چوداں طبق دی خبر فقیر رکھن منہ تنہاں توں کا سنوں کجّیئے نی

وَیدناں: روگ۔ دُکھ۔ نوالیاں: بخشش مراد شرمگاہ کے بال۔ چھاہ: لسّی۔ چھاچھ
ترِیہاں: تین دن، تین وقت، تین پہر کی باسی۔ چوداں طبق: سات طبقے آسمان کے سات زمین کے۔

جنیندے حکم وِچ جان تے مال ہووے اوس ربّ توں کاسنوں بھجیے نی
ساری عُمر ای پلنگ تے رہیں ڈھٹھی ایس عقل دے نال کو چھجیے نی
شرم جیٹھ تے سوہریوں کرن آئی، مُنہ نقر توں کاسنوں کجیے نی
وارث شاہ تد عشق دی نبض دِسّے، جدوں آپنے آپ نوں تجیے نی

سہتی

کہی ویدگی آن جگایا ای، کِس وید نے دَس پڑھایا ایں
وانگ چودھری آن کے پینچ بنیوں، کِس چھٹیاں گھل سدایا ایں؟
میلی ٹوپیاں پہن کے لگڑ وانگوں، توں تاں شاہ بھولو بن آیا ایں
وَڈّے دغے تے فند فریب پڑھیوں، ایویں پاڑ کے کَن گوایا ایں
نہ توں جٹ رہیوں نہ توں فقر ہولیوں، ایویں مُن کے گھون کرایا ایں
نہ توں جمیوں نہ کِسے مت دِتی مُڑ پُٹ کے کِسے نہ لایا ایں
بُریاں دِناں دیاں ایہہ بھی پھیریاں نیں اَج ربّ نے ٹھیک کُٹایا ایں
وارث شاہ کر بندگی ربّ دی توں، جس واسطے ربّ بنایا ایں

جوگی

تیری طبع چالاک ہے چھیل چھدّر چوراں وانگ کیہہ سُہلیاں سَلّیاں نی
پیریں بِلّیاں ہون پھرندیاں دے، تیری جیبھ ہریالیے بِلّیاں نی
کِسے ایس نوں چا مسان گھتے پڑھ ٹھوکیاں سار دیاں کِلّیاں نی

تجیئے: قربان کیجئے۔ لگڑ: مشہور جانور لگڑ بگڑ مُردے کھانے والا۔ شاہ بھولو: بندر۔
بِلّیاں: نشان۔ چھنڈیاں۔ سار دیاں کِلّیاں: سہے کا تکلا۔ سلائی۔

سہنس دُھوپ اَتے ہور پھُل ہرمل، اَتے سُریہنہ دیاں چھمکاں گِلّیاں نی
جھب کراں جتن جھڑ جان کامن اَنی کملیو ہو نہ ڈِھلّیاں نی
ہتھّ پھیر کے دُھوپ نے کراں جھاڑا، پھریں ترنجنیں ماردی کھِلّیاں نی
کیہہ روگ ہے دَس اِس دوہٹڑی نوں، اِکے مار دی پھریں ٹرپّلیاں نی
رب وید پکّا گھر گھلّیا جے، پھرو ڈُھونڈھدیاں پُورب دِلّیاں نی

سہتی

میرے نال کیہہ پیا ہَیں وَیر چاکا متّھا سُونکناں وانگ کیہہ ڈاہیا ای
ایویں گھُور دا مُلک نوں پھریں کھاندا، کدے جوترا مُول نہ واہیا ای
کِسے جوگیڑے ٹھگ فقیر کیتو، انجان گکوہڑا پھاہیا ای
ماں باپ گورو گھر بار چھڈّے، کِسے نال نہ توڑ نباہیا ای
بُڈھی ماں نوں رونڈی چھڈ آیوں، اوہدا عرش دا کنگرا ڈھایا ای
پیٹ رکھ کے آپنا آپ پالیں، کِسے رنّ نوں چا ترا ہیا ای
ڈبّی پُورے دے لِ وَلّیا وے، اساں نال کیہہ نخچر پوچائیا ای
سُواہ لایاں بان نہ لتھّیا ای، ایویں کپڑا چھِتھڑا لایا ای
وارث شاہ توں جوگیڑا نواں ہویوں، ڈھگّی وَچھے نوں چاترا ہیا ای

سہنس دھوپ : ہرمل۔ خوشبو وغیرہ ۔ کامن : جادو ۔ دُھوپ : اگربتی
ٹرپّلیاں : ٹرانا۔ ٹرپ مارنا ۔ پورب دِلّیاں ، مشرق۔ دِلّی ڈبّی پورہ : قصور کے
قریب کا ایک گاؤں ۔ کھِلّیاں مارنا : کھلکھلانا۔ خوش ہونا۔

جوگی

مان متّیئے رُوپ گمان بھریئے، بھیڑو کاریئے گرب گہیلیئے نی
ایڈے فند فریب نے یاد تینوں، کِسے وڈّے اُستاد دی چیلیئے نی
ایس حُسن دا ناہیں گمان کیجے، مان متّیئے نین سُر میلیئے نی
تیری ہیر دی نہیں پرواہ سانوں، وڈی ہیر دی سنگ سہیلیئے نی
کہیا وَیر فقیر دے نال چائیو، پِچھّا چھڈ انوکھیئے لیلیئے نی
مِلے سِراں نوں نہ وچھوڑ دیئے، سگوں وِچھڑے سِراں نوں میلیئے نی
ایہہ جَٹّی سی کُونج تے جٹ اُلّو، پری بدّھیا جے گل تیلیئے نی
وارث جِنس دے نال ہم جنس سوہندے بھور تازناں گدھے نہ میلیئے نی

ہیر

ہیر کَن دھریا ایہہ کون آیا کوئی ایہہ تاں ہے درد خواہ میرا
مَینوں بھَور تازن جیہڑا آکھدا اے، اُتے گدھا بنایا سُو چا کھیڑا
متّاں چاک میرا کِویں آن پھا ہے، ایس نال مَیں اُٹھ کے کراں جھیڑا
وارثؔ شاہ مَت کَنّ پڑا رانجھا، گھت مُندراں، مَنّیاں حُکم میرا

بولی ہیر دے اُڑیا جا ساتھوں، کوئی خوشی نہ ہووے تے ہسّیئے کیوں؟
پردیسیاں جوگیاں کملیاں نوں، وِچّوں جیُو دا بھیت چا دسّیئے کیوں؟

گرب گہیلی : غرور سے بھری ہوئی - بھور تازن : تازی بھوزا۔ مراد گھوڑی - جیُو : دِل

جے تاں جفا نہ جالیا جائے جوگی، جوگ پنتھ وِچ آن کے دھسیئے کیوں؟
جے تاں انت رنّاں نوں ویکھنا سی، واہی جوترے چھڈ کے نسیئے کیوں؟
جے تاں آپ علاج نہ جانیئے وے، جنّ بھوت تے جادوڑے دسیئے کیوں؟
فقر بھجارڑے گورڑے ہو رہیئے کواری کڑی دے نال خرخسیئے کیوں؟
جیہڑا اکنّ پلیٹ کے نکل جائے مگر لگ کے اوس نوں دھسیئے کیوں؟
وارثؔ شاہ اُجاڑ کے وسدیاں نوں آپ خیر دینال پھر وسیئے کیوں؟

جوگی

گھروں سکھنا فقر نہ ڈوم جائے، آئی ٹھیڑیاں دیئے مخمور ریئے نی
کوئی وڈی تقصیر ہے اساں کیتی، صدقہ حُسن دا بخش لے گوریئے نی
گھروں سرے سو فقر نوں خیر دیجے، نہیں دے جواب چا ٹوریئے نی
کرامات فقیر دی ویکھ لیئے اینویں فقر نوں ناہنہ ٹکوریئے نی
وارثؔ شاہ کُجھ رب دے ناں دیئے نہیں عاجزاں دی کُجھ زوریئے نی
وارثؔ شاہ فقیر توں لے دارو، پریم روگ نے کیتیئے کھوریئے نی

ہیر

ہیر آکھیا جوگیا جھوٹھ آکھیں، کون رُٹھڑے یار مناوندا ای
ایسا کوئی نہ رلیا ڈھونڈھ تھکی، جیہڑا گیاں نوں موڑ لیاوندا ای
ساڈے چم دیاں جتیاں کرے کوئی، جیہڑا جیو دا روگ گواوندا ای

جفا: دکھ۔ مصیبت جالنا۔ برداشت کرنا سہنا۔ خرخسیئے: ہنسی مذاق کرنا۔ سکھناں: خالی۔ سرے: ہوسکے۔
چم: کھال جسم کی کھال۔ جیو: دل۔ روگ: بیماری۔

بھلا دس کھاں چریں وچھنیاں نوں، کدوں ربّ سچّا گھریں لیاوندا ای
بھلا موئے تے وچھڑے کون میلے، ایویں جیوڑا لوک ولاوندا ای
اک باز توں کاگ نے کونج کھوہی، ویکھاں چُپ ہے کہ کُرلاوندا ای
اک جٹ دے کھیت نوں اگ لگی ویکھاں آن کے کدوں بُجھاوندا ای
دیواں چُوریاں گھیو دے بال دیوے، وارث شاہ جے سُناں میں آوندا ای

جوگی

جدوں تیک ہے زمیں آسمان قائم تدوں تیک ایہہ واہ سبّھ وہن گے نی
سبّھا کِبر، ہنکار، گمان لدّھے، آپ وِچ ایہہ انت نوں کھیہن گے نی
اسرافیل جاں صُور کرنا پھوکے تدوں زمیں آسمان سبّھ ڈھین گے نی
کُرسی، عرش تے لوح تے قلم جنت نالے دوزخ ستّے ایہہ رہن گے نی
قُرعہ سُٹ کے پرشن میں لاوناں ہاں دساں اوہناں جو اُٹھ کے بہن گے نی
نالے پتّری کھول کے فال گھتّاں وارث شاہ ہوری سچ کہن گے نی

جوگی

توں چھتّیاں نال اوہ مِس بھنّاں تدوں دوہاں دا جیو رل گیا سی نی
اوہ وچھلی نال توں نال لٹکاں، جیو دوہاں دا دوہاں نے لیا سی نی
اوہ عشق دے ہٹ وکا رہیا، مجھیں کسے دیاں پیار دا پیا سی نی
اوہ آس کر کے مہیں چار دا سی، تیرا ویاہ ہویا اُٹھ گیا سی نی

ولاوندا: چکر میں لانا۔ کاگ: کوا۔ کرنا: ناد۔ بگل۔ قُرعہ: پانسہ۔ پرشن: پیوہ۔

پتّری: ہندی جنتری جس میں تاریخیں اور ستاروں کا حساب ہے اور جوتش وغیرہ کی تفصیل ہوتے ہیں۔

اِک بنسری چھیک چھ ست اُستوں، پھوک ماریاں بولدا پیاسی نی
ہُن کن پڑا نقیر ہویا، نال جوگیاں دے رَل گیا سی نی
اَج پنڈ تساڈڑے آن وڑیا، اجے سنگھ کے اگاہنہ نہ گیاسی نی
وارث شاہ ہَن پتری بھال ڈِٹھی قرعہ ایہہ نجوم دا پیاسی نی

جوگی

چھوٹی عمر دیاں یاریاں بوہت مشکل پتر مہراں دے کھولیاں چاردے نیں
کن پاڑ فقیر ہو جان راجے، دردمند پھرن، وِچ بار دے نیں
بھلے تنہاں دے نیک نصیب ہوون، سجن آنبیٹھن کول یار دے نیں
دھن مال گوا سِر دُکھ کرکے، دید باز عاشق دِید مار دے نیں
وارث شاہ جاں ذوق دی لگے گدّی جوہر نکلن اصل تلوار دے نیں

جس جٹ دے کھیت نوں اَگ لگی، اوہ راہکاں وَڈھ کے گاہ لیا
لاوی ہار راکھے سبھ وداع ہوئے ناامید ہو کے جٹ راہ پیا
جیہڑے باز توں کاگ نے کونج کھوہی، صبر شکر کر باز فناہ ہویا
اینویں حال ہے ایس فقیر دا نی، دھن مال گیا تے تباہ ہویا
کریں صدق تے کم معلوم ہووے تیرا رب رسول گواہ ہویا
دُنیا چھڈ اُداسیاں ہن لیاں سیّد وارثوں ہن وارث شاہ ہویا

نجوم : ستارے۔ ستاروں کا علم ۔ کھولیاں : گائے ۔ راہکاں : ہل چلانے والے ۔ مزارعہ

لاوی ہار : لاوی کرن والے ۔ لاب لگانے والے ۔

ہیر (اپنے آپ نال)

ہیر اُٹھ بیٹھی پتے ٹھیک لگے اَتے ٹھیک نشانیاں ساریاں نیں
ایہہ تاں جوتشی پنڈت آن ملیا، باتاں آکھدا خوب کراریاں نیں
پتے وِچلی دے ایس ٹھیک دِتے، اَتے مہیں بھی ساڈیاں چاریاں نیں
وارث شاہ ایہہ علم دا دھنی ڈاہڈا، کھوہل کہے حقیقتاں ساریاں نیں

ہیر (جوگی نوں)

بھلا دس کھاں جوگیا چور ساڈا، ہُن کیہڑی طرف نوں اُٹھ گیا
دیکھاں آپ ہُن کیہڑی طرف پھِردا، اَتے مجھ غریب نوں کُٹھ گیا

جوگی

رُٹھے آدمی گھراں وِچ آن مِل دے، گل سمجھ جا بدھڑی مُٹھ گیا

ہیر

گھر وِچ پَیندا گُناں سجناں دا یار ہور ناہیں کِسے گُٹھ گیا

جوگی

گھر یار تے ڈھونڈ دے پھِرن باہر کِتے محل نہ ماڑیاں اُٹھ گیا

ہیر

سانوں صبر قرار تے چین ناہیں وارث شاہ جدوں کناں رُٹھ گیا

جوگی

ایس گھنڈ وِچ بہت خرابیاں نیں، اَگ لا کے گھنڈ نوں ساڑیئے نی
گھنڈ حُسن دی آب چھپا لیندا، وڈے گھنڈ والی رڑے ماریئے نی
گھنڈ عاشقاں دی بیڑی ڈوب دیندا، مینا تاڑ کے پنجرے ماریئے نی
تدوں ایہہ جہان سب نظر آوے جدوں گھنڈ نوں ذرا اُتاریئے نی

کُٹھ گیا : مار گیا۔ وِچ گھر۔ گُٹھ : طرف، کونا، گُٹھ۔ آب : چمک۔ رڑے : خشک جگہ جہاں پانی نہ ملے۔ گھنڈ : گھونگھٹ۔

گھنڈ اکھیاں کرے سوجا کھیاں نوں، گھنڈ منہ توں لاہ دے لاڈیئے نی
وارث شاہ نہ دبیئے موتیاں نوں، پھل اگ دے وچ نہ ساڑیئے نی

ہیر

اکھیں ساہمنے چور جے نظر آون کیوں ڈکھ وچ آپ نوں گالیئے وے
میاں جوگیا! جھوٹھیاں کریں گلاں، گھر ہون تاں کاس نوں بھالیئے وے

جوگی

ساڑ گھنڈ نوں کھول کے ویکھ اکھیں، نی انوکھڑے ساؤ آں والیئے نی
اگ بجھی نوں دھیریاں لکھ دیجن، بناں پھوک مارے نہیں بالیئے نی

ہیر

ہیر دیکھ کے ترت پچھان لیتا، ہس آکھدی بات سنبھالیئے وے
سہتی پاس نہ کھولنا بھیت مولے شیر پاس نہ بکری پالیئے وے
ویکھ مال چرا کے پیا مکر راہ جاندڑے کوئی نہ بھالیئے وے
وارث شاہ ملکھائیاں مال لدھا چلو گنجیاں بلد پوالیئے وے

جوگی

کیہی دسنی عقل سیانیاں نوں، کدی نفر قدیم سنبھالیئے نی
دولتمند نوں جان دا سبھ کوئی نہیوں نال غریب دے پالیئے نی
گودی بال ڈھنڈورا جگ سارے، جیوں سمجھ نے کھڑیاں والیئے نی
وارث شاہ ہے عشق دا گاؤ تکیہ، انی حسن دی گرم نہالیئے نی

ساؤ : سرخ چادر ۔ دھیریاں : حصے ملکھائیاں مال ۔ وارث شاہ مالکوں ۔ ساں پالیا ہے ۔ چور پکڑ اگیا ہے ۔ چلو شاہ بدر دیوان کے مزار پر اس سے گنجیاں بھروائیں ۔ قسم چکائیں ۔ نفر : غلام ۔ چاکر ۔ نہالی : تلائی

سہتی

سہتی سمجھیا ایہہ مِل گئے دوویں لیاں گھت فقیر بُلائیاں نیں
ایہہ ویکھ کے فقر نہال ہوئی، جڑیاں ایس نے گھول پوائیاں نیں
سہتی آکھدی مغز کھپا ناہیں، اَنی بھابیئے گھول گھمائیاں نیں
ایس جوگیڑے نال توں کھوج ناہیں نی میں تیریاں لواں بلائیاں نیں
مت جادُوڑا پا کے کرے کملی، گلاں ایس دے نال کیہہ لائیاں نیں
آٹا خیر نہ بھچّھیا لئے دانے، کِتھوں کڑھیئے دُدّھ ملائیاں نیں
ڈرن آوندا بھُوتنے وانگ اِستوں کِسے تھاں دیاں ایہہ بلائیاں نیں
خیر گھِن کے جا فقیریا وے آ راولا کیہیاں چائیاں نیں
پھریں بوہت پکھنڈ کھلار داتوں ایتھے کیہیاں وَلّیاں پائیاں نیں
وارث شاہ فقیر دی عقل کِتھے ایہہ پٹّیاں عِشق پڑھائیاں نیں

جوگی

مَیں اکلڑا گل نہ جانناں ہاں، تُسیں دوویں ننان بھرجائیاں نی
ماں زادیاں وانگ بِنا تیری پا بَیٹھی ایں سُرم سلائیاں نی
دھیان رب تے رکھ، نہ ہو تَتی غُصّے ہون نہ بھلیاں دیاں جائیاں نی
ساڈے پِیر توں جاندی مویا گیا، تاہیں گالیاں دیلیاں آئیاں نی
تینوں شوق ہے تِنہاں دا بھاگ بھریئے، جنہاں ڈاچیاں باز چرائیاں نی

گھوج ناہیں : لڑ جھگڑ نہ   بھچھیا : خیرات ۔ تینوں شوق اے : تجھے شوق ہے
پیار ہے ۔ اشارہ مراد بلوچ کی طرف ۔

جس رب دے اسیں فقیر ہوئے ویکھ قدرتاں اوس وکھائیاں نی
وارث شاہ اوہ سدا ای جیوندے نیں جنہاں کیتیاں نیک کمائیاں نی

سہتی

پٹے ڈاچیاں دے بُرے لاوناں ایں، دیندا میہنے شامتاں چوریاں دے
متھا ڈاہیوں ای نال کواریاں دے، تیریاں کونڈیاں جوگیا موریاں وے
خیر ملے سو لئیں نہ نال مستی، منگیں دُدھ تے پان گلوریاں وے
اک دِہیں آٹا اک ٹُک چپّا، بھر دین نہ چاٹیاں کوریاں وے
ایس اَنّ نوں ڈھونڈ دے اوہ پھر دے، جڑھن ہاتھیاں تے ہون پوریاں دے
وڈے کملیاں دی اساں بھنگ جھاڑی، ایتھے کئی وللیاں سوریاں دے
سوٹا وڈا علاج کو پتیاں دا، تیریاں بھیڑیاں دس دیاں طوریاں وے
وارث مار سوار دی بھبوت راکھش، جیہڑیاں مہریاں ہون اپوریاں وے

جوگی

کیہی گھنڈ فقیر دے خیال پیّاں اٹھکھیں بُریار اُچکیاں نیں
راتب کھاکے ہنجرن وِچ تلے، مارن لت سراتیاں بکیاں نیں
اک بھونکدی دُوسری کرے ٹِچکر ایہہ ننان بھابی دونویں سکیاں نیں
ایتھے بہت فقیر زہیر ہوئے خیر دیندیاں دیندیاں اکیاں نیں
جنہاں ڈبیاں ہاٹکے سِر چاٹیاں، رناں تنہاں دیاں مول نہ سکیاں نیں

موُر: کندھے ۔ چوُریاں: مورچھل ۔ وُللیاں: جھلی، پگلی ۔ راکھش: جنگلی قوم ۔
اُپوریاں: بے قابو، بے بس ۔ راتب: خوراک ۔ ہنجرن: ہنہنانا ۔ تلے: طویلے ۔
سراتیاں: سراتی گھوڑیاں ۔ زہیر: پریشان ۔

نالے ڈِھڈ کھڑکن نالے دُدّھ رڑکن آتے چاٹیاں گُتیّاں لکّیاں نیں
جھاٹا کھڑکدیاں گُھندیاں نک ٹُنکن، مارن واؤ کے چاہڑ کے نکّیاں نیں
لڑو نہیں بجے چنگیاں ہووناں بجے وارث شاہ نوں لٹو دو پھکّیاں نیں

سہتی

آنی دیکھو نی واسطہ رب دا جے واہ پَے گیا نال گُپتیاں دے
مگر بلاں دے چوبر لا دیجن اِک چھیڑ دیجن مگر کُٹیّاں دے
اِکّے واہڈیاں لادیاں کرن چوبر اِکّے ڈاہ دیجن ہیٹھ چھٹّیاں دے
ایہہ پُرانیاں لعنتاں ہَین جوگی گدّوں وانگ لیٹن وِچ گھٹیّاں دے

ہیر

ہیر آکھدی بہت ہے شوق تینوں بھیڑ پابہیں نال ڈٹیّاں دے
وارث شاہ میاں کھیہڑے ناہیں پیئے کُن پاٹیاں رب دے پاٹیاں دے

سہتی

بھابی جوگیاں دے وڈّے کارنے نیں گلّاں نہیں سُنیاں کن پاٹیاں دیاں
روک بنّھ پلّے دُدھ دہی پیون وڈّیاں چاٹیاں بوڑ دے آٹیاں دیاں
گِٹھ گِٹھ ودھا کے وال ناخن رِچھ پلمدے لانگڑاں پاٹیاں دیاں
وارث شاہ ایہہ مست کے پاٹ چلّے رگاں کِرلیاں وانگ نے گاٹیاں دیاں

لکّیاں : چاٹ لین ۔ مارن واؤ کے : پادیا چسکی مار کر ناک چڑھانا ۔ چوبر : موٹے جھنڈے
پلمدے : لٹکتے گاٹیاں : گاٹا ۔ گردن ۔ موٹی گردن
لانگڑاں : یراں، دھجیاں گِٹھ گِٹھ : بالشت بھر ۔

جوگی

ایہہ مثل مشہور جہان اندر چھٹی چارے ای ٹھوک سوار دی اے
اُتّے تنبدی چھاتی تے بال لیہڑے چڑیاں ہاکرے لیلڑے چار دی اے
مجھ جھیڑے فقیراں دے نال لڑدی گھر سانبھ دی لوکاں نوں ماردی اے
وارث شاہ دو لڑن معشوق ایتھے میری سنگلی شگن وچار دی اے

سہتی

میرے ہتھ لونڈے تیرا لوٹیں ٹوٹن کوئی مارے گا نال ٹھلیاں دے
اسیں گھڑاں گے وانگ قلبوت موچی کریں چاوڑاں نال توں ڈھلیاں دے
مار اک چپیڑ تے دند بھنّوں سواد آوسی چھلیاں بھلیاں دے
وارث ہڈ تیرے کھاٹ وانگ گھڑی ایں نال کنکیاں ٹھلیاں کھلیاں دے

جوگی

تیرے مور لونڈے بھاٹ کھاونے نوں میری بھڑکدی اج مُتھر ہے نی
میرا کُتکا لوے تے تیرے چُتڑ اج دوہاں دا وڈا کُٹھر ہے نی
چبھڑ وانگ تیری مجھ کڈھ سٹاں تینوں آیا جے زور دا قہر ہے نی
ایس بھیڈ دے خون تے کسے چڑھ کے نہیں مار لینا کوئی شہر ہے نی
اُجاڑے خور گدھی وانگ کُٹیں گی تینوں بڑی جے کسے دی ویہر ہے نی
وارث شاہ ایہہ ڈگڈگی رن کُتی کس چھڈاونی ویہر تے قہر ہے نی

ٹھوک : قسم ۔ بال لیہڑے : چھاتی سے لگا کر بچے کو دودھ پلاتی ہے ۔ لونڈے : کھُلاتے ۔
ٹوٹن : ڈُٹنی ۔ سر کی کھوپری ۔ چھُلیاں : چھُل ۔ ناز و ادا ۔ کھاٹ : چارپائی ۔ کُتکا : چھوٹا ڈنڈا ۔

جوگی

اسیں صبر کر کے چپ ہو رہے بہت اَوکھیاں ایہہ فقیریاں نیں
نظر تلے کیوں لیاوندی کن پاٹے جہیندے ہس دینال زنجیریاں نیں
جیہڑے درشنی ہنڈوی واچ بیٹھے سبھ چٹیاں اوہناں نے چیریاں نیں
تسیں کرو حیا کواریو نی اجے ڈدھ دیاں دندیاں کھیریاں نیں
وانگ بڈھیاں کریں پک چھنڈ گلاں منھے چونڈیاں کواردیاں چیریاں نیں
کیہی چندری لگی ایں اج متھے اکھیں رکھ دیاں بھون بھنبیریاں نیں
میں تاں مار ترٹڑی پٹ سٹاں میری انگلی انگلی پیریاں نیں
وارث شاہ فوج دار دے مارنے نوں ماریاں سینتاں ویکھ کشمیریاں نیں

ہیر (جوگی نوں)

سینت مار کے ہیر نے جوگیڑے نوں کہیا چپ کر ایس پھکاونی ہاں
تیرے نال جے ایس نے ویر چایا متھا ایس دے نال میں لاونی ہاں
کراں گلّ گلائنوں نال اِس دے گل ایس دے ریشٹہ پاونی ہاں
وارث شاہ میاں رانجھے یار اگے ایہنوں کنجری وانگ نچاونی ہاں

ہیر (اہتی نوں)

ہیر آکھدی ایس فقیر تائیں کہیا گھتیو غیب دا واعدہ ای
ایہناں عاجزاں نوں پئی مارنی ایں ایس جیونے دا کہیا فائدہ ای

درشنی ہنڈی : بیڑ چیک - چیریاں : چٹھیاں - کھیریاں : بچے کے دانت جو پہلی بار نکلتے ہیں
کشمیریاں : مراد ہیر - ریشٹہ : دھندا

اللہ والیاں نال کیہہ ڈیر چاہیو ای بھلا کو اڑیئے ایہہ کیہہ قاعدہ ای
پیر چم فقیر دی ٹہل کریئے ایس کم وِچ خیر دا زائدہ ای
وارث شاہ فقیر جے ہون غصّے خوف شہر نوں قحط وبا دا ای

سہتی

بھابی اِکدروں لڑے فقیر سانوں توں بھی جند کڈھیں نال گھوریاں دے
جے تاں رہنگ دے بھا دی خبر ناہیں کاہے پچھیے بھاء کستوریاں دے
جے تاں پٹ پڑاونا نہ ہووے کاہے کھیہن کیجے نال بھوریاں دے
ایہناں جوگیاں دے کائی وس ناہیں گھنّے رزق نے واعدے دوریاں دے

ہیر

جان سہتیئے! فقریں ناگ کالے پلّے حق کمائیاں پوریاں دے
کوئی دے بد دعا تے گال سٹّے پچھوں فائدہ کیہہ ایہناں جھوریاں دے
کچھو کچھو کر دی پھریں نال فقراں، پئے چالڑے ایہناں لنگوریاں دے
وارث شاہ فقیر دی اَرن ویرن، جویں ویری نیں مرگ انگوریاں دے

سہتی

بھابی کریں رعائتاں جوگیاں دیاں ہتھیں پو منجیاں پا متھوڑیاں نی
جیہڑی ڈنڈ وکھا کے کرے آکڑ ایں تاں پٹ سٹاں اوہدی پوڑیاں نی
گورو ایس دے نوں نہیں پہنچ او بھتے بھجے عقلاں اساڈیاں دوڑیاں نی

زائدہ : زیادتی۔ نفع ۔ اِک دروں : ایک طرف سے۔ پٹ : ریشم ۔ انگوریاں : گندم کی بالیوں کی کونپلیں ۔ پوڑیاں ، خرابیاں ۔ مرگ : ہرن ۔

جن بھوت تے دیو دی عقل جاوے جدوں مار کے اُٹھیئے چھوڑیاں نی
مار مُہلیاں نے ٹنگاں بھن سٹاں پھرے ڈھونڈ دا کاٹھ کٹھوریاں نی
وارث شاہ فقیر دے نال لڑناں کپن زہر دیاں گندلاں کوڑیاں نی

ہیر

ہائے ہائے فقیر نوں بُرا بولیں، بڑی ہتھیئے تیری اموڑ ہے نی
جنھاں نال فقیراں دے اڑی بدھی سنے جان تے مال دے چوڑ ہے نی
کن پاٹیاں نال جس اڑی بدھی پس و پیش تھیں انت نوں دوڑ ہے نی
وارث شاہ لڑائی دا مُول بولن ویکھ دوہاں دے لڑن دے طور ہے نی.

سہتی

بھابی ایس جاں گدھے دی اڑی بدھی اسیں رناں بھی چنچل ہاریاں ہاں
ایہہ ماریا ایس جہان تازہ اسیں روز میثاق دی ماریاں ہاں
جے ایہہ ضد دی چھیڑنی چھوہ رہیا اسیں رناں بھی چنچل ہاریاں ہاں
جے ایہہ گنڈیاں وچ ہے پیر دھر دا اسیں بانکیاں کنجریاں ڈاریاں ہاں
مرد رنگ محل نیں عشرتاں دے اسیں ذوق تے مزے دیاں ماڑیاں ہاں
ایس جاک دی کیا مجال ہے نی راجے بھوج تھیں اسیں نہ ہاریاں ہاں
ایہہ آپ نوں چھیل سداوندا اے اسیں تراں دیناں دیاں ناریاں ہاں
وارث شاہ وچ حق سفید پوشاں اسیں ہولی دیاں رنگ پچکاریاں ہاں

چھوڑیاں : چھڑا ۔ موہلیاں : چاول چھڑنے والا ڈنڈا ۔ کاٹھ کٹھوریاں : بیساکھی ۔ وہ لکڑی جو لنگڑے بغل میں لے کر چلتے ہیں ۔ کپن : کاٹنا ۔ پس و پیش : عذر ۔ بہانہ ۔ اموڑ : ضدی ۔ روز میثاق : وعدے کے دن ۔ ازل کے دن ۔

ہیر

جنہاں نال فقیراں دے اَڑی بدّھی ہتھ دھو جہان تھئیں چلّیاں نی
آٹلیں کواریئے ڈاریئے نی کیہیاں چائیو بھبخاں اوتلیاں نی
ہَین وسدے بدّل بھی ہونیویں دُھماں قہر دیاں دیس تے گھلّیاں نی
کارے ہتھیّاں کواریاں رَوہ بھریاں بھلا کیکر رہن نچلّیاں نی
مَنس منگدیاں ہو گیاں نال لڑ کے راتیں اوکھیاں ہون اکلّیاں نی
سچھپّے چرخڑا اُڈلے ہے سڑن ہو گا کدی چار نہ لاہیاں چھلّیاں نی
جِنھتے گبھرو ہون جا بیہن اوتھے پربیہ مار کے بیہن پتھلّیاں نی
ٹل جاہ فقیر توں گُنڈیئے نی آ کواریئے راہیں کیوں مَلّیاں نی
تکھ ہڈیاں نال نہ ہَلک جاندا وارث شاہ جو اندروں ہلّیاں نی

سہتی

بھابی نال فقیر دے دَھڑا کیتا، حال حال لوکا ساکوں مار دی اے
جوگی ویکھ کے پان شو چڑھی کائی مان مُتڑی خون گذار دی اے
نہیں جاندی چاک سو ایہہ جوگی اِکّے کیا نشانڑی یار دی اے
رَلے نال ہیرے بچّے تال اُتّے وارث شاہ توں سینتاں مار دی اے

ہیر

گھول گھتیئے کواریئے ڈاریئے نی مَتھا ڈہتیئے کنت پروسلیئے نی

بھبخاں: تیزی۔گرمی۔ مَنس: مرد۔خصم۔ سینتاں: اشارے۔
متھا ڈہتیئے کنت پَروسلیئے: یاری نال خصم کرنے والی۔

کِتے سَد سُنا نشانیاں دیہہ، اِکّے جیوندیاں جھوٹھ نہ بولیئے نی
سِر وَکھ کر چاہڑیئے چا سُولی تاں بھی ایڈ اَپرادھ نہ تولیئے نی
چھنّی پاڑ کے باریاں کیتیاں نیں گُنج کواریئے آ لیئے بھولیئے نی
وارث شاہ ہموزن ہے جھوٹھ دوزخ کنڈی پا انصاف دی تولیئے نی

سہتی

بھلا دَس بھابی کیہا وَیر چایئو بھّیا بھّنی نوں پئی تُوہنی ایں
اَن سُنیاں گلّاں دا نام لے کے گھاہ اٹھڑتے پئی کھنڈُوہنی ایں
آپ چھاننی چھیڑ دی دوہنی نوں، ایویں کنڈیاں تے پئی دُھونی ایں
سوہنی ہو کے تُوں تاں غضب چایا رَت خلق دی پئی نچُوہنی ایں
آپ چاک ہنڈا کے چھڈ آیوں ہُن خلق نوں پئی وڈُوہنی ایں
آکھ بھائی نوں ہُنے کڈھا چھڈوں جیہے اَساں نوں میہنے تُوہنی ایں
آپ کملی لوکاں دے سانگ لائیں نخرے واد یاں دی وڈّی کھوہنی ایں
وارث شاہ کہے بگھیاڑیئے نی مُنڈے موہنی تے نڈھے دوہنی ایں

ہیر

خوار خجلاں رُلدیاں پھر دیاں سُن اَکھیں وکیھ دیاں ہور دیاں ہور ہویاں
اُتے دُدّھ دیاں دھوتیاں نیک بُنیاں اَگے چوراں دے اسیں بھی چور ہویاں
چور چودھری گُنڈی پردھان کیتی ایہہ اُلٹ اَولّیاں زور ہویاں

سَد : پیغام ۔ باری : مراد سوراخ ۔ چھید ۔ کنڈی : ترازو ۔ گھاء : زخم ۔ اَٹھڑے : کچے ۔ دوہنی : دودھ دوہنے والا برتن ۔ نچوہنی : نچوڑتی ۔ وڈوہنی : کاٹتی ۔ بُرا کہتی ۔ بدنام کرتی ۔

پھُمنیب تے کوہجیاں بھیڑ مونہیاں آکے حُسن دے باغ دیاں موڑ ہویاں
ایہہ چُغل بلوچاں دی ٹونب مِٹھی زہیں دوز کھوٹی من کھور ہویاں
ایہدی بنت دیکھو نال نخریاں دے، مال زادیاں وِچ لاہور ہویاں
بھرجائیاں نوں بولیاں مار دیاں نیں پھرن مُنڈیاں وِچ لنڈور ہویاں
وارثؔ شاہ جہان تے دُھم ایہدی ہوئی سسّی دیاں شہر بھنبور ہویاں

شاعر

لڑے جٹ تے کُٹیئے ڈوم نائی سِر جوگڑے دے گل آئی آ ای
آؤ کڈھیئے وڈھیئے ایہہ پھستا، جگ دھوڑ کائی ایس پائی آ ای
ایس مار منتر ویر پا دِتّا جان چک دی ہوئی لڑائی آ ای
ہیر نہیں کھاندی مار اساں کوں وارثؔ گل فقیر تے آئی آ ای

سہتی

سہتی آکھیا اُٹھ ربیل باندی خیر پا نفقیر نوں کڈھیے نی
آٹا گھت کے رُگ تے بُک چینا وِچوں اُلکھ فساد دی وڈھیے نی
دے بھچھیا ویہڑیوں کڈھ آیئے ہوڑا وِچ بُرونہہ دے گڈیئے نی
اماں آوے، بھابی نوں دکھ ہویئے ساتھ اونھ تے بَلّی دا چھڈیئے نی
آوے ویر نوالیاں کھوہ لیئے ایہدے یار نوں کٹ کے کڈھیے نی
وارثؔ شاہ دے نال دو ہتھ کریئے اَنی اُٹھ توں سار دی ہڈیئے نی

ٹونب : زیور ۔ مال نادیاں : کنجریاں ۔ بنت : بناوٹ ۔ سسّی شہر بھنبور : دیکھو صـ ۳۸۲ ۔

پھستا : دھندا ۔ چینا : باجرے کی قسم کا اناج ۔ ہوڑا : کُنڈا ۔ لکڑی کا ہوڑا ۔ بُرونہہ : دروازہ
سار دی ہڈی : لوہے کا تکلا ۔

ربیل باندی

باندی ہو غصّے، چُپ ہو رہی، ٹُک پچھنے دا چا اُلیریا سُو
پَر ہانہہ لہیں وے چوہرا، مَریں وِچّوں، گاہلاں کڈھ کے ناتھ نوں چھیڑیا سُو
باندی لاڈ دے نال چُوآ کر کے دَھکّا دے کے ناتھ کھیہڑیا سُو
ئے کے کھپرّی چوہرا، جا ایتھوں، ویکھو سُتّڑے ناگ نوں چھیڑیا سُو
چھبّی گکّھ وِچ دے کے پَشم پٹّے، ہتھ جوگی دے مُنہ تے پھیریا سُو
وارثؔ شاہ فرنگ دے باغ وَڑ کے دیکھو کلا دے کھُوہ نوں گیڑیا سُو

شاعر

رانجھا دیکھ کے بہت حیران ہویا پیّاں دُدّھ وِچ اَنب دیاں پھاڑیاں نیں
غصّے نال جیوں حشر نوں زمیں تپے جیوُ وِچ کُلیلیاں چاہڑیاں نیں
چِینا جوگ چھونیاں آن پائیو مُن چلّی ایں گولیئے داہڑیاں نیں
جس تے نبی دا روا دُرود ناہیں، اکھیّں پھیر نہ مُول اُگھاڑیاں نیں
ڈُب موئے نیں کاسبی وِچ چینے وارثؔ شاہ نے بولیاں ماریاں نیں

جوگی

ایہہ بِھچھیا گھتّیو آن چِینا؟ نال فقر دے گھولیاں یاریاں نیں
اوہ اوہ لوہڑا بڑا قہر ہویا کم ڈوب سُٹّیا ایہناں ڈاریاں نیں
میرے کپڑے چا پلیت کیتے پیّاں دھونیاں مہلیاں ساریاں نیں

چھبّی : پنجے کا اشارہ ۔ پَشم : بال۔ شرمگاہ کے بال ۔ فرنگ دے باغ : گورا منہ
کلیلیاں : کھچیاں۔ دانت پیسنا ۔ روا : جائز ۔ کاسبی : جلاپے ۔

وارث شاہ بارود دی کوٹھڑی وچ سُٹ چلی ایں توں انگیاریاں نیں

رہیل باندی

چِینا جھال جھلّے جٹاں ساریاں دی چِینا مُول ہے دُکھیاں سُکھیاں دا
اَنّ چِینے دا کھایئے نال کھٹّے سواد ڈھونڈھیے ٹُکّراں رُکھیاں دا
بنّھ پنڈیاں ایس دے چاولاں دیاں مائی باپ ہے ننگیاں بھکھیاں دا
وارث شاہ میاں نواں نظر آیا ایہہ چالڑا لُچیاں بھکھیاں دا

جوگی

چِینا خیر دینا بُرا جوگیاں نوں، مچھی بھابڑے نوں ماس باہمناں نوں
کیف بھگت قاضی، تیل کھنگ والے، وڈھ سُٹناں لُنگ پلاہماں نوں
زہر جیوندے نوں، اَنّ سُن والے، پانی ہلکیاں توں دھرن ساہمناں نوں
سیہا چوہڑیاں نوں، بیاج مومناں نوں، موت ایڑاں نوں، اکھیں ڈاہمناں نوں
وارث شاہ جیوں سُنکھیا چوہیاں نوں، سُنکھ مُلّاں، تے بانگ برہمناں نوں

شاعر

جوگی غضب دے سِرے تے سُٹ کھپر پکڑ اُٹھیا مار کے چھوڑیا ای
ئے کے پھاہوڑی گھُلن نوں تیار ہویا آن ویہڑے وچ اپوڑیا ای
ساڑ بال کے جیو نوں خاک کیتا نال کاوڑاں دے جٹ کھوریا ای
کڈھ اکھیاں میتھے تے پا تیوڑی سہتی لونڈی دے نال اجوڑیا ای

اَنّ : اناج ۔ کیف : نشہ ۔ شراب ۔ لُنگ : کیکر کی پھوٹتی شاخوں پر پھول ۔ سُن والے : سردی سے ٹھٹھرے ہوئے
دھرن : ناف ۔ ساہمناں : ثانی ۔ مقابل ، ایڑ : اجڑ ۔ گلّہ ۔ ریوڑ ۔ ڈاہمناں : داغ ۔ نشان ۔ چھوڑی : چمڑا ۔
ٹوٹا ہوا جوتا ۔ پلاہماں : نازک ٹہنیاں ۔

جیہا ذکریا خاں مُہم کر کے لے کے توپ پہاڑ نوں ھوڑیا ای
جیہا مہر دی سنتھ دا بان بھچّہ وارث شاہ نقیر تے دُوڑیا ای

جوگی (باندی نوں)

ہتھ چا متہرے کڈھیا اے "تینوں آوندا جگ سبھ سُنج رَتے
چاول نعمتاں گنگ نوں آپ کھائیں خیر دین تے کیتا ای کھنج رَتے
کٹ دیہہ چھیناں گھر خاوندان دے نہیں مار کے کروں گا منج رَتے
پُٹ چُونڈیاں چُوڑیاں کٹ سٹاں لا بہیں جے وَیر دی چھنج رَتے
سر پھا ہوڑی مار کے دند جھاڑاں ٹنگاں بھن کے کروں گا لُنج رَتے
تیری وراسوئی ہیٹھے پھول سٹاں بیٹھی روئیں گی رانج تے اُنج رَتے
وارث شاہ سر چاہڑ وگاڑسیں توں، ہاتھی وانگ میدان وِچ گنج رَتے"

سہتی (باندی نوں)

باندی ہو کے چُپ کھلو رہی، سہتی آکھیا "خیر نہ پایو کیوں ؟
ایہہ جوگیڑا لیک کمذات کنجر اِس دے نال توں بھیڑ مچایو کیوں ؟"

باندی (سہتی نوں)

گولی آکھیا، خیر ایہہ نہیں لیندا ہتھ شیر دے تدھ پھڑایو کیوں
میری پان پت ایس نے لاہ سٹی جان بجھ بے شرم کرایو کیوں
آپ جا کے دیہہ جے ہنے لیندا گھر موت دے گھت پھہایو کیوں
وارث شاہ میاں ایس مورنی نوں دوا لے لا کے باز چھڈایو کیوں

ذکریا خاں: ص ۳۹۱ - سنتھ: مجلس - بان بھچّہ: موٹا۔ پلا ہویا کتا - سُنج: اُجاڑ۔ سُوناں - کھنجناں: چُوکنا، بھُول جانا - مُنج: مُوہنج - وراسوئی: شرمگاہ - پان پت: عزت۔ شرم - گنج: گونج -

جوگی (ہاندی نوں)

جھاٹا پٹ کے رمیڈھیاں کھوہ سٹاں گتوں پکڑ کے دیاں ولاوڑا نی
جے توں پنڈ دا خوف وکھاونی ایں رکھاں پشم تے ایہہ گرانوڑا نی
تیرا اساں دے نال مُدپڑانی نہیں ہوونا ایں ہسج ملاوڑا نی
لت مار کے چھڑوں گا چا گبھن کڈھ آئی ایں ڈِھڈ جیوں تاوڑا نی
سنے کواری دے مار کے مجھ کڈھاں نکل جان بوانی دیاں چاوڑاں نی
ہتھ لگیں تاں سٹوں گا چیر رتے کڈھ لئوں گا ساریاں کاوڑاں نی
تسیں ترے گھولاٹناں جان داہاں کڈھاں دوہاں دا مار پوستاڑا نی

جوگی (ہیر نوں)

ہیرے! تیرا حیا ہے بہت مینوں نہیں ماراں سُو پکڑ پچھل کے نی
سبھے یار پت ایس دی لاہ سٹاں میرے کھس نہ جان تعلقے نی
ایہدی پکڑ سنگھوں جند کڈھ سٹاں واہراں ویکھ لوے ایہہ گھل کے نی
جیہا مار چتوڑ گڑھ شاہ اکبر، ڈھاہ موہچے لئے مچلکے نی
بھلا آکھ کیہہ کھٹناں وٹناں ایں وارث شاہ دے نال پڑل کے نی

ہیر

بولی ہیر، میاں خاک پا تیری، پچھا ترٹیاں اسیں پردیسناں ہاں
پیارے وچھڑے چونپ نہ رہی کائی لوکاں وانگ نہ مٹھیاں بیناں ہاں

ولاوڑا: ول۔ چکر۔ پشم: شرمگاہ کے بال۔ گرانوڑا: اسم تحقیر۔ گاؤں۔ مدپڑا: مقابلہ۔ ملاوڑا: میل ملاپ
گبھن: حمل۔ تاوڑا: برتن۔ مجھ: مغز۔ پوستاڑا: پوست۔ کھال۔ تعلقے: علاقے۔ جاگیر۔
چونپ: لگن۔ شوق

اسیں جوگیا پیر دی خاک تیری جو کجھ آکھسو اسیں منیناں ہاں
وارثؔ شاہ پردیسی دی غور کریئے اسیں آپنے دیس دیاں دیناں ہاں

سہتی (ہیر نوں)

نویں نوچیئے گجھڑے یار نے نی کارے ہتھیئے چاک دیئے پیاریئے نی
پہلے کم سوار ہو بہیں تیاری بیلے کھیڑے جائیئے ڈاریئے نی
اکھیں مار کے یار نوں چھیڑ لیو ای نی مہاشتی چنچل ہاریئے نی
وارثؔ شاہ ہتھ بھیڑے دی لاج ہندی ساتھ کریئے تے پار اتاریئے نی

سہتی ہو غصے چا خیر پایا جوگی ویکھ کے ترت ای رج پیا
موہوں آکھدی روہ دے نال جٹی کنگ کھیڑیاں دے بھا اج پیا
ایہہ کے مکریا ٹھکریا راولا دے کاہے واچنا ایڈ دھرج پیا
ٹھوٹھے وچ سہتی چینا گھت دتا بھٹ جوگی دے کالجے وج پیا
ہتھوں چھڈ زنبیل چا زمیں ماری چینا ڈلھ پیا ٹھوٹھا بھج پیا

جوگی

خیر فقر نوں عقل دے نال دیجے ہتھ سنبھل کے ٹک اُلاریئے نی
کیجے ایڈ ہنکار نہ جوبنے دا گھول گھتیئے مست ہنکاریئے نی
بھری ہوئی غرور تکبری دی لوہڑ گھتیو ای رنے ڈاریئے نی

واچنا : جاننا۔ معلوم کرنا۔ دھرج : ڈھول۔ زنبیل : کاسہ۔ کشکول
مہاشتی : بدمعاش

کیجے حسن دا مان نہ بھاگ بھریئے چھل جاسیا رُوپ وچاریئے نی
ٹھوٹھا بھن فقیر نوں چھیڑیو ای شالا یار دیئے ڈُسنے ہاریئے نی
ماپے مرن ہنکار بھج پوے تیرا آنی پیٹنے دیئے ونجاریئے نی

سہتی (جوگی نوں)

گھول گھتیوں یار دے نام اُتوں مُنہ کیہہ تیرے ہتھیاریا وے
تیرے نال میں آکھ کیہہ بُرا کیتا ہتھ لا تینوں نہیں ماریا وے
لوکاں سن دیاں پُنیں توں یار میرا وڈا قہر کیتو لوہڑے ماریا وے
رگ آٹے دا ہور لے جا ساتھوں کوئی وڈے فسادی بُرہاریا وے
تیس بتیس آدمی گری دی گل ناہیں رب جا بھجن اُساریا وے
وارث کسے اساڈے نوں خبر ہووے اینویں مُفت وچ جائیں گا ماریا وے

جوگی

جے تاں پول کڈھاوناں نہیں آہا ٹھوٹھا فقر دا چا بھناییے کیوں
جے توں کواریاں یار ہنڈاوناں سی پھیر ماپیاں کولوں چھپاییے کیوں
پھیر منگیئے تے بھجی دٹیں کاسہ آسیں آکھدے گل شرماییے کیوں
ہرجائی توں مہنہ چاک دا سی یاری نال بلوچ دے لاییے کیوں

سہتی

جو کوئی جمیا مرے گا سب کوئی گھڑیا بھج سی واہ سبھ وہن گے وے
پیر پیر ولی غوث قطب جاسن ایہہ سب پسارڑے ڈھیہن گے وے

بھجن : بد وضع ۔ پول : راز ۔ بھید ۔ بلوچ : مراد بلوچ ۔ واہ : نالہ ۔ وہن گے : چلینگے
مہنہ : طعنہ

جدوں عمر دی آن میعاد پُگی عزرائیل ہوری آ بہن گے وے
بھنے بھوُ ٹھے توں ایڈ وَدھا کیتو بُرا تُدھ نوں لوک سبھ کہن گے وے
جدوں ربّ اعمال دی خبر پُچھی ہتھ پیر گواہیاں دیہن گے وے
جے توں بُرا بولیسیا لاولا وے ہڈ پیر سزائیاں لین گے وے
کُل چیز فنا ہو خاک رَلسی ثابت ولی اللہ دے رہین گے وے
بھوُ ٹھا نال تقدیر دے بجھ پیا وارث شاہ ہوری سچ کہن گے وے

جوگی

شالا قہر خدا دا پیش آوے بھوُ ٹھا بھن کے لاڈ پنگھارنی ایں
لک بنھ کے رتے گو لکڑے نی مارڑا ویکھ فقیر نوں مارنی ایں
نالے مارنی ایں جیو ساڑنی ایں نالے حال ای حال پکارنی ایں
مرے حکم دے نال تاں سبھ کوئی بناں حکم دے خون گذارنی ایں
بُرے نال جو بولیئے بُرے ہویئے اسیں بولیئے تاں توں مارنی ایں
بھوُ ٹھا پھیر درست کر دیہہ میرا ہور آکھ کیہہ سچ نتارنی ایں
لوک آکھ دے نہن ایہہ کُڑی کواری ساڈے باب دی ایہہ دھاڑے سارنی ایں
ایڈے فند فریب نے یاد تینوں مرداں دے سر مُردارنی ایں
سَوا منی مُتھرپئی پھُرکدی اے کِسے یارنی دے سر مارنی ایں
گھر والیئے دَو ہٹیئے! بول توں بھی کیہی سوچ وچار وچارنی ایں
اک چور تے دوسری چتر بنیوں وارث شاہ توں کچھ نے ہارنی ایں

پنگھارنی ایں : بناتی دکھاتی ہے - باب : لیئے - واسطے - فند : مکر - فریب - چتر : چالاک

سہتی

اسیں ٹھوٹھے دی سار کیہہ جٹ جاناں بُوہا کِل کِسے گھمیار دا دے
اوہتھوں ہتھ آوے ٹھوٹھا فیر تینوں پَیسہ خرچیا کم سوار دا دے ۔
چار پہر ہوئے تینوں وِچ ویہڑے کوئی آن کے تُدھ نوں مار دا دے
تینوں ذرا فقیری دا اثر ناہیں فقر سوئی جو نفس نوں مار دا دے

شاعر

ویہڑے وِچ اوہ چوکڑی مار بیٹھا کرے کیرنے حال پُکار دا اے
جوڑے ٹھیکری ٹھیکری نال لاوے آہیں کڈھ دا خون گذار دا اے
نیناں نظر تے ہیر دے دَل ویکھے کرے سَینتاں تے رمز مار دا اے
وارث شاہ نے مکر سکھا دِتا دیکھو جھگڑیوں مُول نہ ہار دا اے

جوگی

کاسہ بھَن گھمیاراں دا گھر دسّیں! تینوں خوف نہ ربّ قہار دا نی
جے مَیں کھا غُصّہ کہاں ربّ تائیں تُرت گُل تُسا ڈڑی مار دا نی
پریشان حیران پشیمان ہویاں ایہہ واعدہ پروردگار دا نی
بے پرواہیاں ربّ دیاں ویکھ وارث بخشنہار عاصی گنہگار دا نی

ہیر

ہیر آکھیا ایہہ چوآ کہیا ٹھوٹھا بھَن فقیر نوں مارنا کیہہ
جنہاں اِک اللہ دا آسرا اے اُہناں فقراں دیناں کھہاڑنا کیہہ

کیرنے کرنا : رونا۔ شور پکار کرنا ۔ گل : نسل ۔ خاندان ۔ چوآ : ناز ۔ نخرہ

جیہڑے کن پڑا فقیر ہوئے بھلا اوہناں دا پڑتنا پاڑنا کیہہ ،
تھوڑی گل دا بڑا وَدھا کر کے سورے کم نوں چا وگاڑنا کیہہ
نڈیئے نال برابری آپ کُڑیئے سوٹا پکڑ یتیم نوں مارنا کیہہ
جیہڑے گھراں دیاں چاوڑاں نال ماریں گھر چگ کے ایس لیجاونا کیہہ
گھر تیرا تے ئیں نال کونس چائیو ایتھوں کواریئے ٹُدھ لیجاوناں کیہہ
بوہل راہکاں دا دھونس چُوہڑے دی مرشوں مرشوں دِن رات کراوناں کیہہ
وارث شاہ ایہہ حرص بے فائدہ ای اوڑک ایس جہان توں پاوناں کیہہ

سہتی

بھلا آکھ کیہہ آہنی ایں نیک پاکے ؛ جدّھے پلُّو تے پڑھن نماز آئی
گھر بار تیرا اسیں کون کوئی ؛ جا پلے لد کے گھروں جہاز آئی
نڈھے موہنی ایں تے جھوٹے دوہتی ایں نی اجے تیک نہ عشق تھیں باز آئی
سانوں خاطر تلے نہ لیاوندی اے دیکھ جوگڑے نوں کر دی ناز آئی
وارث شاہ جوانی دی عمر گذری اجے طبع نہ حرص توں باز آئی

ہیر

ایس فقر دے نال کیہہ وَیر چائیو ای اُدھل جاوسیں ٹُدھ نہ دُشناں ایں
ٹھُوٹھا بھجن فقیر نوں مارنی ایں اَگے رَب دے آکھ کیہہ دُسناں ایں

کھماڑناں ، اٹھکھیلیاں کرنا ۔ جھگڑنا ۔ چاوڑاں ، ناز نخرے ۔ کونس : وَیر ۔ دُشمنی ۔
بوہل : اناج کا ڈھیر ۔ راہکاں : کھیتی باڑی کرنے والے (مزارع) ۔ مرشوں مرشوں : کھپ ۔ شور
اُدھل جاوسیں : اغوا ہو جائے گی ۔

تیرے کوار نوں خوار سنسار کرسی ایس جوگی دا کجھ نہ کھسناں ایں
نال چوہڑے کھڑی گھلن لگا وارث شاہ پھر ملک نے ہسناں ایں

سہتی

تیرے جیہاں لکھ پڑھائیاں نے اڈائیاں نال انگوٹھیاں دے
تینوں سدھ کامل ولی غوث دستے مینوں ٹھگ دسے جلیس جھوٹھیاں دے
ساڈے کھونسڑے توں نہیں یاد چوبر بھانویں ڈھیر لاوے آن بھوٹھیاں دے
ایہہ مست ملنگ اسیں مست ایدوں! ایہدے مکر نے مکریاں جھوٹھیاں دے
وارث شاہ میاں نال چواتیاں دے لنگ سیکنے چوبراں گھوٹھیاں دے

ہیر

ایہہ مست فقیر نہ چھیڑ کڑیے کوئی وڈا فساد گل پاسی آ نی
مارے جان کھیڑے اجڑ جان ماپے تدھ لنڈی دا کجھ نہ جاسی آ نی
پیر پکڑ فقیر دے کرس راضی نہیں ایس دی آہ پے جاسی آ نی
احمد شاہ از غیب بھیں آن پوسی ربّ رکھ جنڈیالے نوں جاسی آ نی
وارث شاہ جس کسے دا برا کیتو جا گور اندر پچھوتاسی آ نی

سہتی

اکے مراں گی اکے ہیں ایس ماراں اکے بھابیئے تدھ مرانساں نی
روواں مار ڈھائیں بھائی آوندے تے تینوں خواہ مخواہ کٹانساں نی

لنگ : اعضا۔ عضو ۔ گھوٹھے : گھوآں۔ پیسنا ۔ احمد شاہ : دیکھو حت ٣٩١
مرانساں : مرواوں گی ۔ کٹانساں : کٹواوں گی۔

چاک ریک لائی تینوں ملے بھابی گلاں پچھلیاں کھول سنائیساں نی
اکے ماریوں توں ا کے ڈھیٹھ جوگی ایہا گھگری چا وچھائیساں نی
سیتا دھنسرے نال جو گھاء کیتا کوئی وڈا پکھنڈ پوائیساں نی
رن نہیں جاں گھروں کڈھاں تینوں تے مراد بلوچ ہنڈائیساں نی
سر تیرا تے ایس دا بھن دوویں ایس مٹھوٹھے دینال رلائیساں نی
ہیرے یار رکھ توں ایس دی جمع خاطر تیری رات نوں بھنگ لہائیساں نی
گٹوائیساں اتے مرائیساں نی گتوں پکڑ کے گھروں کڈھائیساں نی
وارث شاہ بنھا ٹنگائیساں نی تیرے لنگ سبھ چور کرائیساں نی

ہیر

خون بھیڈ دے پنڈ جے مار لئیس اجڑ جائے جہان تے جگ سارا
ہتھوں جواں دے جل جے سٹ دیچن کیکر کیٹے پوہ تے ماگھ بھارا
تیرے بھائی دی بھین نوں کھڑے جوگی ہتھ لائے مینوں کوئی ہوس کارا
میری بھنگ جھاڑے اوہدی ٹنگ بھناں سیال ساڑ سٹن اوہدا دیس سارا
مینوں چھڈ کے تدھ نوں کرے سیدا آ کوارئیے پائیو ای کیہا اکھاڑا
سروں کھوہ کے تیریاں جنڈیاں نوں کراں نال پیزار دے خوب جھاڑا
وارث شاہ پناہ منگ رب کولوں منگی ہوئے تاں گھتدی قہر بھارا

سیتا دھنسرے : دیکھو صفحہ: ٣٦٩ - گھاہ : ظلم - قہر ۔ بھنگ لہائیساں : نشہ اتروا دوں گی
جل : لحاف ۔ پیزار : جوتی ۔ کارا : ہمت ۔ لنگ : اعضاء ۔ خون بھیڈ دے : یعنی
کوئی کسی کی بھیڑ مارے تو اتنی سی بات پر گاؤں والے لڑائی نہیں کرتے ۔

سہتی

کجل پُوچھلیا لڑا گھت نینیں زُلفاں کُنڈلاں دار بناونی ایں
نینوئیاں پٹیاں، مُکھ پلما زُلفاں، پئی ویہڑے وِچ چھنکاونی ایں
بانکی پھب رہی چولی بافتے دی اُتّے قہر دیاں آلیاں لاونی ایں
ٹھوڈی گلھ تے پا ٹیکے خال خُونی راہ جاندڑے مرگ پھہاونی ایں
رِنّہاں نخریاں نال پھر آونی ایں اکھیں پا کجل مٹکاونی ایں
تیڑ جوڑا پا کے قہر والا کُونجاں گھت کے لاونے لاونی ایں
نواں دیس تے ویس بناونی ایں لویں پھیریاں تے گھُمکاونی ایں
نال حُسن گمان دے پلنگ بیہہ کے حُور پری دی بھین سداونی ایں
مہندی لا ہتھّیں پہن زری زیور سوہن مُرغ دی شان گواونی ایں
پیر نال چُوا دے چاونی ایں لاڈ نال گہنے چھنکاونی ایں
سردار ہیں خوباں دے ترنجناں دی خاطر تلے نہ کِسے نوں لیاونی ایں
ویکھ ہورناں نک چڑھاونی ایں بیٹھی پلنگ تے تُوتیاں لاونی ایں
پر اسیں بھی نہیں آں گھٹ تیتھوں جے توں آپ نوں چھیل سداونی ایں
ساڈے چند سریر متھیلیاں دے سانوں چوہڑی ہی نظر آونی ایں
ناڈھو شاہ دی رن ہو پلنگ بیٹھی ساڈے جیو نوں ذرا نہ بھاونی ایں
تیرا کم نہ کوئی وگاڑیا ئیں اینویں جوگی دی ٹنگ بھناونی ایں

آلیاں : پھول۔ پھندنے ۔ خال : تِل ۔ کُونجاں : خاص قسم کا کڑھائی کا پھول ۔
لانے لاونی ایں : اردگرد منڈلانا ۔ متھیلیاں : خوبصورت ماتھے والیاں

سُنے جوگی دے مار کے مجھ کڈھاں جھنڈیاں چاوڑاں پئی وکھاونی ایں
تیرا یار آیا ساناں نہ بھاوے آنی ہور کیہہ مُونہوں اکھاونی ایں
سبھے اُڑتنے پڑتنے پاڑ سٹوں ایویں شیخیاں پئی وکھاونی ایں
دیکھ جوگی نوں مار کھدیڑ کڈھوں کویں اوس نوں آن چھڈاونی ایں
تیرے نال جوگراں گی ٹھک ویکھے جیہے مہنے تُوتیاں لاونی ایں
تُدھ لبھناں کیہہ اِس گل وِچوں وارث شاہ تے چُغلیاں لاونی ایں

ہیر

بھلا کواریئے سانگ کیوں لاونی ایں پچھے ہونٹھ کیوں پئی بناونی ایں
لگے وس کتوں کھوہ پاونی ایں پچھوں ہور کیہہ تُوتیاں لاونی ایں
ایڈی لٹک دے نال کیوں گل کریں سَیدے نال نکاح پڑھاونی ایں
وارث شاہ دے نال اُٹھ جا اُدھل کیہاں پئی بُجھارتاں پاونی ایں

شاعر

سہتی نال باندی ہتھ پکڑ موہلے، جھنڈے نال چھڑیندیاں چاولے نوں
گردے آن ہویاں وانگ جوگناں دے ڈھا گھتیونیں اوس راولے نوں
پھیر سہلیاں پکڑ پتھلیانیں ڈھا بیونیں سوہنے سانولے نوں
اندر واڑ کے ہیر نوں مار کُنڈا باہر گئیوں نیں لٹ باولے نوں
گھڑی گھڑی نالوں اِکو وار گئیا اینویں تکیا سی اوس لاولے نوں
وارث شاہ میاں نال موہلیاں دے ٹھنڈا کیتا نیں اوس اوتاولے نوں

چاوڑاں : ناز نخرے ۔ کھدیڑنا : کھال اُتارناں ۔ اُدھل : اغوا ۔ راول : فقیر ۔ سانولے : ہلکے کالے رنگ والا
لاولے : بھولا ۔ سیدھا سادا ۔ اُتاولے : جلدباز ۔ جوگناں ۔ موکل ۔ جن

دوہاں وَٹ لنگوٹڑے لئے موہلے کارے دیکھ لے مُنڈیاں موہنیاں دے
رِکل جھٹ کیتا سہتی راولے تے پاسے بھنّیاں نیں نال کوہنیاں دے
جھٹ نال مدھانیاں چھپیہ سُٹّیا ، سر بھنّیاں نیں نال دوہنیاں دے
وارث نواب حسین خاں نال لڑیا جویں اگو سمند وِچ چُونیاں دے

رانجھا کھا کے مار پھر گرم ہویا یارو ماریا بھُوت فتوُر دے نیں
ویکھ پری دے نال خم ماریا سی اوس فرشتے بیت المعمُور دے نیں
کر کس کے پیر نوں یاد کیتا لاتھا پنا ملک حضور دے نیں
ڈیرا بخشی دا مار کے لُٹ لیتا ہائی فتح پٹھان قصور دے نیں
جدوں نال ٹکور دے گرم ہویا دِتا دُکھڑا گھاہ ناسُور دے نیں
وارث شاہ جاں اندروں گرم ہویا لاٹاں چھڈّیاں تا تنُور دے نیں

ایہناں مار سواریا راولے نوں ، پنج سٹ سر پھوڑیاں لائیاں سُو
گتھاں پٹ کے پولیاں کرے لیراں موراں بھن کے لال کرائیاں سُو
نالے توڑ جھنجھوڑ کے پکڑ گُتوں دونویں ویہڑے وِچ بھوائیاں سُو
کھوہ چُونڈیاں گلھاں تے مار ہُڈاں دُو دُو دھون دے مُڈھ ٹکائیاں سُو

خم ماریا : پہلوانوں کی طرح زانو پر ہاتھ مارنا ۔ بیت المعمُور : آسمان کی مسجد ۔ خانہ کعبہ ۔
ناسُور : پُرانا زخم ۔ موراں : کندھے ۔ ہُڈاں : مُکّی ۔ گھونسہ

جیہا رچھ قلندراں گھول پوندا سوٹے چھتّڑیں لا نچائیاں سُو
"جوگی واسطے رب دے بس کر جا" ہیر اندروں آکھ چھڈائیاں سُو

اوہناں چھٹ دیاں، حال پکار کیتی، پنج ست مُشٹنڈیاں آ گئیاں
وانگ کابلی کتیاں گرد ہویاں، دو دو علی الحساب ٹکا گئیاں
اوہنوں مار کے دھک کے رکھ اگے گھروں کڈھ کے طاق چڑھا گئیاں
دھکا دے کے رٹ پٹ اُس نوں ہوڑا وچ بروُنہہ دے لا گئیاں
ملے چریں وچھنڑے کھوہیونیں، دُنی اگ تے اگ لگا گئیاں
صوبیدار تغیر کر چھڈیا نیں، وڈا واعدا جوگی نوں پا گئیاں
اگے ویر سی پھیر ہن تواں ہویا ویکھو بھڑکدی تے بھڑکا گئیاں
گھروں کڈھ رُوڑی اُتے سٹیونیں کڈھ جنتوں دوزخے پا گئیاں
جوگی مست حیران ہو ڈِگ رہیا کوئی جادُوڑا گھول پوا گئیاں
اگے ٹھوٹھے نوں جھور کے خفا ہندا اُتوں ہور فساد پوا گئیاں
وارث شاہ میاں وڈا سحر ہویا پریاں جن فرشتے نوں لا گئیاں

گھروں کڈھیا عقل شعور گیا، آدم جنتوں کڈھ حیران کیتا
سجدے واسطے عرش توں ملے دھکے، جویں رب نے ردّ شیطان کیتا

چھتّڑ : چھوتر - علی الحساب : بلا حساب - طاق : تختہ - درواز
شعور : سمجھ - عقل - ردّ : دُور کرنا

شدّاد بہشت تھیں رہیا باہر نمرُود مچھّر پریشان کیتا
وارث شاہ حیران ہو رہیا جوگی جویں نوح حیران طُوفان کیتا

جوگی

ہیر چُپ بیٹھی اُسیں کُٹ کڈھے ساڈا واہ پیا نال ڈوریاں دے
اوہ ویہڑا ہتھ نہ آوندا اے لوک دے رہے لکھ ڈھنڈوریاں دے
اِک رن گئی دُوجا دَھن گیا لوک ماردے نال ہنوریاں دے
نُونہاں راجیاں دیاں رناں ڈاہڈیاں دیاں کیکوں ہتھ آون نال زوریاں دے
اَساں منگیا خیر تے وَیر بِلیا کینوں ماریو نال پھوڑیاں دے
وارث ڈاہڈیاں دا سو سَت وِیہیں ہاڑے ربّ اگّے کمزوریاں دے

دُھواں ہُونج دا رو کے آہ مارے رباّ میل کے یار وچھوڑیو کیوں؟
بیرا رڑے جہاز سی آن لگا بنّے لا کے پھیر مُڑ بوڑیو کیوں؟
کوئی اَساں توں وڈا گناہ ہویا ساتھ فضل دا لد کے موڑیو کیوں؟
وارث شاہ عبادتاں چھڈ کے تے دِل نال شیطان دے جوڑیو کیوں؟

کینوں رَبّ باہجھوں نہیں تاہنگ کوئی سبھ ڈنڈیاں غماں لے مَلّیاں نیں
سارے دیس تے تک دی سانجھ چکّی ساڈیاں قسمتاں جنگلیں چلّیاں نیں

نمرود : دیکھو صفحہ ۳۶۵ ۔ نوح : دیکھو صفحہ ۳۶۳ ۔ ڈوریاں : بولیاں ۔ ہنورے : جھنے ۔ طعنے ۔
ہاڑے : نالہ وزاری ۔ رڑے : خشکی ۔ ڈنڈیاں : ڈنڈی ۔ پگڈنڈی ۔ رستہ ۔ سانجھ : تعلق

جھنجھے شینہہ بُوکن، شُوکن ناگ کالے، بگھیاڑ گھتن رِنت جلّھیاں نیں
چِلّہ کٹ کے پڑھاں کلام ڈاہڈی بِھیڑاں وِچّیاں آن اولّیاں نیں
کیتیاں مِحنتاں وارث دُکھ جھاکے راتاں جاندیاں ہَین اکلّیاں نیں

ہیر

روندا کاسنوں ہیر تبا لیا وے پنجاں پیراں دا تُدھ ملاپ میاں
لا زور للکار توں ہِیر پنجے تیرا دُور ہووے دُکھ تاپ میاں
جیہڑے پیر دا زور ہے تُدھ تائیں کر رات دِن اوسدا جاپ میاں
زور آپنا فقر نوں یاد آیا بال ناتھ یَنڈا گورو باپ میاں
وارث شاہ بُھکھّا بُوہے روئے بَیٹھا دیوے اوہناں نوں وڈا سراپ میاں

جوگی

کرامات جگا کے سحر پھُوکاں جڑھاں کھیڑیاں دیاں مُڈھوں پُٹ سٹّاں
نُوجدار ناہیں دیاں پھُوک اگّاں کر مُلک نوں چوڑ چپٹ سٹّاں
سہتی ہتھ آوے پکڑ جُونڈیاں توں وانگ ٹاٹ دی پتّری جھپٹ سٹّاں
اَلَمْ تَرَ کَیفَ یابُدُّوح پڑھ کے نَیں وہندیاں پلک وچ اَٹ سٹّاں
پار ہوئے سمندروں ہیر بَیٹھی، ہُکّاں نال سمندر نوں جھٹ سٹّاں
حکم ربّ دے نال مَیں کال جیبھا مُر لگ کے دُوتی نوں چٹ سٹّاں
پنج پیر جے بَوہڑن آن مینوں دُکھ درد قضیئڑے کٹ سٹّاں

شینہہ بُوکن : شیر کا بولنا۔غرّانا۔ جلّیاں گھتن : ناچنا ناپنا۔ بِھیڑاں : تکلیفاں۔ ہیر تبا لیا : فریبی جِن۔ سراپ : بددُعا۔ ٹاٹ دی پتّری : ٹاٹ تیڑ۔ اَلَمْ تَرَ کیف : کیا تونے نہیں دیکھا۔ یا بُدُّوح : بُدُّوح موکل یا جن کا نام
کال جیبھا : کالی زبان والا۔

جٹ وٹ تے بھٹ بدھے رہن قابو کویں گل سیانیاں سٹ نٹھاں
وارث شاہ معشوق جے ملے خلوت سمجھو جیو دے دکھ آلٹ سٹاں

شاعر

دل نکر نے گھیریا بند ہویا رانجھا جیو غوطے کھائے لکھ بیٹھا
ہتھوں ہونج دھوآں سرچا ڑیا کالے باغ وچ ڈھیر مچا بیٹھا
اکھیں میٹ کے رب دا دھیان دھریا چارے طرف ہی دھونیاں لا بیٹھا
وٹ مار کے چارے ای طرف اُچی، اوہتے ولگن خوب بنا بیٹھا
گوبھ لا کے سانس چڑھا دوآرے کوئی وڈا مہنت ہے آ بیٹھا
اساں پج کیتا رب سچ کرسی ایہہ آکھ کے ویل جگا بیٹھا
بھڑکی اگ جاں تاونی تا کیتا عشق مشک وہاج کے جا بیٹھا
وچ سنگھنی چھاں دے لاتاڑی، وانگ بڈھے تپسیاں جا بیٹھا
وارث شاہ اس ویلے نوں جھوردا سی جس ویلڑے اکھیاں لا بیٹھا

میٹ اکھیاں رکھیاں بندگی تے چلے وچ مستانڑا ہو رہیا
کرے عاجزی وچ مراقبے دے دلے رات خدا نتے رو رہیا
وچ یاد خدا دے محو رہندا کدی بیٹھ رہیا کدی رو رہیا
نیولی کرم کرے، اردھ تپ کدی، کدی شن سرپیہ وچ ہو رہیا

وٹ: کھیت کی حدبندی۔ بنّاں۔ پٹ: ریشم۔ بھٹ: زخم۔ خلوت: تنہائی۔ ولگن: چاردیواری۔
گوبھ لاکے: آلتی مارکر۔ ویل: مکر، فریب۔ وہاج: خرید۔ تاڑی: ٹکٹکی۔ تپسیاں: عبادت تپسیا کرنے والے
نیولی کرم: انیمہ کرنا۔ اندرونی صفائی کرنا۔ اردھ تپ: ریاضت۔ شن: ساکت۔

کدی مُکھی تپ، شانت تپ کرے، کدی ساس گراس اُتّے چِت جھورہیا
کدی مست مجذوب لٹ باورا ہو الف سیاہ مَتھّے اُتے چو رہیا
آواز آئی "بچّہ" رانجھیا او تیرا صُبح مُقابلہ ہو رہیا"
وارث شاہ نہ فِکر کر مُشکلاں دا جو کُجھ ہوونا سی سو ہو رہیا

روز جُمعہ دے ترنجناں دَوڑ کیتی ٹُر نِکلے کٹک اربیلیاں دے
بِجویں کُونجاں دیاں ڈاراں آیہن باغیں پھرن کُھٹے اونٹھ مہیلیاں دے
دُھم کار پے گئی تے دَھرت ہِلی چھُٹّے پاسنے گربھ گہیلیاں دے
دیکھ جوگی دی تھاں وِچ آن وڑیاں دُھمکار پے گئے چوڑیلیاں دے
وارث شاہ ہُشناک جیوں ڈھونڈ لیندے عطر واسطے ہٹ پھُلیلیاں دے

دُھوآں پھول کے رول کے سٹ کھپّر نوڑ سہیلیاں بھنگ کھلاریاں نیں
ڈنڈا کونڈا بھنّیا اَتے حُقہّ گِدّھے گھت کے لُڈّیاں ماریاں نیں
دورا پیالہ تے پوست افیم کھوہی پھول پھال کے پٹّیا ڈاریاں نیں
صافہ سنگلی چُمٹا بھنگ گگڑہ ناد سمرنا دُھوپ کھلاریاں نیں
کرن ہیلوا ہیلوا مار بہکاں دیہن دِھیریاں تے کِھتّی ماریاں نیں
وارث شاہ جیوں دُلاں پنجاب کُٹّی تویں جوگی نوں لُٹیا ڈاریاں نیں

مُکھی تپ: مُنہ کا جاپ۔ شانت تپ: صبر سکون کا جاپ۔ ساس گراس: حبس دم۔ چھُٹّے پاسنے: گروہ نکلے
چوڑیلیاں: چڑیلیں مراد لڑکیاں۔ ڈاریاں: شوخ لڑکیاں۔ سمرنا: تسبیح۔ بہکاں: بلی پانا۔ دُلاں: دَل لشکر
گگڑہ
صافہ: کپڑا۔

شاعر

قلعہ دار نوں مورچے تنگ ڈھکے شب خون تے تیار ہو سبجیا ای
تراہ پوے جیوں دھاڑ نوں شینہہ چھٹے اُٹھ بوتیاں دے بنے گجیا ای
سبھے نس گیاں اِک رہی پچھے جا سوئن چھڑی اُتے وجیا ای
ہائے ہائے ماہی مُنڈے جلا نائیں پری ویکھ اُدھوت نلجیا ای
ننگی ہو بیٹھی سُٹ سَتر زیور سبھ جان بہانیاں تجیا ای
ملک الموت عذاب تھئیں کرے تنگی پردا کِسے دا کدی نہ کجیا ای
اُتوں ناد وجا کے کرے نعرے، اکھیں لال کرے، مُنہ ٹڈیا ای
وارث شاہ حساب نوں پری پکڑی، صُور حشر دا ویکھ کے وجیا ای

کُڑی

کُڑی آکھیا مار نہ پھاوڑی دے مرجاؤں گی اہل دیوانیاں وے
لگے پھاوڑی پاہوڑی مراں جانوں، رکھ لئیں میاں مستانیاں وے
عزرائیل جاں آن کے بہے بُوہے نہیں چھڈ دا نال بہانیاں دے
تیری ڈِیل ہے دیو دی اَسیں پریاں اِک لت لگی مر جانیاں دے
گل دَسنی ہے سو دَس بینوں تیرا اے سنیہوڑا جانیاں وے
میری چاچی لگے جیہڑی تدھ بیلن اَسیں حال تھئیں نہیں بیگانیاں دے
تیرے واسطے اوس دی کراں منت پاس ہیر دے جا ٹٹیانیاں وے

بوتیاں: اُونٹنیاں ۔ نلجیا: بے شرم ۔ تجیا: چھوڑ دیا ۔ قربان کیا ۔ صُور حشر: صورِ اسرافیل ۔
ڈِیل: جسم ۔ بدن ۔ سنیہوڑا: سنیہا ۔ پیغام ۔ بیلن: بیلی ۔ ساتھی ۔

وارث آکھ کیکوں آکھاں جا اُسنوں آوے ہیر دیا مال خزانیاں وے

جوگی

جا ہیر نوں آکھناں بھلا کیتو ساڈوں حال بھتیں چا بے حال کیتو
جھنڈا سیاہ سفید سی عشق والا اوہ گھت مجیٹھ غم لال کیتو
طلا کندن، اگ دا تا دے کے، چا اندروں باہروں لال کیتو
وِینا بیگ دے مگر جیوُں پئے، غلجی ڈیرا لُٹ کے چا کنگال کیتو
چا صدر بہا لیا کھیڑیاں نوں بر طرفیاں تے مہینوال کیتو
فتح آباد چا دِتی اُو کھیڑیاں نوں، بھاہ رانجھنے دے ویرووال کیتو
کر کے لوک دکھاوڑا ویاہ والا، ڈولی چڑھن لگی حال حال کیتو
چھڈ نٹھی ایں سیال تے مہیں ماہی، وِچ کھیڑیاں دے آ جال کیتو
جاں میں گیا ویہڑے سہتی نال رل کے، بھیڑے چور وانگوں میراحال کیتو
نادر شاہ توں ہند پنجاب تھڑکے میرے باب دا تُد بھچال کیتو
بھلے چودھری دا پُت چاک کیتو، چا جگ اُتے مہینوال کیتو
تیرے باب درگاہ بھتیں ملے بدلہ جیہا ظالمے تُدھ میں نال کیتو
ساڑ بال بے حال کنگال کر کے حال قال بھتیں چا بے حال کیتو
دِتو آپنا شوق تے سوز مستی وارث شاہ فقیر نہال کیتو

مجیٹھ : بُوٹی - طلا : سونا - وِینا بیگ : ص ۳۸۹ - فتح آباد : تحصیل ترن تارن ضلع امرتسر کا ایک قصبہ
دیرووال : اسی تحصیل کا ایک مشہور قصبہ یہاں مراد فتح کامیابی - ویر : دشمنی - نادر شاہ : ص ۳۸۹

فتح آباد سے کنایہ فتح کامیابی اور دیرووال سے دشمنی - ہتھڑ کے - کانپے -

کُڑی

کُڑی آپنا آپ چُھڈا نسّی، تیر غضب دا جیوُ وِچ کسّیا ای
سہجے آن کے ہیر دے کول بہہ کے حال جوگی دا کھول کے دسّیا ای
چھڈ ننگ ناموس فقیر ہویا، رہے روندڑا کدی نہ ہسّیا ای
ایس حُسن کمان نوں ہتھ پھڑ کے، آ قہر دا تیر کیوں کسّیا ای
گھروں موہلیاں مار کے کڈھیا ای، کالے باغ وِچ جا کے دھسّیا ای
وارث شاہ دِنیں رات مینہ وانگوں نیر اوس دے نیناں بھیں وسّیا ای

ہیر

کُڑیئے دیکھ رنجھیٹڑے کچ کیتا بھیت جیوُ دا کھوہل پسارِیا نی
رسم ایس جہان دی چُپ رہنا مُوہنوں بولیا سو اوہ ماریا نی
منصُور نے عشق دا بھیت دِتّا اوہنوں تُرت سُولی اُتے چاہڑیا نی
طوطا بول کے پنجرے قید ہویا اِینویں بول کے اگن سواریا نی
یوسفؑ بول کے باپ نوں خواب دسّی اوہنوں کھوہ دے وِچ اُتاریا نی
وارث شاہ قارون نوں سُنے دولت ہیٹھ زمیں دے چانگھاریا نی

کُڑی

چاک ہو کے کھولیاں چار دا سی جدوں اوس دا جیوُ توں کھسّیا سی
اُس دی نظر دے ساہمنے کھیڈ دی سیں ملک اوس دے باب دا وسّیا سی

نیر : پانی ۔ آنسو ۔ اگن : مولا ۔ پرندہ ۔ قارون : دیکھو صفحہ ۳۷۵ ۔ کھسّیا : چھینا ۔ لے لیا ۔ کھولیاں : گائیں ۔ باب : واسطے ۔ لئے ۔

آ ساہورے، وَوہٹڑی ہو بیٹھی تدوں جوگ وِچ جا کے پھسیا ای
آیا ہو فقیر تاں لڑی سہتی گڑا اوس تے قہر دا وسیا ای
پچھا دیہہ ناہیں ماری جایئں گی نی بھیت عشق دا عاشقاں دسیا ای
جدوں سئیں نے کوچ دا حکم کیتا تنگ توبرا نفر نے کسیا ای
جدوں رُوح اقرار اخراج کیتا تدوں جا قلبوت وِچ دھسیا ای
جیہڑے نیویں سو اوہ حضور ہوئے وارث شاہ نوں پیر نے دسیا ای

گُڑی

رانجھا وانگ ایمان شرابیاں دے جدوں ہو کے پنڈ بھئیں ہار رہیا
نیناں تیریاں جٹ نوں قتل کیتا چاک ہو کے کھولیاں چار رہیا
توں کھیڑیاں دی بنی چودھرانی رانجھا رو کے ٹکراں مار رہیا
انت کن پڑا فقیر ہویا گھت مندراں وِچ اُجاڑ رہیا
اوہنوں وڑن نہ ملے توں ستر خانے تھک ٹٹ کے انت نوں ہار رہیا
تینوں چاک دی آکھدا جگ سارا، اینویں اوس نوں مہنہ مار رہیا
شکر گنج مسعود مودود وانگوں اوہ نفس تے حرص نوں مار رہیا
سِدھا نال توکلے بِٹھیل بیڑا اِکّے وِچ رہیا اِکّے پار رہیا

ہیر

عاقی ہو بیٹھے اسیں جوگیڑے بھئیں جا لائے زور بو لاوناں ایں

سئیں : میاں ۔ مراد خدا ۔ تنگ : بودے ۔ تھیلے کا منہ باندھنے والا ۔ توبرا : تھیلا ۔ نفر : غلام ۔
اخراج : نِکلنا ۔ خارج ہونا ۔ نیویں : جھکے ۔ ستر خانے : پردے میں ۔ گھر کے اندر ۔ عاقی : باغی ۔ نافرمان
توکلے : اللہ آسرے ۔

اسیں حُسن تے ہو مغرور بیٹھے چار چشم دا کٹک لڑاوناں ایں
لکھ زور توں لاجے لگدا ای اَساں بدّھیاں باجھ نہ جاوناں ایں
سُرمہ اَکھّیاں دے وِچ پاوناایں اَساں وڈّا گھُمنڈ رچاوناں ایں
رُخ دے کے یار پیارے تائیں سیدا رانجھے دے نال لڑاوناں ایں
سیتنا پُوج بیٹھا سَیدا وانگ دہنسر سوہنّ لنک نوں اوس لُٹاوناں ایں
رانجھے کن پڑا کے جوگ لیتا اساں جوگ تے جزیہ لاوناں ایں
وارث شاہ اوہ باغ وِچ جا بیٹھا اساں باغ دا حاصل لیاوناں ایں

کُڑی

عاقی ہوکے کھیڑیاں وِچ وڑی ایں عشق حُسن دی وارثی جٹیّے نی
رِپچّھا انت نوں دیوناں ہوئے جس نوں جُھگّا اوسدا کاس نُوں پٹیّے نی
جیہڑا ویکھ کے مُکھ نہال ہوئے کیجے قتل نہ ہان پلٹیّے نی
ایہہ جوبناں رنت نہ ہووناں ایں چھاں بدّلاں دی جان جٹیّے نی
نیکے سَنڈ سہیلیاں وِچ بیلے توں تے دھاوندی سَیں نت ڈٹیّے نی
پچھّا نہ دیجے سچے عاشقاں نوں جو کجھ جان تے بنے سو کٹیّے نی
دعوی بنھیّے تے مکھڑیاں ہو لڑیئے تیر مار کے آپ نہ ہٹیّے نی
جنہاں کنت بھُلایا چھُٹّڑاں نے نکھ مُولیاں مہندیاں گھتیّے نی
اَکھّے پہر وساریئے ناہنہ صاحب کدی ہوش دی اَکھّ پلٹیّے نی

کٹک: لشکر۔ سیتنا دہنسر: دیکھو ۳۶۹۔ جزیہ: ٹیکس۔ حاصل: محصول (چنگی)۔ ہان پلٹیّے: ہم عمر
کنت: خصم۔ چھُٹّڑ: جس کو خاوند نے چھوڑ رکھا ہو۔ وساریئے: بھُلائیں۔ مَولی: بیاہ کے شگن شگون کا دھاگہ۔
مہندی: حنا۔

مِٹھی چاٹ ہلا کے طوطڑے نوں پچھوں کنکری روڑ نہ سٹیئے نی
اُٹھ، جوگی تے جا کے ہو حاضر، ایس کم وِچ ڈِھل نہ گھتیئے نی
وارث شاہ نِبھاہیئے توڑ تائیں نیونہہ لا کے پچھاں نہ ہٹیئے نی

ہیر

جویں مُرشداں پاس جا ڈھیین طالب تویں سہتی تے پاوندی ہیر پھیرے
کریں سب تقصیر معاف ساڈی پیریں پواں تے منّیئے نال میرے
بخشے نِت گناہ خدا سچّا بندے بہت گناہ دے بھرن بیڑے
وارث شاہ مناوڑا اساں آندا ساڈی صلح کراوسی نال تیرے

سہتی

اساں کِسے دے نال بھی کجھ ناہیں مطلب پا کے خوش ہاں ہو رہے
لوکاں مہنے مار بے پت کیتا مارے شرم دے اندرے رو رہے
غُصّے نال ایہہ وال پیکان وانگوں ساڈے نیناں تے تیر کھلو رہے
نیل نمیاں وِچ ڈبو رہے لکھ لکھ مَیلے نِت دھو رہے
وارث شاہ نہ سنگ نوں رنگ آوے لکھ سوہے دیوچ ڈبو رہے

ہیر

ہیر آن جناب وِچ عرض کیتی نیاز مند دیاں بخش مرغولیاں نی
مینوں بخش گناہ تقصیر ساری جو کجھ لڑ دیاں تدھ نوں بولیاں نی

مناوڑا : راضی کرنے والا ۔ بے پت : بے عزت ۔ پیکان : تیر کا پچھلا حصہ۔ تیر ۔ سنگ : پتھر
مرغولیاں : غلطیاں۔ خطائیں ۔ تقصیر : قصور۔ غلطی

ہچھّی پیڑ ونڈاونی بھین میری تنیھقیں وار گھتّی گھول گھولیاں نی
میرا کم کرُملّ کے باجھ دتاں دوُناں بول لے جو کجھ بولیاں نی
گھر بار تے مال زر حُکم تیرا، سبھّے تیریاں ڈھانڈیاں کھولیاں نی
میرا یار آیا چل ویکھ آیئے، نِت مار دی ئیں پئی بولیاں نی
جس ذات صفات چوُدھرا چھڈّی، میرے واسطے چاریاں کھولیاں نی
جیہڑا اُمدھ قدیم دا یار میرا، جس گھُنڈیاں جیو دیاں کھولیاں نی
وارث شاہ گمان دے نال بیٹھا، نہیں بول دا ماریا بولیاں نی

سہتی

پیا لعنت دا طوق شیطان دے گل اوہنوں رب نہ عرش تے چاہڑناں ایں
جھوٹھ بول کے بھیّا پٹیّاں نوں، چاہڑ سیخ اُتے جے توں چاہڑناں ایں
اسیں جیو دی میل چکا بیٹھے، وَت کراں نہ سیوناں پاڑناں ایں
اگے جوگی دے مار کرائی آ اِی ہُن ہور کیہہ پڑتناں پاڑناں ایں
توبتہ النصوح جے موُہنوں بولاں، نک وڈھ کے گدھے تے چاہڑناں ایں
گھر بار توں چا جواب دِتا ہور آکھ کیہہ پسج نتارناں ایں
میرے نال نہ وارثا بول اَویں، متاں ہو جائے کوئی کارناں ایں

ڈھانڈیاں کھولیاں : گائے بھینسیں ۔ توبتہ النصوح : ۳۹۶ ۔ کارناں : فساد ۔ جھگڑا ۔
گھُنڈیاں : گھنڈی ۔گرہ ۔ عُقدہ ۔ طوق : پٹہ ۔ پھندا ۔ وَت : پھیر ۔ دوبارہ
جیو دی میل : دِل کی رنجش ۔ کدورت

ہیر

آ سہتیئے واسطا رب دا ای نال بھابی دے مٹھڑا بولیئے نی
ہوئیے پیڑ ونڈاونی شہدیاں دی، زہر بسیئر وانگ نہ گھولیئے نی
کم بند ہووے پردیسیاں دا نال مہر دے گنڈھ نوں کھولیئے نی
تیرے جیہی ننان ہو میل کرنی، جیو جان بھی اوس توں گھولیئے نی
جوگی چل منایئے باغ وِچوں، ہتھ بنھ کے مِٹھڑا بولیئے نی
جو کجھ کہے سو سر تے مَن لیئے غمی شادیوں مُول نہ ڈولیئے نی
چل نال میرے جیویں بھاگ بھریئے میل کرنیئے وِچ وچولیئے نی
کویں میرا تے رانجھے دا میل ہووے وارث دُدھ وِچ کھنڈ چا گھولیئے نی

سہتی

جویں صبح دی نماز قضا ہندی، راضی ہو شیطان وی پنج دا اے
تویں سہتی دے جیو وِچ خوشی ہوئی جیوُ رن دا چھلڑا کنج دا اے
جا بخشیا سبھ گناہ تیرا تینوں عشق قدیم تے سچ دا اے
وارث شاہ چل یار منا آییئے ایتھے نواں اکھاڑا مچ دا اے

سہتی

سہتی کھنڈ مُلائی دا تھال بھریا جا کپڑے وِچ لکایا ای
جیہا وِچ نماز وسواس غیبوں عزازیل بنا لیایا ای

پیڑ ونڈاونی : ہمدرد ۔ بسیئر : سانپ ۔ ڈولیئے : ڈگمگایئے ۔ کنج : کانچ۔ شیشہ
وسواس : وسوسہ ۔ وہم ۔ عزازیل : شیطان ۔ کھنڈ ملائی : کھانڈ ۔ بالائی ۔

اُتے پنج روپئے سَو روک رکھے جا فقر تے پھیرڑا پایا ای
جدوں آوندی جوگی نے اوہ ڈٹھی پچھاہنہ اپنا مُکھ بھنوایا ای

جوگی (رانجھا آپنے آپ نوں)

سہتی ہنجھ کے ہتھ سلام کیتا اگوں مول جواب نہ پایا ای
اساں رُوحاں بہشتیاں بیٹھیاں نوں تاء دوزخ دا کدھروں آیا ای
طلب بینہ دی دگیا آن جھکھڑ یارو آخری دَور ہُن آیا ای
عامل چور تے چودھری جٹ حاکم وارثشاہ نوں ربّ وکھایا ای

جوگی (سہتی نوں)

جدوں خلق پیدا کیتی ربّ سچے بندیاں واسطے کیتے نے سبھ پیارے
رَناں چھوکرے جِنّ شیطان راول کُتا گڈی بکری اونٹھ سارے
ایہا مول فساد دا ہوئے پیدا جنہاں سبھّ ہی جگت دے مول مارے
آدم کڈھ بہشت تھیں خوار کیتا ایہہ ڈائناں دھروں ہی کرن کارے
ایہہ کرن فقیر چا راجیاں نوں ایہناں رانے تے راجے نے سبھّ مارے
وارث شاہ جو ہنر سبھّ وِچ مرداں اُتے مہریاں وِچ نیں عیب بھارے

سہتی

سہتی آکھیا پیٹ نے خوار کیتا کنک کھا بہشت تھیں کڈھیا ای
آئی مَیل تاں جنّتوں مِلے دھکے رسا آس اُمید دا وڈھیا ای
آکھ رہے فرشتے کنک دانہ نہیں کھاوناں حکم کر چھڈیا ای

روک : نقد ۔ عامل : گورنر ۔ حاکم ۔ چھوکرے : نوخیز لڑکے ۔ مہریاں : عورتیں ۔

ایہہ ویکھ شیطان مردود ہویا نام رناں دا بُرا کر چھڈیا ای
پھِر ماردے شوخ ہو تریمتاں نوں مُنہ جھوٹھ دا کاسنوں ٹڈیا ای
مرد جھوٹھے تے ٹھگ ہواریئے نیں، ساتھ بُریاں دا بُریاں نے لڈیا ای
وارث شاہ ایہہ تریمتاں خوان رحمت پیدا جنہاں جہان کر چھڈیا ای

جوگی

رناں دھنسرے نال کیہہ گھاہ کیتا راجے بھوج نوں دین لگامیاں نی
سرکپ تے نال سلواہنے دے، دیکھ رناں نے کیتیاں خامیاں نی
مرد ہین جو رکھ دے ہیٹھ سوٹی، سر چاہڑیا نیں لوکاں کامیاں نی
جنہاں نہیں داہڑی نک کن پاٹے کون بھرے گا تنہاں دیاں حامیاں نی
وارث شاہ دے نال جو ہو گذری سبھے پیش تیرے بدنامیاں نی

سہتی

جس مرد نوں ہوئے نہ شرم غیرت، اوس مرد توں چنگیاں تیلنیاں نیں
گھر وسدے عورتاں نال سوہندے، شرم ونڈنے ستر دیاں بیویاں نیں
اک حال وِچ مست گھر بار اندر اک ہار سنگھار وِچ کھیویاں نیں
وارث شاہ حیا دے نال اندر، اکھیں نال زمین دے سیویاں نیں

جوگی

وفادار نہ رن جہان اُتے، لادی شیر دے نک وِچ نتھ ناہیں

تریمتاں : عورتیں ۔ سرکپ : دیکھو ۳۷۴ - رانی کوکلاں : دیکھو ۳۷۴ - سوٹی ہیٹھ : رعب میں ۔
ستر : پردہ ۔ شرم ۔ کھیویاں : مست ۔ لادی : فصل کی کٹائی کرنے والے ۔

گدھا نہیں کولد، نگھمٹ خوجہ اَتے خسریاں دی کائی کتھ ناہیں
جوگی نال نہ رَنّ دا ترے ٹوناں، زور نیئیں دا چڑھے اگتھ ناہیں
یاری سوہندی نہیں سوہاگناں نوں، رنڈی رَنّ نوں سوہندی نتھ ناہیں
وارثؔ شاہ اوہ آپ ہی کرن ہارا ایہناں بندیاں دے کائی ہتھ ناہیں

سہتی

میاں تریمتاں نال ویاہ سوہن اَتے مَرن دے سوہندے وَین میاں
گھر بار دی زیب تے ہَین زینت نال تریمتاں ساک تے سَین میاں
ایہہ تریمتاں سیج دِیاں وارثی ہَن اَتے دِلاں دیاں دین تے لین میاں
وارثؔ شاہ ایہہ جوڑناں جوڑ دیاں نیں اَتے مِہریاں مِہر دیاں ہَین میاں

جوگی

سیج آکھ رَنّے کیہی دُھم پائی تُساں بھوج راجہ چا کُٹیّا جے
دھنسر ماریا بھیت گھروگرڑے دے سوئن لنک سنے ادھنوں پٹیا جے
کورو پانڈوآں دے کٹک کٹی کھوہنی مارے تُساں دے سبھ نکھٹیا جے
قتل عام ہوئے کربلا اندر مار دین دے وارثی سُٹیّا جے
جے کوئی شرم حیا دا آدمی سی جان مال تھیں اوس نوں پُٹیا جے
وارثؔ شاہ فقیر جے پھَس آیا، پچھّا ایس دا آن کیوں گھُٹیا جے

سہتی

تینوں وڈا ہنکار ہے جوبنے دا، خاطر تلے نہ کِسے نوں لیاونا ایں

نگھمٹ : منکھنو - کورو پانڈو : دیکھو: ۳۷۱ - راجہ بھوج : دیکھو صفحہ: ۳۷۷
اگتھ : بھادوں کا پندرھواڑہ - ستارہ

جنہاں جائیوں تنہاں دے نام رکھیں وڈا آپ نوں غوث سداوناں ایں
اساں چھٹیاں گھل سدایوں توں ساتھوں آپنا آپ چھپاوناں ایں
کرامات تیری اساں ڈھونڈھ ڈٹھی اینویں شیخیاں پیا وکھاوناں ایں
چاک آکھ کے باغ چوں کڈھ چھڈوں اینویں مور کیہہ موہنوں اکھاوناں ایں
اَنّ کھاناں ایں رَج کے گدھے وانگوں کدے شُکر بجا نہ لیاوناں ایں
چھڈ بندگی چوراں دے بھڑے چالے وارث شاہ فقیر سداوناں ایں

جوگی۔

باغ چھڈ گئے گوپی چند جیہے شدّاد فرعون کہا گیا!
نوشیرواں چھڈ بغداد ٹُریا اوہ آپنی وار لنگھا گیا
آدم چھڈ بہشت دے باغ نٹھا بھُلّے وِسرے کنک نوں کھا گیا
قارون زراں اکٹھیاں میل کے تے بنّھ سِر تے پنڈ اُٹھا گیا
مال دولتاں حُکم تے شان شوکت میگھاسروں آنند لُٹ گیا
سلیمان سکندروں لا سبھتے شاں بھواں تے حُکم چلا گیا
اوہ بھی ایس جہان تے رہیا ناہیں جیہڑا آپ خُدا کہا گیا
تیرے جیہیاں کتنیاں ہوئیاں نیں تینوں چا کیہہ باغ دا آ گیا
وارث شاہ اوہ رب ہے کرن ہارا ہر بندیاں دے گلہ آ گیا

غوث: قطب۔ ولی۔ گوپی چند: ۳۹۳۔ شدّاد: ۳۹۳۔ فرعون: ۳۹۳۔ نوشیرواں:
آدم: ۳۶۳۔ قارون: ۳۷۵۔ میگھاسر: ۳۷۳۔ سلیمان: ۳۸۱۔ سکندر: ۳۹۳۔

سہتی

پَنڈ جھگڑیاں دی کیہی کھول بیٹھوں وڈا مسخرا ہیں گھنڈ باولا وے
اَساں اِک رسال ہے بھال آندی' بھلا دس کھاں کیہہ ہے راولا وے
اُتّے رکھیّا کیہہ ہے نذر تیری؟ گنیں آپ نوں بہت اُتاولا وے
کیہہ روک ہے کاسلا ایہہ باسن؟ ساتوں دس کھاں سوہنیا راولا وے
سہج نال سبھ کم نباہ ہندے وارث شاہ نہ ہو اُتاولا وے

جوگی

کرامات ہے قہر دا ناں رَتے کیہہ گھتّیا آن وسوریا ای
کریں چاوڑاں چگھتّڑاں نال مستی اَجے تیک انجاناں نوں گھوریا ای
فقر آکھسن سوئی کجھ ربّ کرسی، اینویں جوگی نوں چا وڈوریا ای
اُتے پنج پیسے لال روک دھریو کھنڈ چاولاں دا تھال پوریا ای

سہتی

مگر تتراں دے اَنھّاں باز چھُٹّا، جا چمڑے دانّد پتاوآں نوں
گھتّیا بھُل گلاب دا توڑ لیائیں جا چمڑے توت سمھاوآں نوں
اَنھّاں موہری لایا قافلے دے لٹوایا سو ساتھ دے چاوآں نوں
نچھر لواں دے چاڑے کرن لگوں اَساں پھاٹیاں گھتّیاں چالوآں نوں

پَنڈ: ٹمری گٹھڑی۔ رَسال: رسائن۔اکسیر۔ روک: نقد۔ باسن۔برتن۔ اوتاولا: تیز۔جلدباز
وسوریا: وسوسہ۔وہم۔ چاوڑاں چگھتّڑاں: ناز نخرے۔ وڈوریا: بدنام کیتا۔ دانّد: بیل۔ ڈھگّا
پتاؤ: خصیے۔کپورے۔ توت سمھاوآں: پیوندی شہتوت۔ موہرے: آگے۔ چاؤ: چلنے والے بسترکےنوالے

وارث شاہ تندور وچ دب بیٹھا اٹھاں رنگنے گھلیا ساوآں نوں

جوگی

جا کھوہل کے ویکھ جو صدق آوے کیہیا شک دل آپنے پائیو ای
کیہا اساں سو رب تحقیق کرسی کیہا آن کے مغز کھپا یئو ای
جا ویکھ جو وسوسہ دُور ہووے کیہا دُردرا آن مچا یئو ای
شک مٹے جے کھوہل کے تھال ویکھیں ایتھے مکر کیہہ آن پھیلائیو ای

شاعر

سہتی کھوہل کے تھال جاں دھیان کیتا، کھنڈ چاولاں دا تھال ہو گیا
چھٹا تیر فقیر دے معجزے دا، وچوں کفر دا جیو پرو گیا
جیہڑا چلیا نکل یقین آہا کرامات نوں ویکھ کھلو گیا
جس نال فقیراں دے اڑی بدھی اوہ آپنا آپ وگو گیا
گرم غضب دی آتشوں آب آہا، برف کشف دے نال سمو گیا
ایویں ڈاڈھیاں ماڑیاں کیہا لیکھا، اوس کھوہ لیا اوہ رو گیا
وارث شاہ جو کیمیا نال چھتا، سونا تانبیوں ترت ای ہو گیا

سہتی

ہتھ بنھ کے بینتی کرے سہتی، "دل جان تھئیں چیری آں تیریاں میں"
کراں باندیاں وانگ بجا خدمت نت پاؤندی رہاں گی پھیریاں میں

ساوُو : سُرخ کپڑا ۔ سُرخ چادر ۔ دُردرا : شور کھپ ۔ وگو : گنوا ۔ کشف : کرامت ۔ لیکھا : حساب
چھتھا : چھوُ گیا ۔ بینتی : عرض ۔ چیری : غلام ۔ باندیاں : باندی ۔ نوکرانی

پیر سچ دا اساں تحقیق کیتا دِل جان بھتیں گولڑی تیریاں ئیں
کرامات تیری اُتے صدق کیتا تیرے کشف دے حکم نے گھیریاں ئیں
ساڈی جان تے مال تے ہیر تیری نال سنے سہیلیاں چیریاں ئیں
اساں کدی نہ کسے دی گل منی تیرے اسم اعظم حب گھیریاں ئیں
اِک صرف اللہ دا رکھ تقویٰ ہور ڈھا بیٹھی سبھے ڈھیریاں ئیں
پوری نال حساب نہ ہو سکاں وارث شاہ کیہہ کرانگی شیریاں ئیں

جوگی

گھر آپنے چا چوآ کر کے آکھ ناگنی وانگ کیوں شوکیئیں نی
نال جوگیاں مورچہ لائیو ای، رجے جٹ وانگوں بڑی ہوکیئیں نی
جدوں بنھ جھیڑے تھک ہٹ رہی ایں جا پنڈ دیاں رناں تے کوکیئیں نی
کڈھ گالیاں سنے رابیل باندی کھن مولیاں اساں تے گھوکیئیں نی
بھلو بھلی جا ڈھٹیو عاشقاں دی وانگ کتیاں اساں تے چوکیئیں نی
وارث شاہ توں پچھ لے بندگی نوں روح ساز قلبوت وِچ پھوکیئیں نی

سہتی

سانوں بخش خدا دے ناں میاں ساتھوں بھلیاں ایہہ گناہ ہویا
کچا شیر پیتا بندہ سدا بھلا دھروں آدموں بھلناں راہ ہویا
آدم بھل کے کنک نوں کھا بیٹھا، کڈھ جنتوں محکم فناہ ہویا

اسم اعظم : سب سے بڑا اسم ۔ تقویٰ : مراد تکیہ ۔ بھروسہ ۔ شیریاں : شیری ۔ دلیری ۔ شوکی بھبکاری
گولڑی : گولی ۔ خادمہ ۔ بھلو بھلی : خوبی ۔ بڑائی

شیطان اُستاد فرشتیاں دا، بھُلّا سجدیوں کبر دے راہ ہویا
مُڈھوں رُوح بھُلّا قول دے وڑیا، جُبتہ چھڈ کے انت فناہ ہویا
قاروں بھُل زکوٰۃ تھیں شُوم ہویا، وارد، اوس تے قہر اِلٰہ ہویا
بھُل زکریئے لئی پناہ ہیزم، آرے نال اوہ چیر دو بھاہ ہویا
عملاں باہجھ درگاہ وِچ پَون پوَلے، لوکاں وِچ میاں وارثشاہ ہویا

جوگی

گھر پیٹڑے وڈی ہوا تینوں، دِتیو چھبیاں نال انگھوٹھیاں دے
انت سیج دا پیچ ہی نترے گا، کوئی دیس نہ وسدے جھوٹھیاں دے
جے توں ماریا اساں نے صبر کیتا نہیں جاندی درد ایہہ گھوٹیاں دے
جٹی ہو فقیراں دے نال لڑی ایں چھنّاں بھیڑ لو ای نال ٹھوٹھیاں دے
وارث شاہ فقیر نوں چھیڑدی سَیں، ڈِٹھے مُعجزے عشق دے لُوٹھیاں دے

شاعر

کرے جنہاں دیاں رب حمایتاں نیں حق تنہاں دا خوف معمُول کیتا
جدوں مُشرکاں آن سوال کیتا، تدوں چن دو کھنّ رسُول کیتا
کڈھ پتھروں اُوٹھنی رب سچّے کرامات پیغمبری مُول کیتا
وارث شاہ جاں کشف وِکھال دِتّا تدوں جٹی نے فقر قبُول کیتا

مُڈھوں: ازل سے۔ زکریئے: ۳۸۱۔ ہیزم: لکڑی سوکھی؛ ایندھن ۔ قاروں: ۳۷۵
شُوم: کنجوس۔ پوَلے: جُوتی۔ پیٹڑے: پیکا۔ میکا۔ لُوٹھیاں: سڑے جلے ہوئے۔ چن دو کھن: جب ابوجہل نے سوال کیا حضور نے چاند کے دو ٹکڑے کر دکھائے۔ کڈھ پتھروں: صد ۳۹۳۔ حضرت صالح، ۳۹۳۔
کشف: کرامت۔

جوگی

بھریں زوم دی بھری تے سان چڑھی، آئی آنی مُنڈیئے واسطا ای
مرد مار مرکنّے جنگ بازے، مان متیّئے گنڈیئے واسطا ای
بخشی سب گناہ تقصیر تیری، لیا ہیر نوں جُنڈیئے واسطا ای
وارث شاہ سمجھا جٹیٹڑی نوں، لاہ دِنے دی گھنڈیئے واسطا ای

سہتی

جو کجھ تُسیں فرماؤ سو جا آکھاں، دِل جان تھئیں چیلڑی ہوئیاں مَیں
تینوں ہیر جی بھُل کے بُرا بولی بھُلّی وِسّری آن وگوئیاں مَیں
تیری پاک زبان دا حُکم لَے کے قاصد ہو کے جا کھلوئیاں مَیں
وارث شاہ دے معجزے صاف کیتی نہیں مُڈھ دی وڈی بدخوئیاں مَیں

جوگی

لیا ہیر سیال جو دید کریئے مل جا او دلبرا واسطا ای
جا کے آکھ رانجھا تینوں عرض کردا گھنڈ لاہ او دلبرا واسطا ای
زُلف ناگ وانگوں چک گھت بیٹھی گلوں لاہ او دلبرا واسطا ای
دِنیں رات نہ جوگی نوں ٹکن دیندی، تیری چاہ او دلبرا واسطا ای
بوہڑے لُٹیاں نیناں دی جھاک دیکے بوہڑ جا او دلبرا واسطا ای
گل پیّا عشق دیاں کٹھیاں نوں منہ گھاہ او دلبرا واسطا ای

زوم : مستی ۔ مرکنّے : طاقتور۔ پہلوان ۔ چک گھت بیٹھی : چکر ۔ ولگن ڈال بیٹھی
جھاک : جھلک ۔ بوہڑ : آ

صدقہ سیدے دے نویں پیار والا، مِل جا او دِلبرا واسطا ای
وارث شاہ نماز دا قرض وڈا، سِروں لاہ او دلبرا واسطا ای

سہتی رجوگی نوں)

نی وے موہنی سوہنی اندرانی، مرگ موہنی جا کے گھتنی ہاں
تیریاں عظمتاں ویکھ کے جوگیا وے باندی ہو کے گھراں نوں چلنی ہاں
پیری پیر دی ویکھ مرید ہوئی تیریاں جتیاں سِر تے جھلنی ہاں
مینوں مِلے مراد تاں جیونی ہاں، کرو بخشش، ایتھوں ہلنی ہاں
وارث شاہ کر ترک برائیاں نوں! دربار اللہ دا ملنی ہاں

سہتی رہیر نوں)

سہتی جا کے ہیر دے کول بہہ کے بھیت یار دا سبھ سمجھایا ای
جیہنوں مار کے گھروں نقیر کیتو اوہ جوگیڑا ہو کے آیا ای
اوہنوں ٹھگ کے مہیں چرا لیاں ایتھے آ کے رنگ وٹایا ای
آپ ہو زلیخا دے وانگ سچی، اوہنوں یوسف چا بنایا ای
تیرے نیناں نے مار ملنگ کیتا، منوں اوس نوں چا بھلایا ای
اوہدے کن پاڑے نالے وَن لتھا آپ دو ہڑی آن بمدایا ای
بوہت زہد کیتا مِلے پیر پنجے مینوں اوس نے کشف وکھایا ای
دتے قول قرار وسار سارے، آن سیدے نوں کشت بنایا ای

اندرانی : مٹی۔ مرگ : ہرن۔ ملنگ : فقیر۔ وَن : روپ
زہد : پرہیزگاری۔ عبادت

دین دار مواس ہو آن بیٹھا، لیہن دار ہی آگ کے آیا ای
گاہلیں دے کے ویہڑیوں کڈھ اُسنوں، کل موہلیاں نال کُٹایا ای
جھب نذر نے کے رل ہو رعیت، فوجدار بحال ہو آیا ای
اِکّے تار جاسی اِکّے مار جاسی ایہہ مینہ انیاؤں دا آیا ای
عمل فوت تے وڈی دستار چھُٹی کیہا بھیل دا سانگ بنایا ای
ہو جائیں نہال جے کریں زیارت تینوں باغ وِچ اوس مُلایا ای
وارث قول بھُلا کے کھیل رُدّھوں، کیہا نواں مخول بنایا ای

ہیر

ہیر آکھیا جا کے کھوہل مُکّل اوہدے دیس نوں پھوک وکھاؤنی ہاں
نیناں سان چڑھا کے کراں بیرے قتل عاشقاں دے اُتّے دھاؤنی ہاں
اگّے چاک سی خاک کر ساڑ سٹاں اوہدے عشق نوں صقل چڑھاونی ہاں
مویا پیا ہے نال فراق رانجھا عیسے وانگ مُڑ پھیر جواونی ہاں
وارث شاہ پتنگ نوں شمع اُتّے اگ لا کے ساڑ وکھاونی ہاں

شاعر

ہیر نہا کے پٹ دا پہن تیور والیں عطر پھُلیل لگاوندی اے
وَل پا کے میڈھیاں کالیاں نوں گورے مُکھ تے چا پلماوندی اے
کجل بھنوڑے نین اَیرادھ لُٹّے دوہیں حسن دے کٹک نے دھاوندی اے

مواس: عاقی، بے پرواہ۔ جھب: چھیتی۔ انیاؤں: ظلم، بے انصافی۔ بھیل: مشہور جنگی قوم
رُدّھوں: مصروف ہوا۔ بیرے: ٹکڑے۔ صقل چڑھانا: قلعی کرنا۔ پٹ: ریشم۔ پلماوندی: لٹکاتی

مَل وَٹناں، ہوٹھاں تے لا سُرخی، نواں لوہڑ تے لوہڑ چڑھاؤندی اے
سِری صاف دا بھوچھن پہن اُتے کتّیں ٹُک ٹُک والیاں پاؤندی اے
ٹِکّہ بِندلی بنی ہے نال لُوہلاں وانگ مور دے پائیلاں پاوندی اے
گھت جھانجھراں لوہڑ دے سِرے چڑھ کے ہیر سیال لٹکدی آوندی اے
کدی کڈھ کے گھنڈ لوہڑا دیندی کدی کھول کے مار ٹُمکاوندی اے
گھنڈ لاہ کے لٹک دِکھا ساری جٹّی رُٹھڑا یار مناوندی اے
ہاتھی مست چُھٹّا چھنا چھن چھنکے قتل عام خلقت ہُندی آوندی اے
مالک مال دے نوں سبھ کھول دولت وَکھو وَکھّ چا کر دِکھاوندی اے
وارث شاہ تاں پری دی نظر چڑھیا خلق سیفیاں پھوکدی آوندی اے

جوگی

رانجھا ویکھ کے آکھدا پری کوئی رَاکھےّ بھانویں تاں ہیر سیال ہووے
کوئی حور کہ موہنی اندرانی، ہیر ہووے تے سیّاں دے نال ہووے
نیڑے آ کے کالجے دھا گئی، جویں مست کوئی نشے دے نال ہووے
رانجھا آکھدا ابر بہار ہویا بیلا اُتے جنگل لالو لال ہووے
چمکے لیلۃ القدر سیاہ شب تھئیں جس تے پوے سُو نظر نہال ہووے
ڈِیل ڈول تے چال دی لٹک سُندر جویں پیکھنے دا کوئی خیال ہووے
یار سوئی محبوب توں فدا ہووے، جیو سوئی جو مُرشداں نال ہووے

سِری صاف : ململ بھوچھن ، کپڑا سیفیاں : منتر پڑھنا ۔ دم کرنا لیلۃ القدر : شب قدر ۔ اندازے
یا تقدیر کی بات ۔ پیکھنے : پیکن ۔ چین کا دارالخلافہ چین کی گڑیا ۔

ہاڑھ جوڑ کے بدّلاں ہانجھ بدّھی ویکھاں کیہڑا دیس نہال ہووے
وارث شاہ آچھڑی رانجھنے نوں، جیہا گدھے دے گل وچ لال ہوئے

شاعر

گھنڈ لاہ کے ہیر دیدار دِتّا، رہیا ہوش نہ عقل نخیں عاق کیتا!
لنک باغ دی پری نے جھاک دیکے، سینہ چاک دا پاڑ کے چاک کیتا
بنھ ماپیاں ظالماں ٹور دِتّی، تیرے عشق نے مار کے خاک کیتا
ماں باپ تے ساک بھُلا بیٹھی، اساں چاک نوں آپنا ساک کیتا
ہیر تیرے باہجھ نہ کسے نوں انگ لایا، سینہ ساڑ کے برہوں نے خاک کیتا
ویکھ نویں نروئی امان تیری، شاہد حال دا میں رب پاک کیتا
رب جاندا اے ایہناں عاشقاں نے مزے ذوق نوں چا طلاق کیتا
وارث شاہ نے چلنّاں تساں سانوں، کِس واسطے جیو غمناک کیتا

رانجھا

چودھراٹیاں چھڈ کے چاک بنیاں، مہیں چار کے اَنت نوں چور ہوئے
قول کواریاں دے، لوہڑے ماریاں دے، اَدھل ہاریاں دے ہور دہور ہوئے
ماں باپ کرقول قرار ہارے، کم کھیڑیاں دے زور و زور ہوئے
راہ سچ دے تے قدم دھرن ناہیں، جنھاں کھوٹیاں دے من کھور ہوئے
تیرے واسطے ہِلے ہاں گدھ دلیسوں، اسیں آپنے دیس دے چور ہوئے

ہاڑھ: قطار گروہ ۔ ہانجھ: جھگڑ سنو ۔ عاق: باغی ۔ لنک: لنکا ۔ امان: امانت
شاہد: گواہ ۔ کھور: خراب

وارث شاہ نہ عقل تے ہوش رہیا مارے ہیر دے سحر دے موہ ہوئے

ہمیر

مہتر نوحؑ دے بیٹیاں ضد کیتی، ڈُب موئے نیں چھڈ ٹکانیاں نوں
یعقوبؑ دیاں پُتراں ظلم کیتا، سُنیا ہوسیا یوسف دے دانیاں نوں
بے بس جاندی ماپیاں بنھ دینی چھڈ چلدی جھنگ گھیانیاں نوں
خواہش حق دی قلم تقدیر وگی موڑے کون اللہ دیاں بھانیاں نوں
کسے تیتڑے سے سی نیونہہ لایا، اساں ہیجیا بُجھیاں دانیاں نوں
ساڈھے تن ہتھ زمیں ہے مِلک تیری، اینویں کاسنوں ولیں ولانیاں نوں
گنگا نہیں قرآن دا ہوئے حافظ اکھاں دیکھدا نہیں ٹٹاہنیاں نوں
وارث شاہ اللہ بن کون پُچھے پچھیّا تُرٹیاں اتے نمانیاں نوں

جوگی

تیرے ماپیاں ساک کُتھاں کیتا، اسیں رُلدے رہ گئے پاسیاں تے
آپ پرچ گئی ایں نال کھیڑیاں دے، ساڈی گل گوائی آ ہاسیاں تے
ساتوں مار کے حال بے حال کیتا، آپ ہوئی ایں دابیاں جھاسیاں تے
ساڈھے تن من دیہی میں خدا کیتی انت ہوئی اے تولیاں ماسیاں تے
منگاں پوں باراں، پئین تن کانے، لکھے ایس زمانے دے پاسیاں تے
وارث شاہ وساہ کیہ زندگی دا، ساڈی عمر ہے نقش پتاسیاں تے

مہتر نوحؑ: ۳۶۳ - یعقوب: ۳۶۴ - بھانیاں: بھانا۔ رضا۔ تقدیر۔ مِلک: ملکیت (قبر دی زمین)
ٹٹاہنیاں: ٹٹہنا۔ جگنو۔ کُتھاں: بُری جگہ۔ دابیاں جھاسیاں: دباؤ یا مراد دم جھانسہ۔ پوں باراں: قسمت سدھر نال۔ داس آنا سیدھی پڑنا۔

شاعر

جو کوئی ایس جہان وِچ آدمی اے روندا رہے گا عُمر تے جھُور دا ای
سدا خوشی ناہیں کِسے نال نبھدی ایہہ زندگی نیش زنبور دا ای
بندہ جیونے دی کرے بنت آساں، عزرائیل پیا سِر تے گھُور دا ای
وارث شاہ ایس عشق دا کرن ہارا وال وال تے کھاج کھجُور دا ای

ہیر

تُسیں کرو جے حُکم تے گھریں جائیے نال سہتی دے ڈول بنائیے جی؟
کوئیں کراں میں کوششاں عِشق والی، تیرے عِشق دی پُوری پائیے جی
بحر عِشق دا خُشک غم نال ہویا نال عقل دے مینہ ورھائیے جی
جا نیاریاں تُرن دیاں جھب کریئے، سانوں سجنو! حُکم کرائیے جی
حضرت سورۂ اخلاص لِکھ دیو مینوں قُرعہ فال نجوم دا پائیے جی
کھولھ فالنامہ تے دیوان حافظ، وارث شاہ توں فال کڈھائیے جی

شاعر

اوّل پیر پکڑے اعتقاد کر کے، پھیر نال کلیجے دے لگ گئی
نواں طور عجُوبے دا نظر آیا، ویکھو جل پتنگ تے اگ گئی
کیہی وگ گئی چِننگ لگ گئی، خبر جگ گئی وج ڈھرگ گئی
یارو ٹھگاں دی ریوڑی ہیر جٹّی، مُنہ لگدیاں یار نوں ٹھگ گئی

نیش: ڈنگ ۔ زنبُور: بھڑ ۔ وال وال: قدم قدم ۔ کھاج کھجور: کھجور کھانا ۔ سورۂ اخلاص: قل ھُو اللہ احد الخ
چِننگ: پتنگا۔ پروانہ ۔ ڈھرگ: ڈھول: نوبت

لگا مست ہو کملیاں کرن گلاں ، دُعا کِسے فقیر دی وَگ گئی
اَگے دُھوآں دُھکھایا ہو گڑے دا ہُن بھُوک کے جھگڑے اَگ گئی
یار یار دا باغ وِچ میل ہویا گل عام مشہور ہو جگ گئی
وارث ٹُٹیاں نوں ربّ جوڑ دا اے ویکھو کملڑے نوں پری لگ گئی

ہیر

ہیر ہو رخصت رانجھے یار کولوں ، آکھے سہتیئے متا پکائیے نی
بھُوٹھا بھجن فقیر نوں کڈھیا سی کویں خیر بھی اوس نوں پائیے نی
وَیہن لوہڑ پیا بیڑا شہدیاں دا نال کرم دے بنڑے لائیے نی
میرے واسطے اوس نے لئے تڑلے' کویں اوس دی آس پُچائیے نی
تینوں ملنے مُراد تے اَساں ماہی ، دونویں آپنے یار ہنڈائیے نی
رانجھا کن پڑا فقیر ہویا ، سِر اوس دے وَری چڑھائیے نی
ہووے میل جاں چریں وچھنیاں دا ، یار رج کے گلے لگائیے نی
باقی عُمر رنجھیٹے دے نال جالاں ، کوئی سہتیئے ڈَول بنائیے نی
جیو عاشقاں دا عرش ربّ دا ای ، کویں اوس نوں ٹھنڈ پوائیے نی
ایہہ جو بناں ٹھگ بازار دا اِی ، سِر کسے دے ایہہ چڑھائیے نی
شیطان دیاں اَسیں اُستاد رناں ، کوئی آ خاں مکر پھیلائیے نی
باغ جاندیاں اَسیں نہ سوہندیاں ہاں ، کویں یار نوں گھریں لیائیے نی
گل گھت پلّہ مُنہ گھاہ لے کے کویں رُٹھڑا یار منائیے نی
وارث شاہ گناہ دے اَسیں لدّے چلو کُل تقصیر بخشائیے نی

سہتی

خاطر جمع کر ہیر نوں کہے سہتی تینوں رانجھے دیناں ملاوساں میں
کوئی مکر بھلاوڑنی تویں کرساں ماں باپ دی شرم لہاوساں میں
ٹکراوساں پربتاں بھاریاں نوں باجھ بدّلاں مینہہ ورھاوساں میں
وارث شاہ اچنبڑا نواں ہویا گلاں جگ جہان سُناوساں میں

شاعر

سہتی بھابی دے نال پکا مصلحت وڈّا مکر بچھلا کے بول دی اے
گرداں دی مکر سطوّلاں نوں اُتے کنز فریب دی کھول دی اے

سہتی

تیرے یار دا فکر دن رات مینوں جان ماپیاں دے وّوں ڈولدی اے

شاعر

وارث شاہ سہتی اگےّ ماں بُڈّھی وڈّے غضب دے کیرنے پھول دی اے

ماں

اساں ویاہ آندی کونج بھاہ آندی ساڈے بھاہ دی بنی ہے اوکھڑی نی
دیکھو حق حلال نوں اگ لگی رہے خصم دے نال ایہہ کوکھڑی نی
جد دی آئی تدو کنی رہی ڈھٹھی کدی ہو نہ بیٹھی اے سوکھڑی نی
لاہو لتھڑی جدوں دی ویاہ آندی اِک گل دی ذرا ہے چوکھڑی نی
وارث شاہ ایہہ دُدھ نہ انّ کھاندی بُھکھ نال سُکاوندی کوکھڑی نی

پربتاں : پہاڑ ۔ پربت ۔ اچنبڑا : اچنبا ۔ عجیب و غریب ۔ اوکھڑی : مُشکل ۔ کوکھڑی : پیٹ ۔ کوکھ ۔ نراں : مردوں ۔ سُتھ : زمین مجلس

سُہتی

ہاتھی فوج دا وڈا سنگار ہُندا اَتے گھوڑے سنگار ہَین نراں دے نی
ہچھا پہننا کھاوناں شان شوکت ایہہ سبھ بنا ہَن نراں دے نی
گھوڑے کھان کھٹن کرامات کر دے اکھیں ویکھدیاں جان ہِن پراں دے نی
مجھیں گائیں سنگار دیاں سُتھر تلے اَتے نونہاں سنگار ہَن گھراں دے نی
خیر خواہ دے نال بدخواہ ہوناں ایہہ کم ہن کُتیاں خراں دے نی
مشہور ہے رسم جہان اندر پیار دُوہٹیاں دے نال وراں دے نی
دِل عورتاں لین پیار کر کے ایہہ گھبرُو ہرگ ہَن سراں دے نی
تدوں رَن بدخواہ نوں عقل آوے جدوں لت وَجے وِچ پھراں دے نی
سَیدا ویکھ کے جائے بلا وانگوں وَیر دوہاں دے دھڑاں تے سراں دے نی

ماں

پیہڑا گھت کے کدے نہ بہے بُوہے اسیں ایس دے دُکھ وِچ مراں گے نی
اِس دا جیوُ نہ پرچدا پنڈ ساڈے اسیں اِہدا علاج کیہہ کراں گے نی
سوہنی رَن بازار نہ ویچنی ایں ویاہ پُتر دا ہور تھاں کراں گے نی
مُلاں وَید حکیم سَے جان پچھیے کہیاں غیب دیاں چٹیاں بھراں گے نی
وَوہٹی گبھرُو دوہاں نوں واڑ اندر اسیں جندرا باہروں جڑاں گے نی
سَیدا ڈھا کے ایس توں لئے لیکھا اسیں چکینوں مُول نہ ڈراں گے نی

تلے : طویلے ۔ خراں : گدھے ۔ وراں : خصم ۔ ہرگ : ہرن ۔ پھراں : پہلو ۔ چھوپ گھتّے : لڑکیوں کے ساتھ مل کر چرخہ کاتتے

شرمندگی سہاں گے جگ دی سبھ مُنہ ذرا کُو پرہاں نوُں کراں گے نی
کدی چرکھڑا اُڈاہ نہ چھوپ گھتے اسیں میل بھنڈار کیہہ کراں گے نی
وارث شاہ شرمندگی ایس دی تھوں اسیں کھوہ وِچ ڈُب کے مراں گے نی

شاعر

عزازیل تے عمر عیار آہا ہیر چل کے سس تے آوندی اے

ہیر (سس نوں)

سہتی نال چل کے میں کھیت ویکھاں پئی اندرے عمر وہاندی اے

شاعر

پچھوں چھک دی نال بہانیاں دے نڈھی نند وی پھیڑا پاوندی اے

سہتی (ہیر نوں)

چل بھابیئے واجہان لیئے باہنوں ہیر نوں پکڑ اُٹھاوندی اے
ایہنوں کھیت لے جاہ کپاہ چُنیئے میرے جیؤ تدبیر ایہہ آوندی اے

شاعر

دیکھو ماں نوں دھی دلاوندی اے کیہیاں پھوکیاں ڈمیاں لاوندی اے
تلی ہیٹھ انگار ٹکاوندی اے اُتوں بہت پیار کراوندی اے
شیخ سعدی دے فلک نوں خبر ناہیں جیکوں رو کے فند چلاوندی اے
ویکھو دھی اگے ماں جھرن لگی حال نوہہ دا کھول سناوندی اے

ڈمیاں لاوناں: فریب دیناں۔ دھوکہ کرنا۔ دلاوندی: مکروفریب میں پھانسنا۔ جھرن لگی: اپنے دِل کے غم کا حال بتانے لگی۔ رونا رونے لگی

سہتی (ماں نوں)

ایہدی پئی دی عمر دہاوندی اے زار زار روندی پلّو پاوندی اے

ماں (دھی نوں)

کِس منع کیتا کھیت نہ جائے پَیر منجیوں ہیٹھ نہ لاہوندی اے
دُکھ جیو دا کھول سُناوندی؟ پنڈے شاہ جی دے ہتھ لاوندی اے؟
انصاف دے واسطے گواہ کر کے وارث شاہ نوں کول بہاوندی اے

سہتی

نونہہ لعل جیہی اندر گھتیّا ای پَرکھ باہروں لعل ونجاونی ایں
تیری ایہہ پھُلیلڑی پدمنی ایں داء لین کھوتوں توں گنواونی ایں
ایہہ پھُل گلاب دا گھت اندر پئی دُکھ دے نال سُکاونی ایں
وارث دِھی سیالاں دی مارنی ایں دَس آپ نوں کون سداونی ایں؟

ماں

جائے اُٹھ کے منجیوں کِویں ٹُل کے ہتھ پَیر ہِلا کے چُست ہووے
ایہہ بھی وڈا عذاب اے ماپیاں نوں دِھی نونہہ بُوہے اُتے سُست ہووے
وانگ روگیاں رات دِن رہے ڈھٹھی کِویں پھرے اَتے تندرست ہووے
وارث شاہ پھر کیوں نہ ہیر بولے سہتی جیہیاں جنھاں نوں پُشت ہووے

سہتی

نونہاں ہُندیاں خیال جیوں پیکھنے دا ماں تتّیاں بُوہے دیاں مہریاں نیں

پلّو پاوندی: دامن پھیلاتی۔ منتیں خوشامدیں کرتی۔ پدمنی: جو کروڑ روپے پر ملے جب بھی سستی نظر آئے۔ بڑی قیمتی۔

پری مُوزتاں چھتریاں چندرانی اِک موم طبع اِک نہریاں نیں
اِک کرم دے باغ دیاں مورنیاں نیں اِک نرم مُلوک اِک زہریاں نیں
ہیچھا کھان پیون لاڈ نال چلن الین دین دے وِچ لڈیہریاں نیں
وارث شاہ ہے حُسن گمان سُندر اکھیں نال گمان دے گہریاں نیں

ہیر

ہیر آکھیا بیٹھ کے عُمر ساری مَیں تاں آپنے آپ نوں ساڑنی ہاں
متاں باغ گیاں میرا جیو پرچے انت ایہہ بھی پڑتناں پاڑنی ہاں
پئی رووتی ہاں کرماں آپنیاں نوں کجھ کِسے دا نہیں وگاڑنی ہاں
وارث شاہ میاں تقدیر آکھے ویکھ نواں پسار پسارنی ہاں

سہتی

اڑیئے آؤ کھاں بَیٹھ کے گل گِنیئے ، سدّ گھلّیاں سب سہیلیاں نیں
کئی کواریاں کئی دیاہیاں نیں چن جیہے سریر مہیلیاں نیں
ربُوع آن ہویاں سبھّے پاس سہتی جویں گورو اگّے سب چیلیاں نیں
جنہاں ماں تے باپ نوں بھُن کھادا مُنگ پھِنے کواریاں کھیلیاں نیں
وِچ ہیر سہتی دوویں بیٹھیاں نیں دُوالے بیٹھیاں سب سہیلیاں نیں
وارث شاہ سنگھار مہاوتاں نے جویں ہتھنیاں قلعے تے پیلیاں نیں

موم طبع : نرم دِل ۔ نہریاں : غصے والیاں ۔ آنکھیں دکھانے ۔ نکالنے والی ۔ پیکینے : پیکن ۔ چین کا دارالخلافہ ۔ لڈیہریاں : لاڈلیاں متاں : مبادا کہ ۔ شاید

سہتی

وقت فجر دے اُٹھ سہیلیو نی تُساں آپنیں آہریں آوناں جے
ماں باپ نوں خبر نہ کرو کائی بھلکے باغ نوں پاسناں لاوناں جے
وَوہٹی ہیر نوں باغ لے چلّناں ایں ذرا ایسدا جی پرچاوناں جے
لاون پھیرنی وِچ کپاہ بھجناں کسے پُرش نوں نہیں سناوناں جے
راہ جاندیاں نوں چھِچھّن لوک اَڑیو کوئی افترا چا بناوناں جے
کھیڈو سمّیاں تے گھتّو پبیّاں نی بھلکے کھوہ نوں رنگ لگاوناں جے
دَڑ وٹ لنگوڑے وِچ بیلے بنّاں وَٹ سبھ پُٹ وکھاوناں جے
بَنھ جھولیاں چُنو کپاہ سبھّے تے منڈاسیاں دا رنگ لاوناں جے
وڈّے رنگ ہوون اِکو جیڈیاں دے راہیاں جاندیاں دے سانگ لاوناں جے

چرخے چا پروٹڑے کَج اُٹھّو کِسے پُونی نوں ہتھ نہ لاوناں جے
منجیوں اُٹھدیاں سب نے آ جاناں اِک دُوجی توں سدلئے آوناں جے
وارث شاہ میاں ایہہ ارتھ ہویا سبھناں اَجّو دے بھلکے نوں آوناں جے

شاعر

مُنّا کر دیاں ای گذری رات اَدھی تارے گِن دیاں سبھ آمادیاں نیں
گِڑدا پاندیاں گھمّراں گھتدیاں سَن جیہیاں ہون مُٹیاراں نوں وادیاں نیں

سہیلیاں : سہیلیاں : خوبرو ۔ سوہنے ماتھے والیاں ۔ مُنگ چھنے : بدکاری ۔ پیلیاں : چلائیں ۔ آہر : دھیان ۔ توجہ ۔ شغل
لاون پھیرنی : پھیری لگانا ۔ چُھنا ۔ پُرش : مرد ۔ افترا : مکر ۔ فریب ۔ منڈاسیاں : منڈاسا ۔ سر پر کپڑا لپیٹنا ۔
پروٹڑے : بڑی ٹوکری ۔ ارتھ : قول ۔ وعدہ ۔ آمادیاں : مستی والیاں

نخریلیاں اِک نک توڑناں سن اِک بھولیاں سِدّھیاں ساد بال نیں
اِک نیک بختاں اِک بے زباناں اِک کپتّیاں تے مال زادیاں نیں

گنڈھ پھیر راتیں وِچ کھیڑیاں دے گھرو گھری وچار وچاریو نیں
بھلکے کھوہ تے جا کے کراں کُشتی اِک دوسری نوں خم ماریو نیں
چلو چل ہی کرن چھنال بازاں سبھّو کم تے کاج وساریو نیں
بازی دِتی آ نے پیواں بُڈھیاں نوں کُتّاں ماواں دے مُنہ تے ماریو نیں
شیطان دیاں لشکراں فیلسوفاں بناں آتشوں فن کھلاریو نیں
گلتی مار لنگوٹڑے وٹ ٹُریاں سبھ کپڑا لتّڑا جھاڑیو نیں
سبھ بھن بھنڈار اُجاڑ چھوپاں سنے پُونیاں پیڑھے نوں ساڑیو نیں
راتیں لا مہندی دِنیں پا سُرمہ گُند چُونڈیاں کم سواریو نیں
تیڑ لنگیاں ٹھسکراں دین پِچھوں سُتھّن چُوڑیاں پاؤنچے جھاڑیو نیں
کجل پُوچھلاں والڑے ویاہیاں دے ہونٹھیں سُرخ دنداسڑے چاہڑیو نیں
زُلفاں پُلم رہیاں گورے مُکھڑے تے بِندیاں لا کے حُسن اُگھاڑیو نیں
جلوہ حُسن وکھا کے اوس ویلے وارث شاہ نوں جا اُجاڑیو نیں

دے دُعائیاں رات مُکا بیٹھی ویکھو ہووی کرے شتابیاں جے

چھنال بازاں : بدمعاش ۔ فیلسوف : دانا ۔ گلتی : کپڑے کو ساڑھی کی طرح جسم پر لپیٹ کر گرہ لگا لینا ۔

ایس ہووئی شاہ فقیر کیتے پُنّوں جیہاں نوں کرے شرابیاں جے
مجنوں جیہیاں داناں مجذوب ہویا شہزادیاں کرے خرابیاں جے
معشوق نوں بے پرواہ کر کے دیون عاشقاں رات بے خوابیاں جے
علیؓ جیہیاں نوں قتل غلام کیتا خبر ہوئی نہ مُول اصحابیاں جے
ہوئی حسنؓ حسینؓ امام کُٹھے ہوئی کیتیاں بہت خرابیاں جے
کڑیاں پنڈ دیاں بہہ کے متا کیتا لُٹے اَج قندھار پنجابیاں جے
وارثؔ شاہ میاں پچھلے کھیڑیاں دے جمع آن ہویاں بُرے بابیاں جے

اِک عشق تے اِفترے لکھ کرنے یارو اوکھیاں یاراں دیاں یاریاں نے
کیڈا پاڑناں پاڑیا عشق پچھے سَد گھلیاں سبھّ کواریاں نے
ایہناں یاریاں راجے فقیر کیتے اَسیں کہندیاں ہاں پنگھٹ ہاریاں نے
کوئی ہیر نے نواں نہ عشق کیتا عشق کیتا سی خلقتاں ساریاں نیں
ایس عشق فرہاد نوں ماریا اے نال یوسف دے کیتیاں خواریاں نیں
عشق سوہنی جیہیاں صورتاں بھی ڈوب وِچ دریا دے ماریاں نیں
مرزے جیہیاں صورتاں وِچ جنگل اگ لا کے عشق نے ساڑیاں نیں
سسّی جیہیاں صورتاں وِچ تھلاں ایس عشق رُلا کے ماریاں نیں

علیؓ: صفحہ ۳۹۱ - امام حسنؓ - امام حسینؓ: صفحہ: ۳۹۱ - پُنّوں: صفحہ: ۳۸۲ - مجنوں: صفحہ: ۳۸۴
فرہاد: صفحہ: ۳۸۳ - سوہنی: صفحہ: ۳۸۵ - مرزا: صفحہ ۳۸۴ - سسّی: صفحہ ۳۸۲ - بونیاں: ۳۸۱

ویکھ ڈوبناں ماروں قہر کیتا ہور کئی ہو چُکیّاں یاریاں نیں
وارث شاہ جہان دے چلن نیارے اَتے عشقدیاں دھمّاں نیاریاں نیں

آپو آپنی تھاں تیار ہویاں کواریاں اَتے ویاہیاں ساریاں نیں
روزے داراں نوں عید دا چن چڑھیا جویں حاجیاں حج تیاریاں نیں
جویں ویاہ دی خوشی دا چا چڑھدا اَتے مِلن مُبارکاں بھاریاں نیں
چلو چل ہل چُل دھڑا دھڑ ہوئی خوشی نال نچّن ٹُمیاریاں نیں
گِرد پھِکھے دے گھوڑے آن ہویاں سبھّ ہار سنگار کر ساریاں نیں
اینویں بنھ قطار ہو صفاں ٹُریاں جویں لدّیا ساتھ بپاریاں نیں
اینویں سہتی نے کواریاں میل لیاں جویں جھنڈ میلے جٹاں دھاریاں نیں
جنہاں چند جیہے مُکھڑے شوخ دیدے چنّن ہار سر پر سُہاریاں نیں
وارث شاہ مَن ہیر نوں سپ لڑ دا چنچل پاوندیاں چنچل ہاریاں نیں

حُکم ہیر دا ماں توں لیا سہتی گل گِنی سُو نال سہیلیاں دے
تیار ہویاں دونویں ننان بھابی نال چڑھے نے کنگ اربیلیاں دے
چھڈّ پاسنے ٹُرک بازار چلے راہ مار دے نیں اَٹھکھیلیاں دے
کِلّے پُٹ ہوئی وچ ویہڑیاں دے رہی اِک نہ وِچ حویلیاں دے

پاسنے : اطراف - طرف - بُلاک : ناک کا زیور - اربیلیاں : گہرے دوست - اٹھّاں : اٹھ - قول قرار
خرچ تحصیل : آمد و خرچ - جھنڈ : گروہ - سبزہ : سبز موتی - سُول : کیکر کا کانٹا

سوہن سبزیاں نال بلاق بُندے ٹِکّے پھب رہے نیں متھیلیاں دے
دھاگے پونٹے بنے نے نال لوہلاں گویا بھرے دُکان پھلیلیاں دے
جٹاں دھاریاں دے جُھنڈ تیار ہوئے ہتھی گور وچلی نال چیلیاں دے
راجے اندر دے راج وِچ ہوئی ہوری پئے عجب چھنکار البیلیاں دے
آپ ہار سنگار کر دَوڑ چلیاں ارتھاں کیتیاں نے نال بیلیاں دے
وارث شاہ کستوری دے مرگ چھٹّے تھیا تھیا سر پر متھیلیاں دے

فوج حُسن دے کھیت وِچ کھنڈ پئی ترت جا لنگورڑے وَٹّیو نے
سُمّی گھت دیاں مار دیاں پھرن گدّھا پئی گھت بناں وٹ پٹّیو نے
توڑ گِگھروں سُول دا وڈّا کنڈا پیر چوبھ کے خُون پلٹّیو نے
وارث یار دی خرچ تحصیل وِچّوں حِصّہ صرف قصور دا کٹّیو نے

شاعر

دند میٹ گھسیٹ اوہ ہڈ گوڈے رو رو کرے زاری بُرے چیلیاں نے
ٹک چاہڑ دندیکڑاں وٹ روئے کڈھ اکھیاں نیلیاں پیلیاں نے
تھر تھر کنبے آکھے موئی لوکا۔ کوئی کرو جھاڑا بُرے چیلیاں نے
مار لنگ تے پیر بے سُرت ہوئی گھٹے جیو تے کاج کلیلیاں نے
شیطان شیطونگڑے ہتھ جوڑن ہتھی گوروتے اسیں سبھ چیلیاں نے
وارث شاہ کُڑیاں پریشان ہویاں بگے مُنہ تے ساویاں پیلیاں نے

دندیکڑاں : دندن پڑجانا۔ دانت جڑجانا۔ لنگ : اسنا۔ بازو۔ ٹانگیں۔ کاج کلیلیاں : کچھیاں وٹناں۔ بگے : سفید

ہیر میٹ کے دند بے سُرت پئی سہتی حال تے شور پُکاریا ای
کالے ناگ نے پھَن پھُلا وڈا ڈنگ وہٹی دے پیر تے ماریا ای
کُڑیاں کانگ کیتی آ پئی واہر لوکاں کم تے کاج وساریا ای
منجے پا کے ہیر نوں گھریں آندا جٹّی پلو پل رنگ نوں ہاریا ای
ویکھو فارسی توڑ کے نظم نثروں مکر گھیو دے وانگ نتاریا ای
اگے کِسے کتاب وِچ نہیں پڑھیا جیہا چھریاں خچر پسا ریا ای
شیطان نے آن سلام کیتا تُسیں جِتیاں تے اسیں ہاریا ای

گھریں سامنگراں وَاہراں دُھم کیتی سارے دیس ای دُھم بھچال آہی
گھریں خبر ہوئی کُڑاں دیس گیاں نوں نہہ کھیڑیاں دی جیہڑی سیال آہی
سروارسی خوباں دے ترنجناں دی جس دی ہنس تے مور دی چال آہی
اوس ناگنی نوں کوئی سپ لڑیا سس اوسدے نال نہال آہی
وارث شاہ سُہاگے تے اَگ وانگوں سونا کھیڑیاں دا سبھّ گال آہی

سد ماندری کھیڑیاں لکھ آندے فقر وَید تے نال مداریاں دے
تریاق اکبر افلاطون والا دارو وڈے فرنگ پساریاں دے
جنہاں ذات ہزار دے سپ کِیلے گھت آندے نیں وِچ پٹاریاں دے
گنڈے لِکھ تعویذ تے دین دُھونی سُوت آندے نیں کنج کواریاں دے
کوئی اَک چوا کھوا گندھی ناگ دَون تے دھاتاں ماریاں دے
کِسے لائنکے لستی وِچ گھتے پردے چاپاٹے نرال ناریاں دے

واہراں: مدد کے لئے آنے والے - دیس: ملک - دُھم: شور۔ کھپ - بھچال: زلزلہ - کُڑاں: خبریں۔ کنسوئیں

دہن تیل وِچ بُوٹیاں دُدھ پِیسے گھیو دیندے نیں نال خواریاں دے
وارثؔ شاہ سپاہڑیاں پنڈ بدّھے کھیڑے زور لائے زراں زاریاں دے

درد ہور تے دارُوڑا ہور کردے فرق پوے نہ لوہڑ وچ لڑھی ہے نی

رنّاں

رنّاں ویکھ کے آکھدیاں زہر دھائیں کوئی ساعت ہی جیوندی گھڑی ہے نی

ہیر

ہیر آکھ دی زہر ہے کھنڈ چلّی جیہا کالجہ چیر دی چھری ہے نی

رنّاں

مرچلّی اے ہیر سیال بھانویں بھلی بُری سب آن کے جُڑی ہے نی
جس ویلے دی شوتری ایہہ سُنگھی بھاگیں ہو گئی نہیں مُڑی ہے نی
وارثؔ شاہ سدائیے وید رانجھا جس تے درد اساڈے دی پُڑی ہے نی

سہتی

سہتی آکھیا فرق نہ پوے ماسہ ایہہ سپ نہ کیل تے آوندے نیں
کالے باغ وِچ جوگڑا سِدھ دانا جنیندے پیر پائیاں دُکھ جاوندے نیں
باشک ناگ کرونڈیئے میدپچھک چھینبے تترّی سیس نواوندے نیں
کلغی دار تے اُڈنے بھوندرے بھی سراں کھرال ڈر کھاوندے نیں

خوباں: محبوبوں - فرنگ پساری: انگریزی دوا فروش - سپاہڑے: سانپوں کا علاج کرنیوالے - لوہڑا: روہڑ۔ رُڑھی۔ ساعت:
گھڑی پل - شوتری: رسی مراد سانپ

تندوڑا بوُڑا اَتے پھنیر سَبھ آن کے رِسیس نواوندے نیں
منی دار دو سِرے تے گھنیرائی منتر پڑھے تاں کیل تے آوندے نیں
کنکوڑیا دھامیاں ٹُس ٹُسا تے رتواڑیا کھُلیا جھاوندے نیں
کھجوریا تیلیا بُنت چنگا ہتھواڑیا کوجھیا گاوندے نیں
بالشتیا چلیپا سنگ تاپو مچلاوڑا ناوڑا آوندے نیں
کوئی ڈُکھ تے درد نہ رہے بھورا ڈُکھ کُل دے اوستوں جاوندے نیں
مِلے اوسنوں کوئی نہ رہے روگی جادُو، جِنّ تے بھوت سَبھ جاوندے نیں
راؤ راجے تے جِنّ دیو پریاں سَبھّ اوس نوں ہتھ وکھاوندے نیں
ہور وَیدگی وَید لگا تھکّے وارثؔ شاہ ہوری ہُن آوندے نیں

کھیڑے

کھیڑیاں آکھیا کیہڑا گھلّ دیئے جیہڑا ڈِگے فقیر دے جا پَیریں
ساڈی کریں واہر تاں رب دے تے کوئی فضل دا پلڑا چا پھیریں
سارا کھول کے حال احوال آکھے ناں کُھریاں برکتاں وِچ ڈیریں
چلّو واسطے رب دے نال میرے قدم فقر دے گھتیاں ہون خیریں
دَم لا کے ہیر سی ویاہ آندی جنج جوڑ کے گئے ساں وِچ ڈیریں
بَیٹھ کوڑمے گل پکا چھڈی سیدا گھِیّے رلن جا ایرا ایریں

پاٹھ‌ک : صفحہ ۳۹۹ - بھلی بُری : اچھے بُرے ۔ چھوٹے بڑے جمع ہو گئے ۔ بھورا : ذرا بھر ۔ دو سِرے : دوّ سِر والے
ایرا ایریں : جھٹ پٹ ۔ اِنس : انسان ۔ طیریں : طیر ۔ فرشتے ۔ نذر : نذرانہ ۔ جیہڑیاں عورتیں : سردار

کھیڑے (سیدے نوں)

جویں جان سیں تویں لیا اُس نوں کریں منتاں لاوناں متھ پیریں
وارثؔ شاہ میاں تیرا علم ہویا مشہور وِچ جن تے اِنس طیریں

اَجّو

اَجّو آکھیا سیدیا جا بھائی ایہہ ووہٹیاں بہت پیاریاں جے
جا بنھ کے ہتھ سلام آکھیں تُساں تاریاں خلقتاں ساریاں جے
اَگےّ نذر رکھّیں سبھے حال دسّیں اَگے جوگیڑے دے کریں زاریاں جے
آکھیں واسطے ربدے چلو جوگی ساڈوں بنیاں مصیبتاں بھاریاں جے
جوگی مار منتر سپ کرے حاضر جاہ لیا منا توں واریاں جے
وارثؔ شاہ او نھیں نہیں پھُرے منتر جِنھّے عشق نے ڈنڈیاں ماریاں جے

سیدا

سیدا مار بُکّل بدھی پچاڑی کی جُتی چاہڑ کے ڈانگ لے کڑ کیا اے
واہو واہ چلّیا کھڑی باہنہ کر کے وانگ کانگویں مال تے سر کیا اے
کالے باغ وِچ جٹ جاں جا وڑیا جوگی ویکھ کے جٹ نوں ڈر کیا اے

جوگی

کھڑا ہو ماہی مُنڈے کہاں آویں بال بھانبڑ شور کر کڑ کیا اے

سیدا

سیدا سنگدا تھر تھر کھڑا کنبے اُسدا اندروں کالجہ دھڑ کیا اے

پچاڑی کی : ساڑھی کی طرح چادر جسم پر لپیٹ کر پیچھے گرہ لگا لینا ۔

چلیّیں واسطے رب دے جوگیا او خار وِچ کلیجے دے رڑ گیا اے
جّتیّ وڈی کپاہ وِچ بنھ جھولی کالا ناگ از غیب دا کڑ گیا اے
وارث شاہ جیوں چوٹیاں کڈھ آئی زہری سپ سلیٹی نوں لڑ گیا اے

جوگی

تقدیر نوں موڑنا بھالنا ایں ؟ سپ نال تقدیر دے ڈنگ دے نیں
جنھوں رب دے عشق دی چاٹ لگی دِیدوان قضا دے رنگ دے نیں
جیہڑے چھڈ جہان اُجاڑ وسّن صُحبت عورتاں دی کولوں سنگدے نیں
کدی کِسے دِی کیل وِچ نہیں آئے جیہڑے سپ سیال تے جھنگ دے نیں
اساں چا قرآن تے ترک کیتی سنگ مہریاں دے کولوں سنگدے نیں
مرن دیہہ جّتی ذرا وین سُنیئے ہو کے نکلن رنگ برنگ دے نیں
جوان مرے مہری وڈے رنگ ہُندے خوشی ہُندے نیں روح ملنگدے نیں
وارث شاہ مُنا کے سیس داہڑی ہو رہے ہاں سنگتی کنگ دے نیں

سیدا

ہتھ بنھ نیویں دھون گھاہ وِچ کڈھ دندیاں منتاں بھالیا اوئے
تیرے چلیاں ہُندی اے ہیر چنگی دھروئی رب دی مُندراں والیا اوئے
اٹھ پہر ہوئے بھکھے کوڑمے نوں لڑھ گئے ہاں فاقڑا جالیا اوئے
جّتی زہر والے کِسے ناگ ڈنگی اساں مُلک تے ماندری بھالیا اوئے

دِیدوان : دیکھنے والا ۔ کانگ : ہر ۔ ہڑ ۔ مُراد ڈاکوؤں کا گروہ ۔ سنگتی : ساتھی ۔ سنگ ۔ کنگ : پہاچھ ۔ نئی

جوگی واسطے رب دے تار ساتوں بیڑا لا بنّے اللہ والیا اوئے
چنگی ہوئے ناہیں جٹی ناگ ڈنگی تیرے چلّیاں خیر ہوئے رالیا اوئے

جوگی

لکھی وِچ رضا دے مرے جٹی جس نے سپ دا دُکھ ہے جالیا اوئے
تیری جٹی دا کیہہ علاج کرناں اساں آپناں جُھگڑا گالیا اوئے
وارث شاہ رضا، تقدیر دیلا، پیراں اولیاں بھی نہ ٹالیا اوئے

چُپ ہو جوگی سہج نال بولے، جٹا کاہے نوں پکڑیو کاہیاں نوں
اسیں چھڈ جہان فقیر ہوئے چھڈ دولتاں تے بادشاہیاں نوں
یاد رب دی چھڈ کے کراں جھاڑے ڈھونڈاں اُڈدیاں چھڈ کے پھاہیاں نوں
تیرے نال نہ چلّیاں نفع کوئی میرا علم نہ پھُرے ویاہیاں نوں
رناں پاس فقیر نوں عیب جاناں جویں نسّناں رنوں سپاہیاں نوں
وارث شاہ کر بندگی رب دی توں کہیا اُڈیو مکر دیاں پھاہیاں نوں

سیدا

سیدا آکھ دا روندڑی پئی ڈولی چُپ کرے ناہیں ہتھیاندڑی اوئے
بڑی جوان بالغ اتے پری صورت تِن کپڑے وڈی مُٹیارڑی اوئے
جے میں ہتھ لاواں سروں لاہ لیندی جا گھتدی چیک چہارڑی اوئے

دھروئی : اللہ کی رضا۔ خدا کا واسطہ۔ کوڑمے : خاندان۔ کاہیاں : کچے سہارے یا کاہلی۔ گھبراہٹ۔ رالیا : اے راول۔ پھُرے : چلے۔ اثر کرے۔ تِن کپڑے۔ جسے تین دفعہ حیض آچکا ہو۔

ہتھ لاوناں پلنگ نوں مِلے ناہیں خوف خطریوں رہے نیارڑی اوئے
ٹکیوں مار کے آپ نت رہے روندی ایس ڈَول رہی اوہ کوارڑی اوئے
آساں اوس نوں کدی نہ ہتھ لایا کائی لاغر لوتھ ہے بھارڑی اوئے
ایویں غفلتاں وِچ برباد کیتی وارث شاہ ایہہ عُمر پیارڑی اوئے

جوگی

جوگی لِیک گھتّی پھیر وِچ چونکے چھُری اوس دے وِچ کھُبایا سُو
کھا قسم قرآن دی بَیٹھ جٹّا، قسم چور نوں چا چوایا سُو
اوہدے نال توں ناہیوں انگ لایا؟ چھُری پٹکے دَھون رکھایا سُو
ہویا حُسن دے باغ دا چور ثابت تاہِیئیں اوسنوں قسم کرایا سُو
وارث ربّ نوں چھڈ کے پیا جھنجھٹ ایویں رائگاں عُمر گوایا سُو

سہتی

کیہڑے نِشا دِتّی اَگّے جوگڑے دے، سانوں قسم ہے پیر فقیر دی جی
مراں ایس جہان توں ہو کوہڑا جے میں ڈِٹھی ہے صورت ہیر دی جی
سانوں ہیر جٹّی دُھولی دار دِسّے کوہ قاف تے دھرت کشمیر دی جی
لنکا کوٹ فرہاد دا دُور دِسّے فرہاد نوں نہر جیوں شیر دی جی

لاغر: کمزور - لوتھ: لاش، جسم - انگ: جسم، اعضا - چونکا: چوگردہ وہ جگہ جہاں ہندو عبادت کرتے یا کھانا کھاتے ہیں - چیک چہاڑی: شور و غل - نِشا: تسلی، یقین - دھولی: سفید - کوہ قاف دی: روس کے علاقہ کاکیشیا کی رہنے والی - دھرت: زمین - فرہاد: صفحہ ۳۸۳-

ڈوروں ویکھ کے فاتحہ آکھ چھڈّاں گور پیر پنجال دے پیر دی جی
سانوں قہقہہ اوہ دیوار دِسّے ڈُھکاں نیڑے تے کالجہ چیر دی جی
اُس دی جھال نہ اساں توں جائے جھلی جھال کون جھلّے جھنّی ہیر دی جی
مہیں مار کے رنگ نہ دے ڈھوئی اینویں ہوس کہی دُدّھ کھیر دی جی
لوک آکھ دے ہُن اپرادھ لٹّی اساں نہیں ڈِٹھی صورت ہیر دی جی
وارث جھوٹھ نہ بولیئے جوگیاں تے خیانت نہ کریئے چیز پیر دی جی

جوگی

جوگی رکھ کے اکھ تے نال غصّے کڈھ اکھیاں رُوہ پلٹیا ای
ایہہ ہیر دا وارثی ہو بیٹھا ؟ چا داڑیوں سواہ وِچ سٹّیا ای
"سنے جُتیاں پونکے وِچ آن وڑیوں ساڈا دھرم تے نیم تیں پٹّیا ای"
بُرا بول دا نیر پلٹ اکھیں جیہیا بانیاں شہر وِچ لُٹیا ای
پکڑ سیدڑے نال پہوڑیاں دے چور یار وانگوں ڈھا کُٹّیا ای
لَت پُٹ کے مار کُھٹّے کے تے کُٹ پھاٹ کے ٹوٹے وِچ سُٹیا ای
کھڑ لتاں پہوڑیاں خوب جڑیاں دھون سیکیا سُو نال وٹّیا ای
دو ٹویں ہتّھ باہاں سروں لاہ پٹکا گنہگار وانگوں پکڑ جُٹیا ای
شمانہ بھن کے کُٹ چک چور کیتا لِنگ بھن کے سنگھ نوں گھُٹیا ای
وارث شاہ خدا دے خوف کولوں ساڈا روندیاں نیر نکھٹّیا ای

پیر پنجال : جہلم سے کشمیر کے راستے میں مشہور اونچی اور سیدھی پہاڑی - ہوس : حرص پونکے : دگّی - چار دیواری
نیم - اصول - پہوڑیاں : پہوڑی کوڑا اکٹھا کرنے والی کھڑ لتاں : کھڑ لت - پھینٹی

سیدا

سیدا مار کھا کے ترت اُٹھ نٹھا واہو وا روندا گھریں آوندا ای
ایہہ جوگیڑا نہیں جے دھاڑ کر کی پنڈا آپنا کھولھ وکھاوندا ای
ایہہ قاروں دے دیس دا سحر جانے وڈے لوہڑ تے قہر کماوندا ای
نالے پڑھے قرآن تے دے بانگاں چونکے پا کے سنکھ وجاوندا ای

اجّو

اجّو آکھیا لٹو اندھیر ہویا دیکھو غضب فقیر نے چایا جے
میرا سوئنے دا کھیوڑا مار ہندوں کم کار توں چا گوایا جے
فقر مہر کر دے ساری خلق اُتّے اوس قہر جہان تے پایا جے
وارثؔ شاہ میاں نواں سانگ ویکھو دیو آدمی ہو کے آیا جے

سہتی

سہتی آکھیا بابلا جا آپے سیدا آپ نوں وڈا سداوندا ای
جا کے نال فقیر دے کرے آکڑ غُصّے غضب نوں چا ودھاوندا ای
ساہنے وانگ ایہہ سری پھہاوندا ای اگوں آکڑاں پیا وکھاوندا ای
نال کبر ہنکار دے مست پھردا خاطر تلے نہ کِسے نوں لیاوندا ای

شاعر

مار نوہنہ دے دُکھ حیران کیتا اجّو چڑھ گھوڑی اُتّے آوندا ای

اجّو

یارو عمر ساری جنّی نہ لدّھی رہیا سوہنی ڈھونڈ ڈھڈاوندا ای

سحر: جادو۔ شانہ: کندھا، مونڈھا۔ دھاڑ: ڈاکو۔ چونکے: دگن۔ سوئنے دا کھیوڑا: سونے درگا، بہت جوان۔ ساہنے بکرے، ساہنہ
لیکھ: قسمت کی لکیر۔ میکھ: بیج، کیل۔ لدّھی: پائی، ملی: تکبر۔ ہنکار: غرور، فخر۔

شاعر

وارث شاہ جوانی وِچ مست رہیا وقت گئے تاں پچھوتاوندا ای

اجّو

ہتھ بنھ کھڑا جا پیر اگے تسیں لاڈلے پروردگار دے او
تسیں فقر اللہ دے پیر پورے وِچ ریکھ دے میکھ نوں ماردے او
ہوئے دعا قبول پیاریاں دی دین دُنی دے کم سنوار دے او
اُٹھے پہر خدا دی یاد اندر تسیں نفس شیطان نوں مار دے او
حکم ربّ دے توں تسیں نہیں باہر پر خاص حضور دربار دے او
میری نونہہ نوں سپ دا اثر ہویا تسیں کیل منتر سپ مار دے او
لُڑھے جان بیڑے اوگنہاریاں دے کرو فضل تاں پار اُتار دے او
تیرے چیلیاں نونہہ میری جیوندی اے لگے دامن سو تسیں تار دے او
وارث شاہ دے عذر معاف کرنے بخشنہار تسیں گنہگار دے او

جوگی

چھڈ دیس جہان اُجاڑ ملی آجے جٹ پچھا ناہیں چھڈ دے نیں
اساں چھڈیا ایہہ نہ مول چھڈن کھیڑے مڈھ قدیم دے ہڈ دے نیں
لیہ پئی میرے اُتے جھاڑیاں دی پاس جان ناہیں پنج گڈ دے نیں
وارث شاہ جہان توں اک پئے اج کل فقیر ہن چل دے نیں

ریکھ : قسمت کی لکیر ۔ میکھ : میخ۔کیل ۔ لُڑھے : رُڑھے ۔ لیہ : پڑبی۔ گندم میں ہونے والا خاردار پودا جو ساتھ چمٹ جاتی ۔ پنج گڈدے : گڈّے کا پہیہ ۔ اک پئے : تنگ آگئے ۔

اجّو

چلئیں جوگیا رَب دا واسطا ای اَسیں مرد نوں مرد للکارنے ہاں
جو کجھ سَرے سو نذر لَے پیر پکڑاں جان مال پرِوار توں وارنے ہاں
رِپٹے کل دے کوڑمے سب روندے اسیں کاگ تے مور اُڈاونے ہاں
ہتھ بنھّ کے بِنتی جوگیا جی اسیں عاجزی نال پُکارنے ہاں

شاعر

چور سَدّیا مال دے سانبھنے نوں تیریاں قدرتاں توں اسیں وارنے ہاں
وارثؔ شاہ وساہ کِیہ اسیں دَم دا ایویں وانگاں عُمر گذارنے ہاں

شاعر

جوگی چلّیا روح دی کلاہِلّی تترّ بولیا شگن مناونے نوں
ایتوار نہ پچھیّا کھیڑیاں نے جوگی آندا نیں سِیس مناونے نوں
ویکھو عقل شعور جو ماریو نیں طعمہ باز دے ہتھ پھڑاونے نوں
بُھکھا کھنڈ تے کھیر دا ہویا راکھا رنڈا چلّیا ساک کراونے نوں
بیڑی کاغذ دی باندر ملاح ہویا شوہ دریا دے پار لنگھاونے نوں
راکھا جَواں دے ڈھیر دا گدھا ہویا اَنھّا گھلّیا حرف لکھاونے نوں
انجان جہان ہٹا دِتّا آیا ماندری کِیل کراونے نوں
مِنّت خاص کر کے اُہناں سَد آندا میاں آیا ہے رَن کھسکاونے نوں
اوہناں سَپ دا ماندری سَد آندا سگوں آیا جے سپ لڑاونے نوں

وارنے : صدقے ۔ زبان ۔ بنتی : عرض ۔ طعمہ : گوشت کا ٹکڑا ۔ کلاہِلّی : ڈرا ۔ شوہ دریا : گہرا دریا ۔ ساک : رشتہ
ماندری : سانپوں کا علاج کرنے والے ۔ وَید : حکیم

وَسدے جھگڑے چوڑ کراونے مُڈھوں پُٹ بُوٹا لے جاونے نوں
وارث بندگی واسطے گھلّیا سَیں آ بَیٹھا ایں پہننے کھاونے نوں

عورتاں

بَھلا ہویا بھیناں ہیر بچی جانوں مَن منے دا وَید ہُن آیا نی
دُکھ درد گئے سب ہیر والے کامل ولی نے پھیرڑا پایا نی
جیہڑا چھڈ چودھرائیاں چاک ہویا وَت اوس نے جوگ کمایا نی
جیندی وَنجھلی دے وِچ لکھ منتر اوہ اللہ نے وید ملایا نی
شاخاں رنگ برنگیاں ہون پیدا ساون ماہ جیوں مینہہ وسایا نی
نال سہتی دے حال تے ربّ ترٹھّا جوگی دِلاں دا مالک آیا نی
تِناں دِھراں دی ہوئی مُراد حاصل دُھوآں ایس چروکناں پایا نی
ایہدی بھرِی کلام اَج کھیڑیاں تے اسم اعظم نے اثر کرایا نی
مہان جیوں آوندا لین وَوہٹی اگوں ساہوریاں پلنگ وچھایا نی
ویرا رادھ ویکھو ایتھے کوئی ہُندا جگ دُھوڑ بھُلاوڑا پایا نی
منتر اِک تے پُتلیاں دو اُڈّن اللہ والیاں کھیل رچایا نی
کِھسکُو شاہ ہوری اَج آن بَیٹھے تنبُو آن اُدھالوآں لایا نی
دُھوآں پا بَیٹھا جوگی مُدّتاں دا اَج کھیڑیاں نے خیر پایا نی
گگھوں لکھ کردے خدا سچّا دُکھ ہیر دا رَبّ گوایا نی
سہتی آپنے ہتھ اختیار نے کے ڈیرا ڈوماں دے کوٹھڑے لایا نی

جَیندی : جس کی ۔ مہان : داماد ۔ ویرا رادھ ! اُدھالوآں : اغوا کرنے والوں ۔ پُتلیاں : مراد ہیر اور سہتی
ڈوماں : میراسیوں ۔

بھلا ہویا جے کسے دی آس پُنّی رب وِچھڑیا لال ملایا نی
رنّاں موہ کے لَین شہزادیاں نوں ویکھو افترا کون بنایا نی
آپے دھاڑوی دے ہتھ مال دِتّا پچھّوں آکھ سوڈھول وجایا نی
بھلکے ایتھے نہ ہووسن دوئیں کڑیاں ساڈوں شگن ایہو نظر آیا نی
وارث شاہ شیطان بدنام کرسو تُون تھال دے وِچ بھنایا نی

کڑیاں

کڑیاں جا کے آکھیا ہیر تائیں اَنی وَوہٹیئے اَج وَدھائی ایں نی
مِلے آب حیات پیاسیاں نوں حد جوگیاں دی وِچ آئی ایں نی
تینوں دوزخ دی اَگ حرام ہوئی رَبّ وِچ بہشت دے پائی ایں نی
جوڑی رَبّ نے میل کے تاری ایں توں موتی لعل دے نال پروئی ایں نی
وارث شاہ کہو ہیر دی سَس تائیں اَج رَبّ نے چوڑ کرائی ایں نی

جوگی

جوگی آکھیا پھرے نہ مرد عورت کسے نہ پرچھانوڑا پاوناں اوئے
کَن سَنّ وِچ وَوہٹڑی آن پاؤ ناہیں دُھم تے شور مچاوناں اوئے
اِک کواری ہی آوناں مِلے ساتھے اوکھا سپ دا روگ گواوناں اوئے
کواری کُڑی دا رکھ وِچ پیر پایئے نہیں ہور کِسے ایتھے آوناں اوئے
سَپ نھس جائے چھل مار جائے کھرا اوکھڑا چلہ کماوناں اوئے

آس پُنّی : مُراد پوری ہوئی ۔ دھاڑوی : ڈاکو ۔ ترٹھا : ترس کیا ۔ آنچ ، آگ ۔ چوڑ : برباد ۔
پرچھانوڑا : پرچھاواں ۔ سایہ ۔ کَن سَنّ وِچ : خاموشی سے کھرا اوکھڑا : سخت مشکل

لِکھی سُنّت سَے وار قرآن اندر، نہیں چھڈ نماز پچھتاوناں اوئے
وارث شاہ نکوئی تے بندگی کر وَت نہیں جہان تے آوناں اوئے

شاعر

سُتھی کڑی نوں سُدھ کے سونپیونیں منجا وِچ ایوان دے پا کے تے
پنڈوں باہرا ڈوماں دا کوٹھڑا سی اوتھے دِتی نے تھاں بنا کے تے
جوگی پلنگ دے پاس بہالیونیں آ بیٹھا سی شگن منا کے تے
ناڈھو شاہ بنیاں مُست ہو عاشق معشوق نوں پاس بہا کے تے
کھیڑے آپ جا گھریں بے فِکر سُتّے طعمہ باز دے ہتھ پھڑا کے تے
سِر تے ہوونی آ کے کوکدی اے چٹکی مار دے ہتھ بنا کے تے
اوہناں کھیہ سر گھت کے پٹناں ایں جنہاں ویاہی سی دھڑی لگا کے تے
وارث شاہ پھر تنہاں نے وین کرنے جنہاں ویاہیاں گھوڑیاں گا کے تے

شاعر

اَدھی رات رانجھے پیر یاد کیتے طُرّہ خِضر دا ہتھ تے تولیا اِی
شکر گنج دا پکڑ رُومال چُھٹے منڈرا لال شہباز دا ٹولیا اِی
کھونڈی سیّد جلال بخاریئے دی وِچوں عطر تے مُشک نوں جھولیا اِی
خنجر کڈھ مخدوم جہانیئے دا وِچوں روح رنجھیٹے دا ڈولیا اِی
پیر بہاؤالدین ذکریئے دَھمک دیکے کندھ ڈھا کے راہ نوں کھولیا اِی

ایوان : ڈیوڑھی حویلی ۔ دھڑی ، پنج سیر (دولت) ڈھیر روپے ۔ طُرّہ : کلغی ۔ ٹولیا : تلاش کیا
کھونڈی : لاٹھی ۔ عصا ۔

جاہ کاسنوں بیٹھا ایں اُٹھ جٹّا سوئیں نہیں تیرا راہ کھوہلیا ای
وارث شاہ پچھتاویں بندگی نوں عزرائیل جاں دھون چڑھ بولیا ای

سہتی

نکل کوٹھیوں تُرت تیار ہوئے سہتی آن حضور سلام کیتا
بیڑا لابنّے اساں عاجزاں دا ربّ فضل تیرے اُتے عام کیتا
میرا یار ملاونا واسطہ ای اساں کم تیرا سرانجام کیتا
بھابی ہتھ پھڑا کے ٹور دتّی کم کھیڑیاں دا سبھ خام کیتا
تیرے واسطے ماپیاں نال کیتی جویں علیؓ دے نال غلام کیتا
جو کجھ ہوونی نے سیتا نال کیتا اتے دھنسرے نال جو رام کیتا
ملے شاہ مراد تاں موئی جیواں جیویں تساں دے جیو آرام کیتا
وارث شاہ جتوں مہربان ہووے اوتھے ربّ نے آن مقام کیتا

رانجھا

رانجھے ہتھ اُٹھا دُعا منگی ربّا میلنا یار گوارنی دا
ایس حُبّ دے نال ہے کم کیتا بیڑا پار کرنا کم سارنی دا

پنج پیر

پنجاں پیراں دی تُرت آواز آئی ربّا یار میلیں ایس یارنی دا

شاعر

فضل ربّ کیتا یار آ ملیا اوس شاہ مراد پکارنی دا

کاسنوں: کس لئے۔ کس واسطے ۔ علیؓ دے نال غلام: صفحہ ۳۹۱ - سیتا دھنسرے: صفحہ ۳۶۹-

ڈاچی شاہ مُراد دی آ رِنگی اُتّوں بولیا، سائیں سنواریئے نی
شاہلا دَھکّا آوے ڈُھک ہُش، نیڑے آ چڑھیں کچاوے تے ڈاریئے نی
میری گئی قطار کُراہ گھُتّھی کوئی سحر کیتو ٹُونے ہاریئے نی
وائے سوئے دی پوتری ایہہ ڈاچی گِھن جھوک پلانے نوں ڈاریئے نی

شاعر

وارث شاہ بہشت دی حُور تائیں کِسے فرشتے اونٹھ تے چاہڑیئے نی

سہتی لئی مراد تے ہیر رانجھے رَواں ہو چلے لاڑے لاڑیاں نیں
راتو رات گئے نے کے باز کُونجاں سِریاں ناگاں دیاں کھینہاں تاڑیاں نیں
آپو دھاپ گئے لیکے واہو واہی بگھیاڑاں نے ترنڈیاں پاڑیاں نیں
فجر ہوئی کرواناں نے کُوچ کیتا ویکھ کھیڑیاں واہراں چاہڑیاں نیں
میاں جنہاں بیگانڑی نار رانویں ملن دوزخوں تاء پچواڑیاں نیں
نال نائی دے کھیڑیاں جنگ بدّھا وارث کل مُنا کے داہڑیاں نیں

اِک جان بھنّے نال بہت خوشی بھلا ہویا فقیراں دی آس ہوئی
اِک جان رونّدے جوہ کھیڑیاں دی اَج دیکھو تے پوڑ نخاس ہوئی
اِک نے ڈنڈے ننگے جان بھنّے یارو پئی سی ہیر اُداس ہوئی
اِک چِتّڑ دِکھاوندے پھرن بھوندے جو مُراد فقیر دی راس ہوئی

کُراہ : اُلٹے راہ۔ غلط راستہ پر۔ گھُتّھی : کھسی۔ وائے سوئے : خبر ہوا۔ گِھن : لے پکڑ۔ جھوک : پلانے۔ کاٹھی۔
ترنڈیاں : بھیڑ بکریاں۔ رانویں : ران کے نیچے سے نکالنا۔ زیر کرنا۔ بھنّے : دوڑے۔ نخاس : ذبح بازار۔ لال کرتی بازار

وارث شاہ کیہہ مُن دیاں ڈھل لگے جدوں اُسترے نال پٹاس ہوئی

پہلیاں واہراں آن مُراد مِلیاں اگوں کنگ بلوچاں نے چاہڑ دِتے
پکڑ ترکشاں اتے کمان دوڑے کھیڑے نال ہتھیلاں دے مار دِتے
مار برچھیاں آن بلوچ کڑکے تیغاں مار کے واہری جھاڑ دِتے
مار ناوکاں مورچے بھن دِتے مار جھاڑ کے پنڈ وِچ واڑ دِتے
وارث شاہ جاں رب نے مہر کیتی بدل قہر دے لُطف نے پاڑ دِتے

دُوجیاں واہراں رانجھے نوں جا ملیاں سُتا پیا اُجاڑ وِچ گھیریا نیں
سر ہیر دے پٹ تے رکھ سُتا سپ مال توں آ کے چھیڑیا نیں
ہیر پکڑ لئی رانجھا قید کیتا دیکھو جوگی نوں آن کے گھیریا نیں
لاہ سہیلیاں بنھ کے ہتھ دونویں پِنڈا چابکاں نال اُچیڑیا نیں
وارث شاہ فقیر اللہ دے نوں مار مار کے چا کھدیڑیا نیں

ہیر

ہیر آکھیا سُتے سو سبھ مُٹھے نیندر ماریا راجیاں رانیاں نوں
نیند غوث تے قُطب تے ولی مارے نیندر لُٹیا راہ پدھانیاں نوں
ایس نیند نے شاہ فقیر کیتے بیٹھے روندے وقت وہانیاں نوں
نیندر شیر تے دیو، امام کُٹھے نیندر ماریا وڈے سیانیاں نوں

پٹاس: چمڑے کا پٹہ جس پر اُسترے کو رگڑتے ہیں۔ پتھری۔ ترکشاں: تیر کمان۔ ناوکاں: ناوک۔ تیر۔ پٹ: زانو۔
اُچیڑیا: زخمی کیا۔ کھدیڑیاں: کھال اُتارنا: مُٹھے: مارے گئے۔ راہ پدھانیاں: مسافروں

سُتے سوئی وَگتے اَدھم وانگوں غالب نیند ہے دیو رنجانیاں نوں
نیند بھنّھ سُٹیا سلیمان تائیں دیندی نیند چھڈا ٹکانیاں نوں
نیند پُت یعقوب دا کھُوہ پایا سُنیا ہوسی آیوسف دے دانیاں نوں
نیند ذبح کیتا اسمٰعیل تائیں یونس پیٹ مچھی وِچ پانیاں نوں
نیند فجر دی قضا نماز کر دی شیطان دے تنبوآں تانیاں نوں
نیند ویکھ جو سسّی نوں وخت پایا پھرے ڈھونڈدی سی کاروانیاں نوں
نیند مرزے دا سیس کٹا دِتّا پئے روُوندے وقت وہانیاں نوں
ساڈھے تِن ہتھ زمین ہے مِلک تیری وارثشاہ کیوں وَلیں وَلانیاں نوں

ہائے ہائے مُٹھی مت نانہہ لیّا دِتّی عقل ہزار جوگیٹیا وے
وَس پیوں توں وَیریاں ساڈیاں دے کیہہ واہ ہے مُشک لپیٹیا وے
جھیڑا کھِنڈیا وِچ جہان سارے نہیں جاوناں مُول سمیٹیا وے
راجہ عدلی ہے تخت تے عدل کر دا کھڑی بانہہ کر، کُوک رنجھیٹیا وے
بِناں عمل دے نہیں نجات تیری پیا ماریں قُطب دے بیٹیا وے
نہیں حُور بہشت دی ہو جاندا گدھا زری دے نال لپیٹیا وے
اثر صُحبتاں دے کر جان غلبہ جا راجے دے پاس جٹیٹیا وے
وارثشاہ میاں لوہا ہوئے سونا جیہڑے کیمیا دے نال بھیٹیا وے

ادھم ؛ صفحہ ۳۹۴ - سلیمانؑ ؛ صفحہ ۳۸۱ - یعقوبؑ ، صفحہ ۳۶۴ - اسمٰعیلؑ ؛ صفحہ ۳۶۵ -
یوسفؑ ؛ صفحہ ۳۶۷ - یونسؑ ؛ صفحہ ۳۶۸ - سسّی ، صفحہ ۳۸۲ - مرزا صاحباں ؛ صفحہ ۳۸۴ -
راجہ عدلی ؛ حاکم انصاف (ابوالفتح)

شاعر

بُو بُو مار کے للکراں کرے دُھماں راجے پُچھیا شور وسواس دا ای؟

رانجھا

رانجھے آکھیا راجیا چِریں جیویں کرم رب دا فِکر غم کاس دا ای
حُکم مُلک دِتا سچے رب تینوں تیرا حُکم تے راج آراستہ ای
تیری دھاک پئی روم شام اندر بادشاہ ڈرے آس پاس دا ای
تیرے راج وِچ بناں تقصیر لُٹّیا نہ گناہ تے نہ کوئی واسطا ای
مکھی شہد وِچ پھاس دی ہو نیڑے وارث شاہ اینویں جگ پھاسدا ای

شاعر

راجے حُکم کیتا چڑھی فوج بانکی جا راہ وِچ گھیریا کھیڑیاں نوں
تُسیں ہو سِدّھے چلو پاس راجے چھڈ دیہو خاں جھگڑیاں جھیڑیاں نوں
حُکم ہویا حضوروں لے آؤ راہزناں، تے کھوہراں بھیڑیاں نوں
بنھ کھڑاں لگے اِکّے تاں چلو آپے نہیں جاندے اسیں بکھیڑیاں نوں
وارث شاہ ہِن سُورجاں گرہن لگے اوہ پھڑے نیں آپنے پھیڑیاں نوں

شاعر

کھیڑے راجے دے آن حضور ہوئے صُورت بنے نیں آن فریادیاں دے

رانجھا

رانجھے آکھیا کھوہ کے چلے نڈّھی ایہہ کھوہرُو پڑھے بے دادیاں دے

بُو بُو: شور پکار۔ للکراں: للکارنا + مدد کے لئے پکارنا۔ پھاس دی: پھنستی۔ بھیڑیاں: گناہ۔ قصور۔ عادیاں: عدل انصاف کرنے والے۔ چتیا: ایسا نہ ہو۔ مبادا کہ۔ کھوہرُو: جھگڑالو۔ کھپ شور کرنے والے

مَیتھوں کھوہ فقیری اُٹھ نٹھے جویں پَیسیاں نوں ڈُوم شادیاں دے
میرا نیاں تیرے اَگے راؔئیصاحب ایہہ وڈے دربارنیں عادیاں دے
چتیا داہڑیاں پگڑیاں ویکھ بُھلیں شیطان ہُن اندروں وادیاں دے
وارثؔ باہروں سوہنے تے سیاہ اندروں تنبُو ہون جیویں مالزادیاں دے

کھیڑے

کھیڑیاں جوڑ کے ہتھ فریاد کیتی' نہیں وقت ہُن ظُلم کماونے دا
ایہہ ٹھگ جے ماجھے دا وڈا کھوٹا سحر جان دا سرہوں جماونے دا
وہیڑے وڑدیاں نڈھیاں موہ لیاں ایس علم جے رناں ولاونے دا
ساڈی نونہہ نوں اِک دِن سپ لڑیا اوہ وقت سی ماندری لیاونے دا
سہتی دَسیا جوگڑا باغ کالے ڈھب جان دا جھاڑے پاونے دا
منتر جھاڑنے نوں اَساں سدّ آندا ساتوں کم سی جند چُھڈاونے دا
لَینْدا دوہاں نوں راتو ای رات نٹھا فقر وَلی اللہ بھڑاونے دا
وِچّوں چور تے باہروں سادھ دِسے اِس تے وَل ہے بھیس وٹاونے دا
راجے چوراں تے یاراں نوں مار دے نیں سُولی رسم ہے چور چڑھاونے دا
بھلا کریں تاں ایس نوں مار سُٹیں، حُکم آیا ہے چور مُکاونے دا
وارثؔ شاہ توں عمل ای پُچھیں گا وقت آوس عمل کماونے دا

رانجھا

رانجھے آکھیا سوہنی رَن ڈِٹھی نگر لگ کے میرے آ گھیریا نیں

نیاں : انصاف ۔ وادیاں : بُری عادتیں ۔ مال زادیاں : مال زادی ۔ کنجری ۔ سحر : جادو ۔ منتر ۔ سادھ : نیک ۔ ولی اللہ
ماجھے دا : ماجھہ ۔ لاہور امرتسر کا علاقہ ۔

نھٹا خوف توں ایہہ سن دیس والے پچھے کنک از غیب دا چھیڑیا نیں
پنجاں پیراں وی ایہہ بجا ورانی ایہناں کدھروں ساک سہیڑیا نیں
سبھ راجیاں ایہناں نوں دھک چھڈیا تیرے ملک وچ آن کے چھیڑیا نیں
ویکھو وچ دربار دے جھبوٹھ بولن کوئی وڈا ای پھیڑنا پھیڑیا نیں
مجروح ساں غماں دے نال بھریا میرا اکھڑا گھاہ اچھیڑیا نیں
کوئی روز جہان دی واء لینی بھلا ہویا نہ چاء نبیڑیا نیں
آپ وارثی بنے اِس وَوہٹڑی دے مینوں مار کے چا کھدیڑیا نیں

راجہ

سچ آکھ توں مار کے کراں پرزے کوئی بُرا جے اوس نال پھیڑیا نیں

جوگی (رانجھا)

چھڈ ارلیاں جوگ بھجا نٹھے پر کھوہ نوں اجے نہ گیڑیا نیں
وارث شاہ میں گرد ہی رہیا بھوندا شرمے سُرمچو نہیں لیڑیا نیں

راجہ

راجے آکھیا تساں تقصیر کیتی ایہہ وڈا فقیر رنجانیاں جے
نک کن وڈھا کے دیاں سولی اینویں گئی اِہ گل نہ جانیاں جے
رجے جٹ نہ جان دے کسے تائیں تسیں آپنی قدر پچھانیاں جے
رناں کھوہ فقیراں دیاں راہ مارن تنبو کبر گمان دے تانیاں جے
راتیں چورتے دنیں اُدھالیاں نیں شیطان وانگوں جگ رانیاں جے

کنک از غیب : اچانک آ پڑنے والا لشکر۔ڈاکو۔ رنجانیاں : رنجیدہ کیا۔ رنج پہنچایا۔ اچھیڑیا : زخمی کیا۔ کھدیڑیا : کھال اتاری۔ سُرمے سُرمچو : اس کے ساتھ جاری نہیں کیا۔ رانیاں : زیر کیا۔

قاضی شرع دا تساں نوں کرے جھوٹھا موجاں سولیاں دیاں تسیں مانیاں جے
ایہہ انت ہنکار نہ مال رہندے کدی موت تحقیق پچھانیاں جے
وارثؔ شاہ سراں دی رات وانگوں دنیا خواب خیال ہی جانیاں جے

شاعر

جدوں شرع دے آن کے رجوع ہوئے قاضی آکھیا "کرو بیان میاں"

کھیڑے

کھیڑیاں آکھیا ہیر سی ساک چنگا، گھر چوچک سیال دے جان میاں
اسّو کھیڑے دے پت نوں خیر ملیا ہور لا "تھکے" لوک تان میاں
جنج جوڑ کے اساں ویاہ آندی، لگے خرچ کیتے ڈھیر دان میاں
لکھ آدماں دی ڈھکی "لکھشمی" سی ہندو جان دے تے مسلمان میاں
جدوں رسم کیتی ملّاں سد آندا، جنہوں حفظ سی فقہ قرآن میاں
شاہد پاس بٹھا نکاح بدّھا جویں لکھیا وچ قرآن میاں
اساں لا کے دم ویاہ آندی دیس ملک رہیا سبھو جان میاں
راون وانگ لے چلیا سیتا تائیں، ایہہ چھوہرا تیز زبان میاں
وارثؔ شاہ ایہہ نو نہہ جے رہے ساتھے تدوں حق دا حق ایمان میاں

رانجھا

رانجھے آکھیا، پچھّو کھاں ایہہ چھاپا کتھوں دامن دے نال چموڑیا جے
راہ جاندڑے پوے نہ کسے چمڑ ایہہ بھوتناں کتھوں سہوڑیا جے

سراں: سرائے۔ دان: خیرات۔ لکھشمی: دولت مراد ہجوم۔ رسم کیتی: نکاح پڑھا۔ شاہد: گواہ۔
دم: دولت۔ چھاپا: کانٹے دار پودا۔ ڈھینگری۔ چھوہرا: لڑکا۔

سارے مُلک ایہہ جھگڑوا پیا پھردا کسے ہٹکیا تے نہیں ہوڑیا جے
وارثؔ شاہ کسُنبے دے پھوک وانگوں اِہدا اگروں رسا نچوڑیا جے

کھیڑے

کِتوں آیا ایہہ کال وِچ بُھکھا مردا ایہہ چاک سی مہردیاں کھولیاں دا
لوک کرن وچار جوان بیٹی اوہنوں فکر شریکاں دیاں بولیاں دا
چھیل نڈھڑی ویکھ کے رِگرد ہویا رہلیا ہویا سیالاں دیاں گولیاں دا
مجھیں چار کے مچیا دعویاں تے ہویا وارثی ساڈیاں ڈولیاں دا
مَوجُو چودھری دا پُت آکھ دے سن پچھلگ ہزارے دیاں گولیاں دا
حق کریں جیوں عمرؓ خطاب کیتا ہتھ وڈھنا جھوٹھیاں رولیاں دا
نوشیرواں گدھے دا عدل کیتا اتے کنجری عدل تنبولیاں دا
منتر مار کے کھنب دا کرے کُکڑ بیرہم دی کرے نمولیاں دا
کنگھی لوہے دی تا کے پٹے پھیرے سردار ہے وڈے کپولیاں دا
انب بیج تندور وِچ کرے ہریا بنے بالکا مکیوں اولیاں دا
وارثؔ شاہ سبھ عیب دا رب محرم اینویں سانگ ہے پگڑیاں پولیاں دا

قاضی

قاضی آکھیا بول فقیر سائیں جھوٹھ چھڈ دیہہ دب دریڑیاں نوں
اصل گل سو آکھ درگاہ اندر نہ کر ذِکر توں جھگڑیاں جھیڑیاں نوں
سارے دیس وِچ ہودسی بھٹھ نڈھی دوویں پھڑے ہو آپنے پھیڑیاں نوں

ہٹکیا ہوڑیا : روکا۔ منع کیا۔ کسُنبے : کیسو کا پھول۔ اگروں : بالکل قطعی۔ نوشیرواں : صفحہ ۳۷۸۔
کپولیاں : فریب کرے۔ مکیوں : مکہ سے۔

ایہناں جٹاں دی شرم سبھ لاہ سٹی خوار کیتا ای سیالاں تے کھیڑیاں نوں
بھلا مچیوں آن کے دعویاں تے سلام ہے وَل چھلاں تیریاں نوں
ایویں پنڈ اُجاڑ کے چپ چکوں ہُن ووہٹڑی دیہہ ایہہ کھیڑیاں نوں

رانجھا (جوگی)

آؤ ویکھ لئو سُنن گِنن والیو ایہہ قاضی اجے ڈوب دے بیڑیاں نوں

قاضی

دُنیا داراں نوں عورتاں زُہد فقراں میاں چھڈ کر جھگڑیاں جھیڑیاں نوں

رانجھا

قاضی بہت جے آوندا ترس تینوں بیٹی آپنی بخش دے کھیڑیاں نوں

قاضی

چھڈ جا حیا دے نال جٹا نہیں جان سَیں دُرّیاں میریاں نوں

رانجھا

نِت مال پرایا چور کھاندے دس مسئلے رات دیاں پیڑیاں نوں
علیبی کُل جہان دے پکڑیئیں گے وارث شاہ فقیر دے پھیڑیاں نوں

قاضی

قاضی کھوہ دِتی ہیر کھیڑیاں نوں یارو ایہہ فقیر دغولیا جے
وِچوں چور تے باہروں سادھ دِستے بنے مکیوں ولی تے اولیا جے
جدوں دغے تے آوے تے صفاں گالے اکھیں میٹ بہے جاپے اولیا جے

مچیدل : دلویدار ہولیں - پیڑیاں : پاؤں کے نشان والے مسافر - دغولیا : دغے باز - اولیا : جج ولی

شاعر

ہیر کھوہ کھیڑے چلّے واہو واہی رانجھا رہیا مُنہ کج حیران یارو
اوہ جا ٹیکے ننگھرے غرق ہووے ویہل دلیس نہ زمین اسمان یارو
کھیپ مارے کھترّی سنے بوہل حق عملیاں دے رُڑھے جان یارو
ڈوراں ویکھ کے میر شکار روون ہتھوں جنہاں دے باز اُڈ جان یارو
تِکھے دیدڑے وانگ مہاشتی دے گل کھڑے سی عشق میدان یارو
ہیر لاہ کے گھنڈ حیران ہوئی تُتّی چجنہ دے وچ میدان یارو
کھونڈی اُتے چوگان نے دلیس لتھا ویکھاں کیہڑے پُھنڈلے جان یارو
وچ اوڑھنی سُہم دے نال چھپے ہوئیں تیر ہے وچ کمان یارو
چُپ شل ہو بولنوں رہی جٹّی ہوئیں رُوح دے بناں انسان یارو
اُہناں عقل تے ہوش نہ تھاں رہندے سر جنہاں دے پین ودان یارو
وارث شاہ دونوِیں پریشان ہوئے پڑھیاں ہوئیں لاحول شیطان یارو

رانجھا

رانجھا آکھ دا، جاہ کیہہ ویکھنی ایں بُرا موت تھیں ایہہ وِجوگ ہے نی
پئے دھاڑوی لُٹ لے چلے مینوں ایہہ دُکھ کیہہ جان دا روگ ہے نی
ملی اوس نوں ہیر سواہ مینوں تیرے نام دا اساں نوں جوگ ہے نی
سونکن رن گوانڈھ کوپتّیاں دا بھلے مرد دے باب دا روگ ہے نی
خوشی گھٹ ہوون مرد بھُل وانگوں گھریں جنہاں دے نِت دا روگ ہے نی

کھیپ : فصل ۔ بوہل : ڈھیر ۔ خرمن ۔ مہاشتی : بدمعاش ۔ چجنہ : آگ کا ڈھیر ۔ الاؤ ۔ کھونڈی : پولو کھیلنے والی چھڑی ۔ بلّا
چوگان : میدان ۔ پولو گراؤنڈ ۔ یہاں مراد گیند ۔ شل : ساکت ۔ ودان : بڑا ہتھوڑا ۔

تنہاں وِچ جہان کیہہ مزا پایا گل جنہاں دے ریشٹہ جوگ ہے نی
جیہڑا بِناں خوراک دے کرے کُشتی اوس مرد نوں جانیئے بھوگ ہے نی
آسمان ڈھیہ پوے تاں نہیں مَردے باقی جنہاں دی زِمیں تے چوگ ہے نی
جدوں کدوں محبوب نہ چھڈنا ایں کالے ناگ خدا دے جوگ ہے نی
کونج کاں نوں مِلی تے شیر بھوہی وارث شاہ ایہہ دُھروں سنجوگ ہے نی

شاعر

ہر وقت جے فضل دا مینہ وَسے بُرا کون مناوندا اُٹھیاں نوں
لب یار دے آب حیات باجھوں کون زندگی بخش دا کُٹھیاں نوں
دونویں آہ فراق دے مار لیئے کرامات مناوندی رُٹھیاں نوں
بِناں طالع نیک دے کون موڑے وارثشاہ ساڈے دِناں پُٹھیاں نوں

ہیر

ہیر نال فراق دے آہ ماری! "ربّا ویکھ اساڈیاں بھَخن بھائیں
اگے اگ پچھے سپ شینہہ پاسیں ساڈی واہ نہ چلدی پویں راہیں
اِکے میل سایاں رانجھا یار مینوں اِکے دوہاں دی عُمر الکھ لاہیں
ایڈا قہر کیتا دیس والیاں نے ایس شہر نوں قادرا اگ لائیں"

ربّا اوہ پائیں قہر شہر اُتے جیہڑا گھت فرعون ڈُبایا ای
جیہڑا قہر نازل ہوئیا زکریئے تے اوہنوں گھت شریہنہ چرائیا ای

ریشٹہ : پھندا ۔ دھندا ۔ بھوگ : بھوکا ۔ چوگ : چُگنا ۔ دانہ پانی ۔ بھوہی : گیدڑی ۔ اُٹھیاں : اوڑ ۔ خشک سالی کے دن
بھَخن : روشن ہوں ۔ فرعون : صفحہ ۳۹۳ ۔ زکریا : صفحہ ۳۹۳ ۔

جیہڑے قہر دے نال اُس بُڈھڑی توں امیر حمزہؓ نوں چا مروایا ای
جیہڑا پا کے قہر تے سٹ تختوں سلیمان نوں بھبھٹ جھوکایا ای
جیہڑے قہر دا یونس تے پا بدّل اوہنوں ڈھمبرے مچھیں نگلوایا ای
جیہڑے قہر تے غضب دی پکڑ کاتی اسمٰعیل نوں ذِبح کرایا ای
اوہو قہر گھتیّں الیں دسیں اُتے جیہڑا ایتنیاں دے سر آیا ای

رانجھا (جوگی)

"جویں اندھ تے قہر دی نظر کر کے میگھا سُروں پُری لُٹوایا ای
سُرگ پُوری امر پُوری دیو پُوری اندر پُوری گمھواس تے لایا ای
قہر کریں جو بھدر کا ماریو ای چنڈ مُنڈ سبھ بھسم کرایا ای
رکت بیج میگھا سروں لاہ سُٹی پر چھنڈ کر پاک وِچ آیا ای
اوہو کروپ کر جیہڑا بھا جوگی وِشوا مِتروں کھیل کرایا ای
اوہو کروپ کر جیہڑا پا راون ہنومان توں لنک سڑایا ای
اوہو کروپ کر جیہڑا پانڈواں توں مہابھارت دے وِچ کرایا ای
درونا چار جیوں لیا کے بھیل بھنگم جیہڑا کوراں دے گل پایا ای
قہر پا جو گھت ہرناکشے تے نال نوہاں دے ڈھڈ پڑایا ای
گھت قہر جو پا کے کنس راجے مُنڈے کاہن توں چا پٹایا ای

امیر حمزہؓ : صفحہ ۳۷۸ - سلیمانؑ : صفحہ ۳۷۱ - یونسؑ : صفحہ ۳۶۸ - ڈھمبرا : مچھلی - اسمٰعیلؑ : صفحہ ۳۶۵
اندھ : اندھیر - میگھاسر : صفحہ ۳۷۳ - پُری : صفحہ سرگ پُوری : صفحہ ۴۰۰ - امر پُوری : صفحہ ۴۰۰
دیو پُری : صفحہ گمھواس : صفحہ بھدر کا : صفحہ رکت بیج : صفحہ ۳۷۳ - پرچھنڈ : صفحہ - وشوامتر : صفحہ ۳۶۹
راون ہنومان : ۳۶۹ - پانڈو : درونا چار بھیل بھنگم : ۳۶۹ - ہرناکش : ۳۹۴ - کنس : ۳۹۴ - کاہن : ۳۶۸ -

گھت. کروپ جو پائے کے کروکھشیتر کٹی کھوہنی سین گلایا ای
گھت کروپ جو دروپدی نال ہوئی پت نال پھر انت بچایا ای
یُدھ وِچ جیوں رام تے لچھمن نے کُنبھ کرن دے باب بنایا ای
گھت کروپ جو رام لچھمن کولوں سروپ نکھا دا نک کٹایا ای
گھت کروپ جو بالی تے رام کیتا بالی سندی کھیڈ مُکایا ای
گھت کروپ جو سیتا مارِیچ ماریو مہادیو دا کنڈ بھنایا ای
اوہا کروپ کر جیہڑا اینتیاں تے جگ جگ ہی دُھم کرایا ای

شاعر

اوہدا آکھیا رب منظور کیتا تُرت شہر نوں اَگ لگایا ای
جدوں اَگ نے شہر نوں چُور کیتا دُھم راجے دے پاس پھر آیا اِی

لگّی اَگ چَو طرف جاں شہر تائیں کیتا صاف سبھ جُھگیاں چھائیاں نوں
سارے دیس تے دُھم تے شور ہویا خبراں ہویاں پاندھیاں راہیاں نوں
لوکاں کہیا" فقیر بددُعا کیتی" راجے بھیجیا تُرت سپاہیاں نوں
"پکڑ کھیڑیاں نوں کرو آن حاضر نہیں جاندے ضبط بادشاہیاں نوں"
آکھن کھیڑیاں نوں چلو ہوؤ حاضر کھیڑے پھڑے نیں ویکھ لے کاہیاں نوں
وارث صوم صلوٰۃ دی چھری کپّے اِنہاں دین ایمان دیاں پھاہیاں نوں

کروکھشیتر: ۔ دروپدی ۔ رام لچھمن: ۳۷۰ ۔ کُنبھ کرن: سروپ نکھا: ۳۷۰ ۔ بالی: ۳۷۰ ۔
مارِیچ: ۳۹۵ ۔ سیتا: ۳۷۰ ۔ مہادیو: ۳۹۰ ۔ پاندھیاں: مسافر ۔ سین: خاندان ۔ ضبط: ضابطہ ۔ قانون ۔
کاہیاں: جلدی ۔ کاہی ۔ صوم صلاۃ: روزہ، نماز ۔ کپّے: کاٹے ۔

راجہ

ہیر کھوہ کے رانجھے دے ہتھ دتی، "کر جوگیا فیر دعا میاں"

جوگی (رانجھا)

رانجھے ہتھ اُٹھا دُعا منگی "توں ہیں جل جلال خدا میاں
تیرے حکم تے مُلک وِچ خیر ہووے تیری دُور ہوئے کُل بلا میاں
اَن دَھن تے لچھمی مُلک دولت نِت ہووے دُون سوا میاں
گھوڑے اونٹھ ہاتھی دم توپ خانہ ہند سندھ تے حکم چلا میاں
وارثؔ شاہ ربّ آبرو نال رکھے مِیٹھی مُٹھ ہی دے لنگھا میاں"

جوگی (رانجھا)

لے کے چلّیا آپنے دیس تائیں "چل وَوہٹیئے رب دوائی ایں نی
چودھرانیئے تخت ہزارے دیئے پنجاں پیراں نے آن دوائی ایں نی
کڈھ کھیڑیاں توں رب دِتی ایں نی اُتے ملک پہاڑ پہنچائی ایں نی"

ہیر

ہیر آکھیا، اینویں جے جا وڑساں رناں آکھسن اُدھل آئی ایں نی
پیکے ساہورے ڈوب کے گالیو ای کھوہ کون نوالیاں آئی ایں نی
لانواں پھیریاں عقد نکاح باجھوں اینویں بودلی ہو کے آئی ایں نی
گھت جادوڑا دیونے پری ٹھگی حُور آدمی دے ہتھ آئی ایں نی
وارثؔ شاہ پریم دی جڑی گھتّی مستانڑی چا کرائی ایں نی

اَن : اناج ۔ دَھن ، لکھشمی ۔ دولت ۔ دم ؛ دولت ۔ بودلی : بے وارثی ۔ لاواں پھیرے : ہندوؤں کی نکاح کی رسم

پہاڑی عورتاں

رناں دیس پہاڑ دے نگر دیاں آیاں ہو کے دھنبلا بڑا بھارا
لا جے ماہنوآں جیکوں سیوکاں دے ہووے پریم دی جھوک تھیں جیو پیارا
تُہار دا ٹھکرو تُہار ہی تہار جاندے ایناں کاہے کو چڑھیا اپرادھ بھارا
ایدوں دین ادھان گلائیکے کے تے مار دیس کو نلنی جان کارا
دھرمی راجے کو ماہنوآں کھوہ لیتی کہی کام دی اندھری چڑھی بھارا
پریم گگی کو پیر پنجال پتھر، پہلو گھاٹ کویں ہری چلن سارا
کدھے کدھے وجیں چنگے ماہنوآں اد۔ گن کیتے جویں کرنت ہارا
کئی لاڑیاں کئی گلائی منڈے وارث کون کو راج کرہیڈ دھارا

تہار و سمرو کون کے مات بیردل کن کن موہ بدارے کو ول روڑے
کدھو ولیشرو چندر نکھ کال بدری بر ولا کرت آسن گی روڑے
اٹھکھیلرو کیں کسنے دھائیو کرو تہاک کن دلیس تے چل دوڑے
چھٹے ہیر رانجھا جدوں دونویں ادھوں وارث جھنگ سیال دے جل دوڑے

ہیر

رلہے راہ سیالاں دے جاوندے سن ہیر آکھیا ”ویکھ لئے بوہ سیال

دھنبلا : گردہ ۔ ماہنوآں : مرداں ۔ جھوک : لگن ۔ تہارد : تہمارے ۔ اٹھکرو : آنند ۔
تُہاڑی تُہار : موسلا دھار ۔ کاہے کو : کس لئے ۔ اپرادھ : ظلم ۔ کہی : کیسی ۔ کام : وشے ۔
اندھری : اندھیری ۔ آندھی ۔ کدھے : کدھر ۔ ہری : پرماتما ۔ خدا ۔ گن : کرم ۔ گلائی : باتیں کرنے والے ۔

جھتے کھیڈ دے گئے سی نال خوشی تقدیر سٹی وِچ مکدوہ میاں
جدوں جنج آئی گھر کھیڑیاں دی طوفان آیا سر نوح میاں
ایہہ تھاں جھتے کیدو پھاٹیا سی نال سہیلیاں بنھ دھرو میاں

ماہی

کہیا ماہیاں جا کے وِچ سیالاں، نڈھی ہیر نوں چاک لے آیا جے
داہڑی کھیڑیاں دی سبھ مُن سُٹی پانی اوس تے بُوند نہ لایا جے

سیال (ماہیاں نوں)

سیالاں آکھیا، پرھاں نہ جان کِدھرے جا کے نڈھڑی نوں گھر لیایا جے
آکھو رانجھے نوں جنج بنا لیاوے بنھ ہیر نوں ڈولڑی پایا جے
جو کجھ ہون نصیب سو داج دامن ساتھوں تُسیں بھی چا لے جایا جے

شاعر

ایدھر ہیر تے رانجھے نوں لین چلے اودھر کھیڑیاں دا نائی آیا جے

سیال (نائی نوں)

سیالاں آکھیا کھیڑیاں نال ساڈے کوئی خیر دا نیچ نہ پایا جے
ہیر ویاہ دِتی موئی گئی ساتھوں مُنہ دِھی نہ دکھایا جے
مُڑے تُسیں تے اوہ کِسے کھوہ ڈُبی کہیا دیس تے پُچھنا لائیا جے
ساڈی دھی دا کھوج مُکائیا جے کوئی اساں نوں ساک دوائیا جے
اوڑک تُساں توں ایہہ اُمید آہی ڈنڈے سُتھراں وانگ وجائیا جے
طعنے مار کے نائی نوں موڑ گھلیا مڑ پھیر نہ اساں وَل آئیا جے

پھاٹیا: مارا پٹیا۔ داج دامن: جہیز۔ کھوج: نشان۔ ساک: رشتہ۔

شاعر

بھائیاں جا کے ہیرنوں گھریں آندا رانجھا نال ای گھریں منگائیو نیں
لاہ مُندراں جٹاں منا سُٹیاں سر سوہنی پگ بنھائیو نیں
بکھتن گھت اُتّے کھنڈ دُدّھ چاول آگے رکھ کے پلنگ وچھائیو نیں
"جاہ بھائیاں دی جنج جوڑ لیاویں" اندر وارث کے بہت سمجھائیو نیں
یعقوب دے پیارڑے پُت وانگوں کڈھ کھوہ تھیں تخت بہائیو نیں
نال دیہہ لاگی خوشی ہو سبھناں طرف گھراں دی اوس پہنچائیو نیں
بھائی چارے نوں میل بہائیو نیں سبھ حال احوال سنائیو نیں
دیکھو دغے دا پیوند لائیو نیں دھی مارن دا منتا پکائیو نیں
وارث شاہ ایہہ قدرتاں رب دیاں نیں دیکھو نواں پکھنڈ جگائیو نیں

رانجھے جا کے گھریں آرام کیتا گنڈھ پھیریا شو وچ بھائیاں دے
سارا کوڑماں آن کے گرد ہویا بیٹھا پینچ ہو وچ بھرجائیاں دے
"چلو بھائیو ویاہ کے ہیر لیایئے ہیر لئی اے نال دُعائیاں دے"
جنج جوڑ کے رانجھنے تیار کیتی ٹونک چا بدّھے مگر نائیاں دے
واجے وَجدے دھرگاں دے نال وجن کئی رنگ چھٹّے سرناہیاں دے
وارث شاہ وساہ کیہہ زندگی دا بندا بکرا ہتھ قصائیاں دے

سیال

سیالاں بیٹھ کے سَتھ وچار کیتی "بھلے آدمی غیرتاں پال دے نیں

متا: صلاح مشورہ ۔ ٹونک: ڈوگری ۔ دھرگ: ڈھول ۔ سرناہیاں: آتش بازی ۔ ستھریاں: صفحہ: ۳۹۵ ۔

یارو گل مشہور جہان سارے سانوں میہنے ہیر سیال دے نیں
پت رہے گی جے ٹور دیئے نڈھی نال منڈے مہینوال دے تیں
پھٹ جیبھ دے کالکاں بیٹیاں دیاں عیب جوانی دے میہنے گالدے نیں"

شاعر

جیہنوں کھاوندے اوہدا ای برا منگن دغا کرن ایہہ محرم حال دے نیں
نبر وچ خنزیر دیوث ہوسن جیہڑے لاڈ کرن دھن مال دے نیں
عورت آپنی کول جو غیر ویکھن غیرت کرن نہ اوس دے حال دے نیں
منہ تنہاں دا ویکھنا خوک وانگوں قتل کرن رفیق جو نال دے نیں
ہووے چوہڑا ترک حرام کھاوے مسلمان سب اوس دے نال دے نیں
کدی کیچکڑا لعل نہ ہو جاندا بھجے پرویئے نال اوہ لال دے نیں
زہر دے کے ماریئے نڈھڑی نوں گذر گئے وچ ایس خیال دے نیں
مار سٹیا ہیر نوں ماپیاں نے گنہ گار اوہ جل جلال دے نیں
بد عمل جہان توں کریں چوری محرم حال تیرے وال وال دے نیں
سانوں بخشئے ساتھ ڈلایا جے آساں آسرے فضل کمال دے نیں
جیہڑے دوزخاں نوں بنھ ٹورنیں گے وارث شاہ فقیر دینال دے نیں

ہیر دا مرنا

ہیر جان بحق تسلیم ہوئی سیالاں دفن کر خط لکھائیا ای

خنزیر : خوک۔ سور۔ پھٹ : زخم۔ دیوث : بے غیرت۔ بے حیا۔ آسرا : بھروسہ۔
کیچکڑا : کانچ کا موتی۔ ترک حرام : جو چیز مذہب کی طرف سے حرام ہو یا چھوڑی جاتی ہے۔ جان بحق تسلیم : فوت ہوگئی۔

سیالاں دا خط

وَلی غوث تے قُطب سبھ ختم ہوسے موت سچ ہے رب فرمائیا ای
کُلُّ شَیءٍ ھَالِکٌ اِلَّا وَجھَہٗ حُکم وِچ قرآن دے آیا ای
اساں صبر کیتا تُساں صبر کرنا ایہہ دُھروں ای ہُندڑا آیا ای
رضا رب دی ٹلے نہ کدی ہرگز، لکھ آدمی تُرت بجھائیا ای
ڈیرا دھیدو دا پُچھ کے جا وڑیا خط رو کے ہتھ پھڑایا ای

رانجھا (قاصد نوں)

ایہہ آوناں خبر کیہہ لیائیا اے مُنہ کا سنوں بُرا بنایا ای
میرے مال نوں خیر ہے قاصدا اوئے ایہہ ڈسکنا کا سنوں لایا ای

قاصد (رانجھے نوں)

تیرے مال نوں دھاڑوی اوہ پیا جس نوں کسے نہ مُول چھڈائیا ای
معزول ہویوں تخت زندگی توں فرمان تغییر دا آئیا ای
ہیر موئی نوں اٹھواں پہر ہویا مینوں سیالاں نے اَج بھجائیا ای

شاعر

رانجھے وانگ فرہاد دے آہ ماری، گئی جان سو ہو ہوا میاں
دوہویں دار فنا تھیں گئے ثابت جا پہرے تے دار بقا میاں
دوہویں راہ مجاز دی رہے ثابت نال صِدق دے گئے وِہا میاں
وارث شاہ اِس خواب سراں اندر کئی واجڑے گئے وجا میاں

کُلُّ شَیءٍ ھَالِکٌ الخ : ہر شے ہلاک ہونے والی ہے۔ مگر ایک اللہ کی ذات باقی رہے گی۔ تغییر : تبدیلی۔ بدلی

کئی بول گئے شاخ عُمر دی تے کِسے آہلنا مُول نہ پا ئیا ای
کئی حُکم تے ظُلم کما چلّے، نال کِسے نہ ساتھ لدا ئیا ای
وڈّی عمر تے وعظ اولاد والا نُوح، جس طوفان ڈوبائیا ای
ایہہ رُوح قلبوت دا ذِکر سارا نال عقل دے میل ملائیا ای
اگے ہیر نہ کِسے نے کہی ایسی، شعر بہت مرغوب بنا ئیا ای
وارث شاہ میاں لوکاں کملیاں نوں، قِصہ جوڑ ہُشیار سُنا ئیا ای

سن یاراں [۱۱۸۰] سو اتیا بنی ہجری لمّے دیس دے وِچ تیار ہوئی
اٹھاراں [۱۸۳۳] سے تے تیتیا سمتاں دا راجے بکرماجیت دی سار ہوئی
جدوں دیس تے جٹ سردار آہے گھرو گھری جاں نویں بہار ہوئی
اشراف خراب کمین تازہ زمیندار نوں وڈّی بہار ہوئی
چور چودھری یارنی پاک دامن بھوت منڈلی اِک دو چار ہوئی
وارث جنہاں نے آکھیا پاک کلمہ بیڑی تنہاں دی عاقبت پار ہوئی

شعر

کھرل ہانس دا مُلک مشہور ملکا تِتھے شعر کیتے یاراں واسطے مَیں
پرکھ شعر دی آپ کرلین شاعر گھوڑا پھیریا وِچ نخاس دے مَیں
پڑھن دیس وِچ گبھرو خوش ہو کے پھُل بیجیا واسطے باس دے مَیں
وارث شاہ نہ عمل دی راس میتھے کراں مان نمانڑا کاس تے مَیں

مرغوب: پسندیدہ۔ لمّے دیس: منٹگمری کا علاقہ۔ بھوت منڈلی: غنڈوں کی ٹولی۔ عاقبت: آخرکار۔
کھرل ہانس، ملکہ ہانس (ضلع منٹگمری)۔ نخاس: منڈی

افسوس مینوں اپنی ناقصی دا گنہگار نوں حشر دے صور دا ای
ایہناں مومناں خوف ایمان دا ای اتے حاجیاں بیت المعمور دا ای
صوبیدار نوں طلب سپاہ دا اے اتے چاکراں کاٹ قصور دا ای
سارے ملک خراب پنجاب وچوں مینوں بڑا افسوس قصور دا ای
ساڈوں دھرم تے شرع دا خوف رہندا جویں موسیٰ نوں خوف کوہ طور دا ای
ایہناں غازیاں کرم بہشت ہووے تے شہید نوں دعوے حور دا ای
ایتویں باہروں شان خراب وچوں جویں ڈھول سہاوندا دور دا ای
نال آبرو دے ایمان بخشے ساڈوں آسرا ربّ غفور دا ای
وارث شاہ وسنیک جنڈیالڑے دا تے شاگرد مخدوم قصور دا ای
وارث شاہ نہ عمل دی تاہنگ کیتھے آپ بخشی لقا حضور دا ای
وارث شاہ روشن ہووے نام تیرا کرم ہووے جے ربّ شکور دا ای
وارث شاہ تے جملیاں مومناں نوں حصہ بخشناں آپنے نور دا ای

ختم ربّ دے کرم دے نال ہوئی فرمائش پیارڑے یار دی سی
ایسا شعر کہیا پُر مغز موزوں جیہی موتیاں لڑی شہوار دی سی
تمثیل دے نال بیان کیتا جیہی زینت لعل دے ہار دی سی
جو کوئی پڑھے سو بہت خورسند ہووے واہ وا سبھ خلق پکار دی سی
وارث شاہ نوں سِک دیدار دی سی جویں ہیر نوں بھکھناں یار دی سی

بیت المعمور : آسمانی مسجد یا خانہ کعبہ ۔ صُور : سورِ اسرافیل ۔ لقا : ملاقات ۔ قصور : نقصان، بُھلّ، گناہ ۔
بھکھناں : تانگ ۔ آس ۔ تڑپ ۔

معرفت کے رنگ میں

ہیر روح تے چاک قلبوت جانوں بال ناتھ ایہہ پیر بنایا ای
پنج پیر نے پنج حواس تیرے جنہاں تھاپنا تدھ نوں لایا ای
قاضی حق جھبیل نے عمل تیرے عیالی منکر نکیر ٹھہرایا ای
کوٹھا گور عزرائیل ہے کھیڑا جیہڑا لیندا ای روح نوں دھایا ای
کیدو لنگا شیطان ملعون جانوں جس نے وچ دیوان پھڑائیا ای
سیّاں ہیر دیاں رن گھر بار تیرا جنہاں نال پیوند بنائیا ای
جیہڑا بولدا ناطقہ ونجلی دا جس ہوش دا راگ سنائیا ای
سہتی موت تے جسم ہے یار رانجھا ایہناں دوہاں نے بھیڑ مچایا ای
شہوت بھابی تے بھکھ رابیل باندی جنہاں جنتوں مار کڈھائیا ای
جوگ ہے صورت کنّ پاڑ جس نے سبھ انگ بھبھوت رمائیا ای
عدلی راجہ نے نیک اعمال تیرے جس ہیر ایمان دوائیا ای
دُنیا جان اینویں جویں جھنگ پیکے گور کالڑا باغ بنائیا ای
تریجن اینویں بدعملیاں تیریاں نیں کڈھ قبر تھیں دوزخ پائیا ای
ایہہ مزدوری سیالاں دیاں مجھیاں نیں جنہاں حیلہ تے کسب اُٹھائیا ای
وارث شاہ میاں بیڑے پار تیرے کلمہ پاک زبان تے لیائیا ای

دعا (شاعر) بخش لکھن والیاں جُملیاں نوں پڑھن والیاں کریں عطا میاں
سُنن والیاں نوں بخشیں خوشی دولت رکھیں ذوق تے شوق دی جا میاں
رکھیں شرم حیا توں جُملیاں دا مِٹھی مُٹھ ہی دیئیں لنگھا میاں
وارث شاہ تمامیاں مومناں نوں دیئیں دین ایمان لقا میاں

دیوان: کچہری۔ عدالت۔ مِٹھی مُٹھ: عزت یا بھرم وقار کے ساتھ۔ جُملیاں: سب جملہ۔ تمام۔ لقا: اپنی ملاقات کا شرف

ہیر وارث تے اِک نظر

تے

تشریحی نوٹ

مضموناں دا ویروا

ہیر دی داستان

دمودر پہلا شاعر اے۔ جس نے ایس قصے نوں پہل پہلاں پنجابی شعراں وچ نظم کیتا۔ اوہ لکھ دا اے۔ ”میں چھوٹا جیہا ساں کہ چوچک دے پنڈ آیا۔ چوچک تے اوہدی ووہٹی مینوں دلاسہ دِتّا۔ مینوں اوتھے ہٹّی کرا دِتّی تے میں اوتھے ای رہیا۔“

دمودر لکھ دا اے ”ہیر تے رانجھے دے عشق دا واقعہ میرے سامنے ہویا۔ میں اِہ سب کجھ اکھیں ڈٹھا۔“ اوہدے کتھن بموجب اِہ واقعہ بہلول لودھی دے سمے ہویا۔ پر ایس دی بو باس اکبر بادشاہ دے سمے کھنڈی۔ تے دمودر نے اوس ویلے ایس نوں پنجابی شعراں وچ نظم کیتا۔ اوہ بڑے مان نال بار بار آکھ دا اے۔

آکھ دمودر اکھیں ڈِٹھا جو سر سیلیٹی دے آئی
آکھ دمودر اکھیں ڈِٹھا لگی ہون لڑائی

دمودر اخیر وچ لکھ دا اے۔

پندرہ سے اُنہتر آہا سمت بکرم راۓ
ہیر تے رانجھا ہوۓ اکٹھے جھیڑے رب چُکاۓ
بادشاہی جو اکبر سندی دن دن تیج سواۓ
آکھ دمودر کوٹ قبولے اسیں شہروں باہر آۓ

ایس دا مطلب اِہ ہویا کہ رانجھا جدوں ہیر نوں کھیڑیاں چوں کڈھ کے کوٹ قبولے پہنچیا تے اوتھوں دے حاکم ابوالفتح نے اوس نوں مڑ کھیڑیاں کولوں ہیر کھوہ کے دِتّی۔ اودوں بکرمی سمت ۱۵۶۹ مطابق سنہ ۱۴۷۲ء سی۔

بہلول لودھی سنہ ۱۴۵۱ء وچ گدی تے بیٹھا تے سنہ ۱۴۶۸ء وچ مر گیا۔ اوہدے مرن تے ابراہیم لودھی تخت بیٹھا۔ ایس طرح دمودر دے کتھن مطابق ہیر تے رانجھے دا ملاپ سنہ ۱۵۶۹ بکرم مطابق

سنہ ۱۴۷۲ء وچ ہویا۔ تے ایہو سال اوہناں دی موت دا اے۔

سیالاں دی تاریخ کتاب احسن القال وچ ہیر دا مرن سال ۱۴۵۲ء لکھیا گیا ہے۔ ہو سکدا اے کہ ۷ دی تھاں ۵ لکھیا گیا ہووے۔ تے اِہ وی اصل وچ ۱۴۷۲ دی ہووے

ہیر دی موت

مقبل تے وارث توں پہلاں دے شاعر ہیر یا رانجھے دی موت بارے خموش ہن۔ یا دمودر وانگ اوہناں دا مکے چلے جانا بیان کر دے ہن۔ جویں سر رچرڈ ٹمپل آپنی کتاب "لیجنڈز آف دی پنجاب" دوجے حصے دے صفحہ نمبر ۱۷۷ تے لکھ دے ہن۔

"بلوچی زبان وچ اِک سید عبداللہ شاہ بیان کر دے ہن کہ میں حج کرن گیا۔ رستے وچ میرا جہاز طوفان وچ پھا تھا گیا۔ پر کنارے جا لگا۔ اوتھوں میں پیدل پے گیا۔ رستے وچ اِک جھگی نظر آئی۔ جتھے اِک بڈھے جوڑے دے درشن ہوئے۔ اِہ ہیر تے رانجھا سن دوہاں بڑی خاطر کیتی۔ تے ہیر آکھیا ساڈے پنڈ جا کے آکھیں اساں تہاڈا کیہ لتا اے جو سانوں راکھ بُریار دے رہندے او"

سر رچرڈ ٹمپل ایسے جلد وچ جھنگ دے اِک مراسی دی دتی ہوئی کہانی دی بیان کیتی اے۔ جو ایس نال رلدی جلدی اے۔

دمودر لکھدا اے ہیر تے رانجھا جد عدلی راجہ (ابوالفتح) دی کچہری وچوں نکلے۔ اوہ لہندے پاسے وَل چلے گئے تے الوپ (غائب) ہو گئے۔

احمد کوی لکھدا اے۔ لوکاں یا حاجیاں ویکھیا۔ ہیر اوتھے پھوری ونڈ دی سی۔ رانجھا مجھیاں چار دا سی۔

یہ سید وارث شاہ لکھدے ہن کہ "اوہ کوٹ قبولہ توں وداع ہو کے جھنگ آئے۔ اودھروں کھیڑیاں دا نائی وی آ گیا۔ چوچک نے نائی نوں ٹکے جیہے کورا جواب دے کے موڑ گھلیا تے رانجھے نوں کہیا۔ گھر جا کے توں بھراواں نال جنج بنا کے آ۔ تے ہیر نوں سہریاں نال ویاہ کے لے جا اوہ راضی خوشی گھر گیا پر چوچک سیالاں یا شریکے برادری نال

صلاح کر کے ہیر نوں زہر دے دِتا تے اُٹھ پہر پچھوں رانجھے وَل لاگی ہتھ چھٹی گھل دِتی۔ رانجھے جد ہیر دا مرنا سنیا اوہ ہوکا بھر کے ٹھنڈا ہو گیا۔

دمودر دے بیان مطابق ایہہ واقعہ ابراہیم لودھی دے سمے ہویا۔ پر ایس نوں شہرت پنجاہ ورھے بعد اکبر بادشاہ دے سمیں ہوئی۔ اوس آپ دی راہ قصہ اکبر بادشاہ دے سمیں آکھیا۔ دمودر لکھدا اے

بادشاہی جو اکبر سن دی دن دن نتیج سوائے

اکبر بادشاہ دے راج سمے ایس قصے نوں چنگی چوکھی شہرت مل چکی سی اوس سمے ہوئے بھائی گورداس آپنی اِک وار وچ لکھدے ہن

لیلیٰ مجنوں عاشقی ہر جگ جاتی رانجھا ہیر بکھانی اے پرم پراتی

اوسے سمے ہوئے شاہ حسین آپنی کافیاں وچ لکھدے ہن:۔

رانجھن رانجھن پھراں کوکیندی رانجھن میرے نال
رانجھن میرا میں رانجھن دی کھیڑیاں نوں کوڑی جھاک
ماہی ماہی کوک دی نی میں آپے رانجھن ہوئی
رانجھن رانجھن مینوں سب کوئی آکھو ہیر نہ آکھو کوئی

تے ایسے اکبر بادشاہ دے سمے اکبر دے اِک درباری شاعر گنگ بھٹ نے ایس نوں ہندی کبتاں وچ نظم کیتا۔ جس تے ہندی شاعری دے چاہوان عبدالرحیم خان خاناں نے اوس نوں چوکھا انعام دِتا۔ گنگ بھٹ ہیر تے رانجھے دا مکالمہ اِنج لکھدا اے:۔

قاضی جی اِک دل میرا سو تو رانجھن دے ہتھ آیا
دُوسرا نہ دل ہے جو تو کھیڑیاں کو دعا دیں گا
کریں گا بتاؤں کیا دیکھتی ہوں قاضی جی!
کِیئے بن راضی کیسے خطبہ پڑھا دیں گا،

داستان دے لکھاری

عشق و محبت دی ایس ٹُوں ٹُوں وچ رچ جان والی داستان نوں جنّیاں شاعراں تے لکھاریاں لکھیا اے۔ اوناں اج تک ہور کسے واقعے یا داستان نوں نہیں لکھیا گیا۔ عشق و محبت دے ایس رومان نوں

ہندی وچ

گنگ بھٹ نے سنہ ۱۵۶۵ء وچ گورو گوبند سنگھ نے (تریا چرتر) دے روپ وچ تے گورداس مل کھتری نے سنہ ۱۷۰۶ء بیں لکھیا۔

فارسی وچ

بیتا پسر حکیم درویش چنابی نے سنہ ۱۱۱۰ھ وچ۔ علی بیگ نے سنہ ۱۲۲۳ء وچ۔ فقیر اللہ آفریں نے سنہ ۱۱۲۳ھ وچ۔ نواب احمد یار خاں گورگانی نے سنہ ۱۱۴۲ھ وچ۔ لائق نے سنہ ۱۱۵۷ھ وچ۔ منسا رام خوشابی نے سنہ ۱۱۵۷ھ وچ۔ منشی سندرداس آرام نے سنہ ۱۱۶۷ھ وچ۔ میر قمرالدین منت دہلوی نے سنہ ۱۱۹۶ھ۔ غلام سرور نے سنہ ۱۲۳۹ء وچ۔ نظم وچ۔ تے عبرتی عظیم آبادی نے سنہ ۱۲۵۲ھ وچ فارسی نثر وچ لکھیا۔

انگریزی وچ

سر رچرڈ ٹمپل۔ مسٹر جی۔ سی آسبورن ڈپٹی کمشنر جھنگ۔ مسٹر سوئنرٹن۔ مسٹر آفندی تے ہُن پروفیسر سنت سنگھ ایم اے لکھیا اے۔

اُردو وچ

رونق نے دلگیر نے ڈرامے لکھے۔ چوہدری افضل حق ہوراں "معشوقہ پنجاب" تے ایم ایم اسلم نے ناول ہیر رانجھا لکھیا۔

پنجابی وِچ

دمودر نے (اکبری راج سمے) میاں چراغ نے سنہ ۱۱۲۰ھ وچ۔ احمد کوی نے سنہ ۱۱۳۰ھ وچ مقبل نے سنہ ۱۱۴۰ھ وچ وارث شاہ نے سنہ ۱۱۸۰ھ وچ۔ بہبل نے سنہ ۱۱۹۰ھ وچ۔ حامد شاہ نے سنہ ۱۲۲۰ھ وچ۔ فیر باگا قادری۔ ہاشم شاہ۔ احمد یار۔ محمد شاہ۔ شاہ شرف۔ سید فضل شاہ۔ حسین علی حیدر۔ مولا بخش کشتہ۔ سائیں مولا شاہ۔ سوختہ امرت سری۔ رن سنگھ جوگ سنگھ۔ بھگوان سنگھ۔ لاہورا سنگھ۔ گوپال سنگھ۔ میراں شاہ۔ ایس ایس اموَل۔ ہزارہ سنگھ گوکل چند شرما۔ نرائن سنگھ تے ہور ان گنت نے پنجابی شعراں وچ لکھیا۔ لالہ امرناتھ منصف جالندھری تے فیروزالدین شرف نے پنجابی ناٹک دے روپ وچ لکھیا۔ اُتے ہور کئی شاعراں ہیر رانجھا بارے پھٹکل بینت شعر تے سی حرفیاں لکھیاں تے کئی پارکھو لکھاریاں نے کھوج بھرے لیکھ لکھے۔

ہیر دی کہانی وارث دی زبانی

ہیر تے رانجھے دا جو قصہ وارث شاہ نے لکھیا اے۔ اوہ اِنج اے۔

تخت ہزارہ (ضلع سرگودھا) وچ اِک چنگا کھاندا پیندا چوہدری سی۔ موجو نام سی۔ ایس دے اٹھ پُتّر دو دھیاں سَن۔ سبھ توں چھوٹے پُتّر دا ناں دھیدو سی۔ ایس دی قوم رانجھا سی (رانجھے جٹ دی اکھواندے ہَن۔ تے راجپوت دی) موجو نوں دھیدو نال بوہتا پیار سی۔ جد اوہ مر گیا۔ دھیدو نوں بھراواں بڑا تنگ کیتا۔ فیر قاضی تے پنچ بُلا کے زمین ونڈ دِتّی۔ جیہڑی سبھ توں بھیڑی زمین سی اوہ رانجھے نوں دِتّی۔ رانجھا ایس دُکھوں تنگ آ کے گھروں نکلیا۔ رات اِک مسیت وچ آ کے رہیا۔ سویرے پتّن تے آیا بیڑی والے لُڈن ملاح نوں مُفت چاہڑن لئی آکھیا۔ اوہ نہ منّیاں پر لوکاں دے کہن تے ایس نوں بٹھا لیا۔ ایس نے لوکاں نوں ونجھلی وجا کے خوش کیتا۔ پار جا کے ہیر دی بیڑی وچ جا بیٹھا۔ اوتھے لوکاں نوں گون سُنا کے خوش کیتا۔ تھکا ہویا سی۔ ہیر دے

پلنگ تے سوں گیا۔ ماہیاں، پنڈ وچ جا کے گل کیتی۔ ہیر نوں پتہ لگا اوہ لہو لاکھی ہوئی ۶۰ سہیلیاں نال لئے کے آئی۔ آن کے دیکھیا اوہدے پلنگ تے کوئی لمی تان کے سُتا پیا اے۔ اوس نے لڈن نوں بڑا ماریا۔ فیر پلنگ ول ہوئی تے رانجھے نوں ٹھونیا۔ اوہ اُٹھ بیٹھا۔

ہیر رانجھے دا میل

رانجھے اُٹھ کے آکھیا واہ سجن ہیر ہس کے تے مہربان ہوئی

دوہاں دیاں اکھیاں چار ہویاں۔ عشق نے دوہاں نوں پھڑ کر دِتا۔ صلاح اِہ ہوئی رانجھا ہیر دے پیو چوچک دے گھر کاماں (چاک) ہو کے رہ جاوے۔ اوہ من پیا۔ ہیر اوس نوں پیو کول لے گئی۔ وحیدو دی تعریف کیتی۔ تے اوس نوں چاک رکھن لئی راضی کرلیا۔

رانجھا ایتھے چاک لگا رہیا۔ ہیر بیلے وچ ایس دے لئی چوری دا چھناں لے کے جاندی تے دوویں موجاں مان دے رہے۔

پیراں دیاں بخششاں

ایتھے رانجھے نوں بیلی دا پنج پیر ملے۔ اُنہاں وِچوں خواجہ خضر نے طرّہ۔ باوا فرید نے رومال۔ لال شہباز نے مُندرا۔ سید جلال بخاری نے خنجر۔ اتے پیر بہاؤالدین ذکریا ملتانی نے اِک کھونڈی تے چوری مجھ دِتی۔ بیلے وچ اِک فقیر منش بندہ کیدو سی۔ (وارث نے ایس نوں ہیر دا چاچا آکھیا اے) اوس نے چغلی لائی تے ہیر دے ماں پیو نوں آکھیا۔ اِہ بیلے جا کے چاک نال عشق پیار دی کھیڈ کھیڈ دی اے۔

رانجھے دا ہٹنا تے لگنا

چوچک نے ملکی دے کہن تے اوس نوں جواب دے دِتا۔ پر اوس دے چلے جان نال وگ (مجھیں گائیں) جیہڑا وحیدو نال ہِل چُکا سی۔ قابو وچ نہ آیا۔ ایدھر ہیر نے ستایا۔ آخر چوچک نے ملکی نے صلاح کیتی۔ حالی اوس نوں لے آئیے۔ ہیر نوں کیتے ویاہ کے جے رہ گیا تے رہن دیاں گے۔ نہیں تے کڈھ دیاں گے۔ چوچک نے ملکی نوں کہیا توں جا کے اوس نوں

منا لیا۔ ملکی نے اوس توں جاکے منایا تے گھر لے آندا۔

اِہ فیر مجھیں لے کے گیا۔ ہیر گھرے چُوری دا چھناں لے کے پہنچی۔ ایتھے پنج پیر دُوجی وار ملے۔ رانجھے نے اوہناں کولوں ہیر منگی۔ اوہناں دوہاں نوں آکھیا۔ جاؤ اساں ہیر نوں رانجھا تے رانجھے نوں ہیر بخشی۔

رانجھے دے بھراواں تے بھرجائیاں نے چوچک تے ہیر نوں خط لکھے کہ رانجھے نوں موڑ گھلو۔ پر اُہناں انکار کر دِتا۔

کیدو ہیر تے رانجھے دی ٹوہ وچ سی۔ اِک دن ہیر چُوری دا چھنّاں لے کے گئی۔ مگرے اِہ پہنچ گیا۔ اوہ نہروں پانی لین گئی۔ اِہ منگتا بن کے آ گیا۔ رانجھے نے کجھ چوری دے دِتی اوہ لے کے اُٹھ نٹھا۔ ہیر آئی تے رانجھے نے گل دسی۔ اُہ مگر نسی۔ راہ وچ آ ڈھایا۔ کجھ چوری ڈُلھ گئی۔ کجھ کھوہ لئی۔ اِہ ڈُلھی ہوئی چُوری لے کے نسا۔ پر بیہہ وچ آن کے ساری گل دسی۔ چُوچک ڈاڈھا شرمندہ ہویا۔ اودھر ہیر نے کُڑیاں نوں نال لے کے کوڑ کڈھی۔ تے کیدو نوں چنگی طرح پھاٹیا کٹیا۔ پر کیدو نے کھیہڑا نہ چھڈیا۔ اِک دن پر بیہہ وچ آن کے فیر گل کیتی۔ چُوچک آپ گھوڑی تے چڑھ کے ویکھن گیا۔ تے ہیر نوں رانجھے کول ویکھ کے لال پیلا ہو گیا۔ ہیر نوں گھر لیا کے بھائی چارے نال ویاہ دی گل کیتی۔ اُہناں صلاح دِتی کھیڑے چنگے بندے نیں۔ تے ساک دی منگدے نیں۔ اُہناں دے مُنڈے سیدے نال ویاہ دیو۔

ہیر دا ویاہ

ساکاں دا کہیا من کے اوس نے ہاں کر دِتی۔ کھیڑے جنج بنا کے آ گئے۔ ایدھر ہیر جد مانجے (مایاں) پئی۔ کُڑیاں رانجھے نوں آکھیا۔ اوہدے ویاہ دے سامان ہو رہے نیں۔ توں اوس نوں پُچھ تے سہی تیرے نال اوس نے اقرار کیتا ہویا سی۔ اودھر کُڑیاں ہیر نوں آکھیا ایہہ کیہ۔ توں تے رانجھے نال عشق کر دی سیں۔ اوس کہیا تُسیں اوہنوں کُڑی بنا کے میرے کول لے آؤ۔ اُہناں اوسے طرح کیتا۔ ہیر آکھیا۔ میں تینوں کئی وار آکھیا سی مینوں لے چل۔ رانجھے آکھیا ہیرے عشق اُدھالیاں نال سواد نہیں دیندا۔ ہیر نے آکھیا۔ فیر میں بُڈھی ہاں۔ کیہ کر سکدی ہاں۔

ہیر دا ویاہ ہون لگا۔ قاضی نکاح پڑھن آیا۔ ہیر نہ منّے۔ بھتیرے سوال جواب کیتے۔ آخر اوس نے دھکو دھکی نکاح پڑھ، ڈولی ٹورن دی کیتی۔

ایتھے ساہورے آن کے ہیر نے اک کُڑی دے ہتھ جیہڑی ایتھوں دی رہن والی تے ہیر دے پنڈ ویاہی ہوئی سی۔ تے ساہورے گھر چلی۔ رانجھے نوں خط بھیجیا توں جوگی بن کے آجا۔ کُڑی نے آکے رانجھے نوں خط دِتا۔ اوہ ہیر دا آکھا من کے ٹِلّے وَل ٹُرپیا۔

رانجھے دا جوگی بننا

رانجھا بالناتھ دے ٹلے گیا تے اوس نوں آکھن لگا۔ مینوں چیلا کر لئو۔ بالناتھ پہلوں نہ منّیا۔ بہتیرے سوال جواب کیتے۔ آخر مَن گیا۔ اوس نے رانجھے نوں روڈ بھوڈ کرا کے سواہ مَلی۔ مُندراں پایاں تے آکھیا۔ جا بچہ وڈّی نوں ماں سمجھیں تے چھوٹی نوں بھین جانیں۔ کام کرودھ دے نیڑے نہ جاویں"۔ رانجھے آکھیا ایس عشق لئی ننے ہیں جوگ لِتا اے۔ تسیں ایس توں منع کر دے او"۔ گورو نے تھاپنا لا کے آکھیا۔ جاہ رب تیرے کم سنوارے"۔ بالناتھ دے ہور چیلے رانجھے دے جھٹ آؤن تے پٹ جوگ لین تے سڑے بلجے۔ پر بالناتھ نے اوہناں نوں جھاڑ جھنب کے چُپ کرا دِتا۔

رانجھا جوگی ہو کے رنگ پور کھیڑیاں (ہیر دے ساہورے گھر) وَل آیا۔ پنڈ دی جوہ کول پُجّا۔ تے اوتھے ایس نوں عیالی ملیا۔ جیہڑا بھیڈاں بکریاں چار دا سی۔ رانجھے نے پُچھیا۔ راہ کیہڑی نگری اے۔ اگوں عیالی آکھیا۔ کیوں جوگی بن کے ٹھگیاں لاوندا ایں۔ توں چوچک دا چاک ایں۔ ہیر دی خاطر اوس دیاں مجھیاں گائیاں چراندا رہیا ایں۔ ہُن ہیر دی خاطر جوگی بن کے آگیا ایں۔

رانجھے نے اوس نوں بھتیرا جھُٹلان دی کوشش کیتی۔ پر اوہ نہ منّیا۔ فیر پردہ چاک ہون توں ڈر کے مَن گیا تے آکھن لگا توں ٹھیک آکھدا ایں۔

عیالی نے رانجھے نوں کھیڑیاں تے سہتی بارے گلّاں دسّیاں۔ رانجھا اگّے وَدھیا۔ کھوہ تے کُڑیاں پانی بھر دیاں سن۔ رانجھے نے اوہناں نوں پنڈ بابت پُچھ گِچھ کیتی تے آکھیا گھریں نہ جا آکھنا کہ اِک کرنی والا جوگی آیا اے۔

کڑیاں نے گھروگھری جا آکھیا۔ اُہناں ایہہ وی جاتا بھانویں رہ ہیر دا چاہوان اے۔

رانجھا تے سہتی

جد رانجھا پنڈ منگن لئی گیا۔ سہتی نال ریڑکا لا بیٹھا۔ کافی دیر سوال جواب کیتے ہیر دے نال اشارے بازی نتے اُکھ مٹکا کر دا رہیا۔ سہتی نوں پتہ لگ گیا۔ اوس نے ربیل باندی نوں کہیا "ایس نوں خیر پا تے کڈھ"۔ اوس چینا پایا۔ ایس کھپری ہتھوں چھڈ دتی۔ اوہ ٹُٹ گئی۔ ایس رونا پا دِتا۔ کمر کھلار کے بیٹھ گیا۔ سہتی نوں مُراد بلوچ دا طعنہ دِتا۔ سہتی گرم ہو گئی۔ باندی نال رل کے مُٹھیاں پکڑ رانجھے نوں کٹیا۔ رہ مار کھا کے پچھتا ہویا۔ تے ایس دوہاں دی جُگت سواری۔ پر فیر ہیر دے کہن تے پِھڈ کے چلا گیا۔ پنڈوں باہر جا کے کالے باغ وچ دُھونی رما بیٹھا۔

جمعہ دے دن کڑیاں نے تریخن دی چُھٹی کر کے کالے باغ وَل دھاوا کیتا۔ اوتھے جا کے رانجھے دی مٹی خراب کیتی۔ حقہ بھنیاں۔ بھنگ افیم ڈوہلی۔ کھپر توڑ دِتا اوس ڈنڈا پھڑیا تے سب نس گیاں۔ اِک کڑی قابو آ گئی۔ اوس آکھیا مینوں نہ ماریں ہیر دی بھتیجی لگدی ہاں۔ مینوں پتہ اے۔ اوہ تیری میلن اے توں مینوں سینہا دے۔ میں تیرا سینہا اوس نوں جا آکھاں گی۔ ایس سینہا دِتا۔ کڑی نے ہیر نوں جا آکھیا۔

ہیر نے مِنتاں ترلے کر کے سہتی نوں راضی کیتا۔ اوہ من گئی۔ سہتی کھنڈ ملائی دا تھال بھریا اُتے پنج روپے رکھے۔ تے لے کے رانجھے نوں ملن گئی۔ رانجھے سہتی نوں آؤندیاں دیکھیا تے مُنہ پھیر لیا۔ اوس سلام کیتا۔ ایس کوئی جواب نہ دِتا۔ سہتی کہیا جے ایڈا کرامتی بنا ایں۔ تے دس تھال میں کیہ لیائی آں۔ رانجھے کہیا کھنڈ چاولاں دا پوریا تھال اے۔ تے اوپر پنج پیسے ہن۔ سہتی رہ سُن کے کھڑ کھڑا کے ہسی۔ تے مخول کرن لگی۔ رانجھے کہیا۔ توں تھال وَل تے ویکھ اوس دیکھیا تے سچ مچ اینج ای سی۔ اوہ رانجھے دی کرامت دیکھ کے قائل ہو گئی۔ آکھن لگی اَج توں تُوں گورو تے میں چیلی۔

جوگی کہیا تیری پچھلی بھُل تقصیر معاف۔ ہُن کسے طرح ہیر نوں مِلا۔ سہتی کہیا میں اَج امی اوسنوں لیا کے مِلینی ہاں۔

سہتی آکھے ہیر نوں کہیا۔ اوہ تہا دھو کے سوہنے کپڑے پا کے عطر پھلیل لا کے کالے باغ جوگی نوں ملن گئی۔ جد مڑکے آئی سہتی ماں نوں آکھیا۔ سونے ورگی نوشہ اندر واڑ کے مار چھڈی اُو۔ کدی ایس نوں باہروی ہوا لین دے۔ اوس کہیا میں کد روک دی ہاں سہتی کہیا میری ایہہ صلاح اے۔ اسیں کپاہ چُنن جایئے۔ اوس کہیا سو واری جاؤ۔ سہتی آپنی سہیلیاں نوں (جھیڑیاں ہر توم دیاں سن) آکھیا سویرے مُنہ ہنیرے اَجّو دے پھلے تے جانا۔ کپاہ چُنن چلنا ایں ــ ساریاں آگیاں۔ اُہناں رستے وچ ڈاہڈا اُدھ مُول چُکیا۔ نچ دیاں۔ ٹپ دیاں۔ سانگ لاندیاں ہویاں پھلے تک گیاں۔

ہیر نوں سپ لڑنا

کپاہ چُن دیاں سہتی ککر دا اِک کنڈا لے کے ہیر دے پیر وچ چوبھیا تے دند مار کے تھوڑا جیہا لہو کڈھیا۔ ہیر ڈام لا کے ڈِگ پئی تے کھپ پے گئی۔ ہیر نوں سپ لڑ گیا اے۔ بڑی دُھم شور دے نال پنڈ آندی۔ سارے آس پاس دے جھم تے ماندری بلائے پر کوئی آرام نہ آیا۔ سہتی کہیا کالے باغ وچ جوگی آیا اے۔ اُہنوں لیاؤ۔ اَجّو نے سیدے نوں کہیا تُوں آپ جاکے لیا۔ اوہ گیا۔ جد جوگی پاس پہنچا۔ اُہدے چونکے وچ جُتی سمیت وڑ گیا۔ ایس تے جوگی بڑا گرم ہویا جد ایس نے گل دسی۔ اوس آکھیا میرا منتر ویاہیاں تے نہیں پھُردا۔ سیدے آکھیا اوہ ویاہی تے ضرور اے۔ پر اجے کنواریاں وانگ اچھوت اے۔ مینوں اَج تک اوس نے نیڑے نہیں ڈھکن دِتا۔ جوگی بھوں وچ چھُری گڈی فیر پُٹ کے سیدے دی دھون تے دھری تے آکھیا سچ دس۔ اوس قسم کھادی ہیر اچھوت اے۔ ایہہ تِشا (دلفِین) لے کے جوگی نے اوہنوں خوب ماریا۔ اوہ مار کھا کے گھر آیا۔ اَجّو کہیا دیکھو کتنا قہر اے۔ اَج کل دے جوگی کتنے اپرادھی ہن۔ سہتی کہیا بابل ایہہ وی گھٹ نہیں۔ راہ وی بڑی آکڑ وچ رہندا اے۔ بھلا فقیر لوک کسے دی کیہ پرواہ کر دے ہن۔ توں آپ جا۔ اوہ لوڑ دا ماریا آپ گیا۔ پہلوں رانجھے نے نہ نُکرّ کیتی۔ فیر من پیا۔ نال آیا تے آکھن لگا اِک وکھرے کوٹھے وچ ایس وی منجی ڈاہ دیہو کوئی نیڑوں مرد ایدھروں نہ لنگھے۔ نہ کوئی کول آئے۔ ہاں صرف اِک کواری کڑی آ سکدی اے۔ اُہناں ڈوماں دے کوٹھے

ڈیرا کر دِتا۔ تے سارا انتظام سہتی دے ہتھ وس لیتا۔

رانجھے دا ہیر نوں لے کے نکلنا

اَدھی راتیں بعد سارے سَوں گئے چاں بھاں مٹھی پے گئی۔ رانجھے نے پیراں نوں یاد کیتا۔ پیر بہاؤالدین ذکریا نے دھمک دے کے پچھلے پاسیوں کندھ ڈھا دِتی۔ تے آکھیا جاؤ رب تہاڈا راکھا ہووے۔ سہتی آکھیا میں تہاڈا کم کیتا اے۔ میرا وی ہُن کم کرو رب اگے عرض کرو۔ میرا یار مُراد مینوں مِل جائے۔ رانجھے نے دُعا کیتی۔ پیراں آکھیا ایہدی مُراد پُوری ہو جاوے گی۔ اینے رِچ نوں مُراد اُونٹھنی تے سوار آگیا۔ اَہ سہتی نوں نال بٹھا کے لے اُڈیا۔ ایدھر رانجھا ہیر نوں لے کے کِھسک گیا۔

دن چڑھیا ہیر تے سہتی دے نکل جان دی کھپ پے گئی۔ کھیڑیاں واہراں بھیجیاں پہلے اوہ مُراد نوں ملیاں۔ پر بلوچاں مقابلہ کر کے مار بھجائیاں۔ تے اوہ سہتی نوں لے کے چلے گئے۔ دوجیاں واہراں رانجھے نوں ملیاں۔ اوہ ہیر دے پٹ تے سر رکھ کے سُتا پیا سی۔ اُہناں پھڑ لیا۔ ہیر نے آکھیا رانجھیا راجہ عدلی راج کردا اے۔ کھڑی بانہہ کر کے کُوک ہیر نوں کھیڑے لے گئے رانجھے نوں اَدھ مویا کر کے چھڈ گئے۔ رانجھا راجے اگے جا کوکیا اوس سپاہی بھیج کے کھیڑے (ہیر سمیت) پھڑ منگوائے۔ رانجھے آکھیا۔ میں فقیر ہاں۔ اِہ (ہیر) فقیرنی اے۔ اِہناں سوہنی رن دیکھ کے ہتھوں کھوہ لئی اے۔ میرا انصاف کرو۔ اُہناں آکھیا۔ اِہ جھوٹھ بولدا اے۔ اساں آپ ویاہ کے آندی سی اَساں جوگی سمجھ کے علاج لئی منگا سی۔ پر اِہ ساڈی کُڑی کھسکا کے ٹُر پیا۔ راجہ نے قاضی نوں آکھیا۔ اوس نے دوہاں دا بیان لے کے ہیر کھیڑیاں نوں دے دِتی۔ ہیر تے رانجھے دوہاں بد دعا کیتی رَبّا ایس شہر نوں اگ لگا۔ کرنی رب دی شہر نوں اگ لگ گئی۔ لوکاں نے حال پُکار کیتی۔ راجے فیر حکم دِتا۔ تے ہیر کھیڑیاں کولوں کھوہ کے رانجھے نوں دے دِتی۔

اِہ ہیر نوں لے کے آ رہیا سی۔ رستے وچ پہاڑی عورتاں ملیاں۔ ایتھوں لنگھ کے جھنگ دی جوہ وچ آ وڑیا۔ ہیر دے ماپیاں نوں پتہ لگا۔ اوہ رانجھے نوں گھر لے گئے۔ نہا دُھوا کے پوشاک پوائی۔ روٹی کھوائی تے آکھیا جاتوں جنج بنا کے لے آ تے ایس نوں ویاہ کے

لے جا۔ رانجھے دی آپنی مرضی وی اِنج ای سی۔ ہیر وی آکھیا سی میں اُدھل کے نہیں جانا چاہندی۔

رانجھا گھر گیا۔ بھراواں بھرجائیاں نوں رلیا۔ جنج دی تیاری کیتی۔ ایدھر کھیڑیاں دا نائی جھنگ آ گیا۔ پر سیالاں آکھیا۔ تُساں ساڈے نال کیہڑی نیکی کیتی اے۔ جد دی گرجی ویاہی سی۔ تُساں ساڈوں اوس دی مُڑ شکل نہ وکھائی۔ جاؤ ہُن ساڈا تہاڈا کوئی تعلق واسطہ نہیں۔ ایدھر سیالاں وچار کیتی۔ جے ہیر اساں رانجھے نال ٹور دِتی۔ ساڈی عزت نہیں رہنی۔ اُہناں صلاح کر کے ہیر نوں زہر دے دِتا۔ تے اوہدے مرن دے اٹھ پہر مگروں لاگی ہتھ رانجھے نوں سینہا بھیج دِتا۔ ہیر مرگئی اے۔ جد رانجھے سُنیا ہوس فرہاد وانگوں آہ بھری تے جان دے دِتی۔

سیّد وارث شاہ ہوراں ایس کہانی بارے اخیر تے آکھیا اے۔

"اِہ روح قلبوت دا ذکر سارا نال عقل دے میل ملایا ای"

پر ایس توں اِہ نتیجہ کڈھنا کہ اِہ قصّہ ای فرضی ہے۔ ٹھیک نہیں۔

وارث دی کہانی آپنی زبانی

پنجابی دے ایس نامور شاعر دے حالات بالکل ہنیرے وچ ہن۔ اُہناں بارے کوئی صحیح روایت نہیں رل دی۔ سب گلاں قیاسی ہن۔ "وارث دی کہانی اُہناں دی اپنی زبانی" جو نظر آؤندی اے۔ اِہ اے کہ سیّد وارث شاہ نے کتاب ۱۱۸۰ھ وچ لکھی۔ جویں اوہ آپ لکھ دے ہن۔

سن یاراں سے اسیا نبی ہجری لئے دیس دے وچ تیار ہوئی

اِہ کتاب اُہناں دی ادھکڑ عمر دی تصنیف جاپدی اے۔ ایس توں معلوم ہُندا اے کہ اُہناں دا جنم ۱۱۳۰ھ یا ۱۱۴۰ھ دے قریب ہویا اُہناں دے باپ دا نام سیّد قطب شاہ

سی - لکھدے ہن۔

بناں عمل دے نہیں نجات تیری "پیا مار ہیں قطب دیا بیٹیا او"

اوہ جنڈیالہ شیر خاں ضلع شیخوپورہ دے رہن والے سن۔ جد ذرا جوان ہوئے۔ تے پڑھن لئی قصور چلے گئے۔ کیوں جو اوس سمے لاہور - قصور - ملتان وڈیاں درسگاہواں سن لکھدے ہن۔

وارث شاہ وسنیک جنڈیالڑے دا تے شاگرد مخدوم قصور دا ای

قصور اوہ حضرت مولوی غلام مرتضےٰ (مولوی غلام محی الدین دی درسگاہ) وچ پڑھدے رہے ایتھوں اوہ باطنی علم حاصل کرن لئی حضرت بابا فرید شکر گنج دی درگاہے پاک پٹن گئے۔ تے اوس ویلے دے گدی نشین دے بیعت ہو کے معرفت دا علم حاصل کردے رہے - اوتھوں ویہلے ہو کے مڑے۔ تے رستے وچ مشہور پنڈ ملکہ بانس (منٹگمری) ٹھہرے۔ ایتھے اوہ مسجد دے امام ہوئے۔ مسجد دے کول لوہار سی - اوس ایہناں دے کھان پین دا بندوبست کیتا اوس لوہار دی ووہٹی یا کڑی نال آپ دا پیار ہو گیا۔ عشق مشک چھپائے نہیں چھپدے - عشق دی اگ دا دھواں اکھاں دے بھر بناں بیچوں نکل پیا - کہندے ہن لوہاراں آپ نوں ماریا۔ تے آپ نے آپنے دل دی ہواڑ کڈھن لئی اپنے پیار نوں ہیر تے رانجھے دا روپ دتا۔ ایس کڑی یا عورت دا نام بھاگ بھری سی۔

وارث شاہ ہوراں آپنے قصے وچ بھاگ بھری دا نام تن چار تھاں ورتیا اے پر ایس خوبی تے سیجھے ہین نال کہ اِہ بینہ نہ لگ سکّے۔ کہ بھاگ بھری توں مراد کوئی خاص عورت اے۔ یا ہیر بھاگاں والی - جویں رانجھا سہتی نوں کہندا اے۔ ع

تینوں توق ہے تنہاندا بھاگ بھریئے جنہاں ڈاچیاں بار چرائیاں نیں

راہ وی جاپدا اے کہ اوہ جس بھاگ بھری دے حسن دا شکار سن اوہ ویاہی ہوئی سی جویں ع

وارث شاہ نوں مار نہ بھاگ بھریئے اَنی مس دی پیاریئے واسطہ ای

وارث شاہ جس مسجد دے امام رہے اوس مسجد دے وچ لکھیا پتھر لگا ہویا اے۔

تے اوس نوں مسجد وارث شاہ کہیا جاندا اے ۔

وارث شاہ ایس عشق دے واقعہ ول اشارہ کر دے ہوئے لکھ دے ہن ۔ع

تدوں شوق ہویا قصہ جوڑنے دا جدوں عشق دی گل اظہار ہوئی

معشوق دیاں بانکیاں شوق نیناں وارث شاہ جیہے مجذوب کیتے

وارث شاہ فقیر دی عقل کتھے اِہ پٹیاں عشق پڑھائیاں نیں!

ایسے طرح ملکہ ہانس وچ بیٹھ کے کتاب لکھن مارے آکھ دے ہن ۔

کھرل ہانس دا ملک مشہور ملکہ جتھے شعر کیتے یاراں واسطے میں

بعض لکھ دے ہن ایہہ عشق دا واقعہ پنڈ ٹھٹھہ جاہد وچ ہویا اوتھوں اِہ ملکہ ہانس چلے گئے ۔ تے اوتھے بیٹھ کے اِہ قصہ لکھیا ۔

ایہہ قصہ کجھ تے سچے عاشقاں دے عشق پیار دی داستان ہون کر کے آپ بڑا سوادلا سی ۔ فیر وارث شاہ ورگے دل والے دی قلم چوں نکلیا ہویا ایناں مقبول ہویا ۔ کوئی دُھر دیچ نہ رہی ۔ چارے پاسے ایس دی بو باس کھنڈ گئی ۔

قصے دے ایس حُسن تے خوبی تے وارث شاہ ہوراں نوں آپ وی بڑا مان سی ۔ اوہ بڑے فخر نال لکھ دے ہن

ایسا شعر کہیا پُر مغز موزوں جیہی موتیاں لڑی شہوار دی سی

تمثیل دے نال بیان کیتا جیہی زیبت لعل دے ہار دی سی

بات بات تیری وچ بین کامن وارث شاہ دا شعر کیہ سحر ہے نیں

حکم مَن کے سجناں پیاریاں دا قصہ عجب بہار دا جوڑیا ای

خفرہ جوڑ کے خوب درست کیتا جیہا پھل گلاب دا توڑیا ای

ایتھوں ایہہ گھر جان لئی چلے۔ راہ وچ قصور ٹھہرے ۔ اُستاد کول سلام لئی گئے۔ کہندے ہن اوہناں تک قصے دی بو باس پہنچ چکی سی اوہ وارث شاہ نوں دیکھ کے بڑے رنجھنے ہوئے تے فرمایا۔

تجھے نوں پڑھایا اوس سارنگی پھڑ لئی۔ تینوں پڑھایا توں عشق عاشقی دے قصے لکھنے شروع کر دتے۔"

راہ رات اوتھے ای ٹھہرے اگے جاپدا اے ۔ آپ دے دُور رس دماغ نے بڑی دُور دی گل سوچی تے ایس دے انجر تے قصے نوں مجاز توں حقیقت دا موڑا وبیندیاں اِک شعر لکھیا

ایہہ رُوح قلبوت دا ذکر سارا نال عقل دے میل ملایا ای
وارث شاہ میاں لوکاں کملیاں نوں قصہ جوڑ کے خوب سنایا ای

تے ایس دی وضاحت لئی انجر تے اُٹھ شعر ہور لکھے تے سویرے جد اُستاد نال گل کرن دا ویلا لبیا۔ بڑی ہشیاری توں کم لیندیاں آکھیا۔

"حضرت ایہہ تے رُوح بُت دا قصہ اے ۔ جو ہیر تے رانجھے دے مجازی روپ وچ لکھیا اے۔"

اُہناں ایس روشنی وچ جد قصے نوں کُجھ تھانواں توں سُنیاں تے فرمایا۔
"توں تے مُنج دی رسی وچ موتی پرو دِتے نیں۔

اُستاد دی آشیرواد یا دُعا برکت نال وارث نوں اوہ وڈیائی تے قصے نوں اوہ شہرت تے قبولیت ملی کہ اوہدی مثال نہیں مل سکدی۔

وارث شاہ ایتھوں جنڈیالہ شیر خاں آگئے تے ایتھے ای فوت ہوئے۔ ایہناں دی قبر جنڈیالہ شیر خاں وچ موجود اے

جنڈیالہ شیر خاں اِک مشہور پنڈ اے ۔ پہلوں ایہہ ضلع گوجرانوالہ وچ شامل رہی ۔ ہُن ضلع شیخوپورہ وچ اے ۔ ایتھے پٹھان تے کھوکھر وسدے ہن پیڈاں دا آپنا گھر ہور کوئی نہیں

وارث شاہ ہوراں دا ویاہ بھاگ بھری نال ہویا یا نہ ۔ ایس بارے کوئی پتہ نہیں چلدا ۔ پر ایہہ کہیا جاندا اے کہ آپدا ویاہ ہویا جس وچوں اک دھی ہوئی ۔

اک ہور کھوج دسدی اے ۔ کہ سید وارث شاہ نے ساری عمر چھڑیاں ای گذار چھڈی سی ۔ البتہ اوہناں دے اک بھرا سید قاسم شاہ سن ۔ جنہاں توں خاندان دا سلسلہ قائم اے ۔

ایس ویلے سید وارث شاہ ہوراں دے مزار دا سجادہ نشین سید قاسم شاہ دی اولاد چوں اک اُتھڑ شرمیلا تے سوہل مُنڈا "خیرات شاہ" اے ۔ جنہوں مُرید تے عقیدت مند "سرکار" کہہ کے بُلاندے نیں ۔

سید وارث شاہ دے مزار تے ہر سال ساون مہینے عُرس ہُندا اے ۔ لوک دُوروں نیڑیوں آکے نذر نیاز چڑھاندے نیں کجھ ہاڑی ساؤنی تے سرکار لئی تھوڑے بوہتے دانے بھیج چھڈ دے نیں ۔ جس نال اوہناں دی گذر بسر ہو رہی اے ۔

وارث شاہ ہوراں دے لکھے قصے ہیر رانجھا نوں دیکھ کے یقین ہُندا اے کہ ایس قادر الکلام تے نغز گو شاعر نے ہور وی کجھ ضرور لکھیا ہووےگا ۔ پر ایس دا پک نہیں ہُندا ۔

میاں ہدایت اللہ والی ہیر وچ آپ دی تصنیف معراج نامہ تے عبرت نامہ شامل ہن تے میاں پیراندتہ دی مرتب کیتی ہیر وچ عبرت نامہ تے نہیں پر اوہدی تھاں اشترنامہ نے کجھ دوہڑے موجود ہن تے میاں ہدایت اللہ دی مکمل کیتی ہوئی ہیر توں پہلاں دیاں ہتھ لکھیاں یا چھپیاں ہویاں ہیراں وچ اِہ کجھ وی نہیں ملدے ۔

ڈاکٹر موہن سنگھ ایم ۔ اے ۔ پی ۔ ایچ ڈی آپنی مرتب کیتی ہیر وچ لکھ دے ہن ۔

"ایس ویلے میرے سامنے ستی وارث شاہ اے ۔ جس نوں حکیم عبدالقادر مدرس مدرسہ تعلیم القرآن انار کلی لاہور نے چھپوایا ۔ جس وچ حکیم صاحب لکھ دے ہن کہ اِہ نسخہ میرے وڈ وڈیریاں کول ۱۲۲۱ھ وچ سی ۔ سو سالی توں اِہ نسخہ ساڈے خاندان وچ چلیا آؤندا اے ۔ تے میں ایس قلمی نسخے نوں آپنے جدی کتب خانے چوں کڈھ کے چھپوا رہیا ہاں"

اِہ قصہ دوہڑیاں تے سیحرفیاں وچ اے تے ایس وچ احمد شاہ ابدالی تے شاہ نواز دے حملیاں دا ذکر اے ۔

معراج نامہ

معراج نامہ چھوٹے بحر وچ اے۔ پہلا بند اینج اے ۔

حمد الٰہی آکھ زبانوں ثابت ہو کے دلوں بجانوں
تاں کجھ ثمرہ لے ایمانوں ثمرہ شکر گذاری دا

بعد درود سید ابراراں آل اتے اصحاب کباراں
رحمت اوپر نیکو کاراں ایہہ راہ تابعداری دا

چوہڑیٹی نامہ

ایہہ قصہ مثمث اے۔ چھوٹے بحر تے تصوف دے رنگ وچ نمونہ اینج اے۔

گرم گوہا تے نرم پچوہڑیٹی سر برہوں چھج چھکائے!
سوڑیاں گلیاں لگدے دھکے حال نہ دیکھیا جائے

اُچیاں کڑیاں نیویں دروازے اسیں لف لف حال ونجائے
مَیں مَیں کر دی کُٹھی بکری اُلٹی کھل لہائی
عزازیل نے خودیوں گل وچ لعنت طوق پہنائی
وارث شاہ مینا "مَیں نہ" آکھے شاہاں دست بٹھائی

اِک دوہڑے دا سواد وی چکھ لئو۔ جیہڑا ہیر وارث شاہ مرتبہ میاں پیراندتہ وچ شامل اے۔

دو نین تیرے خونریز۔ خنجر بھیں تیز قیامت خیز ظلم انگیز
بریز بریز شمس تبریز جیہے پکار دے
اُہ مست سدا خمار رہن بیمار ہوون دوچار موہن سنسار دیکھن ہکوار
پکڑ تلوار مویاں نوں مار دے

راہ کہے تیرے دو نین ممولے ہین۔ سدا بے چین جنگل نوں ڈیہن ڈا بولین
چھوڑ آپنا سین رہن وچ بار دے
ٹک پردہ منہ بھتیں لاہ اے وارث شاہ اوسدی چاہ کھلوتے راہ
تے کرن نگاہ جھلکتے دیدار دے

اک ہور دوسرے بحر وچ

میرا گھڑا گھڑولی والا سوحض کوثر بھتیں بھریا | کر کے سون سپیت عرشاں تے حوراں سی بہر دھریا
جیہڑے جوں پیغمبراں کھادے اوہ وٹناں رنگ پرچھیا | وارث دے کے غسل ہیر نوں فیر رانجھن ول کھڑیا

سید وارث شاہ ہوراں دی سیحرفی تے بارہ ماہ وی ملدے نیں۔ سی حرفی دا اک شعر

ساون
چڑھیا ساون ماہ عذاب والا بخت ماپیاں نے ڈولی پائیاں میں
رو رو بھیرڑے زور کیتے قاضی کھیڑیاں بخت دوائیاں میں
میرا وس نہ چل دا اک رتی رانجھے یار توں جدا ہو آئیاں میں
وارث شاہ تقدیر ایہہ رب دی اے کونج کاگ دے ہتھ پھڑائیاں میں

قصیدہ بردہ دا پنجابی ترجمہ وی سید وارث شاہ ہوراں دا ہیر وانگوں اک شاہکار ای سمجھو۔ کلام وچ بڑا سوز اثر تے رس اے۔

مہاراجہ رنجیت سنگھ دے زمانے موضع لوریاں والا ضلع گوجرانوالہ وچ اک ہور سید وارث شاہ ہوئے ہن۔ جنہاں دوہڑے لکھے ہن۔ پنڈت کالیداس ہوراں آپنی تالیف "سخن فقیراں" وچ ایس سید وارث شاہ دے کجھ دوہڑے وی لکھے ہن۔ ہو سکدا اے ایہہ سی حرفی بارہ ماہ تے دوہڑے دوجے وارث شاہ ہوراں دے ہون

وارث دی شاعری

اوس بڑیاں قدرتاں تے رحمتاں والے رب نے سید وارث شاہ تے اوہ رحمت کیتی۔ تے اہدے قلم نوں اوہ قدرت بخشی کہ اوس نے ادب دے باغ وچ جیہڑا بوٹا لایا اوہدی ٹہک مہک نے سارے باغ نوں سہاونا بنا دِتا۔ وارث نے اِہ قصہ لکھ کے پنجابی بولی نوں اِک علمی زبان دا درجہ بخش دِتا تے ایس قابل بنا دِتا کہ اِہ وی دوجیاں ہانی سنگ زباناں نال موہڈے نال موہڈا جوڑ کے کھڑی ہو سکے تے مان تان نال گل کر سکے۔

وارث دی شاعری، زبان دی سلاست۔ خیالاں دی اُچائی جذبیاں دی ڈُونگھ قلم دی روانی سادگی۔ صفائی تے لطافت دے سببوں آپنی مثال آپ اے۔

وارث نے ہیر رانجھے دے قصے نوں نِرا عشق عاشقی دا قصہ ای نہیں رہن دِتا۔ سگوں ایس راہیں علم تے واقفی دا اچھا خزانہ پیش کیتا اے۔ تے زندگی دیاں اُبڑ کھنیاں تے لوڑاں تھوڑاں نوں اِنج اُجاگر کیتا اے کہ ایس دا کوئی پہلو بھکھا یا تِسا نظر نہیں آوندا ایس کتاب نوں جس رُوپ وچ وی دیکھیئے کامیاب نظر آوندی اے۔ تے انج جاپدا اے۔ شاعری دی ربی دات اوہ ازل توں نال لے کے آیا سی جویں انگریزاں نوں آپنے شاعر شکسپیر تے ناز اے۔ ایسے طرح پنجاب والیاں نوں آپنے وارث تے فخر تے مان اے۔

شعری خوبیاں

فن دے ماہر آکھ دے ہن۔ چنگے شعر دی خوبی ایہہ اے کہ اوس وچ سادگی صفائی جوش بیان تے حقیقت ہووے۔ تے ایہہ سب خوبیاں وارث دے کلام وچ

رچویں روپ وچ موجود ہن۔

پُرمہ گوئی

وارث زندگی دے کسے نکتے جیہے واقعہ نوں لے کے اینج کھول کے بیان کردا اے تے اوس وچ نصیحت تے حقیقت نوں اینج سمو کے پیش کردا اے کہ پڑھن سُنن والے دی ترشنا پوری ہو جاندی اے۔

قادرالکلامی

قدرت نے وارث نوں قلم تے اوہ حاکمانہ قدرت بخشی اے اوہ لفظ محاورے تے اصطلاحاں اینج برجستہ موقعہ محل دے مُطابق تے بے ساختہ بیان کردا چلا جاندا اے کہ اینج شاید ای کسے ہور شاعر نے ورتے ہون گے۔ بندش دی چُستی تے محاوریاں دی جدت۔ نویاں ترکیباں۔ نادر تشبیہاں تے استعارے سواد دے رہے ہن۔

حُسن بیان

ہر پاتر (کردار) دے مُنہ تھیں جو کجھ اکھوایا اے۔ اوس پاتر دی عُمر لیاقت تے ماحول دے مطابق اکھوایا اے عشق نوں آپنے مقام توں اگے نہیں ودھن دِتا۔ اوس نوں حرص یا ہوس وِشے وکار یا نفسانی خواہش دا چولا نہیں پہنایا

قصّہ گوئی

وارث توں پہلاں دمودر، چراغ، احمد نے مقبل دے قصّے مل دے ہن۔ پر اوہ چھوٹے ہن۔ دمودر دی ہیر وڈی ضرور اے۔ تے ایہناں وچ دمودر دے سوا اوہ ربط اوہ تسلسل تے اوہ خوبی دی موجود نہیں جو قصہ گوئی دی بنیادی شرط اے۔

وارث دی قصہ گوئی دا کمال ایہہ اے کہ اوہ جس واقعہ یا حالت دا نقشہ کھچیدا اے کہ سارا سین اکھاں اگے پھرن لگ پیندا اے۔ جویں رانجھے دا جوگی بن کے بھیک منگن پنڈ وچ آونا۔ پنڈ دی چھل پہل دیکھنا۔ پنڈ بارے پچھناں۔ عورتاں دا جُھرمٹ کے آونا، اپنیاں حاجتاں لوڑاں بارے کہنا۔ سہتی دا جوگی بارے ہیر نال ذکر

کرنا ۔ ہیر دا کڑیاں نوں سد کے جوگی ول بھیجنا وغیرہ ۔

صنعتاں

وارث نے دوجے شاعراں وانگ صنعتاں بھرتی بھرن لئی نہیں ورتیاں ۔ سگوں اُہناں نوں زندگی دے بعض مسئلیاں دی وضاحت لئی آندا اے ۔ ایہہ تشبیہاں تے محاورے بڑے زور دار ہن ۔ جویں ۔ چوچک رانجھے نوں کم توں ہٹا دیندا اے ۔ کیوں جو رانجھے دا عشق بدنام ہو گیا اے ۔ تے اوہ شریکے توں ڈر رہیا اے ۔ ایس تے

رانجھا سُٹ کھونڈی آنے لاہ بُھورا چھڈ چلیا سبھ منگواڑ میاں
جویں چور نوں کھُرے دا کھڑک پہنچے چھڈ ٹردا اے سنھ دا پاڑ میاں

کیدو ہیر دا پتہ لین لئی بیلے جاندا اے تے تاڑ لا کے بیٹھ جاندا اے ۔

وارث شاہ جیوں مورچے بیٹھ بِلّی ساہ گھُٹ جاندی نہیں کُسکدی اے

مقولہ شاعر

مقولہ شاعر قصّے دے ڈرامائی روپ نوں پورا کرن لئی وارث شاہ دی اِک ہور چنگیریں کاڈھ اے ۔ اُنج تے ہر شاعر لوڑ مطابق کجھ نہ کجھ جوڑ میل کرن لئی مونہوں آکھدا اے ۔ پر وارث شاہ نے ایس نوں مستقل روپ دے کے ایس گھاٹ نوں سوہنی طرح پورا کر لیا اے ۔ تے جیہڑی گل اوہ کسے کردار یا پاتر دے مُنہ توں کہلوانی مناسب نہیں سمجھدا ۔ مقولہ شاعر دے روپ وچ بیان کر دیندا اے ۔ یا منظر کشی تے قصے دے جوڑ میل لئی ایس نوں ورت دا اے ۔ جویں ناتھ رانجھے دیاں باتاں تے پسیج کے جد اوس نوں جوگ دین لئی تیار ہو جاندا اے ۔ ناتھ دے چیلے حسد کر دے ہ

جوگی ہو لاچار جاں مہر کیتی تدوں چیلیاں بولیاں ماریاں نیں
بیٹھاں سان چڑھا کے گرد ہوئے جویں تکھیاں تیز کٹاریاں نیں

رانجھا مجھیاں لے کے بیلے ول جاندا اے ۔ پچھوں ہیر بھتہ لے کے آوندی اے ۔

ہیر چا بھتہ دُدھ کھنڈ مکھن میٹیں رانجھے دے پاس لے دھاوندی اے
ڈھونڈھ بھال کے جوہ سبھ جھل بیلا ترت پاس رنجھیٹے دے آوندی اے

تیرے واسطے جوہ ہیں بھال تھکی رو رو کے حال سناوندی اے
ہتھیں آپنے رانجھے نوں ہیر جٹی چوری ہیر دے نال کھواوندی اے

ہیر رانجھے لئی پانی لین گئی۔ کیدو نے ویہل دیکھ کے رانجھے کولوں خیر منگی۔ اوس ٹھوٹھے وچ لپ چوری دی پا دتی۔ ہیر آئی رانجھے گل کیتی۔ ہیر چوری کھوہن گر گئی ؎

رلی راہ وچ دوڑ کے جا ندھی پہلے نال فریب دے چھلیا سو
نیڑے آکے شیشنی وانگ گجی اکھیں روہ دا نیر بلیا سو

وزن تول

وارث شاہ ہوراں آپنے شعراں لئی جیہڑا وزن تول پسند کیتا اوہ سبھ توں پہلاں احمد گوجر (احمد کوی) ورتیا۔ فیر مقبل ورتیا۔ پر وارث دے ورتن نال ایس نوں اجیہی حیاتی ملی۔ جے ہر شاعر مڑ اکثر ایسے وزن تول تے ای شعر لکھ دے رہے ایہہ وزن یا تول عروضی طور تے رائج اے۔

فِعلُ فَاعِلُن فَاعِلُن فَاعِلاتن فِعلُن اِعلُن فَاعِلُن فَاعِلاتُن۔

دو وار۔ ایہدے وچ سُر تے سوز تڑپ دا اظہار ڈھیر کھلدا اے۔ تے ایہنوں عام طور لماں بحر آکھ دے نیں۔

قافیہ ردیف

اُنج تے ہر شعر لئی بحر وزن قافیہ تے ردیف دی ہوند بڑی ضروری اے۔ تے ایہناں دا شعر دے تاثر تے خوش نوائی نال گہرا رابطہ اے۔ پر پنجابی وچ ردیف دی جڑت شعری حُسن نوں چمکا دیندی اے وارث نے ردیف موقعہ محل مطابق بڑے سوہنے ورتے ہن۔ جویں ردیف "جے نی" ؎

جیندا چند پُتر سواہ لا بیٹھا دِتا رب دا مال سبھ گئی" جے نی"
جدا ماں نے باپ نہ بھین بھائی کون کریگا اوسدی سعی" جے نی"
مُس بھِنّے دا ناں جو لیندیاں او چند مُنندیاں ای رڑھ گئی" جے نی"

رُوہیں دیکھئے اوس مستانڑے نوں رجس دی دُھم تریخیں ہیئے جے نی

ردیف نی

گھر آ نناں نے گل کیتی ہیرے اِک جوگی نواں آیا نی
کنیں اوس دے درشنی مندراں نے گل ہیلا عجب سُہایا نی

ردیف سُو

رب جھوٹھ نہ کرے جے ہوئے رانجھا تاں میں چوڑ ہوئی مینوں پٹیا سُو
اگے اگ فراق دی ساڑ سُٹیا سڑی بلی نوں فیر کیوں بھٹیا سُو
نالے رن گئی نالے کن پاٹے آکھ عشق تھیں نفع رکیہ کھٹیا سُو
جنگل وچ چوری چوری ہیر رووے گھڑا نیر دا جا پلٹیا سُو

ایسے طرح وارث نے قافیہ بندی روچ کمال کر دکھایا اے - تے اوہ اوہ سنگین قافیئے ورتے نیں۔ اتے قافیہ بندی دے سنگلاخ میدان وچ قلم دے اوہ گھوڑے دوڑائے نیں کہ سواد آگیا اے ۔مثال لئی کجھ قافیئے دیکھو۔

قافیہ کھُنج مُنج

چاول نعمتاں کنک توں آپ کھائیں نیر دین تے کیتا ای کھُنج رنے
کھڑ دیہہ چھینا گھر خاونداں دے نہیں مار کے کروں گا مُنج رنے
سر پھاوڑی مار کے دند جھاڑاں ٹنگاں بھن کے کروں گا لُنج رنے
ہتھ چا مُتہرلے کڑکیا اے تینوں آوندا جگ سبھ سُنج رنے

قافیہ دلاوڑا ملاوڑا

بھانا جٹ کے میںڈھیاں کھوہ سٹاں گتوں پکڑ کے دیاں دلاوڑانیں
تیرا اساں دے نال مُدپڑا اے نہیں ہوونا سہج ملاوڑانیں

قافیہ گٹھ بھٹھ

چگی بانیاں وچ وچار پوندی راہدی دُھم تندور تے بھٹھ ہے نی

کمذات کو پرتھا ڈھڈ کنجر ڈبی پورے دے نال دی بجھ ہے نی
گڈوں لدیا سنے ایہہ پھٹ ہے نی۔ بھاویں ویلنے دی اہ تاں لٹھ ہے نی
وارث شاہ نہ ایس دا رسا مٹھا اہ تاں کاٹھے کماد دی گٹھ ہے نی

قافیہ لغوی طور تے اوس لفظ نوں کہندے نیں۔ جیہڑا شعر دے انیر تے ایسا لفظ آوے۔ جس دا آخری اک یا دو حرف اکو ہون تے پہلے اک دو تن ہور ہور جویں شور۔ مور۔ تور قافیہ اے۔ یا پٹیا۔ وٹیا۔ کھٹیا قافیہ اے۔ شراب کتاب۔ خضاب۔ جواب حساب قافیہ اے۔
ردیف اوس لفظاں نوں کہندے ہن جیہڑا شعر دے انیر تے ہووے تے اکو ہووے۔ ایہہ اک لفظ وی ہو سکدا اے۔ تے دو تن چار وی جویں سہ گئی جے نی۔ رہ گئی جے نی۔ ایس وچ گئی جے نی ردیف اے۔ تے سہ رہ قافیہ یا کھنج رتے۔ سنج رتے وچ کھنج سنج گنج قافیہ اے۔ تے رتے ردیف۔

شوخی مزاح تے بے ساختہ پن

دمودر یا احمد نے آپنے قصہ دا انت ٹریجڈک (غمناک) روپ وچ پیش نہیں کیتا۔ پر وارث نے ایس قصے دا انجام ٹریجڈک (المناک) پیش کیتا اے۔ سارا قصہ سوز تے درد دا بھریا ہویا اے۔ پر ایس قصے وچ موقعہ بموقعہ بے ساختہ پن تے لطافت بھرن لئی ایہناں جگت۔ ٹچکر۔ مزاح تے شوخی توں کم لین تھوں وی گریز نہیں کیتا۔ وارث دے کلام وچ اہ شوخی، بے ساختہ پن تے مزاح عجیب تاثیر تے سواد پیدا کر دے ہن

رانجھا پار جان لئی لڈن دیاں منتاں کر دا اے تے اہ اگوں آکھدا اے
پیسہ کھول کے ہتھ جے دھریں میرے گودی چاہڑ کے پار اتارنا ہاں
انتے ڈھیکیا مفت جے کن کھائیں چا بیڑیوں زمیں تے مارنا ہاں

جوگی سہتی نوں کہندا اے:۔
آ کوارئیے لوہڑے مارئیے نی وکھا دیہہ نہ ہک دے زور دانی

گڈوں آن وڑیوں وچ چھوہریاں دے کھیاں شتامتاں آن پھسایوں وے

چوہنڈی وکھیاں وچ راہ وڈھ لیندا پچھوں آپنی وار پھر چیک دا اے
اکتے خیر ہتھا نہیں راہ رڑول اکے چھیڑا کسے پلیت دا اے

باپو نہیں پڑا تینوں کوئی رلیا اجے ٹوہناں ایں ٹلاں مائیاں دیاں
چٹر سواہ بھرے پھرے نگر لگا جویں کتیاں ہون قصائیاں دیاں

جوگی ہیتی نوں کہندا اے

کھیاں آن پنچاٹتاں جوڑیاں نیں اسیں رن نوں رپوڑی جاندے ہاں
پھڑیئے رچھ کے لئے لنگھا پل وچ تنبو ویر دے بنت نہ تاندے ہاں

اگوں سہتی اوس نوں جگت کر دی اے۔

دارو نہ کتاب نہ ہتھ شیشی آکھ کا تسدا ویدہ سدا ونا ایں
اٹ بٹ تے بھکھڑا کوار گندل راہ بوٹیاں کڈھ دکھاونا ایں
چور چوہڑے وانگ اے ٹیڈھ تیری پئی جاپدی سری پھاونا ایں

سادگی

کسے بات نوں بڑے سادہ عام فہم تے روز مرہ دے قریب لفظاں وچ بیان کرنا شعر دی بہت بڑی خوبی اے۔ تے راہ سادگی فن کاری دی دلیل اے۔ وارث دے شعراں وچ راہ سادگی بڑی اے۔ رانجھا ہیر نوں آکھدا اے

تساں جیہیاں پیاریاں ایہہ لازم آئے گئے مسافراں پالئے نی
ایڈا حسن دا نہ گمان کیجئے ایہہ لے پلنگ تے سنے ہالئے نی

ہیر آپنے پیو چوچک نوں کاماں رکھن لئی کہندی اے۔ اگوں پیو کہندا اے۔

باپ ہس کے پچھدا کون ہندا راہ منڈڑا کت سرکار دا ای؟

ہتھ لایاں پنڈے تے داغ پیندا اِہ تاں مہیں دے ناہیں کاردا ای

رانجھا جوگی ہو کے آوندا اے۔ سہتی نال جھگڑ دا اے تے ہیر کہندی اے:-

ہیر آکھ دی جوگیا جھوٹھ بولیں کون رُٹھڑے یار مناوندا ای
ایسا کوئی نہ ملیا ڈھونڈ تھکی جیہڑا گیاں نوں موڑ لیاوندا ای
ساڈے چم دیاں جُتیاں کرے کوئی جیہڑا جیو دا روگ گواوندا ای
بھلا دس کھاں بچھڑیں وِچھنیاں نوں کدوں رب سچا گھر لیاوندا ای

اصلیّت

عربی دا اِک مقولہ اے جس دا مطلب اے ۔ شعر وچ جتنا جھوٹھ تے مبالغہ ہووے اوہ شعر اُتنا ہی زیادہ سوہنا لگدا اے۔

مولانا حالی کہندے ہن۔ شعر دے اصلیّت اُتے مبنی ہون توں اِہ مُراد نہیں کہ شعر دا مضمون حقیقت نفس الامری تے مبنی ہووے۔ بلکہ ایس توں مُراد اِہ اے کہ اوہ حقیقت وچ لوکاں دے خیال ذہن یا عقیدہ مطابق صحیح پایا جائے۔

ایس اصلیت دے دو رنگ ہن۔ ایسی اصلیت جو حقیقت ہووے تے ایسی اصلیت جو فرضی ہووے پر بیان اِنج کیتی جاوے کہ پڑھن سُنن والے نوں اوہ جھوٹھ نہ جاپے۔ وارث دے شعراں وچ دوویں رنگ موجود ہن۔

جدوں رانجھا جھناں لنگھ کے بیڑی وچ پئے ہیر دے پلنگ تے سوں جاندا اے ہیر نوں خبر ہندی اے۔ اوہ سہیلیاں نال آوندی اے تے کہندی اے۔

اُٹھیں سُتیا سیج اساڈڑی توں لماں سُسری وانگ کیہ پیا ہیں وے
کتے رات اُنیندڑا کٹیوای ایڈی نیند والا زُڑھ گیا ہیں وے
سُنجی ویکھ نخصمڑی سیج میری کوئی آہلکی آن ڈھیہ پیا ہیں وے
اُوے اُٹھ کے دیہہ جواب مینوں کیہا نگھرڑا بوڑ ہو گیا ہیں وے

اگوں –

رانجھے اُٹھ کے آکھیا واہ سجن ہیر ہس کے تے مہربان ہوئی

تے آکھن لگی ے

بھلا ہویا ہیں تینوں نہیں ماربیٹھی کاٹی نہیں سی گل بے شان ہوئی
اکھاں چار ہوئیاں - دونویں اک دوسرے نوں دل دے بیٹھے - پھیر ہیر نے کہیا ے
منگو بیلے دا تے توں چاک میرا آ راہ فند لگے جے توں لاونا ایں

اگوں رانجھے نے کہیا ے

تساں جیہے معشوق جے تھین راضی منگو نیناں دی دھار وچ چاریئے نیں

ایہہ اصلیت دا دوسرا رنگ فرضی رنگ اے - حقیقت کجھ نہیں پر شاعر نے بات نوں اُہ روپ دے دِتا اے کہ اصلیت حقیقت ای جاپدی اے -

ہیر تے سہتی دونویں عاشق ہن - اِک رانجھے دی - دوسری مُراد بلوچ دی - دونویں آپس وچ سُر میل دیاں ہن - کہ ہیر نوں سپ لڑن دا بہانہ بنایا جاوے تے رانجھے نوں گھر لیایا جاوے - وارث اِہ واقعہ فرضی مَن دا اے - تے راہ راز دی بات دس کے اوس نوں اصلیت دا روپ دیندا اے - کہ کسے نوں اوہدے فرضی ہون دا شُبہ تک نہیں ہُندا ے

توڑ بِکروں سُول دا وڈا کنڈا ہیر جوبھ کے خون پلٹیا نیں

تے راہ کنڈا چبھن دے بعد ہیر ے

دند میٹ گھسیٹ اوہ ہڈ گوڈے رو رو کرے زاری بُرے حیلیاں جے
نک چاہڑ دندیکڑاں وٹ روئے کڈھ اکھیاں نیلیاں پیلیاں جے
تھر تھر کنبے آکھے موئی لوکا کوئی کرو جھاڑا بُرے حیلیاں جے

ہیر میٹ کے دند بے سُرت ہوئی سہتی حال تے شور پکاریا جے
کالے ناگ نے پھن پھلا وڈا ڈنگ وِوہٹی دے پیر تے ماریا جے

تے سب لوکاں عورتاں مرداں نوں سچ مچ یقین آگیا کہ سچی سپ لڑ گیا اے -

جوشِ بیان

کسے بات نوں بے ساختہ تے رواں رویں اِنج بیان کرنا کہ اوہدے وچ روانی دے

نال اثر وی ہووے۔ ایہو جوش بیان اے۔ تے وارث دے کلام وچ راہ ڈھیر اے جویں ؎

ربّ جھوٹھ نہ کرے جے ہوئے رانجھا تاں میں چوڑ ہوئی مینوں پٹیا سو
اگے اگ فراق دی ساڑ سُٹی سڑی بلی نوں ہور کیوں پٹیا سو
نالے رن گئی نالے کن پاٹے آکھ عشق بھتیں نفع کیہ کھٹیا سو
ہویا خاک رپنڈے ملی سواہ رانجھے لاہ ننگ ناموس نوں سٹیا سو

رانجھا بالناتھ کول جوگ لین آوندا اے۔ اوہ راضی ہو کے جوگ دے دیندا اے۔ فیر نصیحت کردا اے۔ ایس تے رانجھا کہندا اے ؎

ثابت ہوئے لنگوٹڑی تُسیں ناتھا کاہے جھگڑا چا اُجاڑ دا ہیں
جیبھ عشق نوں رہندی جے چپ میری ایڈے پاڑنے کاسنوں پاڑدا ہیں
جیو مار کے جے رہن ہوئے مینتھوں ایڈے معاملے کاسنوں ہار دا ہیں
جے میں ہو کے مست اُجاڑ بہندا میں سیال دیاں کاسنوں چار دا ہیں

معرفت تے حقیقت

وارث نے آپنے شعراں وچ حقیقت تے معرفت دیاں باتاں بیان کر دیاں ہویاں بڑے پتے دیاں گلاں کیتیاں ہن۔ جویں بھراواں دا رانجھے نوں کہنا:

بھائیاں باجھ نہ مجلساں سوہندیاں نیں تے بھائیاں باجھ بہار ناہیں
بھائی مرن تے پوندیاں بھج باہاں بناں بھائیاں بھرے پروار ناہیں
لکھ اوٹ ہے کول وسیندیاں دی بھائیاں گیاں جیڈی کوئی ہار ناہیں
بھائی ڈھاوندے بھائی اسار دے نیں بھائیاں باجھ کوئی بیلی یار ناہیں

عدل بناں سردار ہے رُکھ اپھل رن گدھی اے جو وفادار ناہیں
بناں آدمیت انسان ناہیں بناں آب خاتل تلوار ناہیں
صبر ذکر عباداتاں باجھ جوگی دماں باجھ جیون درکار ناہیں

وارث رن فقیر تلوار گھوڑا چارے تھوک ایہہ کسے دے یار ناہیں

دوست سوئی جو بپت وچ بھیڑ کٹے یار سوئی جو جان قربان ہووے
شاہ سوئی جو کال وچ دکھ کٹے ہر بات جو نگہبان ہووے
کنواری سوئی جو کرے حیا بوہتا نیویں نظر تے باجھ زبان ہووے

یا جوگی دا سہتی نوں کہنا ہے

جیٹھ مینہ تے سیال وچ وا مندی کتک ماہ وچ منع ہینریاں نیں
رونا ویاہ وچ گاوناں وچ سیاپے ستر مجلساں کرن مندیریاں نیں

فطرت شناسی

وہبی شاعر لئی جویں خیال اڈاری ۔ سوچ تے ڈونگھے مطالعے دی لوڑ ہندی اے ۔ اوسے طرح فطرت شناسی دی بڑی لوڑ ہندی اے ۔ تاں جو مختلف پاتراں (کرداراں) دے ماحول ۔ عمر ۔ معلومات تے واقفی مطابق بات کرکے اوس نوں سچائی دا روپ دے سکے تے اوہدی بات جھوٹھی تے بناوٹی نہ جاپے ۔

حضور دی حدیث اے خیرُ النّاس من ینفعُ النّاس نیک آدمی اوہ ہے جو دوجیاں دا بھلا چاہے ۔ کیوں جو راہ بات دنیا دی بھلائی تے بہتری لئی اکسیر دا حکم رکھدی اے ۔ پر دنیا دے اکثر لوگ ایہدے الٹ آپنی غرض نوں ساہمنے رکھ دے ہن ۔ ایسے طرح چوچک لوکاں دے طعنیاں مہنیاں تے کیدو دے غیرت دلان تے رانجھے نوں جواب تے دے دیندا اے ۔ پر رانجھے بغیر گائیاں مجھیاں قابو نہیں آوندیاں اوہ خراب کردیاں ہن ۔ ایس تے چوچک افسوس کردا اے ۔

وارث شاہ چوچک پچھوتاوندا اے منگو نہہ چرے اسیں ہار لہے
راہ صورت حال دیکھ کے ہیر ماں نوں رب دے غضب توں ڈراندی اے ۔
مائے چاک نوں تراہیا چا بابل ایس گل اتے بہت خوشی ہے نی
رب اوس نوں رزق ہے دین ہارا کوئی اوس دے رب تسی ہے نی

جھیں ہون خراب وچ بیلیاں دے وچ کھوبیاں دے جھپوپی ہے نی
وارث شاہ اولاد نہ مال دہسی جیندا حق کھتھا اوہ تاں دُکھی ہے نی

ایس تے ملکی چوچک نوں کہندی اے۔

ملکی گل سُناوندی چوچکے نوں چاک بہت دیندا بد دُعامیاں
باراں برس مجھیں اوس چاریاں نیں کیتی نہیں سی چوں چرا میاں
پیریں لگ کے جا منا اوس نوں آہ فقردی بُری پے جا میاں

تے ایہہ سُن کے

چوچک آکھیا جا منا اُسنوں ویاہ نیک تاں مہیں چرا لیئے
ساڈی دھی دا کجھ نہ لاہ لیندا سبھ ٹہل ٹکور کرا لیئے
جدوں ہیر ڈولی پا ٹور دیئے رُس پیئے جواب سُنا دیئے
وارث شاہ اسیں جٹ سدا کھوٹے اِک جٹکا پھند بھی لا لیئے

ملکی جاندی اے تے رانجھے نوں کہندی اے۔

ملکی آکھ دی لڑیوں جے نال چوچک کوئی سخن نہ جیو وچ لیاونا ایں
کیا ماپیاں پُتراں لڑن ہُندا تُساں کھٹناں تے اساں کھاونا ایں
چھڑ مال دے نال ہیں گھول گھتی مال سانجھ راتیں گھر لیاونا ایں
کُڑی کل دی نیرسے توں رُس بیٹھی تُوں ہیں اوس نوں آمناونا ایں

ہاں یا نہ کرن نوں پہلاں رانجھے دا ہیر توں پچھنا فطری جاپ دا سی۔
سو

رانجھا آکھدا ہیر نوں ماں تیری سانوں چھیڑ مُڑ رات دی چھڑی لے
ہیر نے اگوں کہیا

میاں من لے اوس دا آکھیا توں تیری ہیر پیاری دی امڑی اے
کیا جانیئے اونٹھ کس کرٹے بہسی اجے ویاہ دی بات تے لمڑی اے
رانجھا گھروں نکل کے جھنگ جان لئی دریا تے آیا۔ اوس ملاح نوں آکھیا

رانجھے آکھیا پار لنگھا اتا مینوں چاہڑ لے رب دے واسطے تے
پر لڈن نے دو ٹوک جواب دِتّا۔
اسیں رب کیہ جانئے ڈھیکیا او بڑا ٹہل دے ٹب دے واسطے تے
اساں رزق کماوناں نال چیلے بڑا بھج دے ڈب دے واسطے تے

پیسہ کھول کے ہتھ جے دھریں میرے گودی چاہڑ کے پار اتارنا ہاں
اُتے ڈھیکیا مفت جے کن کھائیں چابڑیوں زمیں تے مارنا ہاں

صنائع بدائع

لفظی تے معنوی صنعتاں تے خوبیاں دا استعمال اردو شاعری وچ عام اے۔ پنجابی وچ سید فضل شاہ ہوراں۔ فیر اُستاد ہمدم صنعتاں نوں سوہنا ورتیا اے۔ سید فضل شاہ ہوراں دے شعر تے صنعتاں دے چکّر وچ پھس کے عام لوکاں دے فہم سمجھ توں دُور چلے گئے ہین۔ وارث شاہ ہوراں وی صنعتاں، تشبیہاں، استعاریاں توں کم لیا اے۔ پر راہناں بڑیاں ڈھگد یاں بھبدیاں تے لوڑ مطابق صنعتاں ورتیاں ہن۔ بس ایس حد تک جویں ہانڈی وچ لون جویں وارث دے اِہ شعر ہے
وارث شاہ جیوں مورچے بیٹھ بلی ساہ گھٹ جاندی نہیں کُسک دی اے

پناں مرشداں راہ نہ ہتھ آون دُدھ باجھ نہ رجھدی کھیر سائیں

اک بیج کے کسے نہ امب کھادے پھر دانہہ شہتوت نہ لایا ای

جٹ سنڈھے سنسار نوں بھکھ جنگی تینے رَج کے گالدے ٹابری وے

وارث رن فقیر تلوار گھوڑا چارے تھوک اِہ کسے دے یار ناہیں

وارث شاہ اوہ سدا ای جیوندے نیں جنہاں کیتیاں نیک کمائیاں نیں

سستی جام جلالی نے روہڑ دِتی کئی ڈوم ڈھاڈی پٹے گاوندے نیں

رجویں لوک نگاہے تے رتن تمن ڈھولے گاوندیاں تے رنگ لاوندیاں نیں

جدوں مشرکاں آن سوال کیتا تدوں چن دوکھن رسول کیتا

یعقوب دیاں پُتراں ظلم کیتا گُنیا ہوسیا یوسف دے دانیاں نوں

شداد بہشت تھیں رہیا باہر نمرود بھڑ پریشان کیتا

صنعت مبالغہ

جھوٹھ یا مبالغہ جیہ راج ہووے کہ اوہ سچ جاپے ۔ اِہ کاریگری دا نمونہ بن جاندا اے
وارث نے ہیر دی تعریف کر دیاں ہوئیاں آکھیا اے ؎

چہرے سوہنے تے خد خال سوہندے خوشخط جیوں حرف کتاب دا جی
چلو لیلۃ القدر دی کرو زیارت وارث شاہ اِہ کم ثواب دا جی

ہیر دیاں زلفاں نوں لیلۃ القدر دی زیارت آکھنا سوہنا مبالغہ اے ۔

چھینا چوگ چھوہیاں نجر پائیو ٹمن چلی ایں گوڈیے داہڑیاں نیں
جس تے نبی دا ردا درود ناہیں اکھیں پھیر نہ مُول اُگھاڑیاں نیں

چھینے دا ہلکا پن کھے سوہنے رُوپ وچ پیش کیتا اے ۔ فیر

اُگے کسے کتاب وچ نہیں پڑھیا جیہا نجریاں نجر پساریا ای
وارث آن شیطان سلام کیتا نساں جنہاں تے اساں ہاریا ای

سہتی دا ہیر دے پیر وچ کنڈا چوبھنا تے سپ دا ڈنگ بنانا فیر شیطان دا سلام

کرنا سوہنا مبالغہ اے۔

اشارہ کنایہ

وارث دے کلام وچ اشارہ کنایہ بڑے سوہنے روپ وچ پیش کیتا گیا اے۔ جویں جوگی دا ہیر دے آکھن تے فال کڈھنا تے پہلیاں گلاں دسنا

توں چھنیاں نال اوہ مَس بھتاں تدوں دوہاں دا جیو رل گیا سی نی
اوہ وجھلی نال توں نال لٹکاں جیو دوہاں دا دوہاں نے لیا سی نی
اوہ آس کرکے مجھیں چار دا سی تیرا ویاہ ہویا لُڑھ گیا سی نی
ہُن کن پڑوا فقیر ہویا نال جوگیاں دے رل گیا سی نی
اُج پنڈ تساڈڑے آن وڑیا اجے لنگھ کے اگھاں نہ گیا سی نی

بھلے تنہاں دے نیک نصیب ہوون سجن آن بیٹھن کول یار دے نیں

تجاہل عارفانہ

رانجھا جوگی بن کے رنگپور آوندا اے۔ پنڈ دے منڈے کڑیاں اوہنوں عجوبہ سمجھ کے گھر بہن گلاں کردے نیں۔ ہیر سمجھ لیندی اے۔ پر تجاہل عارفانہ توں کم لیندی اے۔ تے بھلیاں بن کے کڑیاں نوں کہندی اے

گلیں لائے کے کوئی لیاؤ دستوں رل پُچھیے کیہڑی تھاؤں دا نی
کھیہ لا کے دیس وچ پھرے بھوندا اتے رنجھیا منگ کے کھاوندا نی

تخیل

جیہڑی شئے شاعر تے غیر شاعر دا نکھیڑا کردی اے۔ اوہ تخیل۔ فکر اسلوب یا بیان اے۔ تے ایہہ اِک وہبی قوت ہندی اے۔ جیہڑی رب دی ذات سبھ جاندی اے تے شاعر نوں سدا وتوں رل دی اے۔

شاعر فطرت تے قدرت دا مطالعہ کردا اے۔ معلومات دا ذخیرہ جمع کردا اے۔

فیر آپنے ذہن وچ اُہناں دی تصویر اُتار کے پیش کر دا اے ۔
وارث شاہ وی اِک فطری شاعر اے ۔ اوہ حالات دا نقشہ اِنج کِھچدا اے کہ حقیقت دی جھلک نظر آجاندی اے ۔ جویں ہیر دے حُسن دی تعریف ۔ سہتی تے جوگی دا جھگڑا ۔ بھراواں دا رانجھے نوں کہنا ۔ ہیر دا قاضی نال جھگڑا تخیل دے سوہنے روپ ہن ۔

منظر نگاری

تخیل دی اِک قسم منظر نگاری اے ۔ وارث دے کلام وچ اِہ ڈھیر اے ۔ سویر دے منظر بارے وارث دا ایہہ شعر ؎

ریڑھی ہوکدی نال جال ٹُرے پاہندی پیاں، دُدھ نوں وچ مدھانیاں نیں
صبح صادق ہوئی جدوں آن روشن تدوں ٹالیاں آن چھپائیاں نیں

یا جوگی ہون دا سین

بالناتھ دے سامنے سد دھیدو جوگ دین نوں پاس بہا لیا سو
کن پاڑ کے جھاڑ کے حرص حسرت اِک پلک وچ حُسن دکھا لیا سو
جویں پُتراں تے باپ مہر کر دے، جویں دُدھ پوا کے پالیا سو
سواہ انگ رما سِر مُن کے تے گھت مُندراں نیر بہوا لیا سو

تصوف

جسم دی ظاہری صفائی دے نال دل نوں ما سوائے اللہ دے ہور ہر لگ لپٹ توں پاک کرنا ۔ رب دی رضا تے صابر شاکر رہنا ۔ نیک رہنا ۔ خدا توں ڈرنا ۔ اِہ تصوف دی سادہ جہی صورت اے ۔ اِہدی وضاحت کر دیاں وارث شاہ نے لکھیا اے ؎

اُڈیاں باشٹی جتی ستی جوگی جہات استری دل نہ پاونا اوئے
کام کرودھ تے لوبھ ہنکار تیاگن جوگی خاک در خاک ہو جاونا اوئے

رانجھے آکھیا جنال نہ پچھو میرے شینہہ سپ فقیر دا دیس کہیا
وطن دماں دے نال تے ذات جوگی ساڈا ساک قبیلڑا خویش کیہا

تقدیر بارے کہندے نیں

لکھے ویدگی وید لگا تھکے دھروں ٹٹڑی کسے نہ جوڑنی ایں
جتھے قلم تقدیر دی وگ گئی کسے دیدگی نال نہ موڑنی ایں

اوہناں دا یقین اے دُنیا فانی اے

بس ہوگ فانی اکو رب باقی حکم آیا اے وچ قرآن میاں

وارث شاہ سراں دی رات وانگوں ڈٹھا خواب خیال ای جانیاں جے

ساڈھے رتن ہتھ زمین ہے ملک تیری وارث شاہ کیوں کریں ولانیاں نوں

نیکی تے پاکبازی دی تلقین کردے کہندے نیں۔

وارث شاہ اوہ سدا ای جیوندے نیں جنہاں کیتیاں نیک کمائیاں نیں

وارث جنہاں نے آکھیا پاک کلمہ بیڑی تنہاں دی عاقبت پار ہوئی

قصے دا اصلاحی پہلو

چودھری افضل حق مرحوم دا خیال اے۔ قومی قصے ملک تے قوم دے اخلاق۔ فعلاں تے عادتاں تے گہرا اثر پاوندے ہن۔ تے قومی قصے ای لوکاں دی قدرتی تعلیم دا اک ذریعہ ہن جنہاں راہیں لوک علم تے سبق حاصل کر رہے ہن۔

وارث شاہ نے بھی آپنے قصے توں قوم تے ملک دی اصلاح دا کم لیا اے تے خذ ما صفا ودع ما کدر چنگی شے لئو تے بری چھڈ دیو دا سبق دِتا اے۔ وارث نے انسانی فطرت دی نبض تے ہتھ رکھدیاں ایس قصے نوں حسن عشق دی چاشنی دے کے ایس وچ

بڑیاں کم دیاں باتاں آکھیاں ہن۔ جریں

ہیر تے ماں دا مکالمہ۔ اُہناں مابپیاں لئی جیہڑے بچیاں دی تعلیم تے تربیت ولوں غافل رہندے ہن۔ بہت بڑا تازیانہ اے۔ قاضی تے ہیر دا مکالمہ ہوس پرستاں۔ شریعت دسے نہ جانن والیاں واسطے اک سبق اے۔

ناتھ رانجھے دے مکالمے وچ تصوّف۔ سلوک طریقت تے نقلی پیراں واسطے بڑی واقفی اے سہتی تے جوگی دے مکالمے وچ انسانی زندگی دے مختلف پہلو واضح کیتے گئے ہن ہیر تے رانجھے نوں روح تے قلبوت (جسم) دا تمثیلی روپ دے کے حقیقت تے معرفت نوں پیش کیتا گیا اے۔ مولوی۔ قاضی۔ جٹ۔ عورت۔ پیر۔ فقیر ہر اک دی اصل حقیقت اُجاگر کر کے لوکاں دی رہنمائی کیتی اے۔ تے انسان دی حیاتی بارے کم دیاں گلاں آکھیاں ہن۔

وارث دا زمانہ

کسے شاعر دے کلام نوں چنگی طرح جانچن پرکھن لئی اُہدے حالات اُہدے ماحول تے اُہدے زمانے دی واقفی بڑی ضروری اے۔ سو وارث دے کلام دا سواد لین لئی اُہدے زمانے بارے جاننا وی ضروری اے۔

پولیٹیکل یا سیاسی طور تے اِہ زمانہ بدامنی دا سی۔ اورنگ زیب بڑے جاہ جلال والا بادشاہ سی۔ پر بدقسمتی نال اُہدے زمانے وچ ای بغاوت شورش تے بدامنی شروع ہو گئی سی۔ اُہدی زندگی وچ تے ایہہ اگ دبی رہی۔ پر مرن دے بعد بھڑک اُٹھی۔ مختلف حاکم خود مختار بن بیٹھے۔ پنجاب وچ سِکھاں آپنی حکومت دی نینہہ دھر لئی۔ پر اِہناں وچ فوجی تنظیم گھٹ سی۔ اِہ آپس وچ کھڑ بن لگ پئے۔ ۱۷۳۹ء وچ ایدھر دِلی تے نادرشاہ نے حملہ کر دِتا۔ اُہ دلی دے بادشاہ محمد شاہ نوں بھانج دے کے دِلی دی اِٹ نال اِٹ وجا کے تے لٹ مار کر کے مُڑ ایران چلا گیا۔

فیر ۱۷۶۱ عیسوی دے قریب احمد شاہ ابدالی نے نادرشاہ دے قتل دے بعد پے درپے حملے کیتے۔ تے دہندی کھوہندی طاقت ختم کر دِتّی۔ مُلک وچ سارے پاسے

بد امنی، بےچینی تے لُٹ مار دا سماں سی ۔

جدوں دیس تے جٹ سردار آہے گھرو گھری جاں نویں بہار ہوئی
اشراف خراب، کمین تازہ زمیندار نوں وڈی بہار ہوئی
چور چودھری، یارنی پاک دامن بھوت منڈلی اک دو چار ہوئی

سارے مُلک خراب پنجاب وچوں مینوں بڑا افسوس قصور دا ای

احمد شاہ از غیب تھیں آن پڑسی رب رکھ جنڈیالے نوں لیسیا دی

مذہبی حالت

عام طور تے مولوی تے عالم پڑھے ہوئے سن۔ باقی ٹانواں ٹانواں کوئی پڑھیا ہویا سی۔ لوک شریعت دے ظاہری آداب دا بڑا احترام کردے سن۔ ایہو وجہ سی کہ رانجھا جد مسیت وچ رات کٹن لئی آوندا اے۔ مُلاں اوہدی شکل صورت دیکھ کے کہندا اے ۔

گھر رب دے مسجداں ہُندیاں نیں ایتھے غیر شرع نہیں واڑیے اوئے
تارک ہو صلوٰۃ دا پٹے رکھے لباں والیاں پکڑ پچھاڑیے اوئے
نیواں کپڑا ہووے تے پاڑ سُٹیئے لباں ہون دراز تے ساڑیے اوئے

مذہبی لوکاں دا بڑا زور سی۔ اکثر عالم فقہ حدیث دی خبر رکھدے سن۔ پنجاب وچ مسلمان صوفیا داتا گنج بخشؒ۔ باوا فریدؒ۔ میاں میرؒ ہندو سکھ بزرگاں وچ بابا نانک تے گورو بالناتھ دی شہرت سی۔ نقلی صوفیاں تے پیراں نوں لوگ بڑا جاندے سن۔ فارسی عربی دیاں ڈھیر کتاباں پڑھیاں جا رہیاں سن۔ جویں ۔

پڑھن فاضل درس درویش مفتی خوب کڈھ الحان پرکاری آئیں

مکتباں دا رواج سی۔ مُنڈے پڑھن لئی آوندے سن ۔

قلمدان جزدان دوات پھٹی ناویں عاملی دیکھدے لڑکیاں دے

لکھن نال مسودے سیاق نخرے سیاہی نال جے لکھدے ورقیاں تے
اِک آوندے شوق بجزدان لے کے وچ مکتباں دے نال تڑکیاں وے

سماجی حالت

جہالت عام سی، لوک سیدھی سادی زندگی بسر کردے سن۔ کھان پہنن وچ تکلف یا اُچیچ کوئی نہیں سی۔ عالماں دا مذہبی لوکاں دا پیراں دا بڑا احترام سی۔ ویاہ شادیاں ماپیاں دی مرضی مطابق ہندیاں سن۔ کڑی مُنڈا دخل نہیں سی دے سکدے۔ عورتاں عام طور تے اَن پڑھ سن۔ اخلاقی حالت معمولی سی۔ ذات پات دا بڑا دھیان سی۔

وارث دیاں وَدھیکیاں

احمد یار گجراتی وارث دی شاعری تے چوٹ کر دیاں لکھیا:۔
وارث شاہ سخن دا پُورا کسے نہ ہٹکیا وَلیا مندراہی ہوئی چکّی وانگوں نِکّا موٹا دَلیا
پر وارث اِک قادر الکلام شاعر سی۔ اوس پنجابی نوں علمی زبان بنان لئی بھرواں قدم چکیا تے ایہہ جاندیاں ہوئیاں اِک بولی نوں علمی زبان بنان لئی کافی لفظاں اصطلاحاں تے بیان دے سوب دیاں مختلف صورتاں دی ہوند ضروری اے۔ وارث شاہ نے اپنی قادر الکلامی تے ناز کر دیاں یا لوڑ مطابق جتھے کوئی ڈھکدا لفظ نہ لبھا توڑ مروڑ کے کم چلایا اے اوس نے
(۱) قافیہ بندی وچ ب بھ ت ط ر ڑ س ش ول کوئی دھیان نہیں دِتّا۔ تے جویں جی چاہیا لفظاں نوں ورت لیا۔ جویں شور مور نال جوڑ توڑ۔

آپ ہو محبوب جا ستر بیٹھے ساڈے روپ دا رسا نچوڑ گئے
وارث شاہ میاں بلیاں واہراں توں دھڑ دیل دیکھو زور وزور گئے

یا "ت" نال "ٹ" جویں
آساں محنتاں ڈاہڈیاں کیتیاں نیں اَنی گنڈیئے بھیڑیئے جٹیئے نی

کرامات فقیر دی دیکھ ناہیں خیر منگ درگاہ بھیں نتیجےؔ نی

زبر نال پیش جویں دھندا ۔ بندا ۔ نال ہُندا ۔

ہکسے دُکھ توں اُس کے تُرُ آیا راگے کسے دے نال پے گیا دھندا ۔

ناتھ آکھیا دس کھاں سچ مینوں توں کیہڑے دُکھ فقیر ہُندا

۲۔ لفظی تصرف یا ادلا بدلی جویں بلوچن نوں بلوچیٹی ۔ خوجہ نوں خوجاسی ۔ ترکھانی نوں ترکھاسی ملوانے نوں ملواسی لکھنا

۳۔ واقعہ نگاری یا روانی دے جوش وِچ حدّوں لنگھ جانا تے گل نوں لمای کر جانا جویں زیوراں چادلاں ۔ راگاں کپڑیاں عورتاں دا ذکر ۔

۴۔ ننگیج ۔ کلام وچ ننگاپن تے فحش کلامی کجھ نہ کجھ ضرور آ جاندی اے ۔ پر وارث جے اِک ادھی گل آکھی سی ۔ تے ایس وچ ملاوٹ کرن والیاں رج کے فحش کلامی دا گند بھر چھڈیا اے ۔ تے اِہ وی ٹھیک اے کہ فحش کلامی ہر وڈے شاعر دے کلام وچ موجود اے ۔ خاص کر فارسی تے عربی شاعری وچ ۔ فارسی شاعری وچ قاآنی ۔ سعدی ۔ نظامی گنجوی ۔ عبدالرحمٰن جامی گنجوی دے شعراں وچ خاصا ننگاپن اے ۔ ایسے طرح عربی وچ ۔ انگریزی وچ شیکسپیر دے ڈرامیاں دے بعض حصے ۔ ہندی وچ بھرتری ہری دے بعض شعر ننگیج دا سوہنا نمونہ ہن ۔ تے لوک اُہدی مثال اِنج دیندے نیں ۔ جویں اِک چنگا فن کار مصور اِک ننگی تصویر کھچ دا اے ۔ جس وچ اوہدا انگ انگ الف ننگا ایس خیال نال پیش کردا اے تاں جو دیکھن والے فطرت تے قدرت دے ایس شاہکار دا اصل رنگ روپ دیکھ سکن تے اِنج اُہ انگ ڈھکن نالوں دُونا سوہنا جاپدا اے ۔

سو وارث نے بی بعض تھاں ایس فحش کلامی تے ننگاپن توں کم لیا اے ۔ جویں رانجھے تے کُڑیاں دے سوال جواب ۔ سہتی تے جوگی دے سوال جواب ۔ کڑیاں نال کیدو دا مقابلہ تے پریہہ وچ بیان وغیرہ

وارث نے بعض تھاں اِہ رنگ صلح جگت دے رُوپ وِچ ورتیا اے ۔ جویں

جے ہیں جاندا عشق توں منع کرنا تیرے ٹِلّے دے وِچ نہ مار دا میں

شعراں وچ ملاوٹ

کوئی سو ورھے تک اِنج ای وارث شاہ دے شعراں دے چاہوان آوندے لکھ یا لکھواکے لے جاندے تے تبرک سمجھ کے چھاتی نال لا رکھ دے رہے کہ ۱۸۷۰ء دے لگ بھگ پنجاب وچ چھاپے خانے دا رواج ہو گیا ـ کتاباں ویچن چھاپن والیاں جویں رائے صاحب منشی گلاب سنگھ لاہور ـ ملک ہیرا ـ مالک مطبع مصطفائی لاہور ـ حاجی چراغ دین سراج دین لاہور تے مالک ہوپ پریس لاہور نے اردو وچ تے بھائی چتر سنگھ جیون سنگھ امرتسر نے بھائی میلاسنگھ لکھاری نے چترکار دے اُستاد کولوں گورمکھی اکھراں وچ لکھواکے چشمہ نور پریس امرتسر وچ چھپوایا ـ تے ایس وچ مورتاں وی بنوایاں ـ ایہناں دے بعد نیاز علی خاں تاجر کتب امرتسر نے اردو وچ تے ماگھی رام سنت رام نے گورمکھی وچ ایہہ قصہ چھپوایا ـ

رائے صاحب منشی گلاب سنگھ، ملک ہیرا تے حاجی سراج دین چراغ دین نے خاصکر ایہہ قصہ ہزاراں لکھّاں دی گنتی وچ چھپوایا تے کوڈاں دے بھاء ویچیا ـ جس سببوں قصے دی مشہوری تے پرچیتا ہور ودھ گئی ـ ایہناں سارے چھپے ہیر وارث شاہ دے قِصیاں وچ شعراں دا فرق آپس وچ بہت تھوڑا اسی تے قصے دی لکھائی بہت باریک ہون کرکے قصہ بڑا چھوٹا جیہا جاپدا اسی ـ

لوکاں دے شوق قصے دی مشہوری تے وِکری ویکھ کے لاہور دے اک دُدھ ویچن والے میاں رکن دین شیر فروش نے پنجابی دے اوس سمے دے اُستاد میاں ہدایت اللہ نوں آکھیا "تسیں اِہناں شعراں نوں کجھ ترمیم کرکے مکمل کر دیو" ایس تے میاں ہدایت اللہ نے ہیر وارث شاہ وچ اول توں آخر تک مختلف تھانواں تے ۱۶۷۳ مصرعے آپ کولوں وارث شاہ دے نام تے لکھ کے پا دِتّے ـ تے اوہناں شعراں دی پچھان لئی بنر لگا دتے نے چھاپن والے ایس کتاب دے اخیر وچ رکھ دِتّا ـ

"میاں ہدایت اللہ نے صدہا شعر نئے اپنے تصنیف کرکے سید وارث شاہ کے

نام سے اس میں ہور بڑھا دیئے ہیں اور بہت کوشش کر کے اس کی ترمیم و ترددبہ کر کے اس کی ترمیم کے حقوق میرے نام ہبہ کر دیئے ہیں۔ رکن دین تیر فروش
ہیر وارث شاہ مکمل کروہ میاں ہدایت اللہ صفحہ ۲۲۰
میاں ہدایت اللہ نے کتاب نوں مکمل کرن لئی اِکے دُکے شعراں توں سوا بعض تھاں پورے پورے بند وی وَدھا دِتے۔ جویں

گیا بھج تقدیر دے نال ٹھوٹھا قیمت لے جا ساتھوں مٹ دی شے

۲۰ مصرعے یاں

ڈولی چڑھ دیاں ماریاں ہیر چیکاں بینوں لے چلے بابلا لے چلے وے

۲۲ مصرعے

اِہ ہیر اوس ویلے تک چھپے ہیر وارث دے ساریاں نسخیاں نالوں وڈی تے مکمل سی۔ لوکاں بہت پسند کیتی۔ تے نیاز دے پھولاں وانگوں چُگی گئی۔ ایس توں وارث دی ہیر وچ شعراں دی ملاوٹ دی پرت پے گئی
ایس کتاب دی وِکری تے مقبولیت دیکھ کے وزیر آباد دے اِک ہور ہوزی میاں پیرانند تہ ترگڑ نوں خیال آیا۔ اُہناں ایس کتاب وچ ہور ڈھیر سارا وادھا کر کے ایس نوں سب توں وڈی تے مکمل "ہیر وارث بنا دِتا۔ اُہ آپ لکھدے ہن۔

گڈی طبع نوں لمبڑی ڈور دے کے واہ نال پریم اُڈائیاں میں
قطع دزریاں والیاں سوچ کے تے کتراں رنگ برنگ ملائیاں میں

ایس کتاب دے اخیر وچ کتاب دے چھاپن والے میاں محمد الدین وَلوں ایہہ صاف لکھیا اے کہ
"نمبر شدہ اشعار اُستاد پیرانند تہ کی تصنیف ہیں اور باضابطہ طور پر رجسٹری شدہ ہیں"
ہیر مؤلفہ پیرانند تہ مطبوعہ جے ایس سنت سنگھ لاہور صفحہ ۲۸۔
ایہناں میاں ہدایت اللہ دے مصرعیاں توں سوا ۱۹۲ مصرعے وارث دے نام تے آپ لکھ کے شامل کر دِتے۔ تے اوہناں نے میاں ہدایت اللہ وانگوں نمبر لا دِتے۔ میاں پیرانند تہ نے وی اوہناں وانگ اِکے دُکے شعر توں چھُٹ کئی تھاں تے پورے پورے بند

کولوں لکھ کے شامل کر دِتّے جوہیں ۔

پلوے قہر خدا دا جھُٹھیاں تے لعنت رب دی اے کاذبین قاضی

۲۸ مصرعے

ڈولی چڑھدیاں ماریاں ہیر چیکاں میں گھمائی رنجھیا سائیاں وے

۵۰ مصرعے وغیرہ

جد لوکاں ایس "سب توں وڈی اصلی تے مکمل ہیر" نوں ویکھیا ہور صلا جیا تے ایہدی وِکری تے شہرت دیکھ کے دُوجے کتاباں چھاپن ویچن والیاں کئی ہور ٹٹ پونجئے شاعراں کولوں وارث دے نام تے شعر لکھواکے قصے نوں چھاپنا شروع کر دِتّا تے ہر کِسے نے آپنے ایس کارنامے دا ذکر کسے نہ کسے رنگ وچ ضرور کیتا ہویں۔

ہیر وارث شاہ شرح سید ہاشم علی شاہ دے صفحہ ۱۲۷ تے لکھیا اے۔

وارث شاہ فقیر دی گودڑی نوں آساں خادماں ٹاکیاں لائیاں نیں

ہیر وارث شاہ مؤلفہ میاں محمد الدین سوختہ امرتسری وچ لکھیا اے

سب توں وڈی ہیر حسب ضابطہ رجسٹری شدہ ہے۔ نیز جو اشعار نو ترمیم مصنفہ محمد الدین سوختہ امرتسری ہیں۔ ان پر اطلاع عام کے لئے نمبر لگا دیئے ہیں"

شعراں وچ ملاوٹ دی اِہ بِرت میاں ہدایت اللہ نے پائی۔ تے فیر میاں پیراندتہ نے ۱۱۹۲ مصرعے کولوں پائے تے اوہناں نے نمبر لا دِتّے۔ محبوب عالم نکوی ۵۰، مصرعے ودھائے۔ تے اوہناں تے "م" یا رجسٹری شدہ لکھ دِتّا۔

تاج الدین عبدالرحمٰن تے اشرف علی گلیانوی نے قریباً ۵۰۰، ۵۰۰ مصرعے ودھائے۔ پر اُہناں کوئی نمبر یا نشان نہ لایا۔ سگوں سب شعراں تے مسلسل نمبر پاکے گڈمڈ کر دِتّا ہر شاعر نے وارث دے شعراں وچ ملاوٹ تے وادھا کرن لگیاں پہلیاں وَل کوئی دھیان نہ دِتّا۔ سگوں اُہناں دے ملاوٹی شعراں نوں وارث دے شعر سمجھ کے آپنی پسند تے لیاقت مطابق جیہڑے چنگے لگے چُن لئے تے باقی آپ کولوں پاکے ایس نوں "وڈی تے اصلی" بناون دا جتن کیتا۔

اج تک عربی فارسی تے اردو دے شاعر ایس گل دا رونا روندے رہے ہن کہ لوکی اُہناں دے شعر چرا کے آپنے بنا لیندے ہَن۔ پر وارث شاہ اوہ پہلے شاعر ہن کہ لوکاں کولوں شعر لکھ کے آپ اُہناں دے نام تے چھپوائے۔ پرواہ وادھا بالکل اِنج سی۔ جویں لوک گھیو وچ چربی یا ڈالڈا۔ دُودھ وچ پانی۔ آٹے وچ ٹکیاں تے باسی روٹیاں۔ لال مرچاں وچ گیری۔ ہلدی وچ چولاں دا چھان وغیرہ رلا رلا کے گھیو دُودھ آٹے مرچاں تے ہلدی دے بھا ویچ دے پھرن۔ ایسے طرح لوکاں دے شعر وارث دے نام تے ایہناں ویچے پر ایہہ وادھا ریشم نال ٹاٹ دے جوڑیا۔ مشک عنبر وچ میل مٹی توں وی بھیڑا سی۔ جس نے کتاب دا حلیہ وگاڑ دِتا تے جویں کھان پین دیاں چیزاں وچ ملاوٹ لوک آسانی نال نہیں سیہان سکدے۔ ایسے طرح وڈے وڈے علم والے ودوان سجن وی ایس ارلے تے ٹھیکھا کھا گئے۔ جویں پروفیسر ضیاء محمد ایم اے نے آپنی کتاب "یادگار وارث" وچ اِہناں ملاوٹ کرن والیاں نوں بُرا بھلا آکھدیاں ہویاں وی مثالاں دین لگیاں اوہو ملاوٹی شعر وارث دے منہ کے بیان کر چھڈے ہَن۔ تے ایہہ سانجن دی کوشش ای نہ کیتی کہ اِہ شعر جنہاں وچ ہزاراں فنی غلطیاں ہَن وارث دے کویں ہو سکدے ہَن۔

قلمی نسخے

قصے دی شہرت تے خوبا دیکھ کے اِہ ٹھیک اے کہ کئی لوکاں ایس دے قلمی نسخے صحیح سمجھ کے لکھے۔ پر اِہ وی ضروری نہیں کہ ہر لکھتی (قلمی) نسخہ صحیح ہووے۔

میاں مولا بخش کشتہ فرماندے ہَن۔

باقی رہی قلمی نسخے دی گل۔ ایس تے اسیں بوہتا اعتبار نہیں کر دے۔ کیوں جو ۱۸۹۰ء دے قریب موچی دروازے دے اندر اِک آدمی بہار شاہ رہندا سی۔ جس دا کم سی کہ اوہ سیالکوٹی کاغذ تے کالی سیاہی نال کتاباں لکھ یا لکھوا کے نے اوس تے دو تن سو ورھے پچھلی تاریخ پا کے اوس لکھت نوں گوہرے مٹی وچ سٹ ورھے پچھلی تاریخ پا کے اوس لکھت نوں گوہرے مٹی وچ سٹ

چھڈ دا جتھے ٹڈیاں ہُندیاں۔ جد ٹڈیاں اوس نوں ٹُک کے چھیکو چھیک کر دیندیاں اوہ چُک کے سنبھال لیندا تے پُرانی کر کے چنگے مُل ویچ دیندا۔"

ہیر وارث دے پاتر (کردار)

مرد

رانجھا : نام دھیدو قوم رانجھا (ہیرو)

موجو : موجدین یا معزالدین - رانجھے دا پیو

بھرا : رانجھے دے ست بھرا

مُلاّں : پنڈ دی مسیت دا امام

لُڈن : بیڑی دا ملاح - پتّن دا مالک

کیدو : لنگا - فقیر - ہیر دا مجازی چاچا

چوچک : ہیر دا پیو

سلطان : ہیر دا بھرا

قاضی : شمس الدین جس نکاح پڑھیا

دوجا : کوٹ قبولے دا قاضی

پنج پیر : بابا فرید گنج شکرؒ - لال شہبازؒ - بہاؤالدین زکریاؒ - خواجہ خضرؑ - مخدوم جہانیاں سید جلال بخاری

اجو : کھیڑا رنگپور دا رئیس

سیدا : ہیر دا خصم - اجو دا پُتر

گورو : بالناتھ (رانجھے دا گورو)

عیالی : رنگپور دا اجڑی —— متفرق : لوک - شریکا برادری - کامے وغیرہ

عورتاں

ہیر : چوچک دی دھی (ہیروئن)

ملکی : ہیر دی ماں

رمھٹی : نائن جھنگ دی

سہیلیاں : ہیر دیاں ۶۰ سہیلیاں

سہتی : ہیر دی نناں

سہتی دی ماں : ہیر دی سس

کُڑی : جیہڑی رنگپوروں ہیر دا سینہا لے کے آئی

کُڑی : ہیر دی بھتیجی کالے باغ توں ہیر دا سینہا لے کے آئی۔

رابیل باندی : سہتی دی نوکرانی

سہیلیاں : سہتی دیاں سہیلیاں

متفرق : عورتاں تے لڈن دیاں دو ہٹیاں۔

رانجھا

اصل نام وحیدو قوم رانجھا ۔ پیو دا نام موجو (موج دین یا معز الدین) تخت ہزارہ ضلع جھنگ دا وسنیک ۔ نام دی تھاں گوت تے پکاریا گیا ۔ شاید ایس لئی کہ وحیدو اِک فرد سی ۔ نے رانجھا ہر بانکے سجیلے جٹ دا روپ ۔

پیو دا سب توں نِکا تے لاڈلا پتر ۔ رج کے سوہنا تے ملوک ۔ ماں تے پیو دے مرن بعد بھرجائیاں دے طعنیاں دی تمک کھا کے بھراواں توں وکھ کے پنڈ چھڈ گیا ۔

بھرجایاں طعنہ دتا "تینوں ساڈا حسن پسند نہیں تے جا سیالاں دی کوئی کڑی ویاہ لیا" ۔ ایس اگوں کہیا ۔ "ہن کڑی لے کے آواں گا تے ۔ تے تہاڈے ورگیاں اوس اگے گولیاں ہون گیاں" ہیراں دا بڑا عقیدتمند ۔ اَن پڑھ سی ۔ ہتھ پلے ہور کوئی گُن خوبی نہیں سی ۔ ہاں گُن کے دوسرے دا دل موہ لیندا سی ۔ بھابیاں تے 'لوکاں نے' ۔ لڈن دیاں رناں تے 'ہیر تے ایتھوں تک کہ مجھیاں گائیاں تے اوہدے راگ دا ڈاہڈا اثر سی ۔

ہیر نے جو کہیا اوہو کیتا ۔ اوہدے کہے چاک لگا تے اوسے دے کہے جوگی بنیا ۔ اُچ آن آکھ والا ۔ ہیر نے کہیا چل مٹھ چل ۔ پر ایہہ نہ منیاں ۔ ضد دا پورا ۔ بولی باز تے لڑاکا ۔ ہیر نال ۔ ملاں نال ۔ بالناتھ نال ۔ عیالی نال ۔ متھی نال ۔ غرض ہر اِک نال گلاں باتاں نال ساتوں تول پورا اُترد ا رہیا ۔ جُگتاں ۔ جُگتاں ۔ مخول تے چوبھاں ٹکوراں کرن وچ کسے نالوں گھٹ نہیں رہیا ۔ پورا مطلبی تے صحیح جٹ ۔ دل دا نرم پر مستقل مزاج ۔ اِک رئیس پیو دا پتر لاڈلا تے بھولا بھالا ۔ رج کے سوہنا تے جُگت باز ۔ بڑا سیانا بڑا ضدی تے جھگڑالو وارث دی نظر وچ

پُت تخت ہزارے دے چوہدری دا رانجھا ذات دا جٹ اصیل ہے جی
اوہدا بوہڑا مکھ تے نین نیّھے بڑی سوہنی ایس دی ڈیل ہے جی
متھا ایس دا چمکدا نور بھریا سخی جیو دا نہیں بخیل ہے جی

سُگھڑ چتر نے عقل دا کوٹ ڈھا مجھیں بہت سنبھال کے چار دا اے
بکے نال پیاد دے ہونگ دے کے سوٹا سنگ تے مول نہ مار دا اے

رانجھا بڑا فطرت شناس اے۔ انسان نوں جس گل توں روکیا جائے اوہ گل ضرور کردا اے اوہ آپنے بارے گھر جاکے گل کرن توں منع کردا اے۔ اُنج مطلب ایہہ گھر ضرور گل کرو۔

ماہی مُنڈیو گھریں نہ جا کہناں اِک مست کملا جوگی آوڑیا
کنّیں اوسدے درشنیں مُندراں نیں داڑھی پٹے سِر بھواں مناوڑیا
مناں ناں میرا کوئی جا لیندا جھا دیوے دولتاں آ وڑیا
کسے نال قدرت بھُل جنگلاں بھتیں کتے بھُل بھُلاوڑے آوڑیا

رانجھا آپ اَن پڑھ اے۔ ہیر دی چھٹی رلی تے

رانجھا ترت پڑھا کے خوش ہویا دِلوں آہ دے ٹھنڈڑے ساہ مارے
ملّاں لِکھ نوں درد فراق میرا جیہڑا انبروں ٹُٹ دا توڑ تارے
گلّاں لِکھ جو دِلاں دے دُکھڑے دا جویں پیاریاں نوں لکھن یار پیارے

رانجھے نے تن کراماتاں دکھائیاں۔ دو سہتی نوں۔ جد اوہ کھنڈ ملائی دا تھال پور کے تے پنج روپے نقد رکھ کے لیائی۔ تے پچھیا کیہ لیائی آں۔ ایس آکھیا کھنڈ چاول تے اُتے پنج پیسے۔ دُوجا جد سہتی کہیا ایس تیرا کم کر دِتا اے۔ میراوی یار ملا۔ ایس دُعا کیتی مُراد آ ملیا تے تیجی وار جد راجہ عدلی نوں اوس دے قاضی (جج) نے ہیر کھوہ کے کھیڑیاں نوں دے دتی۔ ایس بد دُعا کیتی تے شہر نوں اگ لگ گئی۔ ایس عشق پچھے گھر بار۔ انگ ساک۔ تے ننگ ناموس دی پرواہ نہ کیتی۔ چاک رہیا۔ جوگی وی بنیا اخیر بازی جت لئی۔ پر قسمت ہار دے گئی۔ ہیر دا سچا عاشق سی۔ ہیر دے مرن دی خبر سُن کے اِک ہوکا بھر کے ٹھنڈا ہو گیا۔

ہیر

جو چاک دی کلّی دھی، شیطان دی اکلّی بھین۔ مرج کے سوہنی تے ہیر ورگی۔ ڈاڈھی شوخ تے اتھڑ مٹیار۔ رئیس دی دھی۔ ہس مکھ تے رنگ روپ والی ہون کرکے سہیلیاں دی جند جان۔ ہیر دے ماپے اُہدے لچھناں دے جانوں سن پر اُہناں ڈِٹھا اَن ڈِٹھا اِک کر چھڈیا سی اُہدی آزادی وچ کوئی فرق نہ آندا۔

عشق دے پینڈے پے کے ایس کسے دے مان گمان تمہت پرتیت دَل دھیان نہ دِتا۔ پیو

دے پیرے تے ماں دی چُنی دی عزت نہ دیکھی ایس ماں پیو بھرا قاضی ہر اک نوں پچھے تے رکھیا۔ ہیجاں پیراں دی معتقد۔ ہٹھ دی پکی جو چاہیا منایا تے کیتا سیدے نال ویاہی گئی۔ پر اوس نال انگ نہ لایا۔ سگوں اوس نوں نیڑے نہ آؤن دِتا۔ ہر تھاں سوال جواب وچ کامیاب رہی۔ گلیں باتیں کسے نوں وارے نہ آؤن دِتا۔ بڑی جگرے حوصلے تے ہمت ، اُدم والی وارث ہیر نوں اِک نازاں پلی رئیس دی بیٹی تے حسن جمال دی پُتلی پیش کردا اے۔

کیہی ہیر دی کرے تعریف شاعر متھے چمکدا حسن مہتاب دا جی
خونیں چونڈیاں رات جیوں چند دوالے سُرخ رنگ جیوں رنگ شہاب دا جی
نین نرگسی مست مموَلڑے دے گلھاں ٹہکیاں پھُل گلاب دا جی
بھواں وانگ کمان لاہور دِسّن کوئی حُسن نہ انت حساب دا جی
چہرے سوہنے تے خط خط خال سوہندے خوش خط جیوں حرف کتاب دا جی

باہناں ویلنے ویلیاں گنھ مکھن چھاتی سنگ مرمر گنگ دھار وچوں
سُرخی ہونٹھاں دی لوہڑ دنداسڑے دا کھوجے کھتری قتل بازار وچوں

ہیر دا آپنے بارے ایہہ کہنا اے

جوانی کملی راج اے چوچکے دا اُدے کسے دی کیہ پرواہ مینوں
اِہدے جہیے ہزار غلام بیٹھے اُنے ایس دی نہیں جے چاہ مینوں

ہیر قاضی نال بحث دیاں کھریاں سناؤندی اے۔ جد ویاہی جاندی اے۔ کھیڑیاں گھر آکڑکے رہندی اے۔ جد رانجھا جوگی بن کے ویہڑے آؤندا اے سہتی نال آہڈا لاوندی اے۔

ہیر آکھیا ایہہ جو آکھیا ٹھوٹھا بھن فقیر نوں مارنا رکیہ

تیرے کوار نوں خوار سنسار کرسی ایس جوگی دا کجھ نہ گھسنا ایں

کیدو

وارث دے کہن مطابق پنڈ دا مانگت فقیر۔ جھنگ وچ رہن کرکے پنڈ دی عزت دا رکھیال

عمروں وڈا ہون کرکے ہیر ایس نوں چاچا آکھیا۔ جویں ہر تھاں بچے پیو دی عمر توں وڈے نوں تایا، بابا تے چھوٹے نوں چاچا کہندے ہن۔ پنڈ دی عزت نوں بچان خاطر کڑیاں توں جھگی لٹوائی۔ مار کٹاہدی۔ بیلیاں کول چھلیا، کرلایا۔ پر ہنڈے دا پورا۔ ہیر دا کھر کھوج بھالن توں منہ نہ موڑیا رانجھا ہیر نوں ایس بارے پچھدا اے۔

رانجھے ہیر نوں پچھیا اِہ لنگا ہیرے کون فقیر کس تھاں دا نی

ہیر کہندی اے ـ

ہلے ہیراں نوں اِہ وچھوڑ دیندا بھنگ گھتدا وچ کڑمایاں دے
ساڈے کھوج نوں تک کے کرے چغلی دن رات ہے وچ بریایاں دے
بابل انبڑی تے جا بیٹھ کرسی جا آکھسی وچ بھرجایاں دے

پوچک کہندا اے ـ

اِہ چغل جہان دا نگر لنگا نقر جان دے او نال سہیلیاں دے
نہیں چوہڑے دا پت ہوئے سید گھوڑے ہون نا ہیں پت لیلیاں دے

کیدو ملکی نوں کہندا اے ـ

کیدو آکھدا ملکئے بھیڑیئے نیں تیری دھی وڈا بھینچر چائیا ای
جا کے نئیں تے چاک دے نال گھل دی ایس ملک دا ارتھ گوایا ای

جد ہیر نے کڑیاں نال رل کے کٹیا۔ اِہ روندا بیلیاں ول آیا۔ اگوں ـ
پوچک آکھیا لنگیا جا ساتھوں تینوں ول ہے جھگڑیاں بھیڑیاں دا
سردار ہیں چور اچکیاں دا سوہا پھرنا ایں دھاڑیاں پیڑیاں دا
تینوں ویر ہے نال ایانیاں دے اُتے ول ہے دب دریڑیاں دا

جھوٹھیاں سچیاں چغلیاں بول کے تے گھر گھری توں توتیاں لاونا ایں
پیو پتراں نوں یاراں متراں نوں ماواں دھیاں نوں پاڑ وکھاونا ایں
ایہہ کوڑیاں گلاں سن کے اگوں کیدو کہندا اے۔

میری تساں دے نال نہ سانجھ کائی پن ٹکڑے پنڈ دے کھاں میاں
طوطے باغ اُجاڑ دے میویاں دا اُتّے پھاہ لیا ونڈے کاں میاں

سہتی

مہر اَبتو دی دھی - سیدے دی بھین - بڑی سیانی تے نٹ کھٹ - بڑی جھگڑالو تے مُنہ پھٹ - جوگی نوں ویکھ دیاں بھٹ تاڑ جاندی اے - تے کہندی اے -

سہتی آکھیا بھابیئے ویکھ نوں نی پھردا کج مُنڈا کرسانیاں نی
کِتّے سجرے کن پڑا لئے دُھروں لعنتاں اِہ پُرانیاں نی

پردیسیاں دی نہیں ڈول اِہدی اِہ تے واقف ہیر دے ناں دا نی
بھانویں چاک سیالاں دا بھوڈ ہوکے آوچ ویہڑے دا لاوندا نی

جد سہتی سمجھ دی اے کہ جوگی کرنی والا اے - ایس راہیں مُراد مل سکدا اے - اُہ ہیر دا کم کرن لئی تیار ہو جاندی اے - تے ماں نوں فریب دیندی اے ؂

تونہہ لعل جیہی اندر گھتیا ای پرکھ باہروں لعل وسجاونی ایں
تیری اِہ پھلیلڑی پدمنی اے واؤ لین کھُونوں توں گنواونی ایں

اَگّوں ماں کہندی اے ؂

جاوے اُٹھ کے منجیوں کویں ٹل کے ہتھ پیر ہلا کے چُست ہووے
اِہ دی وڈا عذاب ہے مایپیاں نوں دھی نونہہ بوہے اُتّے سُست ہووے

دمودر کہندا اے اِہ بیوہ سی تے اِہدا پیار داموں برہمن نال سی - پر وارث ایس نوں کنواری کہندا اے - پیراں فقیراں تے جوگیاں دے پچنگ منداں توں واقف - کجھ ہیر دی خاطر کجھ مُراد دی خاطر - ماں پیو بھرا دے بج نموذ نوں پچھّے رکھیا - تے آپنا بڑا بنّے لان لئی اُہناں دا بیڑا غرق کیتا

سہتی دی ماں

پنڈ دی اِک سِدھی سادی عورت۔ جو بس دھی نے کہیا من گئی ساری قصے وچ اکو واری آئی

چوچک

ہیر دا پیو۔ سِدھا سادا جٹ۔ پر مطلب دا پورا۔ جویں دھی کہیا۔ من لیا۔ جویں وہٹی کہیا من لیا۔ جویں بھائی چارے صلاح دِتی پروان کیتی۔ دھی دے کہن تے رانجھے نوں کاماں رکھ لیا وَوہٹی دے کہن نے ہٹا دتا۔ فیر ہیر دو ہٹی نوں بھیج کے بلوا لیا کہ ہیر دے ویاہ تک ایس توں کم لئو۔ آپنا مطلب کڈھو۔ ویاہ دے بعد جواب چا دیو۔

ملکی

ہور ماواں وانگوں ماتا دی ماری ہوئی، دھی دے لچھن ویکھ کے غصے ہندی اے۔ اُہنوں جھڑک دی پر فیر ممتا پیے جاندی اے۔ دھی توں ویکھ کے بھل جاندی اے۔ جگ دے مہنے طعنے سُن دی۔ گھڑی بھر چھتی ہندی۔ پر فیر آئی گئی کر چھڈ دی اے۔ گھر وچ اِہدا حکم حاصل اے

قاضی

شمس الدین نام۔ دین دا عالم فاضل تے مولوی۔ سارے قصے وچ دو واری آیا۔ اِک واری ہیر نوں سمجھان لئی۔ دُوجی واری ہیر دا نکاح کرن لئی۔

ہیر نے ایس نال چنگا مُدّا پا بدھا۔ اِہنوں آپنے علم تے عقل تے بڑا گھمنڈ سی۔ پر اوس اجیہے جواب دِتے کہ سارا پڑھیا بھل گیا۔ اک ہار کے بدو بدی نکاح پڑھ دِتا۔

پنج پیر

خواجہ خضرؑ۔ لال شہبازؒ۔ سید جلال بخاریؒ۔ حضرت بابا فرید گنج شکرؒ تے بہاؤالدین ذکریاؒ

ملتانی ۔ اِک نبی تے دُوجے چار نبیاں ورگے نیک تے پاک ولی اللہ ۔ اِہناں رانجھے نوں چھ چیزاں دِتّیاں ۔ ہیر تے رانجھے نوں اِہناں تے بڑا بھروسہ سی ۔ ہر اوکھت ویلے اِہناں نوں مدد لئی پکاریا ۔ تے اِہناں رب دی بارگاہ وچ ہیر تے رانجھے لئی دُعا کیتی ۔

بالناتھ

ہیر نے رانجھے نوں صلاح دِتّی جوگی بن کے آ ۔ کیوں جو پیسے دارُو تے مُنّے جوگی دا کوئی پتہ نہیں لگدا ۔ اوہ بالناتھ کول گیا ۔

بالناتھ چنگا جت ست والا گورو ۔ نرم طبیعت تے نیک بھا ۔ جٹ دیاں گلّاں تے بھرم پسیج کے جھٹ جوگ دے دِتا ۔ جد نصیحت کرن لگا ۔ جٹ آکڑ گیا ۔ اِہ ندھم پے گیا ۔ تے آکھن لگا ۔ چنگا جا رب تیرا راکھا ہووے ۔ اِہ سارے قصّے وچ اِکّو واری آیا اے ۔ جدوں رانجھا ایس کول جوگ لین گیا ۔

سیدا

ہیر دا خصم ۔ دِل دا کمزور ۔ ہیر پہلی ای رات اجیہا ترا ہیا ۔ فیر نیڑے نہ گیا تے ایس گل نوں اُتھلیا وی نہ کہ آپنی اَنکھ آن تے حرف آوندا سی ۔ سارے قصے وچ دو واری آیا ۔ اِک ویاہ ویلے ۔ دُوجے کالے باغ جوگی کول جا کے گل بات کرن ویلے ۔

عیبالی

پنڈ دا آجڑی ۔ بڑا نبض شناس تے زمانہ شناس ۔ سارا دن وِہلیاں رہنا تے آئے گئے مسافر راہی نال گلاں باتاں کر کے تھاں تھاں دی واقفی حاصل کرنا ای ایہدا کم اے ۔

چوٹ کرن والے شاعر

وارث دی ریس کرن والے کئی شاعر ہوئے ہن۔ پر وارث تے چوٹ تن شاعراں کیتی۔ تے اوہ احمدیار۔ سید فضل شاہ تے پیر نیک عالم ہن۔

احمدیار ساکن مرالہ تحصیل پھالیہ ضلع گجرات پنجابی دے اِک سرکڈھ شاعر سن۔ اُہناں بے شمار قصے کتاباں لکھیاں ہن۔ اُہناں وارث شاہ تے چوٹ کر دیاں لکھیا ۔

وارث شاہ سخن دا وارث کِسے نہ ہٹکیا ڈکیا
مند راہی ہوئی پھلّی وانگوں ڈکّا موٹا ڈکیا
ہکو قافیہ مُڑ مُڑ آندا حال نہ کوئی تنگاں دا
جیونکر اکھڑیا ہویا کھچا وہ کھڑ کھڑ کر دا جاندا

پر جد آپ وی وارث دی ریس کرکے ہیر دا قصہ لکھن لگے۔ پسینے آون لگ پیئے۔ تے ہار من دیاں ہویاں آپ ای لکھ دِتّا۔

وارث شاہ جنڈیالے والے واہ دا ہیر بنائی
میں بھی ریس اوسے دی کرکے لِکھی توڑ نبھائی
خو اٹکل مضمون بنھن دی مینوں ناہیں کائی
وڈا تعجب آوے یارو ویکھ اُس دی دانائی

دوسرے شاعر سید فضل شاہ ہن۔ اِہناں وارث توں اگے ودھن لئی بڑا ٹِل لایا۔ شعراں وچ لفظی صنعتاں۔ استعاریاں تے تشبیہاں دی بھرمار کیتی پر ایس نال قصہ سگوں بوجھل ہوگیا۔ تے اوہ عام لوکاں دی سمجھ بوجھ دے مطابق نہ رہ سکیا۔ سید فضل شاہ نے وارث تے چوٹ کر دیاں لکھیا۔

وارث شاہ ہمسایا جگ عاماں خاصاں تُساں رو داوناں زار پیارے
ہتی والیاں تے ہتن لوک دانے کتے روندیاں کرن پیار پیارے

اِہناں دے قصّے وِچ سوز ڈھیر سی۔ پر لفظی چکّراں تے صنعتی ہیرا پھیریاں دے سببوں اِہ سوز یا روناں کم نہ آ سکیا۔

تیسرے شاعر پیر نیک عالم، گجرات دے اِک وکیل تے صوفی شاعر سن۔ اِہناں تن کتاباں قصہ اصغر صغری۔ پوہ پھٹی تے عشق محمدی لکھیاں ہَن۔ اِہ پہلے شاعر ہن جنہاں بڑے چھنھوریاں وانگ وارث شاہ تے کھُلی چوٹ کر دیاں دل دا گُفر کڈھیا اے۔ لکھدے ہَن۔

اساں شاعر پنجابی دے بہُت ڈِٹھے لُکّی رہن دے گل الٰکھواں ناہیں
فضل شاہ وغیرہ نوں چھڈ یارا وارث شاہ وی اج خوشحال ناہیں
پوہ پھٹی دے نال چوہڑ بیڑی اے اُہدی ہیر ملدی صغرا نال ناہیں
ایہر فیصلہ اوس توں لے جیہڑا ماقال دیکھے ہن فال ناہیں

اِہناں ہیر وارث دے بحر وِچ قصّہ اصغر صغریٰ لکھیا۔ جہدی ہر بات وِچ بناوٹ تے جھُوٹھ جھلک رہیا اے۔ پہلی گل تے اِہ کہ قصّے دے ہیرو تے ہیروئن اُہناں اصغر تے صغریٰ چُنّے ہَن۔ جو غیر فطری ہَن۔ کیوں جو اوہ عاشق تے معشوق یا طالب تے مطلوب نہیں۔ سگوں بھین بھرا تے اِک ماں جائے جاپدے ہَن۔

فِر اُہناں کتاب دے سرلیکھ (عنوان) زنجیری دار فارسی وِچ لکھے ہن۔ جویں "غلیل بجزیل اصغر علیل و جدیل رحیل پدیر ضلیل و صلیل عصیں مادر اثیل"۔

وارث نے ہیر دے حُسن دی جو تعریف کیتی اے۔ اوہ بالکل فطری تے حقیقی جاپدی اے۔ پر اِہناں صغریٰ دے حسن دی جو تعریف کیتی اے۔ اوہ نری بناوٹ۔ جھوٹھ تے مبالغے دی انتہا نظر آوندی اے۔

اِہناں صغرا دی عُمر اوس ویلے اَٹھ ورھے دی دَس کے اُہدے حُسن دی تعریف وِچ چوکھے ڈھیر سارے شعر لکھے ہن۔ جنہاں چوں وَنگی لئی دو اِہ ہَن۔

بھارے پٹ پہاڑ دی جڑھ نالوں پتلا لک دھموڑی دے ڈنگ کولوں
تنگ مُکھڑا اوس دا مچ سُوڑا گلی گیڑی دی وی ڈھیری تنگ کولوں

ریشم رُوں سنجاب سمور قاقم شرمسار اُہدے نرم انگ کولوں
عطر مُشک گلاب پھلیل عنبر اوازار اُہدے نرم انگ کولوں

تے ایہہ کہن دی لوڑ نہیں کہ ایڈے ونگارن دے بعد وی اہ کتاب پروان نہ چڑھ سکی ۔ تے لوکاں آپ دی محنت دی کوئی قدر نہ کیتی ۔

شاعراں نال مقابلہ

سید وارث شاہ ہوراں دے قصے دی شہرت ناموری تے وکری دیکھ کے بعض ہور شاعراں نوں وی شوق ہویا کہ اوہ شاعری دے ایس میدان وچ آپنے خیال دے گھوڑے دوڑان ۔ تے ایس قصے نوں آپنے نام تے پیش کرن ۔ تاں جو اُہناں دا ناں وی رہندی دُنیا تک رہ سکے ۔ ایس جذبے تے جیاں دے تحت کئی شاعراں ہیر تے رانجھے دی داستان نوں نظم کیتا ۔ جہناں وچوں احمد یار ۔ حامد شاہ عباسی ۔ سید فضل شاہ ۔ بھبل ۔ سردار کشن سنگھ ۔ لاہورا سنگھ ۔ کاہن سنگھ ۔ رن سنگھ ۔ علی حیدر ۔ جوگ سنگھ ۔ سائیں مولا شاہ ۔ میاں مولا بخش کشتہ ۔ میاں محمدالدین سوختہ ۔ میراں شاہ جالندھری وغیرہ مشہور ہن ۔ گنج وارث توں پہلاں ہوئے شاعراں دمودر ۔ بھائی گورداس ۔ احمد کوی ۔ چراغ تے مقبل دی ایس قصے نوں نظم کیتا اے ۔

عالماں دے نزدیک چنگے شعر وچ ترن خوبیاں دا ہونا ضروری اے "سادگی ۔ سچائی تے زور بیان" ۔ عام طور تے چنگے شاعراں دے شعراں وچ اِک خوبی ہُندی اے ۔ تے کسے وچ دو ۔ باقی گذارہ ای ہُندا اے ۔ پر حق گل اہ کہ سید وارث شاہ دے شعراں وچ تنّے خوبیاں موجود ہن ۔ تے ایس لحاظ نال وارث شاہ دی ہیر ساریاں ہیراں دی سرتاج اے ۔ ایس بات توں وی انکار نہیں کیتا جا سکدا کہ باقی دے شاعراں دے کلام وچ کوئی نہ کوئی خوبی ضرور موجود اے ۔

دمودر دی ہیر چھوٹے بحر وچ تے ہندی بولی وچ اے۔ ہندی لفظاں دا رلا ڈھیر اے۔ ایس لحاظ نال کہ دمودر ساہمنے کوئی ہیر دا قصہ نہیں سی۔ تے پنجابی وچ اُہدی لکھت پہلی اے۔ قابلِ تعریف اے۔ شعر وی بُرے نہیں سوہنے ہَن۔ بعض تھاں بیان وچ بڑا زور اے۔

احمد کوی دی ہیر وارث والے لمّے بحر وچ اے۔ ہندی لفظاں دی پیوند وچ بُری نہیں جاپ دی۔

مقبل دی ہیر احمد یا وارث والے بحر وچ اے۔ چوکلیا بند ہَن۔ قصہ بوہتا لمّا نہیں کیتا۔ زبان بیان وچ رس اے

حامد شاہ عباسی دی ہیر بقول ڈاکٹر موہن سنگھ ایم اے۔ ٹھیٹھ بولی دا سوہنا نمونہ اے۔ ہندی کِدھرے کِدھرے سواد دے گئی اے۔

کاہن سنگھ دی ہیر وچ بڑا دسنھار (پھیلاؤ) اے۔ میاں مولا بخش کشتہ دی ہیر بقول ڈاکٹر موہن سنگھ اپنی تھاں خوب اے۔ بڑا سنجم (روانی) والا شخص اے۔ بڑا باخبر تے فن دا واقف سید فضل شاہ دی ہیر کافی چنگی اے۔ خاص خوبی۔ سینکڑے لفظاں دا لگدے ڈھکدے معنیاں وچ کٹھیاں استعمال اے۔

لاہورا سنگھ دی ہیر تے مولا شاہ دی ہیر کافی چنگی اے۔ نمونے دے طور تے کجھ شاعراں دے شعر پیش کر دے ہاں۔ جنہاں توں ساڈے ایس دعوے دا ثبوت مل سکدا اے۔ کہ ہر شاعر دا آپنا رنگ اے۔ آپنا خیال اے۔ تے ہر وچ کلام دی کوئی نہ کوئی خوبی موجود اے۔ کِسے وچ اک خوبی اے کِسے وچ دو۔ پر وارث والی روانی۔ بلند خیالی۔ برجستگی پوری طرح کِسے دے حصے آئی نہیں جاپ دی۔

دمودر

ناں دمودر ذات گلاٹی جھنگ وچ ہٹی کردا سی۔ اکبر بادشاہ دے زمانے اوس ایہہ قصہ لکھیا اُہدا قصہ وارث توں کجھ فرق دار اے۔ اوہ آکھدا اے۔ رانجھے دے تن بھرا سن۔ طاہر۔ ظاہر تے جیون۔ ہیر دی ماں دا نام گندی سی۔ نور خاں چدھڑ دی بیڑی رُہڑ کے آ گئی۔ ہیر نے پھڑ کے

لُڈن نوں دے دِتّی۔ نور خاں بندے لے کے آیا۔ ہیر سہیلیاں نال مرداں وانگوں لڑی تے نور خاں بھانج کھا کے نس گیا۔

سہتی بیوہ سی تے اوہدی دوستی رامو، برہمن نال سی۔ رانجھا ہیر نوں اُدھال کے لے آیا۔ رستے وچ پھڑیا گیا۔ جد ہیر عدلی راجہ (ابوالفتح) نے دِلا دِتّی۔ اوہ لے کے مکّے وَل چلا گیا۔ اِک حاجی گیا تو اوس نوں اوتھے اک کُٹیا وچ ہیر تے رانجھا ملے۔

"آکھ دمودر اکھیں ڈِٹھا" دمودر دا تکیہ کلام بن گیا جاپدا اے۔ اوس ہر بیان وچ انج ای لکھیا اے

دمودر دی ہیر چوں کجھ شعر

چند چڑھیا کُل عالم دیکھے بیٹھا چَن اُدائیں — راہ تکیندی نے کاگ اُڈیندی بیٹھی جھاتی پائیں
بِسک تُساڈی توشہ بیٹھا بدھی بیٹھی کھائیں — کدی تاں چت کریسی خاوند مُکّلی دا شرم تسائیں

ہیرے دھرو ماری سَر شاہی نورے دِیے سرستی — آئی راس نہ گئی گھُساویں دھرتی رَت ورتی
اَدّھا دھڑ ہتّے وچ پھاتھا اَدّھا ڈھٹھا دھرتی — آکھ دمودر کیکن دِسّے جیوں سُتھن دھوبی گھتی

حوراں دی ذات سیائیں آہی ایہہ یارن خاکی پریاں — میدا کھائن پیٹ ہنڈائن نقل جنہاں دے گھریاں
دیکھو ہیا سہی سیالی مرنوں ذرا نہ ڈریاں — حکمی تیر چلائن اکھیں کھنباں باجھوں پریاں

ہیر ماں نوں کہندی اے۔

مائے نی میں چاک لدھوای نِت اُٹھ مجھیاں چارے — برکت تیندڑی گھا نہ مُکّے مجھ نہ کٹّی ہارے
جُتّی بھورا مول نہ منگے لِتّے پورے چارے — گوڑا مول نہ لگے کداہیں ساون وَسے پُھہارے

قاضی ہیر نوں کہندا اے:۔

سُن نی ہیرے گُنی گہیرے صاحب دا فرمایا — جس رانجھے دا مان کریندی رانجھا حق پرایا
چوچک باپ کیتو شرمندہ بھائیاں دا شرم ونجایا — آکھے قاضی سُن ہیرے کڑیئے کیوں جگ ڈھنڈورا لایا

ہیر جواب دیندی اے۔

سُن قاضی دل نہیوں راضی توں کیوں پائی بازی — میں تے رانجھے نیونہہ چروکا جاں صاحب خلقت سازی

رب نکاح دِلاں دے بدّھے توں کیہ کرناایں قاضی   ایہہ شرع نیاں اُچکائے جے عشق نہ چکھی آبھاجی

احمد کوی

اورنگ زیب عالمگیر دے سمے ہویا۔ ایس بینتاں وچ ہیر لکھی اے۔ ۱۸۳ بند ہن۔ اِنج جاپدا اے۔ جویں وارث نے آپنے قصّے دا پلاٹ ایس کولوں لیا اے۔ بحر وی اوہو تے قصہ وی اوہو۔ کلام دا نمونہ اے:-

مائے بھلا جوگی ساڈی نگری آیا اوہنے مُندراں کنیں گھتیّاں نیں
اُٹھے پہر صاحب نوں یاد کردا اکھیں عشق مولا دے رتّیاں نیں
صوفی کیمت نہ کھاوندا ذرا بھورا اکھیں باجھ خمار دے متّیاں نیں
نہیں لالچی نہیں سوال پائندا لوک دین تے کرن بینتیاں[1] نیں

رانجھا ہیر دے ساہو ورے جا وڑیا بھکھا باز جیوں پھرے اُتاولا جی
اگے پلنگ تے ساہمنے ہیر بیٹھی چار چشماں ہویاں اکاولا جی
ہیر لکھ[2] نہ سکی آئے یار تائیں بھیکھ بدل کیتا رنگ ساولا جی
پہلے سُکھ ہیرے پھیر الکھ جاگے سہتی پچھیا کیہ آکھیا راولا جی

مُقبل

نام شاہجہان۔ تخلّص مقبل۔ اکھاں توں مناکھے ہون کرکے حافظ۔ محمد شاہ دے عہد وچ ہوئے۔ اِنہاں ہیر دا قصہ چوکلے بینتاں وچ لکھیا اے۔ نمونے دے طور تے کجھ شعر:-

کوئی وڈا بے شرم ہیں راولا وے ان پچھیا وید سداوناں ایں
منتر جان دا نہیں آکھیاں دے ناگاں کالیاں نوں ہتھ پاوناں ایں
ویہڑے وڑدیاں بچھو سُکھ ہیرے ہن تکھ توں گھنڈ ہٹاوناں ایں
تیرا جیو ہے سوٹیاں کھاونے تے لہو آپنے مُقبلا نہاوناں ایں

١ بینتیاں۔ بینتی عرض۔ ٢ لکھ پچھان

رانجھا آکھدا انڈ چھیئے کم میرا تیرے گوچرا پیا ہے آئے کے نی
ہچر جیوساں رہاں غلام تیرا تیری ٹہل کرساں دل لائے کے نی
اگے کسے دے کریں نہ گل میری کھاہ قسم قرآن اُٹھائے کے نی
مقبل رن نوں بھید نہ مُول دیئے تُسیں دیکھ لئو آزمائے کے نی

مقبل دے مقطعے خاص کر بڑے زوردارنیں۔ جویں

رب بھاوے تاں سُکھ ہتھوں دُکھ کردا اِہ مقبلا رب توں دُورنا ہیں

رضا مند جے کریں توں مقبلے نوں ہتھوں ہووسی رب خوشنود تیرا

مقبل صحیح حدیث رسول دی اے نا ہیں مُول مردے اولیا میاں

چینا چُگے تے ہیر دے وَل دیکھے مقبل عشق نے بہت دُکھایا ای

حامد شاہ عبّاسی

نام حامد شاہ پیو دا نام شیخ عطا محمد۔ پنڈ چھنڈی رہونتہ۔ تحصیل پٹھانکوٹ ضلع گورداسپور ۱۱۶۱ھ وچ پیدا ہوئے۔ ہیر دا قصہ ۱۱۹۸ھ وچ لکھنا شروع کیتا۔ ۱۲۲۰ھ وچ مکایا تے اوہ پہلی واری ۱۹۰۸ء وچ چھپیا۔ قصے دا پلاٹ دمودر تے احمد کوی دی ہیر والا اے۔ نمونہ کلام

کہیا بھابیاں پیاریا جا ناہیں منت دار تیرے اگے ہونیاں ہاں
تیرے مُکھڑوں گلاب دے پھُل کر دے اسیں گُند کے ہار پرونیاں ہاں
تیرے نام توں رانجھیا سوواری گھول گھتیاں واری ہونیاں ہاں
اسیں جیو جامہ تیرے پیش کیتا حُکم کریں سو من کھلونیاں ہاں

رانجھا روئے کے آکھدا بھابیاں نوں منّوں نام خدا سوال میرا

سبھو آکھیا ویکھیا بخش دیو وڈا تُساں توں جی خوشحال میرا
مینوں رب نوں سونپ کے گھریں جاؤ کوئی مُول نہ کرو خیال میرا
آ رلاں گا جیوندیاں تُساں نوں میں نہیں تاں سونپ دیہو رب نوں حال میرا

کہندی ہائے اپڈری سماں لگا وفا استری دے وچ مُول ناہیں
رن ذات بد دین بدقول ہُندی ہور رن جیہا نا معقول ناہیں
قول رن تے دیوناں کس پھر بجھ ہُندا رنّاں دا اصول ناہیں
باجھ دغے تے مکر دے کسے تائیں ذرہ رن توں مُول وصول ناہیں

احمد یار

مرالہ ضلع گجرات دے رہن والے سن۔ اِہناں ڈھیر سارے قصّے کہانیاں لکھے ہن۔ وارث تے چوٹ کیتی۔ پر اخیر ہار من لئی۔ اِہناں دے کلام دا نمونہ:

گھوڑا رن تلوار کِسے دے یار ناہیں وچ رن دے
زور دے یار کمر ہتھ واگے والی وارث بن دے
بے توفیق تُساڈی نچھے زور دھنگانے چھن دے
جو بے وارث وارث تھیندے پیئے تُھیندے جن دے
زمیندار نہیں راضی رہندے نال بجھاٹن کن دے
جو عاشق معشوق نہ بھاون ناہیں پھبدے بن دے
جھاں کاری لگے پھر دے بار او ہلے وَن وَن دے
احمد یار ہزار دہانے ایسے وچ کھوبن دے

جوگی آکھیا کھچری مچری سب سے کیا جھگڑا
کھچ لنگوٹا گھئیں بو مجھ سے اور ن کریئے رگڑا
ڈاچیاں چارن والے کے سنگ جہاں تیرا دل لگڑا
احمد یار کہے ری سہتی اوسے کا رکھ نیونہہ تگڑا

سہتی آکھیا بھنگ لہا ساں اج تیری میں میرے
سیدے تھیں کٹوائی پواساں ڈدھ بلہڑے ندھیرے
خاوند دیور نہ کوئی بھاوے کیوں چائیں تقصیر ے
ہس ہس کریں گلاں نال الجھیاں پئی ویکھاں ہو دھیرے

کشن سنگھ عارف

طبیعت دے فقیر تے سادھو سنت۔ امرت سر وِچ کتاباں دی ہٹی کردے سن۔ ہیر دا قصہ چھوٹے بحر وِچ لکھیا اے۔ تشبیہاں محاورے ڈھیر ورتے ہن۔

باز جوار نہ کھاوندے شیراں نوں گھا اہار ۔ ساہناں نوں ہل واہنا ہُندا ہے دشوار
پھر نہیں پھردے سورمے پھڑ ننگی تلوار ۔ پکی ہُندی عاشقاں دنیا والی کار
کم کمیندے مرد حق جگ وِچ وانگ وکار ۔ جوگ بھوگ دا میل کیہ میل کیہ موتی سار
کم نہ سُجھدے کشن سنگھ باجھ پیارے یار

بھائیاں آکھیا رانجھیا بُرا جان پردیش ۔ بے زر تے بے علم نوں رہندا نت کلیش
جے نوکر جا رہیں گا تاں بھی دُکھ ہمیش ۔ پروس رہنا قید ہے کہن بھلے درویش
ہوویں کیتے فقیر جا پہن فقر دا بھیس ۔ در در پھرسیں منگدا لے کوڑا اُپدیش
نہیں بیگانے کشن سنگھ جیسے اپنے خویش

سیّد فضل شاہ

۱۸۲۷ء وِچ نواں کوٹ لاہور وِچ پیدا ہوئے۔ تے ۱۸۹۰ء وِچ وفات پا کے ایتھے ای دفن ہوئے۔ معمولی تعلیم پا کے ستاراں اٹھاراں ورھے دی عمر وِچ فائنشل کمشنر دے دفتر وِچ دفتری دا کم کرن لگے تے ایسے نوکری وِچ عمر نباہ چھڈی۔ ہیر رانجھا۔ یوسف زلیخا۔ لیلیٰ مجنوں۔ سسّی پنوں۔ سوہنی مہینوال تے ہور کئی قصے لکھے۔ ساری عمر فقیری روپ وِچ بسر کیتی پر پنجابی ادب دے دامن نوں آپنے انمول موتیاں نال بھر دین توں بُخل نہیں کیتا۔ شعراں وِچ تشبیہاں، استعارے، محاورے تے صنعتاں توں ڈھیر کم لیا اے۔ کلام دا نمونہ:-

بس بس دھیا رکھ وس جیا جھیڑیں وس پیا انگ لا ہیرے
جٹی سوئی جو جٹ دی کھاکھٹی گرے حق حلال ادا ہیرے

بیٹا سوئی جو باپ دی گل تارے بیٹی سوئی جو رہے شرما ہیرے
زاہد سوئی جو بیٹھ تنہا گوشے کرے ذکر تے یاد خدا ہیرے
رنگ سوئی جو کھنب تے رہے قائم سنگ سوئی جو سنگ نبھا ہیرے
سیّد سوئی جو ولی تے بلی ہووے سوہنا سخی قبول دعا ہیرے
کواری سوئی جو باجھ زبان ہووے نیویں نظر تے شرم حیا ہیرے
مجھ سوئی جو سیال نوں دُدھ دیوے پیارا سوئی جو جیونوں بھا ہیرے
نار سوئی جو پیار وفا رکھے رہے خصم دی وچ رضا ہیرے
دولت سوئی جو نال نصیب ہووے عاشق سوئی جو جان فدا ہیرے
سوہنا سوئی جو ناز انداز جانے نار سوئی جو لئے بھرما ہیرے
جیکر نہیں میرا اعتبار تینوں فضل شاہ بھتیں پچھ پچھا ہیرے

دنیا دار دے سنگ نہیں سنگ رہنا سنگ مار مارن سکے بھائیاں جے
بچن سوئی جو بچن دے بچن منّی توں من اساں فرمائیاں جے
کوچے گلی الکھ الکھ کہناں لینا لکھ جو لکھ بلائیاں جے
بھید فقر دا بھی کتے کھولنا نہ بھانویں تانا دین سلائیاں جے
کوئی دے گالیں بھلا ہو کہنا دینا ہتھ اُٹھا دعائیاں جے
رجھتے رجھیڑ پوے پیر یاد کرنا ہور آپنا گورو گوسائیاں جے

وچھیئے کراں کیہ کوئی نہ پیش جاندی دکھ ہیر نوں توں چھاتی دھکھ دی اے
باہر اُٹھ کے کدے نہ جھات ماری شرمسار ڈاڑھی نیک مکھ دی اے
سائیں بھاگ لائے ودھے ویل وانگوں ٹہنی جھنگ سیال دے رکھ دی اے
میری نونہہ شنگار ہے آنگنے دا چند وانگ چمکے ٹکّی مکھ دی اے
گھر کھیڑیاں دے وچھیئے ستر وڈا ویکھن شکل نہ غیر منکھ دی اے

مولا بخش کشتہ

امرتسر دے رہن والے۔ ایہناں دا دیوان پہلی وار ۱۹۰۳ء وِچ تے ہیر دا قصہ ۱۹۱۳ء وِچ چھپیا۔ مُلک دے ادیباں شاعراں تے اخباراں رسالیاں والیاں بڑا صلاحیا۔ شعراں وِچ روانی سوز تے مٹھاس بڑی اے۔ مکالمے دا رنگ خاص طور تے بڑا زوردار تے قدرتی اے۔ بالناتھ تے رانجھے دی گفتگو فطری روپ وِچ اے۔ تے اِہ حقیقت اے کہ وارث دی ہیر دے بعد اِہ قصہ روانی دلکشی تے بیان دی خوش اسلوبی وِچ زیادہ کامیاب تے سوہنا ایں۔

رانجھے دیاں بھرجائیاں آپس وِچ رانجھے بارے گلاّں کردیاں کہندیاں نیں۔

اِک دوسری نوں آکھن ایہہ مُنڈا سر نوں چڑھے گا ہُن نہ ڈھلے گا نی
ہو جان نڑتیاں پوڑ بھانویں کُوڑ مغز نہ ضدّ توں ٹلے گا نی
گلّے گوہے نوں لاوناں اگ ناہیں دُھکھدا رہے گا ایہہ نہ بلے گا نی
ٹھنڈے گھڑے تے ٹِکے گا نہیں پانی باغ ٹیکس دے وِچ نہ پھلے گا نی
ہووے موٹھ دا کوڑ کُو سخت جیہڑا لکھ بالیئے اگ نہ گلے گا نی
ساڈے چکبیاں وِچ نہیں آوَن والا گلاّں نال ایہہ اساں نوں چھلے گا نی
ساڈا جیو نہیں رِجھناں نال اِہدے۔ اِہدے نال سبھا نہ رلے گا نی
وانگ چوبراں وِہلیاں کھاوسی اِہ ساڈی جان نوں مفت وِچ تلے گا نی
دیلے گنذریاں نوں کرکے یاد کشتہ پیا وانگ مکھی ہتھ ملے گا نی

رانجھا ہیر نوں عشق وِچ پکیاں رہن بارے پکّی کردا کہندا اے۔

مُونہوں کڈھنی گل آسان ہیرے اُسنوں توڑ نبھاوناں بہت مشکل
دم مارنا سہل ہے عاشقی دا بوجھ عشق دا چاوناں بہت مشکل
درجہ عشق والا ہیرے بڑا اُچّا، بُلی عاشق کہاوناں بہت مشکل
چولا فقر دا پہنناں نہیں اوکھا چت رب ول لاوناں بہت مشکل
سونا روپا سنبھالنا ہے سوکھا دِل دا راز لکاوناں بہت مشکل

جوگ پتھر دے وچ لگاؤن نالوں مُورکھ نئیں سمجھاؤناں بہت مشکل
کرناں دُوجیاں نوں وعظ ہے سوکھا آپ عمل کمونّاں بہت مشکل
رستہ دِلّی دا دسناں سہل کشتہ پلّے خرچ بنھاونّاں بہت مشکل

رانجھا بالناتھ دے ٹِلّے جا کے جوگ لئی عرض کردا اے۔ اگوں بالناتھ کہندا اے۔

ارے جا بے کہیں کے جہاں مُورکھ کہیں اور پکھنڈ جگا جا کے
ہم سے استری کا چھلنا سیکھا ہے نارخ شدھ بُدھ کے اُترّ دا جا کے
ڈنڈی بینگن کی پھیر کے نیتروں میں اکھیّں اور کو لال دکھا جا کے
نر ناری کی بات نہ کرہم سے کہیں اور ٹھکیاں لا جا کے
جوگی بنے نہ میت پرتکش جانوں کسی مرگ پہ جال بچھا جا کے
جوگ روگ بھانڈی لان جٹا ہَل واہ اور دَھن کما جا کے

رانجھا فیر ترلا ماردا اے۔

سارے پاسیاں توں نا اُمید ہو کے صاحب ور تُساڈڑے آیا میں
چھڈ کے دیوتا تیتی کروڑ دیکھو اِک تُساں اگے سر جُھکایا میں
میرے عیب نہ اُجلے کرو اگے فعلاں آپنیاں تھیں شرمایا میں
کر کے عمر عزیز برباد اینویں ہُن اُن کے بہت پچھتایا میں
چرنیں رڈگیاں دی رکھو لاج داتا گردش فلک تھیں بہت ستایا میں
یوگ واسطے کراں سوال کشتہ امرت گیان دا ہاں ترہایا میں

گورو نہیں مَن دا تّے پچّھتا ہو کے کہندا اے۔

ارے دور ہو یہاں سے جاٹ کھچرے ہمرا مغز نہ مفت کھپا مُورکھ
ظاہر کریں گیان کی آن باتیں رہیا سادھوؤں کو بھچلا مُورکھ
لگی بھوگ اور بشے کی دُھن تجھ کو سمجھے ہم تیرا مُدعا مُورکھ
آتی کشٹ ہے پاوٗنی یوگ پدوی مر کے سورگ کا ملے پتا مُورکھ
پچّی[۲۵] سال رہے پہلے برہمچاری گرہست آشرم کرے ادا مُورکھ

پھر بان پرست بیس تپ کرنے جائے جنگلوں میں باصفا مُورکھ
رگِ تار ہر سانس پریم بیس ہو۔ ڈالے وِگھن نہ کوئی بلا مُورکھ
کہیں تب جا کر جوگی بنے کشتہ ملے مُکش کا پھر راستا مُورکھ
رانجھا فیر ترلا پاندا اے۔

صاحب سچ جو تُساں فرمایا اے میری تُساں تے جان نثار ہووے
کرو حکم کیوں اوہ غریب تائیں وِتوں باہر جو مجھُ دے کار ہووے
کدوں رجھیا اوہ مریض جیہڑا سپ ڈنگیا اج بیمار ہووے
آوے کدوں تریاق عراق روہیوں اتنے کدوں علاج سرکار ہووے
وعدے دُور دے کرے اوہ ایڈ جس نوں اپنی زندگی تے اعتبار ہووے
اِک دم دا نہیں وِساہ ایتھے کِس گل دا مان ہنکار ہووے
گورو ذرا نرم ہو کے کہندا اے۔

کٹھن جوگ کی ارے اناتھ مُورکھ آتی کٹھن ہے سمجھ صفا بالک
تجھے کِس طرح گھول پلا دیں ہم کوئی کھانڈ ہے یا سنکھیا بالک
تیری ابھی آوستھا نہیں ایسی قابل ہے فقر کی جو ایذا بالک
تجھے جوگ کا کیا دجوگ لاگا جا کے جوگ سے ہَل چلا بالک
ہیر سہتی نوں کہندی اے۔

ہیر آکھ دی پیاریئے سہتیے نی چل دیدار کریئے اُہدے مُکھ دانی
آیا کسے ولایت دا اِک جوگی وَیدن کرے کاری درد دُکھ دانی
آلا بھولڑا مُنہ وچ دند نائیں جوگی ہے کسے نیک کُکھ دانی
سوہنا مُکھ تے امر جے ہے بال عمر اِبنڈا دِسّے اُہدا چین رُکھ دانی
اُہدی کرے مُراد چا ویکھ پوری جو کوئی دل وچ سُکھناں سُکھ دانی
سُرمے وانگ گداز ہو جائے کشتہ پایا اکھیاں وچ نہ دُکھ دانی

تشریحی نوٹ

حضرت آدمؑ

اللہ تعالیٰ نے آدمؑ نوں روئے زمین دی ہر طرح دی نرم سخت چنگی مندی مٹی دے جوہر نال بنایا۔ نک تے اکھاں راہیں روح پھوکی۔ تے اوہدی کھبی پسلی چوں حواؑ نوں پیدا کیتا۔ خدا نے فرشتیاں تے شیطان نوں حکم دتا۔ آدمؑ نوں سجدہ کرو۔ فرشتیاں حکم من لیا شیطان نہ منیا۔ آدمؑ نوں حکم ہویا جنت دے ایس شجر (کنک) دے نیڑے نہ جانا پر شیطان دے ورغلان تے اوہناں کھا لیا۔ ایس تے دونویں بہشت وچوں کڈھے گئے۔ چانگیہ ورھے گریہ زاری کیتی۔ رب نے توبہ قبول کر لئی تے منا۔ عرفات (مکہ معظمہ) آدم حوا دی مڑ ملاقات ہوئی۔ اوہناں دا سب توں پہلا بیٹا قابیل ہویا۔

قابیل

حضرت آدمؑ دا جیٹھا پتر ایس دے چھوٹے بھرا ہابیل دی بہن سوہنی سی۔ ایس اوہدے نال شادی کرن لئی ہابیل نوں مار سٹیا تے اِہ دُنیا تے پہلا خون سی۔ جیہڑا عورت دی خاطر کیتا گیا۔

نوحؑ

اِک بڑے وڈے نبی سن۔ بڑی دیر تک قوم نوں وعظ نصیحت کر دے رہے پر ۸۰ آدمیاں توں ودھ ایمان نہ لیائے۔ تنگ آ کے آپ نے بد دُعا کیتی۔ رب وَلوں حکم ہویا تسیں بیڑی بنا کے ہر اِک جاندار دا اِک جوڑہ اوس وچ رکھ کے نکل جاؤ۔ آپ نے ایسے طرح کیتا۔

بڑی محنت نال اِک وڈی ساری بیڑی بنائی۔ جد بیڑی بناندے سن کافر لوک ہس دے تے مخول اُڈاندے سن۔ آخر آپ بیڑی بنا کے تے ہر جاندار دا اِک جوڑہ اوس وچ رکھ کے اسوار ہو گئے۔ آپ دی ووہٹی تے پتر نال نہ آئے۔ اُہ کافراں وچ

چلے گئے ۔ تے کہن لگے ۔ جے ایناں بینہ آیا ۔ اسیں پہاڑ تے چڑھ جاواں گے ۔ آخر چالیہ ۴۰ دن قہر طوفان دا بینہ وسدا رہیا ۔ سب کجھ وچ غرق ہو گیا ۔ چالیہ دن بعد آپ دی بیڑی شہر موصل دے پہاڑ جودی تے جا لگی ۔ آپ اوتھے بیٹھ گئے ۔ تے آپ دی اولاد دا ایناں وادھا پیا ۔ کہ چھیتی ای مڑ کئی شہر آباد ہو گئے ۔

اِہناں دے ترن پُتر حام ۔ سام تے یافث ہوئے ۔ پاکستان ۔ ہندوستان دے لوک حام دی اولاد ہن ۔

حضرت یعقوب ؑ

حضرت ابراہیم خلیل اللہ دے دوسرے پُتر ۔ اِہ فلسطین تے شام ول رہے اِہناں دا دوسرا نام اسرائیل سی ۔ اہناں دی اولاد بنی اسرائیل کہلائی ۔ حضرت موسیٰ اِہناں دی اولاد وِچوں سن ۔

اِہناں چار شادیاں کیتیاں ۔ جنہاں وچوں بارہ پُتر ہوئے ۔ حضرت یوسف تے بنیامین اِک ماں وچوں سن ۔ بنیامین اجے گود وچ سی کہ ماں مر گئی ۔ ایہہ یوسف دی جدائی وچ چالیہ ورھے روندے رہے

ابراہیم خلیل ؑ

پیو دا نام آزر ۔ اوہ بُت بنا کے ویچ دا سی ۔ اِک دن بُت لے کے میلے گیا اِہناں پچھوں باقی بُتاں دے نک کن تیسے نال لاہ کے تیسہ وڈے بُت دے موہڈے تے رکھ دِتا پیو آیا بُتاں دا دگڑیا حُلیہ دیکھ کے پُچھیا ۔ آپ نے کہیا ۔ وڈے بُت نے اِہناں دے نک کن توڑے ہون گے ۔ اوس کہیا ۔ اِہ تے مکھی نہیں اُڈا سکدا ۔ نک کن کویں توڑ سکدا اے ۔ آپ نے کہیا چنگا خدا ہے جیہڑا مکھی نہیں اُڈا سکدا ۔ ایس تے بات کھنڈ گئی ۔ اوس ویلے نمرود بادشاہ سی ۔ جیہڑا اپنے آپ نوں خدا کہندا سی ۔ اوس نوں آپنا فکر پیا ۔ اوس وڈی ساری چخہ بنوا کے اوس نوں اگ لگا کے ۔ حضرت ابراہیم ؑ نوں وچ سُٹایا ۔ اوہ اگ اللہ دے حکم نال گلزار ہو گئی ۔ تے آپ سلامت رہ گئے ۔ آپ دا لقب خلیل اللہ دا اللہ دا دِتا سی ۔

حضرت اسمٰعیلؑ

اسمٰعیل حضرت ابراہیم علیہ السلام دے چھوٹے پُتر سن ۔ اِک رات ابراہیمؑ نوں اشارہ ہویا ۔ آپنی سب توں پیاری شے اللہ دی راہ وِچ قربان کر دیو ۔ آپ نے اپنے پُتر حضرت اسمٰعیل نوں آکھیا ۔ میری سب توں سوہنی تے پیاری شے توں ایں ۔ ایس تینوں رب دی راہ وِچ قربان کرنا چاہندا ہاں ۔ اوس کہیا خوشی نال قربان کر دیو ۔ اوہ باہر لے گئے اِک پتھر تے لٹا کے ذبح کرن والے سن کہ رب ولوں اِک دُنبہ آ گیا تے حکم ہویا تہاڈی قربانی منظور اے ۔ پُتر دی تھاں اِہ دنبہ ذبح کر لئو ۔

نمرود

حضرت ابراہیم دے زمانے بادشاہ سی ۔ ایس خدا ہون دا دعوٰے کیتا ۔ رب ولوں اِک مچھر اِہدے دماغ نوں چڑھ گیا ۔ جد اوہ مچھر اِہدے دماغ وِچ کربل کربل کردا ایس نوں تکلیف ہندی ۔ اِہ سر تے جُتیاں مرواندا ۔ جد تک جُتیاں وجدیاں رہندیاں آرام رہندا جد جُتیاں ماریاں بس کر دے ۔ پھر فیر بھڑکدا ۔ آخیر چالیہ دن جُتیاں کھاندا مر گیا ۔

حضرت موسیٰؑ

رب دے صاحب کتاب رسول ۔ پیو دا نام عمران ۔ اہناں نے رب ولوں توریت کتاب نازل ہوئی ۔ تے کوہ طور تے اِہناں نوں رب دے دیدار ہوئے ۔ ویاہ دے بعد ووہٹی نوں لے کے آپنا گھر نوں چلے ۔ دُوروں اگ چمکدی نظر آئی ۔ اِہ اوتھوں سیدھ رکھ کے اگ لین آئے ۔ جد کول پہنچے تے آواز آئی "موسٰے اِہ اگ نہیں ۔ رب دا جلوہ اے ۔" آپ نے کہیا ایں دیکھنا چاہندا ہاں ۔ جواب ملیا ۔ جُتی لاہ کے آگے آ جا ۔ اِہ اگے ہوئے اِک شعلہ بھڑکیا تے آپ بے ہوش ہو کے ڈِگ پئے ۔

آپ دا سامری تے ہور بڑے جادوگراں نال مقابلہ ہویا موسیٰؑ اجے پیدا نہیں ہوئے سن فرعون نوں نجومیاں آکھیا ۔ ایس سال تیرے مُلک وِچ اِک بال پیدا ہون والا ہے ۔ جس تیرا بیڑا غرق کر دینا اے ۔ اوس نے اوس سال ہر جمدے بال نوں مارن دا حکم دے دِتا جد اِہ پیدا ہوئے اِہناں دی ماں نے ڈر دیاں اِہناں نوں صندوق وِچ

پا کے روہڑ دِتّا۔ صندوق فرعون دے محل نال آ لگا۔ فرعون دی بیوی نے پتہ لیا۔ وچوں اِہ نکلے۔ اوس نوں پیار آیا۔ خصم نوں آکھن لگی۔ ایس بچے نوں میں پالاں گی۔ پر اِہ کسے دا دُدھ نہ پین۔ آخر ڈھنڈورہ پھریا کوئی دُدھ پلان والی عورت چاہیدی اے۔ اوہناں روچ آپ دی ماں وی آئی۔ اوس دا دُودھ پی لیا تے شاہی محل وچ پل دے رہے

جوان ہوئے اِک رب دا پرچار کیتا۔ فرعون نے زیر کرن دی کوشش کیتی پر ناکام رہیا۔ سامری تے ہور جادوگراں نال مقابلہ کرایا۔ پر بے سود۔ ایہناں لشکر لے کے نسیا دریائے نیل نے موسیٰؑ نوں راہ دے دِتّا۔ ایہہ فوج سمیت لنگھ گئے۔ جد فرعون تے اوہدا لشکر آیا۔ دریا نے سب نوں روہڑ دِتا۔

یاجوج ماجوج

تاریخ والیاں دا خیال اے۔ یاجوج ماجوج حضرت نوح دے پُتّر یافث دی اولاد ہن۔ اِہ منچوریا دے لوک ہن جو ترکستان تے چین دے وسیع علاقے وچ آباد ہن اِہناں نوں قیامت دے نیڑے عروج نصیب ہووے گا۔ اجے ایہہ غلامی دیاں کندھاں بچے بند ہن۔ جد غلامی دیاں حداں نوں آزاد ہوئے۔ دُنیا وچ بڑا عروج تے غلبہ حاصل کرن گے۔ اوہ ویلا قیامت دے نیڑے دا ہووے گا۔ بعض لکھدے ہن۔ ایہہ حضرت داؤد دی نسل چوں ہن۔ ایہہ تاتاریاں نوں بڑا دکھ دیندے سن۔ سکندر ذوالقرنین نے ایہناں گرد اِک دیوار بنا دِتّی۔ جس نوں اجے ایہہ نہیں توڑ سکے۔ جد توڑ لئی تے دُنیا تے قیامت لے آن گے

بلعم باعور

قبطیاں دا اِک پرسدھ ولی۔ جد حضرت موسےٰؑ نے مدین والیاں تے حملہ کیتا۔ مدین دے بادشاہ نے بلعم باعور نوں کہیا توں موسےٰؑ دے حق وچ بد دُعا کر۔ ایس بد دعا کیتی۔ پر موہوں دعا نکلی۔ بادشاہ نے ایس دی ووہٹی نوں موسیٰ دی شکست لئی دُعا کرن لئی آکھیا ایس نے بڈھی دے کہن تے بادشاہ نوں کہیا۔ کجھ سوہنیاں سوہنیاں مٹیار کڑیاں دُدھ ویچن دے بہانے موسیٰؑ دی فوج وچ بھیج دے۔ موسیٰؑ دی فوج دے سپاہی اوہناں نال چھیڑ چھاڑ تے وِشے وکار (جماع) دی خواہش کرن تے اوہ من جان۔ اوہناں اِنج ای کیتا

ایس سببتوں حضرت موسیٰؑ دی فوج وچ بیماری پھیل گئی۔ جس تے حضرت موسیٰؑ دی فوج نوں بھاج ہو گئی۔ پر رب نے ایس دا مُنہ سُور ورگا کر دِتّا۔

یوسفؑ

حضرت یعقوب دا پُتّر رَج کے سوہنا۔ نِکّے ہُندیاں کجھ سُفنے دیکھے۔ جنہاں چوں اِک ایہہ سی کہ اوس نوں چند سورج تے تاریاں نے سجدہ کیتا۔ ایس خواب تے بھراواں حسد کیتا۔ یوسفؑ نوں پیو کولوں سیر شکار دے بہانے جنگل وَل لے گئے اوتھے جا کے ماریا۔ کھوہ وِچ سُٹ کے گھر آ گئے تے پیو نوں آن کہیا اوس نوں بگھیاڑ کھا گیا اے۔ اِک سوداگر مالک ابن ذعر نے اوس کھوہ چوں یوسف نوں کڈھیا۔ بھراواں نوں پتہ لگا۔ اوہناں ۲۰ درم دے عوض اوہدے ہتھ ویچ دِتا۔ اوہ مصر لے گیا۔ مصر وچ یوسف دے حُسن دی دُھم پے گئی۔ زلیخا نے آپنے خاوند ریّان عزیز مصر نوں بھیج کے خرید لیا۔ بڑی ناز برداری کیتی تے وِشے وکار لئی کہیا۔ یوسفؑ نہ منّے۔ اوس نے جیل بھجوا دِتا۔ کجھ چِر بعد بادشاہ نے خواب دیکھیا۔ اوہدی تعبیر یوسفؑ نے دسّی۔ تے بادشاہ نے جیل وچوں بُلا کے اپنا مقرّب بنا لیا۔ فیر راج بھاگ سونپ دِتّا۔ عزیز مصر دے مرن دے بعد رب دے حکم نال یوسف نے زلیخا نال ویاہ کر لیا۔ مُلک وچ قحط پیا۔ کُھکھّے مردے بھرا دانے لین آئے۔ تے یوسف نے آپنا آپ ظاہر کیتا۔ پیو نوں بلوایا۔ سب نے یوسف نوں سجدہ کیتا تے اوہ خواب پورا ہویا۔

ہاروت ماروت

اِک بیان مطابق ایہہ دو فرشتے سَن۔ ایہناں رَب نوں آکھیا۔ دُنیا تے انسان نے فتنہ فساد تے شرارت نفاق پھیلایا ہویا اے۔ اوہ وِشے وکار وچ پھسیا ہویا اے۔ توں سانوں دُنیا تے بھیج اسیں تیرے ناں دا پرچار کراں گے۔

جد رب نے ایہناں نوں بھیجیا ایہہ اِک عورت زُہرہ تے عاشق ہو گئے۔ اوہ ایہناں کولوں اسم اعظم سکھ کے آسمان دا تارہ بن گئی۔ تے ایہ شرم دے مارے اُپّر نہ جا سکّے۔ تے رب نوں آکھیا اے رب ساڈے گناہاں دی سزا ساہنوں دُنیا اُتے ای دے دے

اوس دن دے بابل شہر دے کھوہ وچ قید ہن۔

اِک بیان ایہہ اے کہ ایہہ دو امیراں دے پُتر تے جادوگر سن۔ ایہہ دو کڑیاں زُہرہ تے مُشتری تے عاشق ہو گئے۔ ایہناں جادو دے زور نال اُہناں نوں قید کر لیا۔ پر اوہ اسم اعظم سکھ کے اُتانہہ آسمان نوں اُڈ گیاں تے ایہہ ناکام رہ گئے۔

یونس ؑ

اِک نبی سن۔ شہر نینوا دے لوکاں دی اصلاح لئی رب نے ایہناں نوں بھیجیا۔ ایہناں بتھیری وعظ نصیحت کیتی۔ پر لوک نہ مُنّے ایہہ غصّے ہو کے بیوی بچیاں سمیت اِک پہاڑی وَل چلے گئے تے لوکاں نوں کہہ گئے۔ تُہاڈے اُتّے عذاب آوے گا۔ لوکاں رب اگے توبہ کر لئی۔ تے طوفان نہ آیا۔ ایہہ پھس کے بیڑی وچ پار جان لگے۔ تے جس بیڑی وِچ بیٹھے۔ اوہ گُھمن گھیر وِچ پھس گئی۔ ایس تے ملاح نے کہیا بیڑی وچ کوئی گنہگار بندہ بیٹھا اے۔ جے اوہ آپ نکل جاوے سارے بچ جان گے۔ آپ نے دریا وچ چھال مار دتی تے اِک موٹی مچھی (شارک) آپ نوں سالم ای لنگھا گئی۔ کُجھ دن مچھی دے ڈھڈ وچ رہ کے رب اگے توبہ تلّا کر دے رہے۔ مچھی نوں حکم ہویا اوہ آپ نوں خُشکی تے (دریا دے کنڈے) اُگلچھ گئی۔ لوکاں نوں جد پتہ چلیا۔ اوہ آپ نوں عزّت آدر نال لے گئے۔ تے آپ دے وعظ نصیحت نوں من کے اسلام لے آئے۔

سری کرشن

راجپوتاں دے چندر بنس تے یدو بنس دے مورث اعلیٰ راجہ کنس دی بھین دیوکی دے گھر پیدا ہوئے۔ فرعون وانگ نجومیاں نے دسیا۔ ایس سال اِک مُنڈا ہووے گا۔ جیہڑا تیرا ناس کرے گا۔ کنس نے ایس ڈر توں کئی ماواں دے لال مروا دِتے۔ ماں نے ایہناں نوں دریا وِچ روہڑ دتا۔ اِہ محل کنارے آ لگے۔ کنس دی رانی نے منگوا کے آپ نوں پا لیا۔ جوان ہوئے تے کنس نوں مروا دِتا۔ ہندو ایہناں نوں اوتار من دے ہن۔ کڑیاں جنہاں نال ایہہ ہس دے بولدے یا کھیڈ دے سن۔ اوہناں نوں گوپیاں تے آپ نوں کاہن کہندے ہن۔ ایہناں دا ویاہ رانی رُکمنی نال تے پیار رادھا یا

رادھکا نال ہویا۔ کرشن نام تے کاہن، شام، گھنشام لقب ہن۔

بھیل بھنگم

آریہ قوم دے ہندوستان آؤن توں پہلاں جو قوماں ایتھے وسدیاں سن۔ اوہ بھیل گونڈ دراوڑ وغیرہ سن۔ ایہہ جنگلی قوماں سن۔ تہذیب، تمدن توں دور۔ لوک بڑے بے ہنگم بے سُرت وحشی تے اُجڈ۔ وارث شاہ اوس ول اشارہ کر دے ہن کہ ایہہ انج اے۔ جویں بے ہنگم بھیل ہووے۔

بشن مہیش

ہندوواں دے بیان مطابق دُنیا وچ سب توں پہلے تن بندے وشنو۔ برہما تے شِو جی پیدا ہوئے تے اِہ بشن مہیش کہلائے۔ شِیشٹ دے تن پُتر حام۔ سام تے یافث ہوئے۔ جنہاں دی اولاد کُل دُنیا دے لوک ہن۔ ہندو اِنہاں تِنّاں نوں بشن مہیش تے مسلمان حام سام تے یافث کہندے ہن۔

بسوہ متر

اِک راجہ سی۔ جیہڑا جوگی وششٹ دی اُدر منتا دیکھ کے جوگی یاں فقیر ہو گیا۔

راون یا دھنسر

لنکا دا مشہور راجہ قوم دا برہمن بڑا لائق تے عالم فاضل۔ پر سیتا نوں چُک کے لے جان دی حماقت سببوں ہندو ایس دا بُت بناندے ہن۔ جس دے دس سر بنا کے اُپر کھوتے دا سر بناندے ہن کہ ایس دے اندر عقل فہم تے دس سراں جتنی سی۔ پر ایس سیتا نوں چُکن دی جو حماقت کیتی۔ اوس دے سبب ایہدا سر کھوتے دا منیا گیا تے ایس دی اَل دھنسر دس سر والا ہوئی۔

ہنومان

راجہ سگریو دا سپہ سالار سی۔ کہندے ہن ایہہ باندر سی یا باندراں دی قوم دا سی۔ اِہدی تصویر اُہ پوچھل سمیت باندر یا لنگور دی بناندے ہن۔ ایس نے سیتا دا پتہ کیتا لڑائی وچ نال رہیا۔ جد رام نے لنکا نوں فتح کر لیا۔ ایس آپنی پوچھل نوں اگ لا کے

سارے شہر تھاں تھاں اگ لا دِتی ۔ وارث نے ایہدا ناں بعض جگہ ہنونت لکھیا اے مشہور ناں ہنومان اے۔

راجہ سگریو تے بالی

راجہ بالی نے آپنے سکے بھرا سگریو دی ووہٹی قبضا لئی ۔ اوس رام چندر کولوں مدد منگی۔ رام چندر نے ساتھ دے کے بالی نوں مار دِتّا ۔ تے سگریو نوں ووہٹی تے راج بھاگ لے دِتا۔ جد سیتا لئی رام چندر راون نال لڑیا ۔ راجہ سگریو نے رام چندر دا ساتھ دِتّا تے فوج سمیت نال ہو کے لڑیا۔

بھبیھکن

راون دے دو بھرا سن ۔ کُنبھ کرن (سپہ سالار) تے بھبیھکن ۔ بھبیھکن نے رام چندر نال ساز باز کر کے راون دا اندر دا سارا بھید رامچندر نوں دس کے آپنے بھراواں نوں شکست دلائی تے اوہدے بدلے لنکا دا راج لیا۔

سروپ نکھا

راون دی بھین ۔ ایس لچھمن نال ویاہ کرنا چاہیا ۔ اوہ نہ منّیا ۔ ایس نے آپنے بھرا راون نوں بدلہ لین لئی بھڑکایا ۔ جس تے راون سیتا نوں ٹھگ کے لے گیا ۔ تے تباہ ہو گیا۔

رام چندر

ہندوستان دا اِک اوتار ۔ راجہ دشرتھ دا پُتّر ۔ متھرا دے راجہ جنک دی دھی سیتا نال ویاہ ہویا ۔ جد باپ راج گدّی دین لگا ۔ متریئی ماں رانی کیکئی دے کہن تے ایس نوں چودہ برس بن باس دا حکم ملیا ۔ ایہہ رانی سیتا تے چھوٹے بھرا لچھمن نال بن باس چلا گیا۔ تیرھویں سال راون داء لا کے رانی سیتا نوں چھل کے لے گیا۔

رامچندر جی نے راجہ سگریو دی مدد لیتی سی ۔ اوس نے اپنے سپہ سالار ہنومان نوں فوج دے کے مدد نوں گھلّیا تے اِہناں جنگ کر کے راون تے فتح پا لئی ۔

جد راہ چودہ ورھے گذرن تے واپس آئے ۔ راج بھومی اجودھیا وچ خوشی دے

شادیانے وَجّے۔ لوکاں دیپ مالا کیتی۔ ایہہ دیوالی اوسے دی یادگار اے۔ ایہناں دسے دو پُتر لہوُ تے کشو ہوئے۔ لہو نے لاہور تے کشو نے قصور آباد کیتا۔

کورو پانڈو

راجہ دھرت راشٹر انھاں سی۔ ایس کر کے کورو کہایا۔ ایس دا وڈا بھرا پانڈو راج پاٹ چھڈ کے سادھو ہو گیا۔ پانڈو دے پنج پُتر ارجن۔ بھیم۔ سہدیو۔ نکل تے یدھشٹر سن تے کورو دا پُتر دریودھن سی۔ کورو نے آپنے بھتیجے یُدھشٹر نوں راجکمار (ولی عہد) بنا لیا۔ ایس تے دریودھن لڑن لگ پیا۔ تد راجہ نے دوہاں نوں مُلک ونڈ دِتّا۔ پر دریودھن دی ترشنا فیر دی پوری نہ ہوئی۔ اوس پانڈواں دے محل نوں اگ لا دِتی اوہ مشکل نال جان بچا کے نکلے تے پنچال (جموں) دے راجہ کول آ پناہ لئی۔ اوس راجہ نے آپنی دھی دروپدی دا ویاہ ارجن نال کر دِتّا۔

دریودھن نوں وزیراں صلاح دِتّی۔ پئی ایہہ پانڈو دے پُتر یُدھشٹر نال جُوا کھیڈ کے راج پاٹ تے دروپدی جِت لئے۔ اوس راج پاٹ جِت لیا تے ایہہ پانڈو پنجے بھرا فقیر ہو کے نکل گئے تے اراٹ پہنچے فیر جد لڑائی جوگی طاقت پھڑی آ کے حملہ کیتا۔ سری کرشن نے دریودھن نوں سمجھایا۔ پر اوہ نہ منیا (کورو کھشیتر) تھانیسر دے مقام تے لڑائی ہوئی۔ جس وچ اٹھارہ کھوہنیاں (خاندان۔ اک کھوہنی اک لکھ بندے دی گِندے ہَن) برباد ہویاں۔ آخر ارجن دے پُتر نے قلعہ چھپا پوہ وچ جا کے دریودھن نوں مار سُٹیا۔

پرہلاد بھگت

راجہ ہرناکشپ دا پُتر۔ ہرناکشپ نے خدا ہون دا دعوے کیتا۔ پرہلاد نے اوس نوں سچے خدا ول بُلایا اوس غصے ہو کے حکم دِتّا۔ لوہے دا اِک تھم اگ وچ لال کر کے اوس نال پرہلاد نوں بنھ کے ساڑ مار دِتّا جائے۔ جد تھم لال ہو گیا۔ پرہلاد ڈریا۔ پر اوس دیکھیا تھم تے کیڑی تُردی اے۔ اوس حوصلے نال ودھ کے تھم نوں جپھی پا لئی۔ پرہلاد دی ایس کرامت دا لوکاں تے بڑا اثر ہویا۔ اوہناں رل کے ہرناکش یا ہرناکشپ نوں مار دِتّا۔

پوُرن بھگت

سیالکوٹ دے والی راجہ سالباہن دا پُتر۔ یاراں ورھے بھورے وچ پلیا۔ جد محل وچ آیا۔ متریئی ماں لُوناں دیکھ کے عاشق ہو گئی۔ اوس بھیڑا کم کرنا چاہیا۔ پوُرن نہ منیا لُوناں نے راجے نوں کہیا۔ مینوں ایس چھیڑیا اے۔ راجے نے غصّے ہو کے جلاداں نوں مارن دا حکم دِتّا۔ اوہ زخمی کر کے کھوُہ وچ سُٹ آئے۔ اودھروں کوئی جوگی فقیر لنگھیا۔ اوس پورن نوں کھوُہ چوں کڈھ کے چیلا بنا لیا۔ ایہہ بھچھیا لین گیا تے رانی سُندراں عاشق ہو گئی۔ پر ایہہ اوتھوں وی بچ گیا۔ فیر ڈھیر چِر بعد راجسی شہر وچ آ کے ماں پیو نوں رلیا۔

دھنّا بھگت

جگادھری (انبالہ) دا اِک جٹ۔ اِک بھگت۔ فارسی دی اِک کتاب بھگت مالا دے حصّہ ۳ تے لکھیا اے۔ جٹ سی گایاں چران دا کم کردا سی۔ اِک دن وگ لے کے باہر گیا ہویا سی۔ ایس دیکھیا تالاب تے اِک باہمن پوجا پاٹھ کر رہیا اے۔ کول گیا تے آکھن لگا۔ پرماتما دا بُت مینوں وی دیؤ تاں جو میں پوُجا کریا کراں۔ باہمن اوس نوں اپنی جھونپڑی ول لے گیا تے اوتھوں اِک بُت دی شکل دا پتھّر دِتا۔ تے آکھیا مینوں ایس دا معاوضہ دے۔ ایہنے اِک سجرسوئی گاں دِتّی۔ تے بڑی شردھا نال اوس بُت (پتھّر) نوں گھر لیا کے پوُجا کرن لگ پیا۔ جد روٹی ویلا ہویا۔ آکھن لگا۔ جد تک میرا رب روٹی نہ کھاوے گا۔ میں وی کھانا نہیں کھانا۔ ایہہ شردھا دیکھ کے رب دے من وچ مہر آئی۔ اوس پتھّر وچ جان پے گئی اوس روٹی کھا لئی تے دھنا خوشی نال نچ کھلوتا۔

بھرتری

دھارا نگر دا راجہ گندھرب دا پُتّر۔ راجہ نل دا چھوٹا بھرا۔ اِک باہمن نے ایس نوں امرت پھل پیش کیتا۔ راجہ نے اوہ امرت پھل آپنی چہیتی پٹ رانی نوں دے دِتا اوس رانی دا پیار کوتوال نال سی۔ اوس نے اوہ کوتوال نوں دے دِتّا۔ کوتوال دی اگے

کسے کنجری نال محبت سی - اوس نے کنجری نوں اوہ تحفہ دے دِتا۔ کنجری سوچیا میرا دُنیا تے کون ایں - اخیر اوس راجہ نوں پیش کر دِتا۔ راجہ امرت پھل کنجری کول دیکھ کے حیران رہ گیا۔ آکے رانی نوں پچھیا اوہ امرت پھل کتھے اے - اوس آکھیا میں کھا لیا سی - پر جد راجہ ساری حقیقت جان گیا اوس دے دل تے بڑا اثر ہویا تے راج پاٹ چھڈ کے فقیر ہو گیا۔

بھگت کبیر

کاشی دا اک باہمن جُلاہیاں دا کم کردا رہیا۔ بڑی ایشور بھگتی والا سی۔ ایس دے شلوک مشہور ہن۔

مینہ گھاسر

کہیا جاندا اے پچھلے سمے ہندوستان دے اِک راجہ کیشپ دا پُتر رمبید کدھرے جھیں (بھینس) نال گھسریا۔ شہوت سببوں جھیں نال بھوگ کیتا۔ اوس چوں ایہہ مُنڈا جمیا تے ایس دا ناں مینھ گھاسر (جھیں نال گھسرن دا پھل) رکھیا گیا۔

جد ایہہ جوان ہویا ایس تپسیا کرکے برہما جی نوں خوش کر لیا۔ تے اوہناں کولوں عہد لیا۔ تینوں کوئی انسان نہ مار سکے گا۔

جد ایہہ تخت تے بیٹھا۔ آپنے ظلم جبر ہتھوں لوکاں وچ جن بھوت مشہور ہویا لوکاں تنگ آکے برہما کول فریاد کیتی اوہناں کجھ دیوتیاں نوں اوس دا ناس کرن لئی آکھیا۔ پر اُہناں کہیا تساں اوس نوں ور دِتا اے - تینوں کوئی آدمی مار نہ سکے گا۔

ایس تے برہما جی نے درگا دیوی نوں کہیا تے اوس نے ایس نوں مار دِتا۔

رکت بیج

اِنج بیان کیتا جاندا اے اِک دھرماتما دی اُنگلی وڈھی گئی۔ اوس کہیا لہو ضائع نہ جائے اوس لہو بھری اُنگلی اِک عورت دی شرمگاہ وِچ داخل کر دِتی۔ اوہ لہو اندر جم گیا تے اوس توں جیہڑا بال پیدا ہویا۔ اوس دا نام رکت بیج رکھیا۔ ایہہ رکت بیج راجہ شنبھو دا سپہ سالار سی۔ تے اوہدے کہے درگا دیوی نال مینھ گھاسر دی مدد لئی لڑیا سی

سُندراں رانی

راجہ بیج بھان والی اُجین دی رانی ۔ جد پورن جوگی ہو کے ایس دے محل وَل بھیا منگن گیا ۔ ایس موتیاں دا تھال بھر کے دِتّا ۔ پورن نے موڑ دِتّا کہ فقیراں نوں اِہدی لوڑ نہیں ۔ اوہ موتیاں دا تھال لے کے پورن دے گورو کول آئی ۔ اوس لے لیا تے خوش ہو کے آکھیا ۔ منگ جو منگناں ای ۔ سندراں رانی نے کہیا ۔ مینوں پُورن دے دیو ۔ گورو نے دے دِتّا پر ایہہ رستے چوں بہانہ لا کے کِھسک گیا ۔ تے اِنج سُندراں دی ترشنا پوری نہ ہوئی ۔

رانی کوکلاں

راجہ سرکپ دی دھی ۔ راجہ سرکپ دی ایہہ شرط سی ۔ جو اوس نال جُوا کھیل کے بازی جت جائے ۔ اوہ اوس نال اپنی دھی دی شادی کر دیوے گا ۔ راجہ رسالو نے بازی جِت لئی اوس شرط مُطابق رسالو نال کوکلاں دا ویاہ کر دِتّا ۔ راجہ رسالو رانی کوکلاں نوں محل وِچ چھڈ کے تے پہرے تے نگرانی واسطے طوطے مینا نوں بٹھا کے سیر شکار نوں چلا گیا ۔ رانی کوکلاں نے پچھوں کِسے ہور نال یاری لا لئی اوس کہیا چل نکل چلئے ۔ رانی کہیا ۔ پہرے تے طوطا اے ۔ اوس کہیا کھند پا کے پچھلے پاسیوں اُتر چل ۔ جد راجہ رسالو واپس آیا ۔ طوطا مینا نے اوس نوں رانی دا قِصہ سُنایا ۔ اوہدا دِل عورتاں وَلوں کھٹا ہو گیا ۔ تے اوہ وی آپنے بھرا پُورن بھگت وانگوں فقیر ہو گیا

نامہ دیو

لاہور وِچ اِک ہندو بھگت سی ۔ نامہ یا نام دیو ۔ دھوبیاں دا کم کر دا سی ۔ دھوبی ایس نوں اپنا گورو مَن دے ہن

کہندے ہن جد جہانگیر بادشاہ دا مقبرہ تیار ہویا اوس دا اِک مُنارہ ڈِنگا ہو گیا ۔ وزیر آکھیا ڈھا کے مُڑ بناؤ ۔ لوکاں کہیا نامے بھگت کولوں دُعا کراؤ ۔ سِدھا ہو جاوے گا ۔ وزیر نامے کول گیا اوہ گھاٹ تے کپڑے دھو رہیا سی ۔ وزیر نے عرض کیتی نامے اپنی لوڑ وِچ

آکھیا جا سِدّھا ہو جا۔ جد وزیر نے آ کے دیکھیا اوہ سچ مُچ سِدھا سی۔

نل دمنتی

نل اُجین دا راجہ سی۔ دکن دے راجہ دی دھی دمن یا دمنتی نال ایس دا ویاہ ہویا رانی بڑی سوہنی سی۔ اوس دے عشق وچ راج پاٹ دا کم چھڈ بیٹھا۔ چھوٹے بھرا نے جوئے دی لت لا کے تے جُوا کھیڈ کے راج پاٹ جِت لیا۔ تے ایس نوں فقیر بنا کے کڈھ دِتّا ایہہ دمنتی نوں سُتیاں چھڈ کے کھسک گیا۔ دمنتی دی جاگ کھُلی تے بڑی پریشان ہوئی۔ تے بڑی مشکل نال پیو کول پہنچی۔ اوس راجے نل دی تلاش کیتی اوہ اِک مندر وِچّوں ملیا۔ ساہورے دی مدد نال فوج لے کے اُجین آیا تے لڑائی کر کے بھرا کولوں تخت تاج کھوہ لیا۔

قارون

حضرت موسیٰ دے زمانے اِک بڑا امیر دھن دولت والا تے خزانیاں دا مالک ہویا اے۔ اِک واری حضرت موسیٰؑ نے کہیا۔ تینوں رب نے اینی دولت دِتّی اے۔ کُجھ رَبّ دے راہ تے دیہہ۔ اوس آکھیا دولت میں آپنی ہمّت کوشش نال پیدا کیتی اے رب ایس دا کیہہ لگدا اے۔ ایس تے حضرت موسیٰؑ بددعا کیتی "جا خزانیاں سنے غرق ہو جا۔" تے اوہ اوس دن توں غرق اے۔

بعض ایہہ کہندے ہن کسے فقیر خیر منگی۔ ایس انکار کر دِتّا نے اوس بددعا کیتی۔ جس تے ایہہ غرق ہو گیا۔

لال شہباز

جلالی تے قلندری فقیر سندھ وِچ پیدا ہوئے تے اوتھے ای چلانا کر گئے۔ کہندے سن جد میرا رب زندہ تے قائم (حی قیوم) اے مینوں سہاگن بن کے حاضر رہنا چاہیدا اے۔ ایس کر کے ہتھاں وچ چوڑیاں۔ نک وچ نتھ تے سہاگناں والے لال کپڑے پا لئے۔ ایہناں نوں لال شہباز حسین تے لال شہباز قلندر وی کہندے ہن۔

لقمان

حضرت داؤد نبی دے زمانے وِچ ہویا اے۔ قرآن مجید وِچ ایس دا ذکر موجود اے۔ بڑا دانا حکیم سی۔ لوہار تے ترکھان ایس نوں آپنا پیر مَن دے ہَن۔

مخدوم جہانیاں

بخارا چوں مُلتان آ گئے۔ اصل ناں سیّد جلال حسین بخاری۔ بڑے وڈے پیر تے ولی۔ پیری فقیری دا چولا اِک آپنے مُرشد سید احمد کبیر توں۔ دُوجا شیخ رُکن الدین ابوالفتح کولوں پایا۔ مکّہ۔ مدینہ۔ مصر۔ شام۔ بیت المقدس۔ خراسان۔ بلخ بخارا تے ہور کئی مُلکاں دا سفر کیتا۔ ہندوستان وِچ ہر تھاں پھر کے تبلیغ کرن دے سبب مخدوم جہانیاں کہلائے۔ اُچ شریف (بہاولپور) وِچ فوت ہوئے۔

نو ناتھ

۱ بالناتھ ۲ پورن ناتھ ۳ جلندھر ناتھ ۴ کانی ناتھ ۵ گوپی ناتھ ۶ گورکھ ناتھ ۷ مچھندر ناتھ
۸ چرپٹ ناتھ ۹ منگل ناتھ (جنم ساکھی بھائی بالا)

بونجہ بیر

بیر دے لغوی معنی موکل تے مرادی معنی بہادر۔ بونجہ بیر اِہ ہَن۔
۱ رتنل ۲ رتھک ۳ رس ۴ رموکھ ۵ انل ۶ بان ۷ رکھبھ ۸ بھالکتو ۹ بھدر ۱۰ بھیرول
۱۱ بیتال ۱۲ بلبیس ۱۳ پنج بدن ۱۴ بنگل ۱۵ پورن ۱۶ تالکینا ۱۷ تومر ۱۸ تیل ۱۹ جمع ۲۰ پچر بکرہ۔
۲۱ چھتر پال ۲۲ دیاتم ۲۳ دبہ مودھا ۲۴ سکیس ۲۵ سلارمن ۲۶ سمیر تمک ۲۷ ساہ ۲۸ سنتاتمک۔
۲۹ سنترک ۳۰ سوبل کیت ۳۱ سوبنینا ۳۲ کاسا گورھ ۳۳ کال پارا ۳۴ کال ۳۵ کالک ۳۶ کالونت
۳۷ کن عریب ۳۸ کوبیر ۳۹ کوپال ۴۰ کھدوئن ۴۱ گیت ۴۲ گنگ ۴۳ لکلیش ۴۴ لوکاتمک ۴۵ بدھ لیگی ۴۶ ممن بیر
۴۷ من بھدر ۴۸ مدنت ۴۹ مہاکل ۵۰ مہانیر ۵۱ نرویا ۵۲ نیرت (شیو پران)

چونسٹھ جوگنے

جوگنے معنے بلا۔ پریت آفت ایہہ بھوت پریت چونسٹھ مشہور ہیں۔
۱ ابیس ۲ اکش (دمول کرن) ۳ الھابرہ ۴ انل برن ۵ ایشان ۶ بدھ تاپن ۷ بکرت

بکرت آنن بکریت بجار بھرت بھدر بھدر کالکا بھدکار بھونک بیفطوری
پریا بھان پریاترک پہیت پنگلا پچھ تارک تورنا چامنڈ چترا سن چندر
چھاک داگنی دنبہ دمن دنڈ بہ دوان ویاگنی رادھا زالک سبیل سرنند
سرنامک سکھیس سپرت ورت شاد سندانک سنکھ رن سہیلی شانی کاتیانی کالی
کیروی کالی پنک کیاتمر کک کٹ کندھک کندھی کیبانی کپک راکھش گھٹنا کرن
ڈل گون نند پرینگری جہاکیش میورا کش نندکھن تو داگا ویکی سبھا (شیو پران)

چھ جتی

جتی مراد مجرد۔ کنوارے اوہ چھ راہ ہن۔
بھیشم پتامہ پورن گوپی چند گورکناتھ لچھمن ہنومان

دس اوتار

باون (راہ دوتا۔ ٹھنگنا سی) پرسرام رامچندر سری کرشن کلنکی اوتار مچھ
نرسنگھ۔ ہنسہ کلنک وراہ۔ سور (شیو پران)

درونا چارج

بڑا عالم فاضل تے بزرگ۔ کورو تے پانڈوواں دا استاد۔ جد کورو پانڈواں دی آپس وچ لڑائی ہوئی ایس کورواں دی مدد کیتی تے تھانیسر (کرنال) وچ قلعہ پچھا یوہ (بھول بھلیاں) بنایا۔

راجہ بھوج

ریاست اجین دا مشہور راجہ ایہدی پٹ رانی دا ناں بھان متی سی جہدی چھوٹی بہن گیان متی وزیر دی بیوی سی۔ گیان متی نے بھان متی نوں آکھیا۔ میرا خصم میرے تے جان دیندا اے۔ تے میرا ہر حکم من دا اے۔ ایس کہیا میں وی راجے تے کاٹھی پائی ہوئی اے۔ آکے دیکھ لویں۔ اوہ آئی۔ ایس راجے نوں کہیا۔ میرا جی کردا اے تسیں گھوڑا بنو تے میں سواری کراں اوس من لیا۔ انج ایس آپنی بھین گیان متی نوں آپنے خاوند راجہ بھوج تے کاٹھی پاکے سواری کرکے دکھائی۔

ابوجہل

اصل نام عروہ بن ہشام آپنا رکھیا لقب ابوالحکم پر کافر تے جہالتی ہون کر کے ابوجہل مشہور ہویا۔ عرب دا وڈا سردار کئی معجزے دیکھ کے دی مسلمان نہ ہویا۔ جنگ بدر وچ ماریا گیا۔ ایس دا پتر عکرمہ مسلمان ہو گیا۔

ابولہب

حضرت محمد دا سکا چاچا۔ ساری عمر پکا کافر رہیا۔ آپؐ نوں بڑے دکھ دتے آپؐ دے رستے وچ کنڈے وچھائے۔ قرآن مجید وچ ایس بارے سورۃ لہب نازل ہوئی

امیر حمزہؓ

حضرت محمد صاحب دے سکے چاچا۔ جد جنگ احد وچ شہید ہوئے تے یزید دی دادی ابوسفیان دی ووہٹی نے آپ دی لاش لبھ کے آپ دا دل۔ جگر۔ کلیجہ کڈھ کے کھادا سی۔

نوشیرواں

حضرت محمدؐ دے ظہور توں کجھ چر پہلے ہویا۔ ایس دے انصاف دی شہرت دور دور سی۔ ایس دا راجسی شہر باغ داد (بغداد) سی۔ ایس اپنے محل اگے اک زنجیر لگوائی۔ کہ جو سائل فریادی ہلاوے اوہ بلا روک ٹوک سدھا اوس تک پہنچا دتا جائے۔ اک دن اک بیمار تے لاچار کھوتا زنجیر نال آ گھسریا۔ نوشیرواں نے زنجیر ہلدی دیکھ کے کہیا سائل نوں بلاؤ درباریاں پتہ کیتا۔ معلوم ہویا اک کھوتا کھنیہہ رہیا سی جا دسیا۔ بادشاہ نے کہیا اوس نوں ہی لے آؤ۔ جد اوہ کھوتا دربار وچ لیاندا گیا۔ پتہ لگا مالک نے ایس نوں بڈھا تے زخمی ہون کر کے گھروں کڈھ دتا اے۔ بادشاہ نے مالک نوں بلوایا تے کہیا۔ ایہدے پٹھے چارے دا انتظام کر۔ نہیں تے ایہدے نال ای جیل وچ رہیہ۔

ابوشحمہ

روایت اے حضرت عمر فاروقؓ دا اک پتر ابوشحمہ سی اوس نشے وچ کسے عورت

نال زنا کیتا۔ حضرت عمرؓ نوں پتہ لگا۔ آپ نے اوس نوں شرعی سزا سو دُرّے دِتی اوہ دُرّے کھاندا مر گیا۔ پر مولانا شبلی تے ہور تاریخدان ایس واقعہ نوں غلط تے فرضی آکھدے ہن۔ وارث نے ایس توں حضرت عمرؓ دے انصاف نوں اُجاگر کرن دی کوشش کیتی اے۔

بائی قطب

سیّد وارث نے جنہاں بائی قطباں دا ذکر کیتا اے اوہ ایہہ ہن۔

(۱) ابراہیم شیبانی (۲) ابن عطا (۳) ابواسحاق ابراہیم احمد (۴) ابواسحاق ابراہیم (۵) ابوبکر واسطی (۶) ابوتراب بخشی (۷) ابوالحسن خرقانی (۸) ابوحفص حداد۔ (۹) ابوسعید خراز (۱۰) ابوالعباس (۱۱) ابوعلی رقاق (۱۲) ابوالقاسم نصیرآبادی (۱۳) احمد حواری (۱۴) احمد طوسی (۱۵) معین الدین چشتی (۱۶) بایزید بسطامی (۱۷) جنید بغدادی (۱۸) باوا فرید گنج شکر (۱۹) عبداللہ خفیف (۲۰) عون قطب شاہ (۲۱) معروف کرخی (۲۲) ابویوسف بن الحسین (تذکرۃ الاولیا)

شاہ شمس

کہیا جاندا اے۔ اِک مُنڈا مر گیا۔ ایہناں جا کے کہیا قُم باذن اللہ۔ اللہ دے حُکم نال اُٹھ۔ پر اوس حرکت نہ کیتی ایہناں جذبے وچ آ کے کہیا قُم باذنی میرے حُکم نال اُٹھ۔ اوس وِچ جان پے گئی اوہ اُٹھ بیٹھا۔ ایس تے شرع والیاں آپ دی کھل اُتارن دا فتویٰ دِتا۔ کھل اُترن نال صورت وِگڑ گئی۔ کوئی نیڑے نہ چھوہے۔ آپ نے کجھ مچھیاں پھڑ کے تلی تے رکھیاں تے سورج نوں آکھیا تیرا ناں وی شمس میرا ناں وی شمس ایہہ بھُن دے۔ کہندے نیں سورج بوہت نیڑے آ گیا مچھیاں بھُج گیاں تے آپ نے کھا لیاں۔ ایہہ واقعہ جس تھاں ہویا اوہ تھاں ملتان وچ سورج کنڈ دے نام نال مشہور اے۔ اِک ہور شمس ہن۔ تبریز دے رہن والے۔ جنہاں دی ملاقات مولانا روم نال ہوئی پر اوہ ہور سن۔

شدّاد

قوم عاد دا بادشاہ ایس خدا ہون دا دعوے کیتا۔ شہر حضرموت علاقہ عرب عراق وچ ایس نے بارہ کوہ مربع وچ بڑا شاندار بہشت اِرم بنوایا۔ جد تیار ہو گیا ایہہ دیکھن آیا۔ پر اجے اِک پیر بوہے دے اندر اِک پیر باہر سی۔ عزرائیل آ کے جان قبض کر لئی۔ تے ایہہ فرضی خدا آپنے بہشت وچ پیر وی نہ پا سکیا۔

شیخ ٹھیہر

روایت بموجب قریش چوں سی۔ اصل ناں طاہر سی۔ ایتھے آ کے ٹھیہر پے گیا۔ بہادر عرباں نال ہندوستان آیا۔ تے سہارنپور قیام کیتا۔ موچیاں ایس نوں آپنا پیر منیا اے۔ کتاب نسب نامہ موچیاں وچ ایس دا شجرہ موجود اے۔

حاجی گگلو

خوشاب دا رہن والا گھمیار نام خدابخش۔ گھمیار ایہنوں پیر من دے ہن۔ حج کرن سببوں حاجی۔ مٹی گارا گون وچ بڑا ہنرمند۔ ایس کارن گگلو (مٹی گون والا) مشہور ہو یا۔

حاجی نوشوہ

ناں کرم الٰہی۔ جھنگی تحصیل بٹالہ ضلع گورداسپور دا اِک فقیر لاڑے (دولہا) دے لباس وچ رہندا سی۔ نوشاہی ٹولے دا پیر سی

حاتم

عرب دے مشہور قبیلے "طے" دا مشہور سخی آدمی۔ عبداللہ بن سعد دا پتر۔ سخاوت وچ سارے جہان تے مشہور ہو یا۔ ایہدا پتر عدیؓ حضورؐ کول آیا تے مسلمان ہو گیا۔

داؤد

رب دے رسول سن۔ آپ تے رب ولوں کتاب زبور اُتری سی۔ آواز وچ رَبوں بڑی لوچ رس سی۔ ہتھ وچ بڑی گرمی سی۔ لوہا نرم ہو جاندا سی۔ آپ نے

زرہ بکتر ایجاد کیتا سی۔

زکریا پیر

نام بہاؤالدین سہروردی۔ آپ دے دادا مکہ معظمہ توں ملتان آ کے آباد ہوئے۔ آپ دا جنم سنہ ۵۷۸ھ وچ قلعہ کہروڑ (ملتان) وچ ہویا۔ سنہ ۶۶۶ھ وچ ملتان چلانا کر گئے۔

سلیمان

حضرت داؤد دے پتر رب دے نبی۔ ایہناں نوں رب نے جناں انساناں۔ پریاں تے ہواتے حکومت بخشی۔ بیت المقدس دی نیہہ حضرت داؤد نے رکھی تے ایہناں ایس نوں پورا کیتا۔ اک واری ربی عتاب وچ آئے تے بھٹھ جھونکدے رہے۔ ملک سبا دی ملکہ بلقیس نال ویاہ کیتا۔

ڈھول ماروں

شہر نروڑ دیس دے راجہ نہل دا پتر اہدا ناں ڈھول سی۔ ایہدی منگنی نکے ہندیاں راجہ کوسل دی دھی ماروں نال ہو گئی۔ جد ڈھول جوان ہویا۔ اوس اک ہور شہزادی نال پریت لا لئی۔ تے اوسے کول رہ پیا۔ جد ماروں جوان ہوئی۔ ڈھول نویں رانی دا قیدی ہو چکا سی۔ کوسل نے چار بندے اوس ول بھیجے اوہ محل دے نیڑے ٹھہرے تے دربان نال شہزادی ماروں دے حسن دی گل بات کیتی۔ ڈھول دا عشق مڑ جاگ پیا۔ اوہ لام لشکر لے کے ماروں ول آیا۔

ایدھر اک ہور بادشاہ بھوگو عمر سی۔ اوس دا سفیر گل بات سن کے اوس کول گیا تے آکھن لگا۔ شہزادی بری سوہنی اسے اوہ ویاہ لے۔ اوہ وی عشق دا پھٹیا لشکر لے کے ماروں نوں ویاہن اٹھ ٹریا۔ دوہاں عاشقاں دے لشکراں دا بھیڑ پیا۔ ڈھول جت گیا تے بھوگو عمر شرمندہ ہو کے نس گیا۔ ایہہ واقعہ سندھ ول دا اے۔

روڈا جلالی

ملتان دے کول ٹلہ پنڈ وچ اک لوہار رہندا سی اوس دی دھی دا ناں جلالی

سی - رَج کے سوہنی تے عقل شکل والی -

بلخ دے اِک نوجوان علی گوہر نے اوہدی صفت سُنی یا سُفنے وچ شکل ویکھی تے عاشق ہو کے فقیر ہو گیا - مُلتان وَل آیا - رستے وچ کسے گورو دا چیلا ہو کے روڈ بھوڈ ہو گیا - ایس تے ناں روڈا اپے گیا -

جد ایہہ جلالی دے پنڈ آیا - جلالی اگّے کھوہ تے پانی بھر دی سی - ایس اپنا رونا رویا - دونویں آپس وچ رل دے رہے اوہ اِک دن نہ آئی - اِہ آپ ملن چلا گیا - جلالی دے پیو نوں پتہ لگّا - اوس بنھ کے دریا وچ روہڑ دِتّا پر ایہہ اوتھوں کسے طرح نکل آیا -

جد جلالی دا ویاہ ہون لگا - اوس نوں کسے طرح کڈھ کے لے آیا - اَجے پتّن تے پار جان دیاں صلاحاں کر داسی - لوہاراں آکے پھڑ لیا - تے ٹوٹے کر کے روہڑ دِتّا - جلالی نوں بڑا صدمہ ہویا - تے ایسے غم وچ مر گئی -

زلیخا

شاہ طیموس دی دِھی - ایس نے ترتی واری حضرت یوسف نوں سُفنے وچ ویکھیا تیجے سُفنے وچ یوسف دسیا اوہ "عزیز مصر" اے - ایس عزیز مصر نال ویاہ کر لیا - پر ویاہ دے بعد پتہ لگا - ایہہ اوہ نہیں - صبر کیتا - آخر یوسف ملیا - خرید لیاندا - عشق کیتا قید کرایا - مُڑ قیدوں چھُٹیا - تے عزیز مصر دے مرن تے مصر دے تخت تے بیٹھا فیر اوس نال ویاہ کیتا - تے اپنے عشق وچ کامیاب ہوئی -

سسّی پنّوں

بلوچستان دے شہر بھنبور دے راجہ آدم جام دی دِھی جد پیدا ہوئی - نجومیاں کہیا ایہہ بڑی عشقباز ہووے گی - بادشاہ نے اوہناں دے کہن تے صندوق وچ بند کر کے روہڑ دِتّی - ایدھر مُنہ ہنیرے دریا تے اَتّا (عطا) دھوبی کپڑے دھو رہیا سی - صندوق اوہدے ہتھ لگا - مال خزانہ سمجھ کے گھر لے آیا - کھوہل کے ویکھیا تے اندروں کلی ورگی کُڑی نکلی - اوہ بے اولاد سی اوس پیار نال پالیا - جد جوان ہوئی اک دن باغ نال بدّھا

ہو یا تعویذ کھل گیا۔ دیکھیا تے پتہ لگا۔ میں بھنبور دے راجہ دی دھی آں۔ ایس راجہ نوں خط لکھیا۔ اوس کالا باغ (میانوالی دے کول) جاگیر وچ دے دِتا۔ جیہڑے قافلے ایدھروں لنگھ دے۔ ایہنوں محصول چنگی دیندے تاں اگے لنگھ دے۔

اِک دن کیچ مکران دا قافلہ آیا۔ قافلے والیاں سسی نوں دیکھیا تے آکھیا۔ ایہہ تے ساڈے شہزادے پنوں دا نگ سوہنی تے ہانی سنگ اے۔ سسی نے سُنیا تے قافلے نوں روک کے آکھیا۔ پہلوں پنوں نوں لیاؤ فیر جان دیاں گی۔

ایہہ مال اسباب چھڈ کے واپس گئے۔ پنوں کول ایہدے حسن دی تعریف کیتی۔ اوہ آیا تے دیکھ کے عاشق ہو گیا۔ ایہہ دھوبی دی دِھی مشہور سی۔ پنوں دھوبی بنیا۔ ایس نال ویاہ کیتا۔ تے دونویں موج بہار کر دے رہے۔

بلوچ جد واپس گئے۔ پنوں دے پیو پچھیا پنوں کتھے اے۔ اوہناں دسیا پیو نے بندے بھیجے۔ اوہناں آن اِک دن چھاپہ ماریا۔ پنوں نوں شراب پیا کے بیہوش کیتا تے اونٹھ تے پا کے لے گئے۔ سسی جد اٹھی پنوں نوں نہ پا کے اوہناں دی کھوج وچ اُٹھ نٹھی۔ رستے وچ سِندھ وَل تھل وچوں جُھکھ نے پیاس ہتھوں جکرا کے ڈِگ پئی تے پنوں پنوں کر لاندی مر گئی۔ اوتھے اِک عیالی بکریاں چراندا سی اوس دفنا دِتی۔

ایدھر جد پنوں نوں سُرت آئی اوہ نسّ کے مُڑ سسی وَل آیا۔ رستے وچ نویں قبر دیکھ کے عیالی نوں پچھیا۔ اوس دسیا تے ایس ہوکا بھر کے جان دے دِتی۔ دوہاں دی قبر کراچی توں کجھ فاصلے تے اے۔ ایتھے "تربت" نام دا قصبہ تے ڈاک خانہ اے۔

شیریں فرہاد

استنبول دے اِک ترکمان دا پتر ایران دے بادشاہ دے محل وچ کم کر دا سی اوہدی دِھی شیریں تے عاشق ہو گیا۔ بادشاہ نے وزیراں نوں پچھیا۔ ایس نوں کسے طرح دُور کڈھ دیئے۔ وزیراں صلاح دِتی ایس نوں نہر کھودن لئی کہہ دیو۔ بادشاہ

نے فرہاد نوں مبلا کے کہیا۔ شیریں دا باغ سُکدا جا رہیا اے۔ جے ہمت کرکے پہاڑ کٹ کے اِک نہر بنا دیویں تے اوہ تیرے نال ویاہ دیاں گے۔

اوہ ہٹھ تے عشق دا پکّا سی۔ نہر بنا لئی۔ ہُن فیر بادشاہ نوں فکر ہوئی۔ اِک بیھپے کُٹنی آکھن لگی۔ اے بادشاہ توں فکر نہ کر میں تیرا ایہہ غم دُور کر دینی آں۔ اوہ رومال وچ بجھ کڑاہ (حلوا) تے نان لے کے فرہاد کول گئی۔ تے آکھن لگی لے ایہ کھا لے اوس پچھیا ایہہ کیہا اے۔ پھپھے کُٹنی نے رون ہا کا مُنہ بنا کے آکھیا۔ بادشاہ دی دھی شیریں مر گئی اے۔ تے اوس دی روٹی ونڈی گئی اے۔ فرہاد نے ایہہ سُن دیاں سر وچ تیسہ مار کے جان دے دتّی۔

ایدھر جدوں شیریں نوں آپنے عاشق دے ایس طرح مرن دی خبر ہوئی۔ اوس وی جان دے دتّی

لیلیٰ مجنوں

عرب دے قبیلہ عامر دے گھر پیدا ہویا۔ قیس نام سی۔ عاشق تے دیوانہ ہون کر کے مجنوں اُل پے گئی۔ ایہہ مکتب وچ لیلیٰ دے نال پڑھدا سی۔ اوتھے اوس تے عاشق ہو گیا۔ لیلیٰ دے ماپیاں نوں پتہ لگا اوہناں لیلیٰ نوں پڑھن توں روک کے گھر بٹھا لیا۔ ایہہ اوہدے عشق وچ پاگل ہو گیا۔ پیو نے قید کر دِتّا جد چھڈیا تے ایہہ لیلیٰ لیلیٰ کُوکدا جنگل نوں نکل گیا۔ لیلیٰ دے ماپیاں اوسدا کسے ہور نال نکاح کر دِتّا۔ اوہ مجنوں دے ہاوے وچ بیمار پے کے مر گئی۔ اوہدے بعد مجنوں وی سڑ کڑھ کے مر گیا۔

مرزا صاحباں

دانا آباد ضلع لائل پور تحصیل بڑانوالہ دے کھرل جٹ ونجل دا پُتر بکے ہُندیاں نانکے گھر رہیا۔ مرزا دے ماے خان کھیوا دے دو پُتر امیر، شمیر تے اِک دھی صاحباں سی۔ صاحباں تے مرزا نکے ہُندیاں مسیتے پڑھدے رہے۔ ایہناں دی دوستی ہو گئی جد ونجل نوں پتہ لگا اوہ آن کے مرزے نوں کول لے گیا۔ پر ایہہ تیز رفتار

گھوڑی تے اسوار ہو کے چوری چھپے ماسی دے گھر آ جاندا تے صاحباں نوں مل لیندا
کھیوے خاں نے صاحباں دا ویاہ کسے ہور تھاں کر دِتا۔ جد مرزے نوں پتہ لگا اوہ
آیا تے صاحباں نوں گڈھ کے لے گیا۔ جد دانا آباد کول پہنچ گیا تے اِک تھاں رستے
وچ تھک کے سوں گیا۔ پچھوں امیر شمیر واہر لے کے آ گئے۔ اوہناں سنھ کے مار
دِتا تے اَگ لا کے ساڑ دِتا۔

سوہنی مہینوال

گجرات دے اِک گھمیار "تُلے" (عطاء اللہ) دی دھی سی۔ ہنج کے سوہنی۔
بلخ بخارا دے اِک تاجر دا پتر عزت بیگ دِلی بادشاہ کول تحفے لے کے تجارت
لئی آیا۔ واپسی وِچ گجرات ٹھہریا۔ دعوت کیتی۔ اوتھے پیالیاں دا ذکر آیا۔ نوکر
جیہڑا پیالے خرید کے لیایا سی اوس کہیا پیالیاں نالوں پیالے بنان والی ودھ اے
ایہہ بھانڈے خریدن آیا تے سوہنی نوں دیکھ کے آپ پتھر ہو گیا۔ فیر ایہہ
روز جان لگ پیا۔ بھانڈے خرید دا پر اُتھے لے جا کے ونڈ دیندا۔ چوکھا چر اوہ اِنج
کر دا رہیا۔ پیسے مُک گئے تے اُدھارے جاندا رہیا۔ قرض ڈھیر ہو گیا۔ اِک دن
سوہنی دے پیو نوں کہن لگا۔ میری چوری ہو گئی اے۔ چور ننگ کر گئے ہن۔ تسیں
مینوں قرضے دے عوض نوکر رکھ لئو۔ اوس مٹی ڈھون تے فیر مہیں گائیں چران تے
نوکر رکھ لیا۔ اِک دن ایس موقعہ پا کے سوہنی نوں ساری گل دَسی اوس دے دل تے
بڑا اثر ہویا۔ ماپیاں نوں پتہ لگا اوہناں سوہنی دا ویاہ دُور سارے کِسے گھمیار مُنڈے
نال کر دِتا۔ جد اوہ چلی گئی۔ ایہہ فقیر ہو گیا۔ منگدا پِن دا سوہنی دے گھر پہنچیا۔ اوہ
نیر پان آئی تے پچھان لیا۔ ایہہ جھناں پار کُلی پا کے بیٹھا سی۔ دریا پار کر کے آوندا
تے مِلدا رہیا۔ آوندا ہویا مچھی تَل کے لیا وندا۔ اِک دِن مچھی نہ مل سکی۔ تے آپنا
پَٹ چیر کے کباب بنا لیا۔ سوہنی نوں جد پتہ لگا۔ اوس آکھیا ہُن توں نہ آیا کر
میں آیا کراں گی۔ اوس اِک گھڑا دریا کنڈے لُکا کے رکھ چھڈیا۔ روز رات نوں ایس
تے تر کے لنگھ جاندی تے سویر ہون توں پہلاں مڑ آوندی۔ ننان چوں کسے

نوں پتہ لگ گیا اوس کچا گھڑا چک کے کچّا رکھ دِتا۔ سوہنی اگلے دن جد جان لگی اوس کچّا گھڑا پیا ہویا دیکھ کے سمجھ لیا۔ بھیت کھل گیا اے۔ اوہ کچّے گھڑے تے ٹھل پیئ تے راہ وِچ ڈُب کے مر گئی۔

بخت نصر

اِک کافر بادشاہ جس خدائی دا دعوے کیتا۔ ایس اِک اُڈن کھٹولا بنوایا اودھرے چار سِریاں نال وانس بدھے۔ اوہناں دے سِریاں نال گوشت دے وڈے وڈے ٹکڑے بدھے۔ دوجیاں سِریاں نال چار گِدھ (عقاب) بدھے۔ فیر کھٹولے وِچ تیر۔ گوشت تے لہو دا بھریا پیالہ رکھیا۔ گدھاں (عقاباں) جد گوشت دیکھیا اوہ اوس نوں پھڑن لئی اُڈے۔ جس نال کھٹولا اُپر اُڈ گیا۔ اُپر جا کے ایس لہو دے بھرے تیر تے گوشت دے ٹکڑے تھلے سٹے۔ فیر گوشت والے سِرے نیویں کر دِتے۔ گِدھ تھلے اُتر آئے۔ تھلے آکے ایس لوکاں نوں کہیا۔ دیکھ لئو میں آسمانی خدا نوں مار آیا ہاں۔

نواب حسین خاں

بیان کیتا جاندا اے کہ نواب حسین خاں چونیاں دا رئیس تے نواب سی۔ ایہہ دِلّی دے بادشاہ شہاب الدین غوری نوں خراج دیندا سی۔ اِک سال قحط پیا۔ ایس رعایا نوں مالیہ معاف کر دِتا۔ تے بادشاہ نوں عرضی لکھ دِتی۔ قحط پے جان سببوں میں مالیہ وصول نہیں کیتا۔ سو خراج نہیں بھیج رہیا۔ اوس سمجھیا ایہہ باغی ہو گیا اے۔ اوس آپنے اِک سپہ سالار ابو سمند نوں فوج دے کے بھیج دتا۔ اوس اچانک آکے نواب حسین خاں تے حملہ کر دِتا۔ پر جد حقیقت دا علم ہویا تے لڑائی بند ہو گئی۔

منصُور

اصل نام حسین۔ پیو دا نام منصور۔ ایہناں دا پیو منصور پینجے (دُھنئے) دا کم کردا سی۔ ایہہ ایران دے اِک پنڈ وِچ پیدا ہوئے۔ بچپن وِچ پیو دے نال عراق جا وسے۔ ایتھوں شہر شوستر گئے پڑھے۔ فیر عراق جا کے صوفیاں دی صحبت سنگت اختیار کیتی۔ دن وچ چار چار سو رکعت نماز پڑھ دے رہے۔ اِک سال تک پوکھی

ریاضت کیتی۔ سردیاں وِچ ننگے پِنڈے کعبہ سامنے کھلوتے رہے۔ تے جیٹھ ہاڑ دیاں کڑکدیاں دُھپاں سِر تے سہاریاں۔ اِنج پُورا سال گزاریا۔ تے حج کرکے تبلیغ اسلام لئی چین بغداد بصرہ وغیرہ ہوکے مُڑ مکّے آگئے۔

ایہناں جد انا الحق دا نعرہ لایا۔ مولویاں فتویٰ دِتّا۔ بادشاہ دے حکم نال ورھے دی قید دے بعد حکم دِتّا گیا کہ منصور (حسین) نوں ہزار کوڑے مارے جان۔ تے ایس نال جے نہ مرے۔ فیر سولی چاہڑ دِتّا جائے۔ ایہہ دو ہزار کوڑے کھا کے وی نہ مرے تے ۲۴ ذی قعد ۳۰۹ھ نوں آپ سُولی چاہڑ دتے گئے۔

لال بیگ

چوہڑیاں دا پیر اے۔ لاہور وِچ ہویا اے۔ بھاٹی دروازے توں باہر ایہدی مڑھی اے۔ ایس بارے کہیا جاندا اے کہ ایہدے مُرشد نے آکھیا آ چلئے۔ ایس کہیا میرے ماں پیو بھین بھرا نوں میرے نال بڑا پیار اے۔ میں ایہہ کویں چھڈ سکناں مرشد نے کہیا توں جھوٹھی مُوٹھی مرجا تے نظارا دیکھ۔ ایس اِنج ای کیتا۔ گھر دیاں سمجھیا مرگیا اے۔ سب رون پِٹن لگ پئے۔ مُرشد نے کہیا دُدھ دا پیالہ منگواؤ پیالہ آیا۔ اوس کولوں کوئی شئے رلائی۔ تے آکھیا۔ لؤ جیہڑا چاہندا اے لال بیگ اُٹھ بیٹھے۔ پیالہ پی کے۔ پین والا مر جائے گا۔ تے لال بیگ اُٹھ بیٹھے گا۔ ایس تے سب رون والے چُپ کرگئے۔ اوہدی تھاں مرن لئی کوئی تیار نہ ہویا۔ مُرشد نے کہیا۔ لال بیگ دیکھ لیا ای پیار۔ ہُن چلئے! لال بیگ اُٹھ کے مرشد نال چلا گیا۔ فیر گھر نہ آیا تے فقیر ہوگیا۔

خواجہ خضر

خدا دے اِک نبی جیہڑے حضرت موسیٰؑ دے زمانے وِچ ہوئے۔ ملاح ایہناں نوں پانیاں دا بادشاہ کہندے ہَن۔ تے دریا کنارے وسن والے ایہناں دے ناں دا دیوا جلاندے تے پیڑے ونڈ دے ہن۔

ایہہ حضرت موسیٰؑ دے زمانے وِچ ہوئے۔ موسیٰؑ نے کہیا۔ مینوں نال لے چلو

ایہناں کہیا موسےٰ توں ساڈے نال نہیں رہ سکدا ۔ موسیٰ خند کیتی ۔ اخیر ٹُرے ۔ ایہناں ایس سفر سنگت وچ بیڑی دا پھٹہ بھنیا ۔ ڈگدی دیوار بنائی تے مُنڈا ماریا ۔ موسیٰؑ نوں ایہہ باتاں عجیب لگیاں ۔ مطلب معلوم ہویا تے خوش ہو گئے ۔

شیخ سعدیؒ

فارسی دے مشہور شاعر شیخ سعدی دے حال وچ اوہناں بارے کوئی ایسا قصہ نہیں ۔ من گھڑت قصے ہَن ۔ جنہاں توں عورتاں دے مکر بارے معلوم ہُندا اے ۔ ایہہ واقعہ اِنج بیان کیتا جاندا اے ۔ پئی کسے دی اِک کُڑی بڑی بدشکل گنجی کانی لوہلی جیہی سی ۔ اِک ہور سوہنی چنچل تے شوخ کڑی نے کدھرے شیخ سعدیؒ نوں دیکھیا ۔ تے ایہہ کہیا مَیں تُہاڈے نال ویاہ کرنا چاہندی ہاں ۔ ایہہ راضی ہو پئے ۔ کُڑی نے کہیا میرے ماپے خلاف ہَن ۔ دادس نے لنگی لوہلی کُڑی دے ماپیاں وَل اشارہ کیتا ، اوہ میرا ویاہ تُہاڈے نال کرن تے شاید راضی نہ ہون اوہ تہانوں آکھن گے ساڈی کڑی گنجی اے ۔ لوہلی اے ۔ کانی اے ۔ لنگڑی اے ۔ تُسیں کہیا جے مینوں سب کجھ منظور اے ۔ تے کہیا جے بس نکاح کر کے ڈولی ٹور دیو ۔

شیخ ہوراں اِنج ای کیتا تے اگوں ماپیاں اِنج ای آکھیا ۔ پر شیخ سعدی نکاح کر لیا جد گھر لیا کے ووہٹی نوں دیکھیا تے اوس آفت دی پرکالہ دی تھاں نری آفت تے بیماری دا گھر نظر پئی ۔ ایہہ اوہو لنگی لوہلی کُڑی سی ۔

کھاریاں ہیٹھ

بدکار عورتاں دیاں چلاکیاں تے مکراں بارے کئی قصے ہَن ۔ کسے عورت نے خصم دے ہُندیاں کسے بندے نال یاری لا لئی ۔ خصم چلا جائے تے اوہ آ جائے ۔ جد ایہہ جاوے تو اوس دے خصم کول بیٹھ کے اوس نوں آپنے پیار دیاں باتاں سُناوے ۔ اوہنوں ایہہ پتہ نہیں سی پئی ایہہ اوسے دی بیوی نال خرابی کردا اے ۔ اِک دن خصم حقیقت دیکھن لئی بے وقت آ گیا ۔ اگے ایہہ لاڈ پیار کر رہیا سی ۔ عورت نے یار نوں کھارے (ٹوکرے) ہیٹھ لُکا دِتا ۔ تے اُپر آپ بیٹھ گئی ۔ دونویں بدام دیاں

رگریاں تے خشک میوے کھاندے رہے۔ تے ایہہ نال نال کھارے دے چھِکّاں راہیں اوس نوں وی دیندی گئی۔ اوس جا دِتیا۔ اگلے دن خصم فیر آیا۔ اوس غصّے وچ گھر نوں اگ لا دِتی۔ عورت نے یار نوں صندوق وچ پا کے تالا مار دِتا تے رَولا پا دِتا۔ کہ میرا سارا داج سڑ جائے گا۔ ایہہ صندوق کڈھ دے۔ اوس کڈھ دِتا۔ یار نے فیر جا دِتیا۔ اج اوہدے آدمی نے گھر نوں اگ لا دِتی۔ پر اوس مینوں صندوق وچ بٹھا کے اوہدے ہتھوں باہر کڈھا لیا۔

آدینہ بیگ

مرزا آدینہ بیگ سلطنت تیموری دا آخری گورنر لاہور سی۔ پہلوں پہل ایہہ ھر دا گورنر سی۔ جد نادر شاہ مر گیا۔ احمد خاں نے احمد شاہ ابدالی دا رُوپ دھار کے قندھار دی گدی سنبھالی تے دِلّی پنجاب تے حملے شروع کیتے۔ آدینہ بیگ نے شاہنواز خاں حاکم لاہور نوں ایہہ پٹی پڑھائی۔ پئی اوہ سلطنت مغلیہ نالوں رشتہ توڑ کے احمد شاہ ابدالی نال ناطہ جوڑے۔ اوس اِنج ای کیتا۔ فیر جد مرہٹے پنجاب تے آئے مرزا آدینہ بیگ نے اوہناں دا ساتھ دِتا۔

ایہہ حکومت دِلّی وَلّوں پنجاب دا گورنر مقرر ہویا۔ ایہدے بعد مرہٹیاں پنجاب وِچ پیر پایا۔ تے ایس اوہناں دا ساتھ دِتا۔ مرزا آدینہ بیگ نے گورداسپور وِچ آپنے نام تے اِک قصبہ آدینہ نگر وسایا۔ جیہڑا بعد وِچ دینا نگر دے نام تے مشہور ہو گیا۔

ایہہ ۱۷۵۸ء وچ فوت ہویا تے ایہدی قبر گوجرانوالہ شہر وچ بنائی گئی۔

نادر شاہ دُرّانی

مشہور پٹھان بادشاہ جنہیں دِلّی دی اِٹ نال اِٹ وجائی۔ ایس ۱۷۴۷ء توں ۱۸۳۸ء تک پے در پے حملے کیتے۔

نواب عبدالصمد خاں گورنر لاہور فوت ہویا۔ تے اوہدا پُتر زکریا خاں دِلّی دربار وَلّوں خان بہادر دا خطاب پا کے پنجاب دا گورنر مقرر ہویا۔ ایس بیگم پورہ وچ آپنا محل بنا لیا۔ جد نادر شاہ دا ستارہ چمکیا۔ دِلّی تے مغل تاج تخت نوں زوال آیا۔ ایس

ذکریا خاں

تاریخ کابل دے مطابق ذکریا خاں ولد پائندہ خاں امیر کابل دا اِک بڑا بہادر سپہ سالار جیہڑا لاہور آیا تے چونیاں دے رئیس نواب حسین نال لڑیا۔

احمد شاہ ابدالی

پٹھاناں دے سدّو زئی قبیلے دا سردار نادرشاہ دا سپہ سالار جیہڑا نادرشاہ دے قتل دے بعد کابل (افغانستان) دا بادشاہ بنیا۔ پنجاب تے حملے تے لُٹ مار کردا رہیا۔

حضرت علیؓ

حضور صلی اللہ علیہ وسلم دے چاچا ابُو طالب دے چھوٹے پُتّر حضرت علیؓ مُنڈیاں وچّوں سب توں پہلے مسلمان ہوئے۔ حضورؐ دی پیاری بیٹی فاطمۃ الزہرا رضی اللہ عنہا نال ویاہے گئے۔ بڑے بہادر تے عقل شکل والے سن۔

حضرت عثمان دی شہادت دے بعد خلافت دا جھگڑا بڑا طُول پھڑ گیا۔ اِک عرب خارجی ابن ملجم اِک عورت تے عاشق سی۔ اوس عورت نے آپنا حق مہر تن ہزار روپے تے حضرت علیؓ دا سِر منگیا۔ ابن ملجم اوس عورت دے عشق تے رشوت دے کار وچ اُکّا ہویا ہویا سی۔ اوس جمعہ ۱۷ ماہ رمضان ۴۰ھ نوں صُبح ویلے جد حضرت علیؓ نماز پڑھ رہے سن آپ تے تلوار دا وار کیتا جو دماغ تک چیر گیا۔ جس دی وجہ نال آپ شہید ہو گئے۔ لوکاں ابن ملجم نوں وی پھڑ کے قتل کر دِتّا تے اوہ دین دُنیا دونوں وَلّوں وانجیا گیا۔

حضرت امام حسنؓ

حضرت علیؓ دے وڈے پُتّر۔ حضرت فاطمہ دے لعل۔ حضرت علیؓ دی وفات دے بعد کُوفے والیاں ایہناں نوں خلیفہ من لیا۔ آپ چھ مہینے تے کجھ دن خلیفہ رہے۔ امیر معاویہ نے ایہناں نال کجھ شرطاں تے صلح کر لئی۔ تے آپ نے امیر معاویہ دے حق وچ خلافت چھڈ دِتّی امیر معاویہ دے مرن تے جد یزید تخت تے بیٹھا۔ اوس آپ دی بیوی جعدہ بنت اشعث نوں خفیہ سینہا بھیجیا۔ کہ امام حسنؓ نوں زہر دے کے مار دے۔ میں تیرے نال ویاہ کر کے تینوں ملکہ رانی بنا لاں گا۔ اوس دھوکھہ کھا کے زہر دے دِتّا۔ پر جدوں یزید نوں وعدہ

دِتّی - دربار دی پرواہ کرنی چھڈ دِتّی - خود مختار ہو بیٹھا - جد نادر شاہ نے لاہور تے حملہ کیتا - ایس اوہدے نال گل کر کے ۲۰ لکھ روپے تے کجھ ہاتھی پیش کر کے صُلح کر لئی -

نادر شاہ جون ۱۷۴۷ء وِچ آپنے ملازماں ہتھوں قتل ہو گیا تے اوہدی گدی اوہدے سپہ سالار احمد خاں نے احمد شاہ ابدالی بن کے سانبھ لئی -

عُمر عیار

اِک فرضی چالاک تے عیار - ڈاکٹر جان گلگرسٹ نے فورٹ ولیم کلکتہ وِچ جد اردو بارے کجھ کتاباں لکھوائیاں اوہناں وِچ اِک کتاب داستان امیر حمزہ چوداں جلداں وچ لکھی گئی سی - ایس وِچ حضور سرور کائنات صلی اللہ علیہ وسلم دے چاچا امیر حمزہ نوں قصّے دا ہیرو بنایا گیا - ایہناں دے نال عُمر عیار نوں لیاندا گیا - اوہدے بیان مطابق عمرو بن اُمیہ - امیر حمزہ تے مُقبل تِناں اِک دائی دا دُدھ پیتا - عُمر بڑا چالاک سی - نِکا ہُندا شطونگڑا سی - اوہ دوہاں نوں دھکّا دے کے پراہنہ کر دیندا - تے دائی دا سارا دُدھ آپ کلّا پی جاندا - جد پڑھنے پیا بڑیاں شرارتاں کر داریہا - جد جوان ہویا تے چنگا دھاڑے مار تے چالاک - ایس دے کول اِک زنبیل (تھَیلی) سی - جس وچ ہر اِک شے لکا لیندا سی -

مہادیو تے پاربتی

مہا دیو (وڈا دیوتا) ایس نوں شِو جی دی کہندے ہَن - سناتنی ہندو ایس دے لِنگ (عضو تناسل) تے ایس دی ووہٹی پاربتی دی جُونی (شرمگاہ) دی پوجا کر دے ہَن تے شوراتری نوں ایہدے سنگ مرمر دے بنے لِنگ (عضو تناسل) تے پھُل چاہڑ دے تے پوجا کر دے ہن -

افلاطون

ارسطو دا اُستاد تے سقراط دا شاگرد - ایہہ حضرت عیسیٰؑ توں ۲۴۸ سال پہلاں ۸۲ ورھے دی عُمر پا کے فوت ہویا - ایس طب تے فلسفے تے ۹۵ کتاباں لکھیاں موسیقی تے ہندسے دے علم دا ماہر سی - ارغنون (واجہ) ایس ایجاد کیتا -

یاد کرایا۔ اوس صاف انکار کر دِتّا تے کہیا جیہڑی امام حسنؓ نوں زہر دین توں نہیں جھکی اوہ مینوں کد چھڈے گی۔

فیر ایہناں دے چھوٹے بھرا حضرت امام حسینؓ نوں کوفے والیاں سدّیا۔ جد اوہ کوفے گئے۔ سارے کوئی ساتھ چھڈ گئے۔ تے ایہہ کربلا دے میدان وِچ شہید کر دِتّے گئے۔

سکندر

مقدونیہ دے بادشاہ دا پُتّر نکّا جیہا سی۔ جد پیو کول سوداگر گھوڑا لیائے۔ گھوڑا بڑا سوہنا سی پر اوہ آپنے سلیئے نوں بدک گیا۔ کسے نوں لاگے نہ لگن دے۔ اخیر سکندر اگے ودھیا۔ ایس گھوڑے نوں پُچکاریا اوس دا مُنہ سورج وَل کیتا۔ پلاکی مار کے اُپّر چڑھ گیا۔ تے جھٹ ہوا نال گلّاں کر دا نظروں پروکھے ہو گیا۔ جد مُڑ کے آیا پیو نے کہیا۔ توں ایس نکّی ریاست دے لائق نہیں۔ پیو دا کہیا پورا ہویا۔ سکندر نے بڑی دُنیا فتح کیتی۔ ہندوستان دے راجہ پورس نال جہلم دے مقام تے لڑیا۔ اخیر چھڈ کے واپس چلا گیا۔ سکندر نوں سکندر ذوالقرنین (دو زمانیاں والا) یا سکندر اعظم وی کہندے ہَن۔

فرعون

حضرت موسیٰ دے زمانے مصر دا بادشاہ ایس خدائی دا دعویٰ کیتا۔ نجومیاں ایس نوں کہیا۔ ایس سال اِک مُنڈا پیدا ہووے گا۔ جیہڑا تیرا تختہ اُلٹ دے گا۔ ایس سارے جمدے مُنڈے مارن دا حُکم دے دِتّا۔ ایس نے بے شمار معصوم موت دی گھاٹ اُتار دِتّے گئے۔ حضرت موسیٰؑ دی ماں نے ڈردیاں ہویاں صندوق وِچ پا کے آپنا پُتّر روہڑ دِتا۔ ایہہ صندوق اُڑھ دا ہویا فرعون دے محل دی کندھ نال آ لگا۔ فرعون دی ملکہ کہن لگی۔ میں ایس نوں آپ پالاں گی۔ فرعون من گیا۔ موسیٰؑ دی ماں دُدھ پلان تے مقرر ہوئی۔ جد حضرت موسیٰؑ جوان ہوئے خدا دے نبی بنے۔ فرعون نے جادوگراں دی راہیں زیر کرن دی کوشش کیتی۔ اخیر حضرت موسیٰؑ دا پِچھا کر دا ہویا دریائے نیل وِچ غرق ہو گیا۔

گوپی چند

ہندوستان دا اِک بادشاہ جیہڑا رانی دی بیوفائی توں سب کُجھ چھڈ کے فقیر ہو گیا۔

حضرت زکریا

بنی اسرائیل دے پیغمبراں وچوں سن۔ حضرت عیسیٰؑ دی ماں حضرت مریمؑ ایہناں دی کفالت وچ پرورش پا رہے سن۔ ایہہ حضرت مریم کول رب وَلّوں آئے کھانے دیکھ کے متعجب کردے۔ آخیر ایہناں رب کولوں آپنے لئی پُتّر دی دُعا کیتی۔ بشارت ملی کہ بھانویں تیری بیوی بانجھ اے پر اوہ پُتّر جنے گی۔ تے اوہدا نام یحییٰ ہووے گا۔

حضرت زکریا بارے روایت اے۔ اوہناں آپنی قوم نوں رب دے قہر توں ڈرایا۔ تے کہیا فلانے دِن ٹھاڈے تے ربّ وَلّوں عذاب نازل ہووے گا۔ پھیر ڈرے۔ جے ربّ وَلّوں اوس دن عذاب نازل نہ ہویا تے لوک مینوں جھوٹھا سمجھ کے مار دین گے۔ ایس وہم تے آپ اوس بستی نوں چھڈ ٹُرے۔ لوکاں نوں پتہ لگّا۔ اوہناں پِچھا کیتا۔ ایہہ بھج کے اِک درخت دی کوکھ وِچ چھپ گئے۔ لوکاں آ کے اوس درخت نوں اَدھ وِچوں چِیر سٹیا۔ ایہہ وچے وِچ گئے۔

حضرت صالحؑ

سام بن نوح دے پڑپوتے ثمود دی چھیویں پُشت وِچ ہوئے۔ ایہناں دی قوم پہاڑاں وِچ پتھر کٹ کے بڑے پکّے تے سوہنے مکان بنا کے رہندی سی۔ بڑی مالدار قوم سی۔ ایہناں قوم نوں آپنے مذہب دی تبلیغ کیتی۔ جس تے کجھ غریب لوگ ربّ وَل آ گئے۔ امیراں کہیا سانوں کوئی معجزہ دکھاؤ۔ اوہناں دی خواہش تے ایہناں پتھر وِچوں ناقہ (اونٹھنی) کڈھ دکھائی۔ جد ایہہ ناقہ پانی پیندی۔ باقی دے جانور اوتھوں ڈر کے نٹھ جاندے تے پیاسے رہ جاندے۔ اوہناں حضرت صالح کول شکوہ کیتا۔ فیصلہ ہویا۔ پئی جوہڑ (چھپڑ، تالاب) توں اِک دن اونٹھنی پانی پیا کرے تے اِک دن پنڈ دے ڈنگر ڈھور۔ پر ایہہ گل دی ٹھیک نہ ہوئی۔ ایس تے اوہناں اونٹھنی دیاں کُنجاں وڈھ دِتیاں جس تے اونٹھنی مُڑ پتھر ہو گئی۔ تے رب وَلّوں عذاب نازل ہویا۔ اگلے دن صبح اِک ہولناک آواز پیدا ہوئی سب تراہ گئے۔ پھر بھوچال آیا سب مر گئے۔

ابراہیم ادھم

بلخ دے مشہور بادشاہ صوفی خیال دے سن۔ اِک رات محل وِچ آرام کر رہے سن۔ محل دی چھت تے کِسے دے ترن دی آواز آئی۔ پتہ کیتا معلوم ہویا کِسے بدّو دا اُونٹھ گواچ گیا اے تے اوہ لبھدا پھردا اے۔ بڑے خفا ہوئے۔ بدّو نوں بلایا پچھیا۔ ایہہ کیہ حماقت؟ اوس کہیا۔

"اے بادشاہ! جد توں بادشاہی کردیاں ہویاں ایتھے رب لوڑناں ایں۔ تے میں کہیا شاید مینوں میرا اُونٹھ وی ایتھے ہِل جائے"

سُلطان تے ایس دا بڑا اثر ہویا تے چُپ کر رہیا۔

فیر اِک رات جد بستر وَل آرام کرن چلّے۔ دیکھیا بستر وِچھان والی لونڈی اوہناں دے بستر تے مِٹھّی نیندر سُتّی پئی اے۔ بڑے چھتّے ہوئے تے کوڑے مار مار کے اوہدی کھل اُدھیڑ دِتّی۔ اوہ کوڑے کھا کے ہس پئی۔ ایہناں حیران ہو کے پُچھیا ہسّی کیوں ایں اوس کہیا میں ایس گل تے ہسّی آں کہ اَج سبھاؤ کی میں ایس بستر تے سوں گئی آں تے میرا ایہہ حال ہویا اے۔ تے جیہڑے روز ایس تے سوندے ہَن اوہناں دا کِیہ حال ہووے گا۔

سُلطان ابراہیم ادھم تے ایس دا ایناں اثر ہویا۔ جھٹ بادشاہی چھڈ فقیری اختیار کر لئی تے پورے فقیر درویش ہو گئے۔

کنس

ہندوستان دا اِک راجہ جس نوں راجہ گنیش وی کہندے ہَن۔ پیو دا نام اگر سین۔ ایس خدائی دا دعویٰ کیتا ایہدی کہانی حضرت موسےؑ تے فرعون نال رَل دی اے۔ ایس نوں وی نجومیاں دَسیا تیری حکومت وِچ ایس سال اِک مُنڈا پیدا ہووے گا۔ جیہڑا تیرا ناس کرے گا۔ ایس حکم دِتّا کہ ایس سال پیدا ہون والا ہر اِک مُنڈا مروا دِتّا جائے۔

جد ایس دی سکّی بھین (باسدیو دی ووہٹی) دیوکی دے گھر مُنڈا ہویا۔ اوس بھرا دے ظلم توں ڈردیاں مُنڈے نوں صندوق وِچ پا کے روہڑ دِتّا۔

ایہہ صندوق رُہڑدا رُہڑدا کنس دے محل نال آ لگا۔ کنس دی رانی دیکھیا اوس نوں

ترس آیا۔ منگوا کے پالن لئی کول رکھ لیا۔ ایہہ "منڈا" سری کرشن سی جو محل وِچ پلیا۔ تے جوان ہو کے ایس کنس نوں ماریا۔

بالی

کسکندھا پوری دا راجہ ایس آپنے "سکے" بھرا سگریو دی ووہٹی کھوہ لئی تے سگریو نوں مروان لگا۔ اوہ کسے طرح بچ کے نکل گیا۔ تے رامچندر کولوں مدد منگی۔ رامچندر تے لچھمن نے آ کے سگریو دی مدد کیتی۔ بالی نوں مار کے راݨی لے دِتی تے راجہ بنا دِتا۔

ماریچ

اِک دَینت یا ٹھگ جس نوں راون نے سنہری ہرن بنا کے رامچندر وَل بھیجیا۔ رامچندر ہرے شکار لئی لچھمن نال گیا۔ تے پِچھوں راون داء لا کے سیتا نوں ٹھگ کے لے گیا۔ رامچندر نے ماریچ نوں مار سُٹیا۔ ایہہ ماریچ مہا دیو دا سیوک سی۔ ایس تے مہا دیو نوں صدمہ پہنچیا۔

دروپدی

جموں یا پنچال دیش دے راجہ دی دھی راݨی پانڈو دے پُتر ارجن دے نال ویاہی گئی۔ جد مہا بھارت دی لڑائی ہوئی۔ دریودھن نے دروپدی نوں ذلیل کرنا چاہیا۔ پر سری کرشن نے وِچ پے کے معاملہ ٹھیک کرا دِتا تے دروپدی نوں ننگیاں یا ذلیل ہون توں بچا لیا۔

سُتھرے

گورو امرداس اِک دن جا رہے سن۔ اوہناں دیکھیا اِک بڑا بدشکل تے بد وضع انسانی بال کُتی دے دُوجیاں بچیاں نال رَل کے کُتی دے دُدھ تے پَل رہیا اے۔ اوہ ترس کھا کے لے آئے تے لیکے انسانی دُدھ تے پالیا۔ جد جوان ہویا ایس دا نام سُتھرا (پاک صاف) رکھیا۔
سُتھرا بڑا موجی تے گورو جی دا لاڈلا سی۔ سارا دن ڈنڈے وجاندا تے موج میلا کردا رہندا۔ گورو نے سُتھرے نوں پُچھیا توں کیہ چاہنا ایں۔ اوس کہیا میں تہاڈے جس سیوک کول جاواں اوہ مینوں دمڑا (ٹکا) دان کرے۔ گورو جی نے سب سِکھاں نوں حکم دے دِتا۔ جس ویلے سُتھرا جاوے جھٹ اوہ دمڑا (دو پیسے دا سکہ) دے دیندے۔ ایس دے پیروکار سُتھرے کہلاؤندے ہن تے بچی باہنہ وِچ چوڑیاں پا کے ڈنڈے وجاندے ہن۔

اندر رانی

ہندوستان دے مشہور عیاش راجہ اندر دی رانی۔ ایس راجہ اندر نے سارے مُلک وِچ آپنے آدمیاں دا (خفیہ پولیس) دا اِک جال وِچھا رکھیا سی۔ جِتھّے کوئی ہج کے سوہنی مٹیار اکھڑ نظر آوندی اوہ خبر دیندے۔ ایہہ منگوا لیندا۔

توبتہ النصوح

کہیا جاندا اے اِک سوہنے اُلوئیں مُنڈے نصوح نے کُڑی دا رُوپ دھار کے محل وِچ نوکری کر لئی۔ جوان رانی نال رَل کے بھیڑ خرابی کردا رہیا۔ کجھ چِر پچھوں رانی دا ہار گواچ گیا۔ راجہ نے حُکم دِتّا محل دیاں ساریاں نوکرانیاں نوں ننگا کر کے تلاشی لئی جائے۔ نصوح نے جد سُنیا اوہ ڈریا۔ جے مینوں ننگا کیتا گیا   میرا بھیت کُھل جائے گا۔ اوس خدا اگے رو ندیاں ہویاں اگوں لئی توبہ کیتی۔ خدا نے اوہدی عرض سُن لئی۔ ہار لبھ پیا تے اوہدا بھرم رہ گیا۔ قرآن مجید وِچ نصوح توں نصیحت لین والا مُراد لیا گیا اے۔

جھناں

عِشق دی گھس وَٹی تے پَر کھیئے۔ تے پنجاب دا سینہ توں رسر کڈھواں دریا۔ اُردو والے ایس نوں چناب آکھدے ہن۔ تے پنجابی والے جھناں۔ ایہدے پانی وِچ عِشق محبت دا جوہر ملیا جاپدا اے۔ ایہو وجہ اے کہ جھناں دے کنڈھے وسن والے لوک عام طور تے محبتی ملنسار تے عاشق مزاج ہُندے ہن۔ ایس جھناں نوں ایہہ وڈیائی تے شرف حاصل اے کہ ہیر رانجھا نے ایہدا پانی پی کے آپنے عشق نوں آب دِتّی۔ مرزا صاحباں ایہدے پیر چُمّے تے سوہنی مہینوال نے ایس دی گد نوں جنت سمجھ کے اپنایا۔
ایہہ جھناں وزیر آباد تے رسول نگر چوں لنگھ دا ہویا جھنگ دے ریتلے علاقے وِچ داخل ہُندا اے تے فیر سجے پاسے مُڑ کے تریموں دے مقام تے دریائے جہلم نال گھٹ گلوکڑی پا لیندا اے۔ تے محبت دا ایہہ رَسیا اوس وِچ گھُل مِل کے اِک جان ہو جاندا اے۔

تخت ہزارہ

جھنگ توں ۵۵ یا ۶۰ کوہ پرے تخت ہزارہ ضلع شاہ پور دی اِک چنگی بستی سی۔ ایتھے

اِک چنگا پڑ پینٹھ والا سردار معزالدین یا موج دین عرف موجو سی۔ قوم دا جٹ سی تے اوہدی اَل رانجھا سی

دمودر لکھدا اے۔ ایس دے چار پُتّر سَن۔ پر مقبل تے وارث شاہ لکھدے ہَن۔ ایس دے اٹھ پُتّر تے دو دھیاں سَن۔ اس دے سبھ توں چھوٹے پُتّر دا ناں دھیدو (رانجھا) سی

جھنگ

جھنگ جتھے ہیر تے رانجھے نے عشق دا کھیڈ کھیڈیا۔ ایہدی نینہہ اَج توں ہزار ورھے پہلوں ۹۸۳ بکرم وچ رائے سرجا سیال نے کجھ جھگیاں دی شکل وچ رکھی۔ تے ایہدا ناں جھگی سیال پے گیا۔ کجھ سال پاکے ایس جھگی نے وَدھ کے اِک چنگے قصبے تے فیر شہر دا رُوپ دَھار لیا تے ایس داناں جھنگ سیال یا جھنگ ہو گیا۔

اَج توں ٹھیک پنج سو وَرھے پہلاں بہلول لودھی دے سمیں۔ جدوں پنجاب وِچ اجے نہراں تے سڑکاں دا جال نہیں سی وِچھیا۔ ہیر دا پیو چوچک ایتھوں دا اِک چنگا پان پت نے مان تان والا سردار سی۔ تے جھنگ توں سوا نیڑے نیڑے دے ۸۴ پنڈاں تے اوس دی سرداری دا جھنڈا جھُول رہیا سی۔ اِک پُت (سُلطان) تے اِک دھی (ہیر) دوئیں اوہدیاں اکھاں دا چانن سَن۔ چوچک راجپوت سی۔ اوہدی گوت سیال سی۔ جو پنوار راجپوتاں دی اِک شاخ اے۔

ٹلہ بالناتھ

جہلم توں بارہ کوہ پرے (جھنگ وَل) مشہور ٹِلّہ اے۔ تے ہُن تک موجُود اے۔ ایتھے رانجھے نے جوگی بالناتھ کولوں جوگ لیا سی۔ ایس تھاں نوں کرانہ دی آکھدے ہَن۔ ایہہ تخت ہزاریوں اِک منزل اے۔ چنیوٹ توں سرگودھا نوں جائیے تے سرگودھا توں ۱۱ میل کھبّے ہتھ راہ وِچ اِک اُچی جہی پہاڑی یا ٹِلّہ (ٹیلہ) اے۔ رانجھے نے ایتھے جوگ لیا سی۔

رنگپور

جھنگ توں ۵۰ کوہ پرے۔ ضلع مظفر گڑھ وَل اِک آباد پنڈ۔ ہیر ایتھوں دے

سردار ابجو یا اعظم علی دے پتر سیدے نال ویاہی گئی سی۔ ابجو قوم دا کھیڑا سی۔ کھیڑے جٹاں دی اِک کڑی (شاخ) ہن۔

کوٹ قبولہ

لودھی راج سمے اِہ مشہور تھاں سی۔ اِک چنگا وسدا رسدا شہر۔ کوٹ قبولہ قصبہ عارفوالہ ضلع منٹگمری توں ۹ میل پرے دکھن ول اے۔ اوس ویلے جد رانجھا اپنی چہیتی ہیر نوں اُدھال کے جھنگ لے جان لئی ایدھروں لنگھیا۔ ایتھے ابوالفتح حاکم سی۔

ایس ابوالفتح دے عاقی ہو جان تے شیر شاہ سوری نے ۱۵۴۵ء وچ مہابت خاں نوں بھیجیا سی۔ دمودر اپنی ہیر وچ ابوالفتح دا ذکر کر دیاں ہویا لکھدا اے۔

ابوالفتح آکھے سُن حضرت کت نوں ایہناں مریندے ۔۔۔۔۔ پکڑ سیال دیو علی نوں شرمندہ کت کریندے

(ہیر دمودر بند ۹۳۲)

ایتھے جد عدلی راجہ (صاحب انصاف حاکم) نے رانجھے کولوں کھوہ کے ہیر کھیڑیاں نوں دِتی ایس تے رانجھے نے بد دعا کیتی۔ رانجھے دے دِلوں ہٹکورے ہوکیاں تے ہاواں دے لمبو نکلے۔ اوہناں نال شہر نوں اگ لگ گئی۔ راجے نوں آپنی بھُل دا احساس ہویا۔ تے مُڑ ہیر کھیڑیاں توں کھوہ کے رانجھے دے لڑ لائی۔ اوس سمے دے اوس پرانے قصبے یا شہر دے کھولے کھنڈر ہن تک موجود ہن۔ تے اوہناں وِچوں ہُن وی دھواں نکل دا نظر آوندا اے۔

سیال

سیالاں بارے اِک تحقیق ایہہ اے کہ اِہ پنوار راجپوتاں دی اِک شاخ ہن۔ ایہناں دے اِک سردار سرجا نے جھنگ سیال دی نینہہ رکھی۔ سر لیپل گریفن دی کھوج ایہہ اے کہ جھنگ دے سیال راجپوت ہن۔ ایہناں دا اِک وڈا وڈیرا رائے شنکر دھارا نگر (حوالہ آبادا ہندوستان) دے نیڑے تیڑے رہندا سی اوتھوں پنجاب آ گیا۔ اوہ ۱۲۴۳ھ وچ اجودھن (پاک پٹن) پہنچ کے حضرت باوا فرید دے پیریں لگ کے مسلمان ہو گیا تے جھنگ سیال وچ آباد ہو گیا۔ ایس دے تِن پتر سن۔ ٹیو۔ سیو۔ تے گھیو۔ ٹیو دی اولاد ٹوانے۔ سیو دی اولاد سیال تے گھیو دی اولاد گھیبے ہن۔ اِک سیال ہور ہن۔ جیہڑے قطب شاہ دی اولاد ہن۔ تے

جنہاں دی مشہور گدی سیال شریف اے۔ پر ایہناں دا اوہناں نال کوئی تعلق یا رشتہ ناطہ نہیں۔ راجپوت سیال عام طور تے جٹ کہے جاندے ہن۔ تے ایہناں دی رشتہ داری بعض تھاں جٹاں نال وی اے۔

لوک نگاہے

نگاہے ضلع ڈیرہ غازی خاں دا اِک مشہور پنڈ اے۔ ایتھے سخی سرور دا مزار اے۔ جتھے ہر سال چیت مہینے بڑا بھاری عُرس (میلہ) ہُندا اے۔ دُوروں دُوروں لوک آوندے ہن۔ خاص کر شیخ بھرائی ڈھول وجاندے آندے ہن۔ جیہڑے اوتھے نہیں پہنچ سکدے اوہ دھونکل (گوجرانوالہ) وچ جا کے اوتھے میلہ منا لیندے ہن۔

رتن ٹھمن

بٹھنڈہ کول حاجی رتن دا دربار اے۔ ایہہ حاجی رتن شاہ بوعلی قلندر دے مُرشد سن۔ لوک ایتھے دُوروں دُوروں آوندے ہن۔

لُدھر

سرگودھا میانوالی وَل جٹاں دی اِک غریبڑی شاخ آباد اے۔ ایہہ لُدھر جٹ کہلاندے ہن۔

باشک ناگ

ہندو متھالوجی مطابق زمین دا گولا (کُرۂّ ارض) چٹے سپ دے پھَن تے ٹکیا ہویا اے۔ بعض کہندے ہن ڈھگے (بیل) دے سِنگ اُتے ٹکیا ہویا اے۔

گانا مُندری

ویاہ دے کجھ دن بعد شریکے دیاں عورتاں لاڑے لاڑی نوں بٹھا کے گانا کھوہل دیاں ہن تے پرات وِچ لسی پا کے وِچ مُندری سُٹ کے دوہاں نوں لبھن لئی کہندیاں ہن۔ تاں جو دوہاں دے پیار تے بے تکلفی دا اندازہ کر سکن۔ جیہڑا لسی بھری پرات وِچوں پہلوں مندری لبھ لئے اوہ جت گیا۔ اوس پیار جت لیا۔ لسی جھگڑے دا نشان اے۔ پئی کس جھگڑا پہلوں مُکایا۔

گھڑا گھڑولی

وڈے پنڈاں وِچ اِک رسم اے۔ لڑکی دی شادی تے اوہدیاں سہیلیاں آپنے گھڑے

رتن رتن دُدھ نال بھر کے لیاؤندیاں تے اوس نال ویاہی جان والی کرمکھی دُلہن نوں نھواندیاں تے گیت گاؤندیاں ہن۔

گانا

گانا مَولی دے دھاگے نال اِک پوٹلی بَنھ دے ہن۔ ایہہ مَولی دا دھاگا لال تے چِٹا ہُندا اے۔ جس دا مطلب ایہہ ہُندا اے کہ تہاڈے وِچ کدی لڑائی ہووے گی۔ کدی صُلح۔ پوٹلی دے وِچ اِک لوہے دا چھلا۔ چاولاں دے کجھ دانے۔ ماشے دا اِک ٹکڑا تے اِک کوڈی ہُندی اے۔

ایہدا مطلب ایہہ اے کہ تینوں ایہہ گانا بجھ گیا اے۔ ہتھ کڑی لگ گئی اے۔ پہلے توں روپیئے پیسے سونے چاندی دی پرواہ نہیں کردا سیں۔ ریشمی کپڑے پاندا سیں۔ ہُن توں کوڈی کوڈی تے دانے دانے دا دھیان کریں گا۔ تے کھدر بھورا وی پاویں گا۔ اگے تینوں دولت دی پرواہ نہیں سی۔ ہُن تینوں کوڈی کوڈی مُل دی معلوم ہووے گی۔ توں دانہ دانہ تے کوڈی کوڈی گھر لیاویں گا۔ تے تد توں گھر بنا سکیں گا۔

مایاں

پنجاب دیاں ویاہ دیاں رسماں چوں اِک رسم مایاں اے۔ ایس دا مطلب ایہہ اے کہ ویاہ توں اٹھ دس دن پہلا ویاہی جان والی کُڑی نوں گھر دے کم کاج توں بالکل وہیلا کر دیندے ہن بتاں جو اوہ کھائے پیئے بدن نوں تیل مَلے گھر دا کوئی کم نہ کرے تے اگے لئی سوچے۔

بارہ ذات

سیّد۔ جٹ۔ راجپوت۔ مغل۔ پٹھان۔ ارائیں۔ شیخ۔ ککّے زئی۔ کمبو۔ ڈوگر۔ گکھڑ۔ اعوان۔

چاول دیاں قسماں

باسمتی۔ سب توں لماں تے باریک چاول۔

سون پت۔ چھوٹے چاول۔

سٹھی۔ ہری چند تے باسمتی نوں رلا کے چھٹن والے چاول۔

جھساؤل۔ کچے ہرے چاول

ہنسراج۔ نسواری مائل مُونجی۔ ایہدی مُچھ جیہی ہُندی اے۔ باڑے دا چاول۔ میلا۔ باسمتی۔ باڑہ۔ پرمل نوں بھبوں کے نیم خشک کرکے بھُن لیندے ہن۔ پکان وچ لماں ہندا اے۔ انارٹی وی پکا لیندا اے۔ پانی دی وادھ گھاٹ دا اثر نہیں ہُندا۔ گھیو بڑا گھٹ لیندا اے۔

کِرت کنول۔ ادھواڑ سالم چاول کڈھن دے بعد ٹکا ٹوٹا کڈھ لیندے ہن۔ درمیانی چاول نوں ادھواڑ یا کرت کنول کہندے ہن۔

کل ٹنڈیا۔ سفید چاول سون پت توں ذرا وڈا تے موٹا ڈگدا اے تے وَل کھا کے ڈِگدا اے۔ ایہدے آٹے دے اندرسے کھجوراں تے فرنی بناندے ہن۔

رتوا۔ جھونے تے سون رلی ہووے نوے فیصدی موٹے سفید یا جھونا تے دس فیصدی سون سُکھداس۔ حیدرآباد (سندھ دا چاول) اگلی قسم دا عام طور تے مشرقی بنگال نوں جاندا اے۔

چاول دی چھان۔ پہلی چھان یا سب تھوں سُتھرا چاول ونڈ۔ دوسری چھان باسمتی۔ تیسری چھان ادھواڑ۔ چوتھی چھان ٹوٹا۔ پنجویں چھان گول ٹوٹا۔ آخری چھان نکو۔

جنگم گودڑی

ہندواں سکھاں دے فقیراں سادھواں دیاں کئی قسماں ہن۔ اوہ فقیر جیہڑے ٹاکیاں دی گودڑی بنا کے پہن دے ہن۔ گودڑی کہلاندے ہن۔

جنگم۔ جنہاں دے گل وچ بڑے ٹل (جنگ) پائے ہندے ہن۔

اُداسی۔ سکھاں دے فقیر گیروے کپڑے پان والے۔

نرملا۔ سکھاں دے فقیر دل وچ کوئی میل نہ رکھن والے۔

مُنڈی۔ سر مُنّے۔

سُرگ پوری

سُرگ بہشت نوں کہندے ہن۔ جویں مسلماناں وچ بہشت دے اٹھ درجے جناں عدن خلد نعیم وغیرہ ہن۔ ایسے طرح ہندوواں وچ بہشت دے درجے ہن۔ سُرگ پوری۔ امرپوری دیو پُری۔ اندرپوری۔ وغیرہ

کتاباں

عربی فارسی دیاں مختلف کتاباں ۔

میزان التعلیل ۔ میزان الصرف ۔ صرف بہائی ۔ صرف میر ۔ کنز الدقائق ۔ بارہ انواع عبدی مسعودی ۔ جیرت الفقہ ۔ فتاوٰی برہنہ ۔ شاہنامہ فردوسی ۔ معارج النبوۃ ۔ اخلاق ناصری ۔ اخلاق جلالی زرادی ۔ زنجانی ۔ تحفہ نصائح ۔ ہر کرن ۔ نام حق ۔ خالق باری ۔ منبھات ابن حجر عسقلانی ۔ ابوالفضل ۔ زبدۃ الفقہ ۔ واحد باری ۔ قرآن السعدین ۔ دیوان حافظ ۔ شیریں خسرو ۔ گلستاں ۔ بوستاں سعدی ۔ بہار دانش ۔ طوطی نامہ ۔ رازق باری وغیرہ ۔

طب دیاں کتاباں

طب یوسفی ۔ میزان الطب ۔ دستور العلاج ۔ قرطاس سکندری ۔ طب اکبر ۔ ذخیرہ ۔ موجز القانون تحفہ مومنین ۔ کفایہ منصوری ۔ پران سُکھ ۔ قرابادین شفائی ۔ قرابادین قادری وغیرہ

بیماریاں

سرسام ۔ دماغ وچ ورم ہو جاندا اے ۔ بخار بہت تیز چڑھدا اے ۔ بیمار واہی تباہی بولدا اے ۔
سُول ۔ سخت پیٹ درد ۔ گھنبیر ۔ پرانا پھوڑا ۔ ناسور ۔
قولنج ۔ آندراں وچ سُدے ہو جاندے ہن ۔ پیٹ سخت ہو جاندا اے ۔
محرقہ تپ ۔ شدید بخار ۔ جُھلتی بخار ۔ نفخ ۔ پیٹ آپھر جاندا اے ۔ ہوا بھر جاندی اے ۔
سِل ۔ پھیپھڑیاں وچ زخم ہو جاندا اے ۔ اوہدے نال کھنگ تے بخار رہندے ہن ۔
استسقا ۔ پیٹ وِچ پانی پے جانا ۔ بھڑکی پیاس دا بے حد وَدھ جانا
لحم طبل ۔ استسقا دو طرح دا ہے ۔ استسقا لحمی ۔ بدن وِچ خون دی جگہ پانی بھر جانا ۔
گوشت دا پُھل جانا تے پیلا ہو جانا ۔ تے استسقا طبل ۔ پیٹ وچ پانی بھر جانا ۔
داد ۔ چنبل ۔ دھدّر ۔ زخم والی خارش
اَدھرنگ ۔ جسم دا اِک پاسا ماریا جانا ۔ مُردہ ہو جانا ۔
مُنہ بھینگنا ۔ لقوہ ہونا ۔ مُنہ ٹیڈھا ڈِنگا ہو جانا ۔
جھولا ۔ رعشہ ۔ جسم کمزوری سبّبوں کنبدا رہندا اے ۔

اکی پتاں

مُراد ایہہ کہ اصل جٹ اوہ اے جو ۲۱ قسم دے کامیاں نوں آپنی ڈیں آئی فصل چوں حِصّہ دے سکے۔ مطلب ایہہ کہ جدوں جٹ بوہل سانبھ دا اے۔ ایس وِچوں لوہار۔ ترکھان موچی تیلی مولوی نوں حساب نال دانے دیندا اے۔ ایہہ ۲۱ قسم دے کامے ہُندے ہَن۔ جیہڑے ویلے کویلے خدمت تے ٹہل کردے ہَن۔ تے اوہ فصل دے موقعے تے معاوضہ دے طور تے دانے دیندا اے۔ اوہ کامے ایہہ ہَن۔

موچی۔ تیلی۔ نائی۔ بردالا۔ ماشکی۔ جھیور۔ مراسی۔ مولوی۔ فقیر۔ باہمن۔ دھوبی۔ لوہار ترکھان۔ کمہیار۔ بھاٹ۔ دائی۔ ماچھی وغیرہ۔

تے ایس دا دُوجا مطلب ایہہ اے کہ اصل جٹ اوہ اے۔ جس دی ۲۰ داری بے عزتی ہو جائے۔ فیر وی پرواہ نہ کرے۔

زیور

بیر بَلّیاں۔ کن دیاں مُرکیاں (بُوراں والیاں)۔ ٹِکّہ متھے دا زیور۔ پپّل پتّرے کن دیاں پتراں والیاں والیاں۔ چِنّن ہار۔ گلے دا ہار۔ جھُمکے۔ سونے دے گول پیالے ہیٹھاں موتی یا بُور لگے ہُندے ہَن۔ ہَس۔ گلے دا زیور۔ لُوہلاں۔ بکرے دے گل دیاں لُوہلاں وانگ چھنکنگن۔ باہنہ دا زیور۔ چوڑے مُنہ دے بور۔ چھنکن والے لگے ہُندے ہَن۔ جُگنی۔ گلے دا زیور تعویذ دی قسم دا۔ چُوڑیاں چوڑیاں۔ چوہے دندیاں۔ ٹھپّے والی پونی اِنچ چوڑی جس تے پنج یا ست دانے دار دھاریاں بنیاں ہُندیاں ہَن۔ بُلاق۔ نک دے ہیٹھلے درمیانی حصے دا زیور پچھلیاں۔ نک دے درمیانی حصے دا زیور۔ زنجیریاں پنج کنیاں گلے دا ہار پنج زنجیر دا جس دے پھُٹے لگے ہوہن۔ لونگیر۔ لونگ شیشے والا۔ ونگاں پتلیاں چوڑیاں۔ پاؤنٹے۔ پازیب پیراں دا زیور۔ سنگلے۔ بوراں والا زیور۔ جھبل۔ گلے دی مالا۔ گجرے باہنہ دا زیور مچھیاں۔ چھلّی۔ چاندی دا زیور پیراں دا۔ پونہچی۔ باہنہ دا زیور۔

کپڑے

سلارا یا سلاری۔ رنگدار دھاری والا کپڑا۔ گجر عام ورت دے ہَن۔

بُوند نکتے ٹِکے والی چھینٹ - بھوچھن دوپٹہ ململ دا - سالُو - وِیاہ ویلے دُلہن دا سِر تے لین والا سُرخ دوپٹہ - لال چادر پھائل - پھوپ - پھلکاری دی قسم دا پھلدار کپڑا - پھلدار ریشمی کپڑا پھینبل - پنج تانیاں - پنج گزے ۵ تھان - ۵ گز کی اِک تانی ریجا - چار سُوہے - چار خانے - باہنوں دیسی کھدر دی اِک سیتی چادر - لال رنگ وِچ دھاگے نال بنھ کے رنگی ہوئی - تانی ۲۰ توں ۵۰ گز دا اِک تھان - ڈوریئے - باریک کپڑا - سفید دھاریاں والا - چادر بافتے دی - کھڈی دے بُنے ہوئے (بافتے) کپڑے دی چادر - دریائی - ریشمی کپڑا دُھپ چھاں ورگا - کمخواب - ریشمی اطلسی کپڑا - مشرو شال - دوہری گرم چادر - پینسی اول درجے دی تانی - پنج بیسی تار دی - وڈے عرض دا کپڑا - تہ تسی نیچے درجے دی تانی - تِن بیسی تار دی تانی چھوٹے عرض دا کپڑا - متاع لاچہ - تیڑ دیاں لنگیاں - قیمتی لنگیاں چادراں - کاہڑویں - لال گھگرے - کڈھائی کیتی ہوئی یا کڈھے ہوئے۔

بھانڈے

لوہ - وڈا توا - جس تے چھ ست روٹیاں اکٹھیاں پک سکن - کڑچھیاں - تانبے دی ڈوئی - وڈا چمچ - بیلوے - روٹی وین والے - کول - بغیر پیندی دے کول چھنے - دوہنے - دُدھ چون والا برتن - قاب وڈی تھالی - وڈی رکابی - طاس وڈی طشتری - مجمع - طبل باز - ٹوہٹ وڈا چھنا - خوانچے - لوہے دا وڈا کڑچھا - جس نال حلوائی دُدھ کاڑھدے ہن

مٹھائیاں

نگدے - پوپٹ نمکین ہندے ہن - جلیب وڈی جلیبی - شکر پارے - میدہ کھنڈ دے مِٹھے پکوڑے - گُل بہشت - مٹھیائی دی اِک قسم - کھجورے - آٹا کھنڈ تے تِل رلائے مِٹھے پکوڑے - مٹھی - گھیو میدہ دی بنی ہوئی نمکین ٹکی - پراکڑی - سموسے دی قسم ایس وِچ مٹھیائی دا چُور بھُور یا سُکا حلوا پا کے بناندے ہن - پکوڑیاں - میدہ دی مصالحہ دار نمکین چھوٹی ٹکی - سموسے - پراکڑی دی نمکین قسم - ایس وِچ عام طور تے آلو مٹر تے مسالہ ہُندا اے - اندرسے - مٹھیاں ورگیاں وڈیاں ٹکیاں - عام طور تے تیل دے کڈھدے ہن - قلاقند - کھنڈ کھویا بنا کے رلاندے ہن - پُوڑیاں - میدہ دی گھیو وِچ تلی ہوئی چھوٹی

جیہی پتلی روٹی ۔ کھنڈ دے وڑے ۔ شکر پارے دی قسم ۔ خطائیاں ۔ کھنڈ تے سوجی دی بنی ہوئی ٹکی ٹکّی ۔ ٹکیاں ۔ میدہ دی باقرخانی توں چھوٹی وڈی پھیلا دار ۔

عورتاں

مُنہاریاں ۔ سُوئی سلائی ویچن والیاں
مچھریٹیاں مچھلیٹیاں ۔ مچھیاں پھڑن والیاں
بھٹیٹیاں ۔ بھاٹ عورت
مکریٹیاں ۔ مکران دسنتاویاں رہن والیاں ۔ مذکر مکرانی
وٹیٹیاں ۔ رسے ۔ رسیاں وٹن والیاں
ڈومینٹیاں ۔ ڈومنی ۔ میراسن ۔ مذکر ڈوم
کلالناں ۔ شراب ویچن والیاں ۔ مذکر کلال
گگڑیاں ۔ بوکاں لگان والیاں ۔ مذکر گگڑا ۔
رام جنیٹیاں ۔ رامچندر دیاں دیو داسیاں
چھینبناں ۔ کپڑے دھون والیاں مذکر چھینبہ
بھرائناں ۔ ڈھول وجان والیاں شیخانیاں ۔ مذکر بھرائی
جلھیٹیاں ۔ گگڑیاں دی شاخ مذکر جلھوٹے یا جلھیٹے
سرسناں ۔ بھوک بھر کے ترن والیاں مشکاں بنان والیاں

پکھیواریاں ۔ پتلیاں تیلیاں دے پکھے کھڈونے بنان والیاں
بنجاریاں ۔ ونجارے ۔ بنجارے دی بیوی ۔
درزانیاں درزن (مذکر درزی)
راولیانیاں ۔ راول دی بیوی ۔ مذکر راول ۔
چنگڑائناں ۔ خانہ بدوش مذکر چنگڑ
گھندھیلیاں ۔ عطر تیل بنان والیاں مذکر گاندھی
نٹنیاں ۔ رسے تے نچن والیاں ۔ مذکر نٹ
ویررادھناں ۔ راس دھاریاں دیاں زنانیاں
پوربیانیاں ۔ پورب دیاں رہن والیاں ۔ مذکر پوربی
چھیائناں ۔ ماچھناں ۔ دانے بھنن والیاں مذکر ماچھی
بھریٹیاں ۔ ڈھول وجان والے شیخاں دی زنانی ۔
لبانیاں ۔ سکھاں دی تاجر پیشہ قوم ۔ مذکر لبانا
کھٹیکناں ۔ کھل صاف کر کے مشک بوکا بنان والیاں

بھابڑاں ۔ بھابڑے ۔ ویہنگی وچ چھولے مرمرا وغیرہ ویچن والے ۔
بروالیاں ۔ پنڈ وچ پہرہ دین والے دی زنانی ۔ مذکر بروالا ۔
دھائی کٹناں ۔ چاول چھڑن والیاں
میوناں ۔ ملاح دی زنانی ۔ مذکر میو ۔

جوگیانیاں ۔ جوگن ۔ مذکر جوگی ۔
میرزادیاں ۔ میراساں وغیرہ

پدمنی

نفسیات والیاں عورت دیاں چار قسماں کیتیاں ہن ۔ ایہہ قسماں عورت دی جسمانی بناوٹ تے ہن ۔ پدمنی ۔ ایسی خوبصورت عورت جیہڑی پدم روپے توں وی مہنگی نہ جاپے ۔

چترنی - ایسی خوبصورت جویں تصویر یا مورت چتری ہوئی ہووے۔
ہستنی - ہتھنی ورگی موٹی تازی۔
سنکھنی - جیہڑی سنکھ روپے توں وی سستی جاپے۔

پانی دے جانور

پیلین - سارس ورگا لمبی چُنج دا جانور - ایہدی کُچھ دے تھنب گلابی رنگ دے ہُندے نیں
قاز - وڈی بطخ - راج ہنس + ڈینگ لم ڈھینگ - کُلنگ لمیاں لتاں والا پنچھی +
سُرخاب پانی دا مشہور جانور - لال پراں والا + لگوہا - بٹیرے توں ذرا وڈا + سنسار، مگرمچھ
ٹٹیہری ٹیٹولی - عام طور تے سفید - ٹیوں ٹیوں کردی اے - اسمان وَل لتاں کر کے
سوندی اے - کبوتر توں چھوٹی - لالی یا شارک جیڈی + جل کاؤنی - جل ککڑ - مرغابی
ورگا پانی دا جانور + گدھر - نیولے دی قسم دا پانی دا جانور + اودبت اود بلاؤ - گدھر ورگا
بُلھن دریائی جانور - ایہدی پیشاب گاہ عورت دی پیشاب گاہ نال رل دی اے -
ایس لئی جے کوئی ماچھی اکلا شکار کرے تے دُوجے ایس خیال نال نہیں کھاندے کہ
اوس کتے ایس نال بھیڑا کم نہ کر لیا ہووے + ڈڈ - ڈڈو - مینڈک یا نکی مچھی پونگ +
کرل - لمیاں لتاں والا دلم ڈھینگ ورگا جانور + ڈھمرا - چانے والی درمیانے قد دی مچھی +

گیت

ڈھول ماروں - ملکی کیماں - قِصّہ جھیوری - سوہنی مہینوال - بولیاں اودھو
تے کاہن دے قصّے ہَن - بشن پدے خدا دی حمد اے۔

راگ تے راگنیاں

ماجھ - پہاڑی - دُھرپت - کبت - سوہلے گیت مدحیہ - سارنگ - تلنگ - سوہنی
سورٹھ گوجری - پوربی - بھیروں - دیپک - ٹوڈی - میگھ ملھار - دھناسری - مالسری -
برج - کدارہ - بھاگڑہ - مال کونس - کانڑہ - کلیان - ٹرھنس - نٹ منگلا - بروا - پلاسیا -
بھیم - جنگلا پہاڑی - جھنجوٹی - گوری - اساوری - سری - بسنت - ہنڈول - جیجاونتی - بلاسیا -
کبت (شعر دی اِک قسم)، سوہلے (تعریفی گیت) بشن پدے - (حمدیہ گیت)

ہیر معرفت دے رنگ وچ

ہیر	رُوح
چاک (رانجھا)	قلبوت جسم
پنج پیر	پنج حواس
قاضی	حق
جھبیل	عمل
عیالی	منکر نکیر
کوٹھا	گور
سیدا کھیڑا	عزرائیل
کیدو لنگا	شیطان
وجھلی دا بول	نفس ناطقہ
سہتی	موت

جوگ	عورت
بھابی	شہوت
ربیل باندی	جھکھ
عدلی راجہ	نیک اعمال
مسیت	ماں داڈِھڈ
بالناتھ	پیر گورو
ہیر دیاں سہیلیاں	رن تے گھر بار
جھنگ (پیکے)	دُنیا
ترنجن	بداعمال
سیالاں دی مجھیں	دنیا دی مزدوری

پنجابی کی دلکش کتابیں

یہ سب کتابیں صحت لفظی اور دیدہ زیب لکھائی چھپائی کاغذ کے اعتبار سے بہترین ہیں

ہیر وارث شاہ	تمام ملاوٹی اور گندے شعروں سے پاک اصل قصہ	ایڈیٹر محمد افضل خاں	۴/-
ہیر رانجھا کشتہ	تحریر میاں مولا بخش کشتہ امرت سری	" مجلد	۳/-
دیوان کشتہ	الف سے ی تک ردیف وار غزلیں، قطعات، اور نظمیں اچھوتی تصنیف		۳/۰
شلوک فرید	فرہنگ اور شرح سمیت مکمل	"	۱/۰
کافیاں شاہ حسین	فرہنگ اور شرح سمیت مکمل	ایڈیٹر محمد افضل خاں	۲/۰
مسدس حالی	پنجابی شعروں میں ترجمہ سر شہاب الدین معہ فرہنگ	"	۱/۰
فضل الستار	پند نامہ فریدالدین عطار کا پنجابی شعروں میں ترجمہ	"	۱/۰
دیوان حافظ	حافظ شیرازی کی ۵۰ غزلوں کا پنجابی شعروں میں ترجمہ	"	۱/۰
مثنوی مولانا روم	مثنوی روم دفتر اوّل کا ترجمہ پنجابی نثر میں	"	۱/۰
پنجابی شاہ پارے	پنجابی کے چیدہ چیدہ شعراء کے حالات اور نمونہ کلام	"	۱/۰
یوسف زلیخا	تحریر مولانا غلام رسول	ایڈیٹر محمد افضل خاں	۲/۰
ہیریاں دی کان	استاد ہمدم کی دلکش نظموں کا مجموعہ	"	۰/۷۵
صدائے فقیر	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر کی اصلاحی اور اسلامی نظمیں	"	۰/۷۵
ادبی افسانے	جوشوا فضل الدین کے لاجواب اصلاحی افسانوں کا مجموعہ	"	۲/۵۰
مہکدے پھُل	تالیف ڈاکٹر فقیر محمد فقیر ساٹھ چیدہ شعرا کے کلام پر تبصرہ	"	۱/۵۰
دو ناٹک	دو ڈرامے ترجمہ صوفی غلام مصطفٰی تبسم ایم۔ اے	"	۱/۵۰
نماں نماں دیوا بلے	آغا اشرف کے لاجواب ڈراموں کا مجموعہ	"	۲/۰
ٹھیڈا	پنجابی کا پہلا نفسیاتی ناول تحریر عبدالمجید بھٹی	"	۳/۵۰
دل دیاں باریاں	پنجابی کے چیدہ افسانے مرتبہ عبدالمجید بھٹی	"	۲/۵۰
پنجابی ادب و تاریخ	مولفہ شمیم چودھری۔ پنجابی کے ۵۰ چیدہ شعرا کے حالات و نمونہ کلام شروع میں پنجابی ادب اور پنجابی شاعری پر تبصرہ		۲/۰

مکتبہ پنج دریا ۴ ٹمپل روڈ لاہور

Printed at ASHRAF PRESS, LAHORE